

รูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี

โดย

นางสาวสุพิชญา ชุนชานี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต

สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาทฤษฎีศิลป์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

รูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี

โดย
นางสาวสุพิชญา ชุนชำนาญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต

สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาทฤษฎีศิลป์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

COMMUNITY BASED ART PROJECTS CASE STUDY OF RATCHABURI PROVINCE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for Master of Fine Arts (Art Theory)

Department of Art Theory

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2020

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

59005207 : ทฤษฎีศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท

คำสำคัญ : ศิลปะชุมชน, บทบาทศิลปะ, ราชบุรี, ทูทางวัฒนธรรม, ศิลปวัฒนธรรม

นางสาว สุพิชญา ขุนชำนาญ: รูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : อาจารย์ ดร. ประมพร์ ศิริกุลชยานนท์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาโครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชน และวิเคราะห์รูปแบบของการขับเคลื่อนศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสานกับการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participants Observation) ทำการศึกษาและทบทวนเอกสาร (documents or secondary of analysis of existing data) ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานศิลปะชุมชน กรณีศึกษาในพื้นที่ราชบุรี และเก็บข้อมูลจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในฐานะที่ผู้วิจัยอาศัยในพื้นที่จังหวัดราชบุรี และเป็นสมาชิกผู้ร่วมดำเนินโครงการในตำแหน่งต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 – 2562 พบว่าโครงสร้างและรูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี แสดงถึงการขยายขอบเขตพื้นที่การทำงานศิลปะที่มีประเด็นสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและชุมชน มีรูปแบบและวิธีการดำเนินงานผ่านการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนและหน่วยงานหลายภาคส่วนทั้งจากภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ชุมชน แสดงถึงการเป็นพื้นที่การเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย มีรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลาย และเป็นส่วนหนึ่งของทูทางวัฒนธรรม

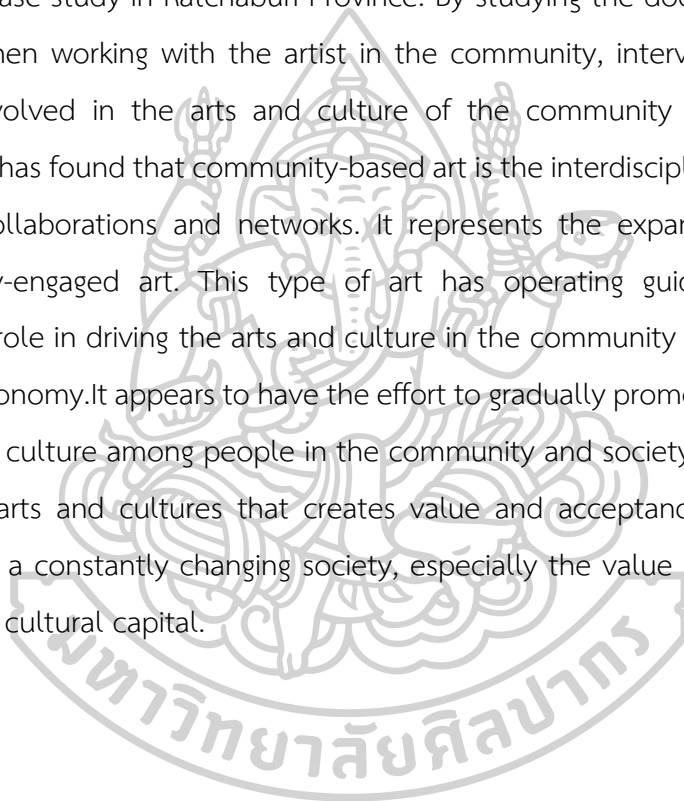

59005207 : Major (Art Theory)

Keyword : community-based art, the role of art, arts and culture, Ratchaburi, cultural capital

MISS SUPHITCHAYA KHUNCHAMNI : COMMUNITY BASED ART PROJECTS CASE STUDY OF RATCHABURI PROVINCE THESIS ADVISOR : PARAMAPORN SIRIKULCHAYANONT, Ph.D.

This study aims to study and explain the process of community-based art using the case study in Ratchaburi Province. By studying the document, recording the process when working with the artist in the community, interviewing and observing people involved in the arts and culture of the community from 2011-2019, the researcher has found that community-based art is the interdisciplinary art that involves regional collaborations and networks. It represents the expansion of socially and community-engaged art. This type of art has operating guidelines that play an important role in driving the arts and culture in the community as well as the society and the economy. It appears to have the effort to gradually promote the understanding of arts and culture among people in the community and society. Its role is to make a space for arts and cultures that creates value and acceptance of differences and diversity in a constantly changing society, especially the value of art and artists as a part of the cultural capital.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเนื่องจากได้รับความกรุณาจากอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.ปรมพร ศิริกุลชยานนท์ ซึ่งให้คำปรึกษาแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อผู้ศึกษา รวมทั้ง รองศาสตราจารย์ปิยะแสง จันทร์วงศ์ไพศาล ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์กันจณา คำโสภี ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ ส่งผลให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงขอขอบพระคุณในความกรุณาของท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณ “บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม” โดยเฉพาะ ครูบอย ครูย่น (จิระเดช มีมาลัย และ พรพีไล มีมาลัย) สำหรับประสบการณ์ที่มีค่าต่อการขยายพื้นที่การเรียนรู้ของผู้ศึกษา จากห้องเรียนฟังบรรยายและพื้นที่ภาคสนามในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี ไปสู่การได้สัมผัสประสบการณ์ตรงในการทำงานร่วมกับเยาวชนและชุมชนอย่างต่อเนื่องตลอดสี่ปี โดยคำแนะนำ ความรู้ โอกาส และประสบการณ์ที่ได้รับจาก บ้านนอกๆ เครือข่ายของบ้านนอกๆ และศิลปินทุกท่านที่ได้ร่วมงานในพื้นที่จังหวัดราชบุรีและในต่างประเทศนั้น เป็นฐานข้อมูลที่สำคัญยิ่งต่อการเกิดขึ้นของวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ สำหรับความรู้ คำแนะนำ การติดตาม และประสบการณ์ที่สำคัญตลอดการศึกษาของผู้ศึกษา ขอขอบคุณพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรมทุกแห่ง อาทิ โครงการวิจัยโดยมหาวิทยาลัยศิลปากร โครงการศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่สร้างโอกาสการเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์และร่วมปฏิบัติงาน โดยสอนให้ผู้ศึกษารู้จักคำว่า “การพัฒนา” อันเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ศึกษายังคงสนใจในการทำงานร่วมกับผู้คนและชุมชนในด้านศิลปวัฒนธรรมทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่นอย่างเปิดใจ ขอขอบคุณพื้นที่แห่งเสียงเพลงในโลกออนไลน์ ขอขอบคุณพื้นที่ทางใจ บิตามารดา เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน พี่ ๆ น้อง ๆ ที่คอยส่งพลังใจและช่วยเหลือเป็นอย่างดีเสมอ

ท้ายที่สุดนี้ หากมีข้อผิดพลาดส่วนใดเกิดขึ้น ผู้ศึกษายินดีที่จะรับไว้และนำไปปรับแก้ไขเพื่อการพัฒนาการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อไป

สุพิชญา ขุนขำนิ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ 1	16
บทนำ.....	16
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	16
แนวคิดชุมชนกับการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลาง	16
ปรากฏการณ์พื้นที่ทางศิลปะ (Art Space).....	19
การขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชนโดยสังเขป.....	24
ข้อสังเกตที่มีต่อการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน	25
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	26
ขอบเขตของการศึกษา.....	26
ขั้นตอนการศึกษา	26
วิธีการศึกษา	27
บทที่ 2	28
แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	28
การศึกษาความหมายและคุณค่าของศิลปะ.....	28
บทบาทศิลปะในบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ	29

แนวคิดทฤษฎีทางวัฒนธรรม	30
แนวคิดชุมชนและศิลปะชุมชน	36
พัฒนาการของการกลับสู่ท้องถิ่น ก่อนจะมาเป็นศิลปะชุมชน	37
การขับเคลื่อนศิลปะชุมชนโดยสังเขป	39
ภาพรวมการขับเคลื่อนศิลปะชุมชนในเอเชีย	41
ภาพรวมการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชนในประเทศไทย	43
ทศวรรษความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานศิลปะชุมชนนอกศูนย์กลาง	45
ความเคลื่อนไหวของกิจกรรมทางศิลปะในจังหวัดราชบุรี	45
โครงการศิลปะชุมชนในจังหวัดราชบุรีโดยสังเขป	46
โครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนเขตอำเภอเมืองราชบุรี	47
โครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนนอกเขตอำเภอเมืองราชบุรี	49
โครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยในพื้นที่ชุมชนหนองโพ	50
โครงการที่มีการนำศิลปะเข้าไปสื่อสารและทำงานร่วมกับพื้นที่ชุมชนที่เกี่ยวข้อง	52
บทที่ 3	56
การขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี	56
โครงสร้างการขับเคลื่อนศิลปะชุมชนกรณีศึกษา	57
โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554	57
โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้าง แบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557	79
โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลป์นันทนาการและปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559	89
โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561	95
โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562	105
บทที่ 4	114

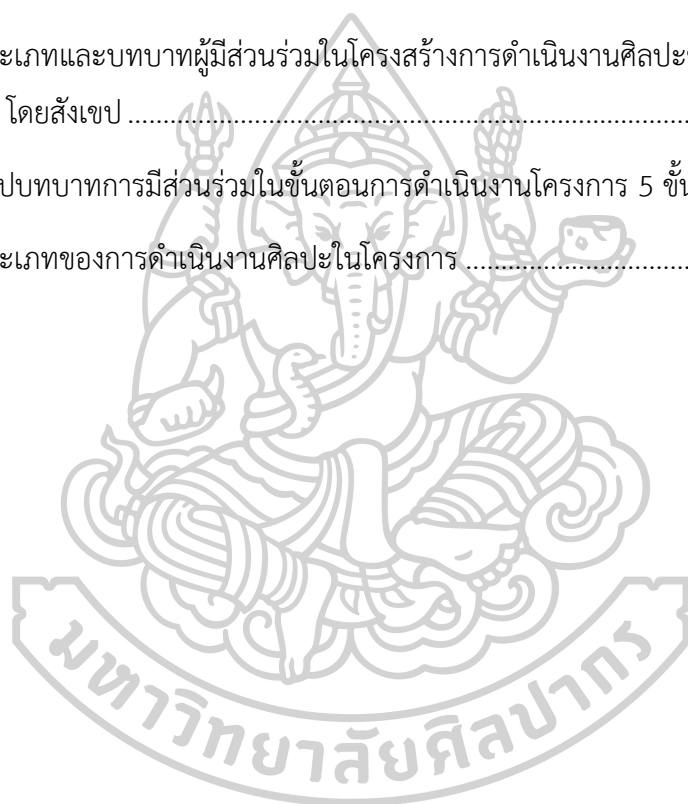
บทวิเคราะห์โครงสร้างและรูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน	114
สรุปผลการดำเนินงานโครงการกรณีศึกษาโดยสังเขป	114
โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554.....	114
โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้าง แบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557	117
โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลป์บนพำนักและปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558 – 2559	118
โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561	120
โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562	121
วิเคราะห์โครงสร้างการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชน	122
โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554 (โครงการที่ 1).....	122
โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล พ.ศ. 2557 (โครงการที่ 2).....	122
โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลป์บนพำนักและปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559 (โครงการที่ 3).....	123
โครงการชุมชนมือทำ พ.ศ. 2561 (โครงการที่ 4).....	124
โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562 (โครงการ ที่ 5).....	124
สรุป วิเคราะห์โครงสร้างการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชน	127
วิเคราะห์วิธีการและรูปแบบการดำเนินงานโครงการ.....	133
โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554.....	133
โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้าง แบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557	133

โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลป์นพำนักและปฏิบัติงาน 356	
วัน : พิพิธภัณฑน์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ.	
2558-2559.....	134
โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561	135
โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562.....	136
สรุป วิเคราะห์วิธีการและรูปแบบการดำเนินงานโครงการ.....	138
ขั้นตอนการดำเนินงานและบทบาทหน้าที่ในการมีส่วนร่วม.....	138
พื้นที่และรูปแบบของกิจกรรมในโครงการศิลปะชุมชน.....	143
สรุป บทวิเคราะห์โครงสร้างและรูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน	145
บทที่ 5	154
บทสรุป.....	154
ข้อเสนอแนะ	161
รายการอ้างอิง	162
ประวัติผู้เขียน.....	167

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 โครงการ (projects) ที่ดำเนินงานโดย บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2554 – 2562	77
ตารางที่ 2 โครงการ (projects) ที่ดำเนินงานโดย บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2554 – 2561 (ต่อ).....	78
ตารางที่ 3 ประเภทและบทบาทผู้มีส่วนร่วมในโครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชน กรณีศึกษา จังหวัดราชบุรี โดยสังเขป	126
ตารางที่ 4 สรุปบทบาทการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ 5 ขั้นตอน	139
ตารางที่ 5 ประเภทของการดำเนินงานศิลปะในโครงการ.....	144

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 การให้ความสำคัญกับชนพื้นเมืองในพื้นที่ในการมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานโครงการ	42
ภาพที่ 2 ตลาดศิลปะ (bazaar) 98B future Market project ในพื้นที่ด้านล่างอาคารเก่าแก่ของย่าน	43
ภาพที่ 3 ร้านข้าวหมูแดงนายกี, ศิลปะร่วมสมัยในชุมชน 30 แห่ง ทั่วเมืองราชบุรี.....	48
ภาพที่ 4 สื่อประชาสัมพันธ์ นิทรรศการ “สภากาชาด-มนุษย์-เมือง: บทสนทนาในถ้ำ”.....	51
ภาพที่ 5 ผลงานศิลปะจัดวางในพื้นที่ชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ จากกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่าง ศิลปินและชุมชน	54
ภาพที่ 6 ภาพบรรยากาศกิจกรรมวันไหว้พระจันทร์ ณ พื้นที่ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ เขาวราช กรุงเทพฯ ..	54
ภาพที่ 7 หอศิลป์ Tao Hong Tai d Kunst พื้นที่จัดกิจกรรมโครงการ.....	59
ภาพที่ 8 แคนนำเยาวชนโครงการติดศิลป์บนราชบุรี	59
ภาพที่ 9 การพัฒนาแนวทางการจัดกิจกรรมโดยเยาวชนและศิลปินในพื้นที่	59
ภาพที่ 10 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการติดศิลป์บนราชบุรี	61
ภาพที่ 11 นิทรรศการจัดวางบ้านของความคิด โดย ภักดิษฐ์กา ยลวงค์ ณ หอศิลป์ร่วมสมัยเจ้าฮงไถ่ ดีคูน	62
ภาพที่ 12 การจัดแสดงภาพเคลื่อนไหวการ์ตูน โดย ปฐมพร เนตรปฐมพร	63
ภาพที่ 13 ภาพถ่ายผู้เข้าร่วมกิจกรรม “ระบายสี ระบายเสียง” ลงบนกระเป่าผ้า	63
ภาพที่ 14 ผลงานจัดแสดงภาพถ่ายชุด “ตราตรึงในภาพถ่าย” โดย ตินท์ ศีวีรมงคล.....	64
ภาพที่ 15 บรรยากาศนิทรรศการภาพถ่ายโดย ตินท์ ศีวีรมงคล และวัชรพงศ์ ม่วงสวนขวัญ.....	64
ภาพที่ 16 กิจกรรมระบายสีออกแบบลวดลายเสื้อและสมุดทำมือ.....	65
ภาพที่ 17 ผลงานการออกแบบเครื่องแต่งกายประยุกต์จากวัสดุท้องถิ่น	66
ภาพที่ 18 การจัดนิทรรศการ “ข้างทาง” โดย ณัฐวุฒิ รักษ์พงษ์ไทย	66
ภาพที่ 19 บรรยากาศกิจกรรมโครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554	67

ภาพที่ 20 ตำแหน่งที่ตั้ง บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม	69
ภาพที่ 21 บรรยากาศสตูดิโอ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม	71
ภาพที่ 22 แผนที่ชุมชนที่ตั้งของศิลปินขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชนหนองโพ	73
ภาพที่ 23 คณะกรรมการ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม.....	75
ภาพที่ 24 โครงสร้างแผนการดำเนินงานของบ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม	76
ภาพที่ 25 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กรณีศึกษาโครงการศิลปะชุมชน ณ หอศิลป์ร่วมสมัยเจ้าองค์ไถ่ ดี คืน.....	81
ภาพที่ 26 ศาลาอเนกประสงค์วัดหนองโพ การใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชนทำกิจกรรม.....	82
ภาพที่ 27 กระบวนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในชุมชนหนองโพ	83
ภาพที่ 28 กิจกรรมวางแผนแนวทางนำเสนอนิทรรศการกลุ่มย่อย	83
ภาพที่ 29 ไปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล.....	84
ภาพที่ 30 พิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่กับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมสกรีนเสื้อโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย 85	
ภาพที่ 31 การจัดวางผลงานในร้านค้าชุมชนและการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและคนภายนอก	85
ภาพที่ 32 ผลงานพิพิธภัณฑ์กินได้ นำเสนอกระบวนการวิถีของชุมชนผ่านพิธีกรรมและอาหาร	87
ภาพที่ 33 ผลงานพิพิธภัณฑ์เสียงติดตั้งในพื้นที่ชุมชน	87
ภาพที่ 34 ผลงานติดตั้ง พิพิธภัณฑ์ภาพถ่าย ในพื้นที่ชุมชนและกิจกรรมสนทนาภาพถ่ายความทรงจำ	87
ภาพที่ 35 ภาพผลงาน พิพิธภัณฑ์เดี่ยวนี้ (ทั่วไป) โดย ศิวินัฐ พงศ์บุญคุ้มลาภ	88
ภาพที่ 36 ผลงานติดตั้งชั่วคราว (ซ้าย) และถาวร (ขวา) ในพื้นที่ชุมชนหนองโพ	88
ภาพที่ 37 ประกาศรับสมัครแรงงานชาวเมียนมาที่อาศัยในเขตอำเภอโพธารามเพื่อเข้าร่วมโครงการ	90
ภาพที่ 38 แรงงานชาวเมียนมาพำนักในบ้านที่โครงการจัดหาและร่วมสร้างสรรค์งานในโครงการ....	91
ภาพที่ 39 การลงพื้นที่ของศิลปินและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานร่วมกับแรงงานเมียนมาในชุมชน	92

ภาพที่ 40	กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปินและแรงงานเมียนมา ร่วมกับชุมชนเพื่อนบ้าน	92
ภาพที่ 41	กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับแรงงานเมียนมา และการจัดแสดงผลงาน ในนิทรรศการ	92
ภาพที่ 42	สื่อประชาสัมพันธ์นิทรรศการ 365 Days : LIFE MUSE	93
ภาพที่ 43	กิจกรรมเสวนาเนื่องในโครงการศิลปินในพำนักฯ และเนื่องในนิทรรศการ.....	94
ภาพที่ 44	นิทรรศการ 365 Days : LIFE MUSE ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ.....	94
ภาพที่ 45	พื้นที่กลางในการทำกิจกรรมโครงการโดยบ้านนอกฯ ในพื้นที่ชุมชนหนองโพ	94
ภาพที่ 46	กิจกรรมเสวนา “ศิลปะกับการพัฒนาชุมชน” ณ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร	97
ภาพที่ 47	จิตรกรรมบนผนังอาคารของชุมชนโดยศิลปิน ถึง เหว่ย สวี และศิลปินไทย	98
ภาพที่ 48	กิจกรรมเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีร่วมสมัยร่วมกับเยาวชน	99
ภาพที่ 49	การปั้นเครื่องดนตรีจากดิน และการเผาเครื่องดนตรีร่วมกับเยาวชน.....	100
ภาพที่ 50	“เจดีย์พลาสติก” บริเวณศาลาอเนกประสงค์วัดหนองโพ และเยาวชนที่ร่วมกิจกรรม ...	100
ภาพที่ 51	การสร้างสรรค์ศิลปะสื่ออิเล็กทรอนิกส์จากสิ่งของธรรมชาติรอบตัว.....	101
ภาพที่ 52	เวิร์กช็อปการทำไอศกรีม โดย มณีนรัตน์ คณานุกูล ผู้ประกอบการในชุมชน.....	102
ภาพที่ 53	โอเลี้ยงเปียร์ โดย ศิวัช เมฆสุวรรณ.....	103
ภาพที่ 54	การแสดงดนตรีร่วมสมัยจากเครื่องดนตรีทำมือระหว่างศิลปินและเยาวชน	103
ภาพที่ 55	การติดตั้งหลอดไฟนีออนโดยคนในพื้นที่ ร่วมสร้างสรรค์โดย เลียม มอร์แกน	103
ภาพที่ 56	Dollanan project- Soil Moisture Indicator by WAFTLAB.....	104
ภาพที่ 57	วัฒนธรรมเพลงลูกทุ่งและการแสดงลิเกในสื่อร่วมสมัย โดย Jitr Collective	104
ภาพที่ 58	โปสเตอร์โครงการชุมชนมือทำ.....	104
ภาพที่ 59	การลงพื้นที่และการรับสมัครเยาวชนในพื้นที่โดยคณะทำงาน	108
ภาพที่ 60	การประสานกับผู้ประกอบการในชุมชนและจิตอาสาเพื่อวางแผนกิจกรรม	108
ภาพที่ 61	เยาวชนเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนและผู้ประกอบการกรณีศึกษาในโครงการ.....	108

ภาพที่ 62 กิจกรรมเชิงปฏิบัติการทำผลิตภัณฑ์จากนมโดยคณะทำงานและศิลปิน/วิทยากรเครือข่าย	109
.....	
ภาพที่ 63 กิจกรรมเชิงปฏิบัติการทำสื่อภาพยนตร์สั้นโดยคณะทำงานและเยาวชน.....	109
ภาพที่ 64 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อพัฒนาเรื่องอัตลักษณ์และการส่งเสริมการขาย	
ผลิตภัณฑ์.....	109
ภาพที่ 65 การสร้างตราสินค้าของผลิตภัณฑ์ผ่านการมีส่วนร่วมโดยคณะทำงาน นักศึกษาปฏิบัติงาน	
และเยาวชน.....	110
ภาพที่ 66 การผลิตสื่อวีดิทัศน์นำเสนอประเด็นปัญหาชุมชนร่วมกับเยาวชน.....	110
ภาพที่ 67 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์กิจกรรมในโครงการ พ.ศ. 2560 และ 2562.....	111
ภาพที่ 68 เยาวชนได้ร่วมทดลองสาธิตการทำสบู่จากประสบการณ์ในโครงการให้แก่ชุมชน.....	112
ภาพที่ 69 การขยายการรับรู้ด้านการเพิ่มมูลค่าน้ำนมดิบให้กับชุมชนผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ..	112
ภาพที่ 70 รูปแบบบรรจุภัณฑ์ของโครงการจากความร่วมมือ.....	113
ภาพที่ 71 โปสเตอร์สถานที่จัดแสดงงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนโครงการปกติศิลป์ 2 : ทอยบุรี.....	115
ภาพที่ 72 ทิวทัศน์ผลงานกราฟิบัติบริเวณริมเขื่อนรัฐประชาพัฒนา จ. ราชบุรี.....	116
ภาพที่ 73 ผลงานประติมากรรมเด็กดิน.....	116
ภาพที่ 74 โครงสร้างการดำเนินงานประกอบด้วยผู้มีส่วนร่วม 3 กลุ่ม.....	127
ภาพที่ 75 ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชน.....	137
ภาพที่ 76 รูปแบบพื้นที่การดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน.....	144

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำเนินงานศาสตร์ศิลปะในปัจจุบันไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวศิลปะเอง หรือศิลปะเริ่มถูกลดทอนให้อยู่ในสถานะของการเป็นสิ่งอื่นมากขึ้นท่ามกลางสภาพแวดล้อมสังคมที่พยายามลดทอนความเป็นเอกเทศหรือปัจเจกของศิลปะ การดำเนินงานศิลปะร่วมสมัยที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อศิลปินในการพัฒนาการรับรู้และความเข้าใจศิลปะให้เป็นที่ยอมรับในกลุ่มคนทั่วไปและก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อสังคม

แนวคิดชุมชนกับการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลาง

จากงานศึกษาแนวคิดชุมชนนิยมที่อธิบายว่า แนวคิดการกระจายอำนาจ (Decentralism) หรือแนวคิดชุมชนนิยมและการกระจายอำนาจลงสู่ชุมชน (Communitarianism) มีแนวทางผลักดันการพัฒนาที่มาจากความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นของตนเอง และมีลักษณะของการปฏิเสธอำนาจรัฐ¹ ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจพื้นฐานของชุมชนที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองภายใต้การเปลี่ยนแปลงสังคมในปัจจุบัน ซึ่งประกอบไปด้วยปัญหาเรื่องระบบโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นที่ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้จริง และปัญหาของการพัฒนาที่เป็นการสั่งการในรูปแบบจากบนสู่ล่าง (Top-down approach) มีผลให้การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจหรือด้านอื่น ๆ ได้ละเลยความสำคัญของชุมชน จึงส่งผลให้การพัฒนาการปกครองท้องถิ่นโดยองค์กรเอกชนในปัจจุบัน มีการดำเนินงานผ่านแนวคิด “ชุมชนนิยม” หรือ “วัฒนธรรมชุมชน” รวมถึงแนวคิดการปกครองตนเอง (Self-government) ในฐานะเป็น “ทางเลือก” ที่สำคัญในการดำเนินงานพัฒนาที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนในการให้ความรู้ เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถดำรงชีวิต พัฒนาตนเอง และสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา หวงแทนความเป็นท้องถิ่นของตนเอง²

จากแนวคิดข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงการดำเนินงานศิลปะชุมชนในปัจจุบันที่โดยมากศิลปินคือหนึ่งในฐานะสมาชิกชุมชนที่ผลิตสร้างสรรค์ศิลปะ พบว่าแนวทางในการดำเนินงานส่วนใหญ่มีเนื้อหาที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ อาทิ ปัจจัยภายใต้ข้อจำกัดในระบบและอุดมการณ์รัฐในแต่ละยุคสมัยที่ไม่สนับสนุนเสรีภาพทางความคิด ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมทาง

¹ กิรพัฒน์ เขียนทองกุล, “ชุมชนนิยม: แนวคิดและข้อสังเกตพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองท้องถิ่น,” ใน รายงานการประชุมวิชาการนานาชาติรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ครั้งที่ 1 (ขอนแก่น: สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2557), 179.

² เรื่องเดียวกัน, 176.

สังคม นำมาซึ่งการเกิดพื้นที่ทางความคิดและพื้นที่ทางกายภาพใหม่ ๆ ในสังคม ด้วยการนำแนวคิดชุมชนนิยมมาใช้ในการดำเนินงาน โดยให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชน รักษาความเป็นอัตลักษณ์ และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (relational) สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับสังคมชุมชนด้วยแนวคิดการพัฒนาแบบร่วมมือ (Cooperative development) สร้างการมีส่วนร่วมให้กับคนในพื้นที่ชุมชนได้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ผลักดัน กำหนดทิศทางการพัฒนาและส่งเสริมการออกความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของตนเอง มีแนวคิดของการใส่ใจในผลประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนมีหลักการให้มีการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติด้วยตนเองในแบบที่การลองผิดลองถูกเป็นเรื่องปกติ³

ในงานวิจัยเรื่อง พื้นที่ เวลา อัตลักษณ์ และการสร้างความหมายทางสังคม กล่าวถึงการศึกษาผลงานของ อองรี เลอแฟบร์ (Henri Lefebvre) นักวิชาการชาวฝรั่งเศสว่า การทำความเข้าใจการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ จะต้องทำความเข้าใจกิจกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งจะทำให้สามารถเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นการเรียนรู้ทำความเข้าใจวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรม ที่มาที่ไปของการเกิดขึ้นของกลุ่มคนต่าง ๆ ในพื้นที่และสถานที่ในสังคม⁴ นอกจากนี้ ข้อมูลการศึกษากระบวนการสร้างพื้นที่และมโนทัศน์เรื่องพื้นที่ (space) ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจว่า พื้นที่ที่สามารถเป็นสนามสำหรับศึกษาเรื่องราวที่เกิดขึ้น และสามารถมีการปรับเปลี่ยนไปได้ตลอดเวลาตามที่สังคมยังคงมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง⁵ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยมีมุมมองต่อ “การดำเนินงานศิลปะชุมชน” เป็นเสมือน “พื้นที่” ด้านศิลปวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งที่ต้องอาศัยการศึกษาและทำความเข้าใจที่มาจากที่ไปของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในแวดวงศิลปวัฒนธรรม

นอกจากนี้ งานวิจัยเรื่องพื้นที่กล่าวว่า พื้นที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่ประกอบด้วย ความหมาย (coded space) เป็นได้ทั้งพื้นที่ทางกายภาพ อาทิ ป่า สวนสาธารณะ หรือพื้นที่ในบ้านเรือน ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงวัตถุหรือที่ว่างหรือสภาพแวดล้อมที่มีไว้เพื่อให้คนใช้ประโยชน์เท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงวิถีคิดที่มีต่อพื้นที่ดังกล่าว พื้นที่จึงถูกแบ่งเป็นหลายมิติ ได้แก่ พื้นที่ทางกายภาพ (physical space) พื้นที่ทางสังคม (social space) และ พื้นที่ภายในจิตใจของปัจเจก (mental space) กล่าวได้ว่าพื้นที่เป็นเสมือนตัวกลางของปฏิบัติการทางสังคมที่มีลักษณะของเวลาที่เกิดการกระทำระหว่างกันทางสังคม เป็นการปะทะ ประสานกันและก่อให้เกิดการสร้างความหมายอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ใดมีการปะทะประสานกันมาก ย่อมมีการแลกเปลี่ยน สนับสนุน และผลิตซ้ำทาง

³ เรื่องเดียวกัน, 177.

⁴ ศุภมณฑา สุภานันท์, “พื้นที่ เวลา อัตลักษณ์ และการสร้างความหมายทางสังคม,” วารสารนิเทศศาสตร์ 29, 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2554), 188.

⁵ ธนวรรณ นิธิภานันท์, กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: ศึกษากรณี เพลินวาน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: 2558), 23.

ความหมาย พื้นที่ยังเป็นผลผลิตหรือสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านการกระทำหรือปฏิบัติการทางสังคมแบบต่าง ๆ ของผู้คน พื้นที่คือเวทีหรืออาณาบริเวณแห่งหนึ่งที่อยู่ภายใต้การปฏิบัติทางสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ อย่างพร้อมกัน เพื่อเป็นการประสานรวมหรือแลกเปลี่ยนกันทางวัตถุในสังคม ก่อให้เกิดเป็นระบบ ความสัมพันธ์ในลักษณะสังคมบนพื้นที่แห่งนั้น⁶

การศึกษาเรื่อง “พื้นที่” ในวัฒนธรรมศึกษากล่าวถึงการเกิดขึ้นของพื้นที่ทางวัฒนธรรมว่าไม่มีวัฒนธรรมใด (pop culture) ที่เป็นอิสระอย่างสิ้นเชิงจากการครอบงำของอำนาจในระบบที่ใหญ่กว่า ซึ่งแสดงถึงการเกิดชั่วอำนาจในระบบที่อาจจะมีมากกว่าชั่วตรงข้าม เมื่อเกิดมีชั่วตรงข้ามขึ้น อีกฝ่ายที่มีอำนาจด้อยกว่าก็พยายามดิ้นรนแสวงหาพื้นที่ใหม่ ๆ ที่อยู่นอกขอบเขตอำนาจดังกล่าว มโนทัศน์เรื่องพื้นที่ที่สาม (third space) จึงเกิดขึ้นและไม่หยุดนิ่งกับการสร้างอัตลักษณ์ใด ๆ อย่างตายตัว เพราะไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจใดจะสมบูรณ์เมื่อพื้นที่ของอำนาจเองสามารถเลื่อนไหลได้ และทำให้เกิดช่องว่างที่ปัจเจกสามารถเคลื่อนไหวในระหว่างพื้นที่อำนาจนั้น และการต่อต้านจึงอาจหมายถึงการไม่ยอมให้ถูกจัดอยู่ในพื้นที่ที่กำหนดให้ (dislocation) ซึ่งสิ่งดังกล่าวนี้ทำให้เส้นบาง ๆ ที่กั้นระหว่างพื้นที่เกิดความคลุมเครือ สับสน หรือสลับไปสลับมาระหว่างมิติเชิงพื้นที่ในระดับต่าง ๆ จนเกิดการสร้างอัตลักษณ์แบบผสมผสานขึ้น (hybrid identity) เกิด “พื้นที่ความรู้” ที่ใช้ต่อรองทาง ความหมายและอำนาจที่อยู่ระหว่างคู่ตรงข้าม หรือ อาจเรียกได้ว่าเป็นพื้นที่ที่สามที่สามารถผสมผสาน ความรู้ต่าง ๆ อย่างหลากหลายที่เกิดการปะทะหรือขัดแย้งกันเอง⁷

เมื่อพิจารณาวัฒนธรรมในสังคมหรือแวดวงศิลปะ กับแนวคิดชุมชนและความหมายของการ เกิดพื้นที่ ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมองว่า “พื้นที่การดำเนินงานศิลปะ” เป็น “พื้นที่ความรู้” ซึ่งมีลักษณะของการไม่หยุดนิ่งกับการสร้างอัตลักษณ์ มีแนวทางในการดำเนินงานที่หลากหลาย มีความเลื่อนไหล และมีช่องว่างที่แต่ละคนสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างอิสระ ตลอดจนยังปรากฏแนวคิดลักษณะต่อต้าน หรือการปฏิเสธอำนาจรัฐหรือสถาบันที่พยายามออกจากพื้นที่ที่ถูกกำหนดไว้ สร้างอัตลักษณ์แบบผสมผสานที่ใช้ต่อรองทางความหมายและอำนาจ ผ่านการผสมผสานความรู้อย่างหลากหลาย โดย ภายในพื้นที่ศิลปะเองนั้นมีการปะทะหรือขัดแย้งกันเองด้วยเช่นกัน

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ การความเข้าใจปรากฏการณ์ของการเกิดขึ้นของ “ศิลปะชุมชน” ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดของการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีรูปแบบการดำเนินงานที่ส่งเสริมการ แสดงออกทางความคิด การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ของตนเอง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น การ ทบทวนความเป็นมาของปรากฏการณ์ทางศิลปะจึงมีความสำคัญต่อขยายให้เห็นความเป็นมาของ

⁶ เรื่องเดียวกัน, 23-24.

⁷ เรื่องเดียวกัน, 25-26.

พื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรม ก่อนจะไปสู่กระบวนการวิเคราะห์รูปแบบการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน ได้อย่างเข้าใจโครงสร้างของพื้นที่ดังกล่าว โดยสามารถอธิบายอย่างสังเขปดังนี้

ปรากฏการณ์พื้นที่ทางศิลปะ (Art Space)

ความเคลื่อนไหวทางศิลปะในสังคมตะวันตกช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ได้เกิดการขยายขอบเขตการทำงานศิลปะที่มีประเด็นร่วมกับศาสตร์สาขาอื่นอย่างเป็นสหวิทยาการ อาทิ ประเด็นสังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา⁸ เกิดรูปแบบศิลปะแบบมีส่วนร่วม (Participative art) ศิลปะแบบกิจกรรม (Activity – based art) ที่ก่อตัวขึ้นโดยสอดคล้องกับบริบทและพัฒนาการทางสังคม⁹ จากเดิมที่แนวคิดทางศิลปะจำกัดสุนทรียะอยู่ในกรอบที่คับแคบ เปลี่ยนแปลงไปสู่แนวคิดที่ภัณฑารักษ์ชาวฝรั่งเศส นิโกลาส บูริโยด์ (Nicolas Bourriaud, 1995) เรียกว่า สุนทรียะเชิงสัมพันธ์ (relational aesthetics) ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนจำนวนมากเข้ามามีบทบาทในศิลปะ โดยตำแหน่งและบทบาทในการสร้างสรรค์นั้นไม่ได้หยุดนิ่งที่ศิลปินเพียงผู้เดียว แต่มีความลื่นไหล (fluidity) พร้อมจะเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ ให้แก่ศิลปะ¹⁰ เป็นการปลดปล่อยศักยภาพในการสร้างสรรค์ให้ศิลปะเป็นสิ่งทั่วไปโดยที่ไม่มีขีดจำกัดทั้งทางด้านจิตใจและขีดจำกัดทางสังคม เกิดแนวคิดในการมองศิลปินเป็นแรงงานและการยอมรับว่าทุกคนสามารถทำการสร้างสรรค์ได้ “มนุษย์ทุกคนล้วนแล้วแต่เป็นศิลปิน” หรือ “Everyone is an artist”¹¹ เมื่อกลุ่มคนทำงานศิลปะได้ขยายพื้นที่ทำงานไปสู่รูปแบบของการไม่จำกัดศาสตร์สาขาวิชาในการสร้างสรรค์งาน กรอบแนวคิดความเป็น “ศิลปะ” จึงไม่อาจจำแนกหรือระบุประเภทของงานศิลปะได้อย่างตายตัว โดยมีทั้งลักษณะเป็นวัตถุที่เป็นรูปธรรม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์งานที่มีสถานะชั่วคราวที่สูญสลายได้ เปิดโอกาสให้ระหว่างผู้สร้างและผู้ชมได้มีประสบการณ์ร่วมในการรับรู้ต่อผลลัพธ์ของงานศิลปะและประเด็นเนื้อหาของผลงานศิลปะ¹²

⁸ วรเทพ อรรถบุตร, การศึกษาบทบาทเชิงรุกของภัณฑารักษ์ต่อพลวัต และการสร้างสมทุนทางวัฒนธรรมแก่ศิลปะร่วมสมัยไทย (กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, 2558), 43-44.

⁹ ธนาวิ โชติประดิษฐ์, ปรากฏการณ์นิทรรศการ: รวบรวมความว่าด้วยทัศนียภาพของศิลปะร่วมสมัย (กรุงเทพฯ : สมมติ, 2553), 38-39.

¹⁰ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, การรวมศูนย์ศิลปะของการกระจายตัวของศิลปะและการเมือง: จากสภาวะสมัยหลังใหม่สู่สภาวะสมัยใหม่ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), 23.

¹¹ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, บรรณาธิการ, โฟ้นพรมแดนความรู้ (เชียงใหม่ : ภาควิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2560), 53-54.

¹² วรเทพ อรรถบุตร, การศึกษาบทบาทเชิงรุกของภัณฑารักษ์ต่อพลวัต และการสร้างสมทุนทางวัฒนธรรมแก่ศิลปะร่วมสมัยไทย, 45.

เมื่อคำนึงถึงโครงสร้างพื้นฐานทางศิลปะอันประกอบด้วย หน่วยงานรัฐ เอกชน ตั้งแต่ ทศวรรษที่ 2480 สำหรับประเทศไทย การบริหารจัดการรวมทั้งการวางนโยบายการส่งเสริมศิลปะ โดยมากอยู่ในการกำกับของหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาหรือมหาวิทยาลัยศิลปะ ชัยนา ในยุคแรกอย่างมหาวิทยาลัยศิลปากรที่ผลิตบุคลากรทางศิลปะออกมาผลักดันให้เกิดการริเริ่ม สร้างพื้นที่จัดแสดงผลงานศิลปะ อาทิ เวทีการประกวดศิลปกรรม ซึ่งได้วางรากฐานสำคัญในการสร้าง พื้นที่และพัฒนาองค์กรและบุคลากรทางศิลปะวัฒนธรรม และเพื่อประโยชน์ในการหาเลี้ยงชีพของ ศิลปิน ดังกล่าว เมื่อเกิดการตั้งข้อสังเกตในประเด็นของการผูกขาดสนธิสัญญาหรือการสนับสนุนศิลปะ ผ่านการตัดสินหรือคัดเลือกในเวทีประกวด จึงนำมาสู่การแสวงหาตัวเลือกอื่นนอกจากช่องทางเดิม ๆ ในรูปแบบของการริเริ่มและรวมกลุ่มกันของศิลปินในการบริหารจัดการพื้นที่ทางศิลปะในช่วงทศวรรษ ที่ 2500 เป็นต้นมา เกิดหอศิลป์เอกชนจำนวนมาก อาทิ หอศิลป์ พีระศรี (พ.ศ. 2517 - 2531) ที่ นับเป็นการริเริ่มการสนับสนุนพื้นที่และการทดลองศิลปะรูปแบบใหม่ ๆ มีรูปแบบการดำเนินงานโดย อาศัยการจัดสรรงบประมาณจากภาครัฐ และการระดมทุนเป็นหลัก¹³ โดยในช่วงปลายทศวรรษ 2530 นอกจากปัจจัยการขาดการสนับสนุนด้านศิลปะจากทางภาครัฐและเอกชน ยังมีปัจจัยการพัฒนา เศรษฐกิจแบบเสรีนิยมที่เป็นแรงผลักดันให้ศิลปินหาพื้นที่ของตนเองสำหรับแสดงงาน เกิดการลงทุน ขึ้นมากมายในประเทศ โดยเฉพาะแกลเลอรีที่มีรูปแบบการดำเนินงานทั้งโดยนักธุรกิจ เจ้าของโรงแรม และศิลปินเป็นผู้ดูแล (Artist Run Space)¹⁴ ตลาดศิลปะได้สนับสนุนการสร้างสรรค์หรือสร้างความ เดิบโตให้แก่อาชีพศิลปินและวงการศิลปะ ขณะเดียวกันก็เกิดกระแสวิพากษ์สภาพของวงการศิลปะ ร่วมสมัยไทยในช่วงเวลานั้นว่า ศิลปินส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้กระแสการค้าเชิงพาณิชย์จนกระทั่งละเลย คุณภาพของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ¹⁵ ความเฟื่องฟูของการทำแกลเลอรีจึงหยุดชะงักลง หอศิลป์ เอกชนหลายแห่งจึงปิดตัวลงด้วยเงื่อนไขเหล่านี้ อีกทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ที่องค์การเพื่อ การปฏิรูประบบสถาบันการเงิน (ปรส.) นำทรัพย์สินและผลงานศิลปะที่สถาบันการเงินสะสมไว้ออกมา ประมูลและเกิดการสร้างมาตรฐานราคาศิลปะสูงกว่าที่ควรจะเป็น ทำให้ปัญหาในการสร้างระบบเชิง

¹³ วรเทพ อรรถบุตร, การศึกษาบทบาทเชิงรุกของภัณฑารักษ์ต่อพลวัต และการสร้างสมทุนทาง วัฒนธรรมแก่ศิลปะร่วมสมัยไทย, 14-17.

¹⁴ อโณทัย อุปคำ, “บทบาทและอิทธิพลของพื้นที่ศิลปะทางเลือกโปรเจค 304 ที่มีต่อศิลปะร่วมสมัยไทย,” วารสารวิชาการ Veridian E – Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ 8, 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2558), 2908 – 2909.

¹⁵ สิทธิธรรม โรหิตะสุข, “จากการประมูลศิลปกรรม ปรส. สู่วิถีที่ศิลปะทางเลือกใหม่และนักสะสมงาน ศิลปะ ผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540” ใน เอกสารโครงการประชุมวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ ศูนย์กลาง-ชายขอบ ตัวตน-คนอื่น ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์ศิลป์ (กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561), 252 - 253.

พาณิชย์ขาดมาตรฐานในการกำหนดราคาผลงานที่เป็นระบบ ขาดความเข้าใจในคุณค่าศิลปะ และเกิดความไม่มั่นคงของระบบการบริหารจัดการของหอศิลป์และอาชีพศิลปิน¹⁶

จากปัจจัยข้างต้นจึงสรุปได้ว่าศิลปะขาดการสนับสนุนจากทางภาครัฐและเอกชน อีกทั้งปัจจัยบริบทสังคมและเศรษฐกิจ และปัญหาสะสมของเวทีการประกวดที่มีการผูกขาดการสนับสนุน คัดเลือกหรือตัดสิน และกระแสของการค้าเชิงพาณิชย์ ได้นำมาสู่การแสวงหาพื้นที่ทางศิลปะทางเลือกใหม่ ๆ เพื่อลดการพึ่งพารายได้จากการขายผลงานศิลปะเพียงอย่างเดียว หรือความไม่แน่นอนของกลไกตลาดการค้างานศิลปะ¹⁷ เกิดพื้นที่สร้างกิจกรรมทางศิลปะที่หลากหลาย และให้ความสำคัญกับศิลปะที่มีบทบาทเชื่อมโยงกับสังคมการเมืองและประเด็นอื่น ๆ รอบตัว การมองหาพื้นที่นอกหอศิลป์หรือแกลเลอรีจึงเป็นทางเลือกเพื่อสร้างพื้นที่ศิลปะที่อิสระจากการรับใช้สถาบันและพาณิชย์ศิลป์ เกิดการทดลองสร้างงานศิลปะที่ไร้ข้อจำกัดทางความคิด เทคนิคและรูปแบบนำเสนอ โดยอาจมีรูปแบบขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไร¹⁸ นอกจากนี้ยังเกิดการเปิดเวทีศิลปะให้เชื่อมโยง สานความร่วมมือระหว่างภูมิภาค และเกิดกระแสการเดินทางไปต่างประเทศของศิลปินไทย เกิดการสร้างจุดนัดพบทางศิลปะของประเทศต่าง ๆ¹⁹ ทั้งนี้ พื้นที่ศิลปะทางเลือกใหม่ได้กระจายไปยังเมืองใหญ่ส่วนภูมิภาคด้วย อาทิ เชียงใหม่ ภูเก็ต ขอนแก่น โดยได้มีผู้ให้ข้อสังเกตการเกิดพื้นที่ศิลปะทางเลือกในช่วงนี้ว่าเป็นการเปิดสถานที่แสดงผลงานศิลปะที่เน้นการสร้างสรรคเป็นจุดหมาย เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างสถานที่กับผลงาน เน้นคุณภาพเหนือปริมาณ เน้นผลลัพธ์ทางศิลปะมากกว่าผลลัพธ์ทางด้านกำไร มีการเปิดพื้นที่ให้กับศิลปินรุ่นใหม่ได้มีโอกาสแสดงผลงานในหลายรูปแบบและเนื้อหา²⁰

การดำเนินงานศิลปะที่ได้ละทิ้งกรอบแนวคิดเดิมของตนเองไปสู่การเปิดรับ สร้างการรับรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมมากขึ้นนอกเหนือไปจากการเน้นย้ำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ เพื่อตนเอง ปรากฏการดำเนินงานที่หลุดพ้นจากกรอบสถาบันศิลปะอย่างพิพิธภัณฑหรือหอศิลป์ ก่อเกิด “พื้นที่ศิลปะ

¹⁶ อโณทัย อุปคำ, “บทบาทและอิทธิพลของพื้นที่ศิลปะทางเลือกโปรเจก 304 ที่มีต่อศิลปะร่วมสมัยไทย,” 2908 – 2909.

¹⁷ สิทธิธรรม โรหิตะสุข, “จากการประมวลศิลปกรรม ประส. สูพื้นที่ศิลปะทางเลือกใหม่และนักสะสมงานศิลปะ ผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540”, 261-263.

¹⁸ อโณทัย อุปคำ, “บทบาทและอิทธิพลของพื้นที่ศิลปะทางเลือกโปรเจก 304 ที่มีต่อศิลปะร่วมสมัยไทย,” 2908 – 2909.

¹⁹ วรเทพ อรรถบุตร, การศึกษาบทบาทเชิงรุกของภัณฑารักษ์ต่อพลวัต และการสร้างสมทุนทางวัฒนธรรมแก่ศิลปะร่วมสมัยไทย, 14-17.

²⁰ สิทธิธรรม โรหิตะสุข, “จากการประมวลศิลปกรรม ประส. สูพื้นที่ศิลปะทางเลือกใหม่และนักสะสมงานศิลปะ ผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540”, 261-263.

ทางเลือก” ที่สามารถแทรกซึมเข้าไปในบริบทสาธารณะได้อย่างกลมกลืน²¹ ดังกล่าว ยังมีการขยายพื้นที่การศึกษาด้านศิลปะที่มหาวิทยาลัยศิลปากรไม่ได้เป็นศูนย์กลางแนวคิดและการผลิตทางด้านศิลปะแห่งเดียวอีกต่อไป ศิษย์เก่าจากร่วมมหาวิทยาลัยดังกล่าวได้ขยายพื้นที่การศึกษาศิลปะไปยังสถาบันอื่น ๆ อาทิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และกระจายไปยังเมืองใหญ่ส่วนภูมิภาคด้วย อาทิ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น²²

กล่าวได้ว่า การดำเนินงานศิลปะที่แสดงถึงแนวคิดในการพยายามหลีกเลี่ยงจากจารีตเดิม ๆ ความเป็นเอกเทศและการกระจายอำนาจ (decentralization) ออกจากศูนย์กลาง²³ นั้น มีรูปแบบการดำเนินงานและวาทกรรมที่เรียกว่า “พื้นที่อิสระชั่วคราว (temporary autonomous zone) ไร้การควบคุมจากสถาบันการศึกษา”²⁴ การถูกจำกัดหรือกำหนดคุณค่างานสร้างสรรค์ และแนวคิดการมองคุณค่างานศิลปะและสร้างสรรค์โดยไม่จำเป็นว่าศิลปะต้องเกิดจากศิลปินเท่านั้น²⁵

การดำเนินงานที่สัมพันธ์กับภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์และการเติบโตทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ หรือระบบทุนนิยม ได้ก่อให้เกิดรูปแบบการผลิตที่เปลี่ยนไป อาทิ การแปลงวิถีชีวิตวัฒนธรรมเป็นสินค้า เกิดปัญหาช่องว่างและความเหลื่อมล้ำในสังคม ปัจจัยดังกล่าวจึงกระตุ้นการริเริ่มใช้ “ศิลปะ” เป็นเครื่องมือสื่อสารประเด็นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเมืองและชนบท โดยใช้สื่อที่หลากหลาย มีรูปแบบการรวมกลุ่ม (collective) การสร้างศิลปะเทศกาล เพื่อทดลองให้เกิดการลอบขอบเขต ทำทลายอำนาจแนวคิดการผูกขาดการเป็นผู้สร้างหรือสร้างสรรค์ที่เป็นของศิลปินหรือสถาบัน²⁶ อีกทั้งปัจจัยความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เกิดความพยายามของผู้คน

²¹ วรเทพ อรรถบุตร, การศึกษาบทบาทเชิงรุกของภัณฑารักษ์ต่อพลวัต และการสร้างสมทุนทางวัฒนธรรมแก่ศิลปะร่วมสมัยไทย, 45.

²² David Teh and others, *Artist-to-artist : independent art festivals in Chiang Mai 1992-98*, (London : Afterall Books, 2018), 26.

²³ art4d, Reading List ‘Artist-to-Artist: Independent Art Festivals In Chiang Mai 1992-98’, เข้าถึงเมื่อ 26 มกราคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://art4d.com/2019/03/reading-list-artist-to-artist-independent-art-festivals-in-chiang-mai-1992-98>

²⁴ David Teh and others, *Artist-to-artist : independent art festivals in Chiang Mai 1992-98*, 26 – 32.

²⁵ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, การรวมศูนย์ศิลปะของการกระจายตัวของศิลปะและการเมือง: จากสภาวะสมัยหลังใหม่สู่สภาวะสมัยใหม่, 32.

²⁶ วรเทพ อรรถบุตร, “การหันเหสู่ชุมชนในศิลปะร่วมสมัย: การสำรวจทางทฤษฎีและแนวปฏิบัติเบื้องต้น” (เอกสารสืบเนื่องจากการประชุม Proceeding การประชุมวิชาการระดับชาติด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ครั้งที่ 2 ณ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 20 - 21 พฤศจิกายน 2563), 69.

ที่จะผลิตสร้างตัวตนแบบใหม่ที่แตกต่างหรือท้าทายรูปแบบที่มีอยู่เดิมของสังคม²⁷ นำมาสู่กระบวนการสร้างสรรค์ของศิลปินที่ไม่ได้ผลิตผลงานเพื่อตอบสนองในระดับปัจเจกหรือเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป จึงเกิดการขยายพื้นที่ทางศิลปะในรูปแบบ “การทำงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน” ซึ่งจัดเป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมที่สร้างความรับรู้ความเข้าใจทางศิลปะให้ผู้คนในพื้นที่ชุมชน และคนที่สนใจสามารถเข้าถึงได้ ให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารไปยังผู้คน โดยที่ศิลปะยังคงตอบสนองยึดโยงอยู่กับความเชื่อ ประเพณีดั้งเดิมของผู้คนในชุมชน มีการปฏิสัมพันธ์กับสถานที่อันเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของผู้คนมาแต่อดีต สะท้อนระบบเครือข่าย การผลิตกระบวนการเรียนรู้ทางเลือก และการแลกเปลี่ยนร่วมกันระหว่างกลุ่มคนที่หลากหลาย

กล่าวได้ว่า การดำเนินงานศิลปะ เป็นการผลิตสร้างสรรค์ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมและสังคมที่ขยายพื้นที่การทำงานของตนเองไปมีบทบาทต่อสังคมหรือพื้นที่ที่ส่วนรวมมากขึ้น ดังที่นักประวัติศาสตร์ศิลปะได้กล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกันมายาวนานกับสถานการณ์ช่องว่างระหว่างศิลปะกับสาธารณะชนและการขาดแคลนสถาบันและพื้นที่ทางศิลปะไว้ว่า “พื้นที่ทางศิลปะ” มีความหมายมากกว่าสิ่งที่มองเห็นได้ในเชิงกายภาพ ไม่ได้เป็นเพียงการสร้างอาคารเพื่อนำศิลปะและกิจกรรมเข้าไปใส่เพื่อมีฐานะเป็นตัวกลางระหว่างศิลปะกับสาธารณะชน พื้นที่ทางศิลปะไม่ได้มีขึ้นเพื่อการรองรับผลงานศิลปะของศิลปินเท่านั้น แต่ยังมีพันธกิจต่อสังคม²⁸ ซึ่งรูปแบบการดำเนินงานดังกล่าวปรากฏอย่างเด่นชัดในพื้นที่ของการดำเนินงาน “ศิลปะชุมชน” ที่ “เป็นของและสร้างขึ้นโดย” ผู้คนของสถานที่และวัฒนธรรม ได้รับการสนับสนุนจากศิลปินผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง เป็นการดำเนินงานที่สะท้อนถึงคุณค่า การตระหนัก และความหมายของการอยู่ในสถานที่หรือวัฒนธรรมนั้น²⁹ หรือดังที่เว็บไซต์หอศิลป์ร่วมสมัยเทต (TATE) ให้คำอธิบายว่า เป็นกิจกรรมทางศิลปะที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนโดยมีศิลปินผู้เชี่ยวชาญร่วมมือกับส่วนอื่น ๆ ที่อาจไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับศิลปะ มีลักษณะของการปฏิสัมพันธ์หรือพูดคุยกับชุมชน ดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน³⁰ อีกทั้งมีลักษณะปฏิสัมพันธ์หรือ

²⁷ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *Autonomia ทุนนิยมความรู้แรงงานอวัตุการเมืองของการปฏิวัติ* (กรุงเทพฯ : Illuminations, 2560), 77.

²⁸ ธนาวิ โชติประดิษฐ์, *ปรากฏการณ์นิทรรศการ: รวมบทความว่าด้วยทัศนียภาพของศิลปะร่วมสมัย* (กรุงเทพฯ : สมมติ, 2553), 37.

²⁹ Maryo Gard Ewell, “Community Arts: A Little Historical Context,” *GIA Reader* 22, 2 (Summer 2011), accessed June 4, 2019, available from <https://www.giarts.org/article/community-arts-little-historical-context>

³⁰ ธนาวิ โชติประดิษฐ์, *ปรากฏการณ์นิทรรศการ: รวมบทความว่าด้วยทัศนียภาพของศิลปะร่วมสมัย*, 42.

พูดคุยกับชุมชน ประกอบไปด้วยคณะกรรมการที่เป็นศิลปินผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ เชื่อมโยงการทำงานเข้ากับผู้อื่นที่อาจไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับศิลปะ³¹

การขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชนโดยสังเขป

จากการศึกษาผลกระทบจากบริบททางสังคมและเศรษฐกิจต่อศิลปะและพัฒนาการของศิลปะในสังคมไทย ได้ขยายความเข้าใจถึงที่มาของการเกิดกลุ่มศิลปินที่ทำงานในพื้นที่อิสระชั่วคราวได้มากขึ้น โดยการนำศิลปะไปปฏิบัติการในพื้นที่สาธารณะในประเทศไทย ปรากฏเด่นชัดมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 การขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชนได้รับความสนใจทั้งในพื้นที่เมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานครและกระจายไปยังเมืองใหญ่ส่วนภูมิภาค อาทิ ‘เชียงใหม่จัดวางสังคม’ (Chiang Mai Social Installation – CMSI) เป็นเทศกาลศิลปะที่เป็นที่พูดถึงมางานหนึ่งของภูมิภาค ริเริ่มโดยศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศิลปากรที่เริ่มจบการศึกษาจากต่างประเทศกลับมา หรือ ศิลปะชุมชนโดยศิลปินในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีการริเริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2554

จากการศึกษาความเคลื่อนไหวการดำเนินงานศิลปะชุมชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรีผ่านหลักฐานทางข้อมูลในสิ่งพิมพ์ทางวิชาการ บทความ หรือสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบกับในฐานะผู้วิจัยมีประสบการณ์ร่วมดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนจังหวัดราชบุรี กล่าวโดยสังเขปได้ว่า จังหวัดราชบุรีปรากฏหลักฐานทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความสำคัญหลากหลายประเภท สังเกตได้จากแหล่งโบราณสถาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ตลอดจนกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ อาทิ การอนุรักษ์สืบสานศิลปะการแสดงเก่าแก่โดยชุมชนวัดขนอน ณ พิพิธภัณฑสถานศิลปะการแสดงหนังใหญ่ อำเภอนครชัยศรี ดังกล่าวสะท้อนการมีพื้นที่ดำเนินงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบของการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณี และกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและเป็นพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน สำหรับศิลปินหรือหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่อย่างต่อเนื่องระหว่าง พ.ศ. 2554 – 2562 นั้น มีแนวทางการสร้างสรรค์ในรูปแบบองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร ใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำงาน และมีเป้าหมายในการพัฒนาให้ราชบุรีเป็นพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ตลอดจนให้ความสำคัญกับชุมชนในพื้นที่³² ได้แก่ กลุ่มศิลปินที่ดำเนินงานในพื้นที่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ ดำเนินงานโครงการในพื้นที่ชุมชนในเขต อำเภอมืองจังหวัดราชบุรี เช่น โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554 นิทรรศการปกติศิลป์ พ.ศ. 2554 โครงการติดศิลป์บน ราชบุรี 2 (We are the city) พ.ศ. 2556

³¹ Tate, **Community Art**, accessed May 31, 2018, available from <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/community-art>

³² สุริวัสสา หิรัญรัตนศักดิ์, “การจัดนิทรรศการศิลปะในชุมชนของจังหวัดราชบุรี” (ศิลปินพนธ์ศิลป์ บัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557), 2.

สาครินทร์ เครืออ่อน ดำเนินงานโครงการศิลปะร่วมกับสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย ศิลปากร และศิลปินนานาชาติ ในชื่อ นิทรรศการสภาวการณ์ - มนุษย์ - เมือง : บทสนทนาในถ้ำ (Metro – sapiens: dialogue in the cave พ.ศ. 2556 ณ ถ้ำจอมพล อำเภอจอมบึง

บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม หรือ บ้านนอกฯ หน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไร โดย จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย ดำเนินงานโครงการศิลปะในพื้นที่ตำบลหนองโพอย่างต่อเนื่อง โดยริเริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2554 เช่น โครงการการจัดฝึกอบรมศิลปะร่วมสมัยด้านการสร้างสื่อ ภาพยนตร์สั้นแก่เยาวชนชุมชนหนองโพและเยาวชนทั่วไป พ.ศ. 2555 โครงการพิพิธภัณฑ์ ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557 และ โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและ ปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559 เป็นต้น

AT EXCHANGE กลุ่มทำงานศิลปะที่รวมตัวขึ้นใน พ.ศ. 2559 โดย วศิน ไพศามาศ กับ โครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนที่ริเริ่มและร่วมมือกับ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม จัดเป็น โครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยชุมชนเมืองบ้านโป่ง พ.ศ. 2560 (70110 : Banpong Urban Art Terminal #1/ 2017) ณ พื้นที่โดยรอบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ข้อสังเกตที่มีต่อการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน

ปัจจุบัน การนำศิลปะเข้าไปปฏิบัติในพื้นที่ชุมชนได้กระจายอยู่ทุกส่วนภูมิภาคของสังคมไทย และทั่วโลก ต่างเผชิญกับปัญหาการได้รับการตั้งคำถามต่อการทำงานศิลปะว่า เป็นการปฏิบัติการที่เป็นสิ่งชั่วคราวและหายไป ไม่ได้สร้างผลลัพธ์ที่สูงในเชิงมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับพื้นที่ ดังนั้น เพื่อเน้นย้ำว่าการดำเนินงาน “ศิลปะในพื้นที่ชุมชน” สัมพันธ์ยึดโยงกับโครงสร้างทางสังคม การเมือง และ เศรษฐกิจ ซึ่งปรากฏรูปแบบการดำเนินงานทั้งที่ควบคุมโดยศิลปิน และหน่วยงานจากภาครัฐให้การ สนับสนุน มีกระบวนการดำเนินงานที่หลากหลายไม่ตายตัว และมีความสัมพันธ์กับแนวคิดผลผลิตที่ เกิดจากมนุษย์หรือแรงงานที่เป็นทุนทางเศรษฐกิจที่ว่า “สร้างสรรค์เป็นทุนอย่างหนึ่ง” ความ สร้างสรรค์ (creativity) ที่เป็ความรู้ การใช้ความคิดความรู้สึกของมนุษย์ จึงเป็นสิ่งสำคัญในระบบ เศรษฐกิจและสังคม³³ วิทยานิพนธ์นี้จึงเป็นการทบทวนงานวิจัยในด้านสังคมศาสตร์ ประกอบกับ ประเด็นบทบาทของผู้ที่มีความเกี่ยวข้องทางสังคมด้านศิลปวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดความชัดเจนในการ มองตำแหน่งของการดำเนินงานศิลปะชุมชนในสังคม และสามารถชี้วิเคราะห์โครงสร้างและรูปแบบ การดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยมีส่วนร่วมได้อย่างครอบคลุม แสดงถึงการใช

³³ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, บรรณาธิการ, โพนัพรมแดนความรู้, 52.

ศิลปะเป็นเครื่องมือเยียวยาสังคม เพื่อสร้างพื้นที่การรับรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในฐานะสนามทดลอง และเป็นการขยายการศึกษาศิลปะให้ดำเนินคู่ขนานไปกับกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม³⁴

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาโครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี
2. วิเคราะห์รูปแบบของการขับเคลื่อนศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาโครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี กรณีศึกษาโครงการที่ผู้วิจัยมีส่วนร่วมดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ระหว่าง พ.ศ. 2554 – 2562 ได้แก่ โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554 โครงการพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557 โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑสถานชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559 โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561 และ โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562 โดยนำแนวคิดทางสังคมศาสตร์มาทำการอธิบายและวิเคราะห์โครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชนในการเป็นพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

ขั้นตอนการศึกษา

1. เก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์ และการมีส่วนร่วมดำเนินงานโครงการในพื้นที่กรณีศึกษา และพื้นที่ใกล้เคียง
2. ค้นคว้า ทบทวน และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องต่อการศึกษา เช่น ข้อมูลจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ วารสารทางศิลปะ เอกสารประกอบนิทรรศการ หรือผลงานการศึกษาวิจัยต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง รวมไปถึงการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการศึกษาวิจัย
3. ดำเนินการเรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารหรือหลักฐานดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น
4. เขียนงานวิจัย สรุปประเด็น ตั้งคำถาม และข้อเสนอแนะ
5. จัดพิมพ์เอกสารเป็นรูปเล่ม

³⁴ วรเทพ อรรคบุตร, การศึกษาบทบาทเชิงรุกของภัณฑารักษ์ต่อพลวัต และการสร้างสมทุนทางวัฒนธรรมแก่ศิลปะร่วมสมัยไทย (กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, 2558), 1.

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสานกับการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participants Observation) โดยทำการศึกษาและทบทวนเอกสารวิชาการ หนังสือ บทความ สื่อสังคมออนไลน์ และสุจิตร์ (documents or secondary of analysis of existing data) ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานศิลปะชุมชน กรณีศึกษาในพื้นที่ราชบุรี และเก็บข้อมูลจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในฐานะที่ผู้วิจัยอาศัยในพื้นที่จังหวัดราชบุรี และเป็นสมาชิกผู้ร่วมดำเนินโครงการในตำแหน่งต่าง ๆ

บทที่ 2 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานเขียนทางด้านสังคมศาสตร์ที่ประกอบด้วย โครงสร้างทางสังคม ระบบทุนนิยมที่ยึดโยงและสัมพันธ์กับปฏิบัติการที่เกิดขึ้นทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม หรือการขับเคลื่อนสังคมหรือชุมชนด้วยศิลปะ มีความสำคัญต่อการนำมาอธิบายประกอบและการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจที่มาและรูปแบบการดำเนินงานศิลปะชุมชนที่มีความหลากหลาย

การศึกษาความหมายและคุณค่าของศิลปะ

ศิลปะยังคงเป็นประเด็นถกเถียงทางวิชาการและได้รับการตีความอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นมุมมองจากนักปรัชญา นักประวัติศาสตร์ศิลปะ ศิลปิน หรือนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งปฏิบัติการที่เป็นมุมมองจากกลุ่มคนที่ไม่ได้มีชุดความรู้ภายใต้กรอบความคิดเชิงทัศน์ศิลป์ ซึ่งมีความเข้าใจต่อศิลปะหรือผลงานสร้างสรรค์ที่แตกต่างกัน ขณะทำงานเขียนต่าง ๆ ที่พยายามอธิบายประเด็นปัญหา นิยามความหมายหรือคุณค่าของศิลปะหรือผลงานที่สร้างสรรค์โดยศิลปิน ทำให้ผู้วิจัยสนใจประเด็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะที่มีของต่อวิถีชีวิตประจำวัน (diary life) และสังคมในวงกว้างในทศวรรษปัจจุบัน ซึ่งในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การให้คุณค่าและค่านิยมในการสร้างสรรค์งานศิลปะไม่ได้จำกัดอยู่เพียงผลิตหรือสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความรู้สึกในระดับปัจเจกอีกต่อไป ศิลปินหลายกลุ่มให้ความสนใจและพัฒนาการดำเนินงานสร้างสรรค์ที่สร้างแนวทางหรือกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างพื้นที่ให้แก่คนทั่วไปได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมและสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกัน อีกทั้งยังมีพัฒนาการสื่อสารในองค์ความรู้ของตัวศิลปะเองไปสู่พรมแดนความรู้อื่น ๆ ที่สัมพันธ์ยึดโยงกับโครงสร้างทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจอย่างแยกจากกันไม่ได้

ภายในบทนี้จึงประกอบด้วยการทบทวนและทำความเข้าใจว่า อะไรคือศิลปะ อะไรคือการสร้างสรรค์ ซึ่งจะนำไปสู่การขยายความเข้าใจถึงโครงสร้างการดำเนินงานและบทบาทของศิลปะในรูปแบบที่นำไปสู่ปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนในบทถัดไปได้มากขึ้น

งานเขียนของนักวิชาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาของไทยมีการนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับคุณค่าของการสร้างสรรค์ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะ การเมือง และชีวิตประจำวันของผู้คนไว้ได้อย่างน่าสนใจ โดยงานวิจัยในประเด็นบทบาทของบุคลากรทางศิลปะอย่างภัณฑารักษ์ ซึ่งมีบทบาทในการผลักดันศิลปะและศิลปินร่วมสมัยไทยให้เป็นที่ยอมรับโดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือเยียวยาสังคมเพื่อสร้างพื้นที่การรับรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในฐานะสนามทดลอง และขยายการศึกษาศิลปะให้

ดำเนินคู่ขนานไปกับกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม³⁵ ดังกล่าวเป็นงานศึกษาหนึ่งที่ตอบคำถามว่า ศิลปะรับใช้สังคมอย่างไร หรือศิลปะมีประโยชน์อย่างไรต่อสังคม ภายใต้ระบบการบริหารจัดการของรัฐกับบทบาทในการสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมที่ยังคงมีปัญหาสะสมอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นเป็นความเหลื่อมล้ำในการสนับสนุนการทำงานศิลปวัฒนธรรม การสนับสนุนที่ไม่หลากหลาย หรือตั้งที่ในวงการศิลปะกล่าวว่า หน่วยงานภาครัฐตามความเคลื่อนไหวการทำงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยไม่ทันมีความเข้าใจทางศิลปะที่ซับซ้อน และจำกัดการให้ความสนับสนุนทั้งในแง่งบประมาณและอื่น ๆ³⁶

บทบาทศิลปะในบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ

ผู้วิจัยหยิบยกการศึกษาของนักสังคมวิทยาซึ่งจะช่วยขยายความเข้าใจในการศึกษาความสำคัญของการทำงานศิลปะชุมชน ที่มีปัจจัยมาจากการเปลี่ยนแปลงระบบทุนนิยม และชี้ให้เห็นความสำคัญของอาชีพศิลปินที่ผลิตสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมในสังคมร่วมสมัย

สถานะของศิลปินนั้นได้รับการตั้งคำถามในแวดวงศิลปะเองมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 โดย Joseph Beuys ศิลปินเยอรมันผู้ก่อตั้งกลุ่ม Fluxus ที่ออกคำประกาศว่า “เราทุกคนคือศิลปิน” ซึ่งเป็นแนวคิดที่แสดงถึงการท้าทาย ตั้งคำถามกับความเป็น ‘ศิลปะ’ และความเป็น ‘ศิลปิน’ ที่เดิมการให้คุณค่ากับการสร้างสรรค์ (creativity) ถูกทำให้คับแคบและอยู่แต่ในมือของศิลปินและผู้รู้ทางศิลปะ จำกัดกรอบของการสร้างสรรค์ที่ผลิตซ้ำความรู้ความเข้าใจต่อตัวมนุษย์หรือสังคมที่มีอยู่เดิม และได้แต่ตอกย้ำอัตลักษณ์ดั้งเดิมที่ยึดถืออยู่หรือที่สถาบันทางสังคมกำหนดให้ ดังกล่าวได้นำมาสู่การนำเสนอมุมมองการสร้างสรรค์และผลิตงานของศิลปินที่ควรสร้างความรับรู้ใหม่ ๆ ให้กับคนในสังคมเพื่อทำให้ผู้รับรู้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการมองโลก เกิดการตั้งคำถาม ท้าทาย โดยเฉพาะการสลายเส้นแบ่งของความรับรู้เข้าใจที่มนุษย์มีต่อตัวเองและสิ่งอื่น ๆ เพื่อที่ศิลปะจะเป็นพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคมที่คนส่วนมากสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้จริง และสร้างการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและการเมืองของวงการศิลปะและสังคมที่พวกเขาอาศัย³⁷

การวิเคราะห์รูปแบบการผลิต และลักษณะการใช้แรงงานของศิลปิน³⁸ และการมองว่าการสร้างสรรค์ (creativity) เป็นกระบวนการสร้างความรับรู้ ดังกล่าว ถูกนักสังคมวิทยานำมาขยายความ

³⁵ วรเทพ อรรถบุตร, การศึกษาบทบาทเชิงรุกของภัณฑารักษ์ต่อพลวัต และการสร้างสมทุนทางวัฒนธรรมแก่ศิลปะร่วมสมัยไทย (กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, 2558), 1.

³⁶ ธนาวิ โชติประดิษฐ์, คิตคิดมิวายกังวลให้หม่นกตัญญูหมอง, เข้าถึงเมื่อ 9 มกราคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://the101.todsorb.page/art-and-welfare-state/>

³⁷ วรเทพ อรรถบุตร, การศึกษาบทบาทเชิงรุกของภัณฑารักษ์ต่อพลวัต และการสร้างสมทุนทางวัฒนธรรมแก่ศิลปะร่วมสมัยไทย, 73-75.

³⁸ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, Autonomia ทุนนิยมความรู้แรงงานอวัตุการเมืองของการปฏิวัติ (กรุงเทพฯ : Illuminations, 2560), 78.

เข้าใจในทางเศรษฐกิจว่า แรงงานและรูปแบบการผลิตในระบบทุนนิยมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ซึ่งสรุปโดยสังเขปได้ว่า การผลิตสร้างวัตถุ (material) ในโรงงานแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม (industrial capitalism) ที่คนงานเน้นการใช้แรงงานร่างกาย ผลิตเสื้อผ้า รองเท้า หรือวัตถุอื่น ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบทุนนิยมหลังอุตสาหกรรม (post-industrial capitalism) ที่ผลิตสร้างอวัตถุ (immaterial) ผลิตการคิดหรือการสร้างสรรค์ ผลิตสร้างความรู้สึกรัก งานสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมที่สร้างความหมายให้กับตัวสินค้า โดยการผลิตวัฒนธรรมและระบบความหมายเป็นสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คน เช่น ระบบภาษา สัญลักษณ์ ความหมาย อารมณ์ ความรู้สึก และความรู้³⁹ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมเสมอไป มนุษย์จำนวนมากทำงานและมีเวลาการใช้ชีวิตไม่ได้อยู่ในระบบการจ้างงานแบบเต็มเวลา ไม่มีเวลาเวลาและสถานที่ทำงานที่ตายตัว ไม่มีระบบสวัสดิการทางสังคมแบบคนทำงานประจำ เป็นแรงงานในระบบทำงานที่เวลาและสถานที่ยืดหยุ่นภายใต้โรงงานสังคมที่การผลิตกระจายไปทั่วสังคม ทั้งนี้ ก่อนที่ระบบทุนนิยมจะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตให้เป็นการผลิตอวัตถุในครึ่งหลังศตวรรษที่ 20 นั้น ศิลปินได้อยู่ในฐานะเป็นแรงงานอวัตถุ เป็นแรงงานทางสังคมที่ทำงานในสตูดิโอและแสดงงานของตนเองในพื้นที่ทางศิลปะอย่างแกลเลอรีหรือพิพิธภัณฑ์ ศิลปะ ไม่ได้ต่างไปจากแรงงานหรือมนุษย์แรงงานทั่วไปในสังคม ซึ่งถูกกดขี่ขูดรีดจากระบบการผลิตที่พวกเขาควบคุมไม่ได้และไร้ความมั่นคงในชีวิต⁴⁰ โดยที่ในปัจจุบัน ศิลปินยังคงไร้สวัสดิการและไม่มีรายได้ที่แน่นอน เช่นเดียวกับคนในสังคมที่ทำงานนอกโรงงานอุตสาหกรรม ไม่มีความมั่นคงทางรายได้และไม่ถูกจ้างงานอย่างชัดเจน⁴¹ ดังกล่าว การทบทวนมโนทัศน์เรื่องปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีผลต่อความรู้ในวิชาชีพศิลปินที่ผลิตงานในลักษณะอวัตถุ ได้สร้างความชัดเจนให้แก่ผู้วิจัยมากขึ้นในเรื่องคุณค่าและความหมายของศิลปิน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการผลิตในฐานะทุนทางวัฒนธรรมของสังคม

แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม

ระบบทุนนิยม (capitalism) จากแนวคิดทฤษฎีของ คาร์ล มาร์กซ์ กล่าวว่า มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การผลิตสินค้า (commodity) ที่ผลิตเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยน ไม่ใช่การผลิตเพื่อใช้เอง และมีการแบ่งงานกันทำเป็นระบบ 2) การผูกขาดปัจจัยการผลิต เป็นพัฒนาการในสังคมที่เข้าสู่ระบบทุนโดยที่ปัจจัยการผลิตจะอยู่ในมือชนชั้นนายทุน 3) พลังแรงงาน คือการขายความสามารถที่จะทำงาน อาทิ กรรมกรในโรงงานขายพลังงานแรงงานเพื่อแลกกับค่าจ้าง ทั้งนี้ ในส่วนของระบบผู้ผลิตอิสระขนาดเล็กที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเองหรือผู้ที่มีเครื่องมือการผลิตเอง ทำงานเพื่อตัวเอง ใช้

³⁹ เรื่องเดียวกัน, 76.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 77-78.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 78-82.

พลังแรงงานของตนเอง และไม่ได้เสนอขายแรงงานเป็นสินค้า จะได้รับผลกระทบจากระบบทุนนิยม⁴² กล่าวคือ เมื่อระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมได้นำมาซึ่งความเจริญเติบโตในเรื่องการลงทุนอย่างเสรี ปัญหาแรงงานและรูปแบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลง อาทิ กลุ่มแรงงานนอกระบบโรงงานอุตสาหกรรม ได้กลายเป็นผู้ที่สามารถควบคุมปัจจัยการผลิตและใช้พลังแรงงานเอง อาทิ นักธุรกิจขนาดย่อม ศิลปิน จึงสังเกตได้ถึงการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่ขยายตัวมากขึ้น ประกอบกับที่ โจเซฟ บอยส์ กล่าวว่า “เราทุกคนคือศิลปิน” ทุกคนสามารถสร้างสรรค์ หรือทำการผลิตได้ ดังที่ก่อนหน้านี้ได้กล่าวไว้ในช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ 20 ศิลปินได้อยู่ในฐานะเป็นแรงงานอวัตุ เป็นแรงงานทางสังคมที่สร้างสรรค์ความคิดซึ่งเป็นความรู้ เป็นการใช้ความคิดความรู้สึกของมนุษย์ เป็นผลผลิตที่เกิดจากมนุษย์ เป็นแรงงานการผลิต⁴³ ซึ่งเป็นทุนชนิดหนึ่งในระบบทุนภายใต้โครงสร้างทางสังคมที่ประกอบด้วยสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เรียกว่าวัฒนธรรม

วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม ตามความคิดเชิงทฤษฎีของคาร์ล มาร์กซ์ แบ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมออกเป็น 2 ส่วน คือ โครงสร้างส่วนบน ได้แก่ เรื่องของความคิด เรื่องที่อยู่ในหัว วัฒนธรรม กฎหมาย ปรัชญา และอุดมการณ์ และโครงสร้างส่วนล่าง ที่ประกอบไปด้วย พลังการผลิตและความสัมพันธ์ในการผลิต ซึ่ง อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) มองว่า สิ่งที่เป็นโครงสร้างส่วนบนนั้นมีพลังในการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นโครงสร้างส่วนล่างได้ และไม่ได้กำหนดตายตัวเพราะเป็นสิ่งที่ต่างเชื่อมโยงกัน⁴⁴ นอกจากนี้ กรัมสกี มองวัฒนธรรมอันเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม (interactions) เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากประวัติศาสตร์ แบ่งการมองวัฒนธรรมออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1. วัฒนธรรมเป็นความคิดในการปฏิบัติซึ่งเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่คิดและเชื่อ 2. วัฒนธรรมเป็นองค์กร เพื่อปลดปล่อยออกจากความสัมพันธ์ในการผลิตแบบทุนนิยม ปลุกฝังการให้การศึกษาทางการเมืองกับคนธรรมดา เช่น คนที่เป็นกรรมกร ผ่านการเขียน การอ่าน และการถกเถียง และ 3. วัฒนธรรมคือสิ่งที่เรียกว่า การรับรู้ตัวตน (Self-knowledge) ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ (Social relation) ที่ไม่ใช่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นคนธรรมดาที่สร้างปฏิสัมพันธ์กับคนธรรมดากลุ่มต่าง ๆ ที่สามารถยกระดับเป็นการต่อสู้ระดับชนชั้น เป็นกลุ่มพลังทางสังคม⁴⁵ ซึ่งวัฒนธรรมในหัวข้อที่ 3 นั้นเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจกลุ่มคนที่

⁴² ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2553), 23-24.

⁴³ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, บรรณาธิการ, โพนัพรหมแดนความรู้ (เชียงใหม่ : ภาควิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2560), 52.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, 91-92.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, 94.

ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบ เช่น การอยู่ในสังคมเดียวกัน แต่แสดงความคิดเห็นอย่างเสรีไม่ได้⁴⁶ นำมาสู่การเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ในสังคม เป็นต้น

นอกจากนี้ ความหมายของ ทูทางวัฒนธรรม โดย ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu, ค.ศ. 1930 – 2002) กล่าวไว้ว่า เป็นทุนที่สะสมอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคล วัตถุประสงค์ของ และที่อยู่ในรูปของสถาบัน ซึ่งแต่ละบุคคลได้รับการหล่อหลอมและผลิตซ้ำ เพื่อสืบทอดผ่านทางระบบการศึกษา ผลผลิตที่ได้จากการสะสมทุนทางวัฒนธรรมคือ รสนิยม ซึ่งจะสร้างความแตกต่างและเป็นเครื่องมือที่ใช้รักษาชนชั้นในสังคมให้ดำรงอยู่ต่อไป โดยนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษาได้อธิบายความหมายทุนทางวัฒนธรรมเพิ่มเติมจากแนวคิดของบูร์ดิเยอว่า วัฒนธรรมอาจถูกมองในฐานะเป็นทุนชนิดหนึ่งที่สามารถสะสมและนำไปลงทุนได้เหมือนดังเช่นทุนทางเศรษฐกิจ นำไปแปรรูปเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้ ตลอดจนมีอิทธิพลต่อการรับรู้รสนิยมทางศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงรูปแบบการใช้ชีวิต ด้วยการมองทุนทางวัฒนธรรมว่าเป็นการสะสมทุนชนิดที่นำไปสู่การรับรู้ของอำนาจที่มีอิทธิพลในสังคม⁴⁷ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางวัฒนธรรมของ กริมซี ที่เรียกรูปแบบวัฒนธรรมว่าเป็น “การรับรู้ตัวตน” เป็นรูปแบบการใช้ชีวิตที่สามารถพัฒนาไปสู่การเกิดกลุ่มพลังทางสังคมได้ หรือคำกล่าวนำของ ถนอม ช่างดี ต่อหนังสือ อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งชี้ให้เห็นกระบวนการขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงทางวิถีวัฒนธรรมที่เกิดจากปฏิบัติการทางสังคมศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ที่สามารถกลายเป็นกลไกทางเศรษฐกิจและตัวชี้วัดพลังขับเคลื่อนที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจได้⁴⁸

นอกเหนือจากมูลค่าทางเศรษฐกิจที่เป็นสินทรัพย์ที่มีการฝังตัว (embodies) สะสม (stores) และให้ (provides) แล้วนั้น ทุนวัฒนธรรมยังเกี่ยวข้องกับ คุณค่า ความรู้ภูมิปัญญา และงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากการค้นพบโดยผู้ที่มีความรู้ในท้องถิ่นซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางสังคม และไม่สามารถวัดได้ในเชิงปริมาณ เพราะคือวิถีชีวิตที่จะต้องศึกษาครอบคลุมทั้งบริบททางสังคมและเงื่อนไขวิถีชีวิต สามารถปรากฏได้ในทุกช่วงเวลาในฐานะทุนคงคลัง (capital stock) ซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์และคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยแบ่งทุนวัฒนธรรมได้ 2 ประเภท คือ 1) ทุนวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ (tangible culture) เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัตถุ ผลงานทางศิลปะ ภาพเขียน รูปปั้น ทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสได้ไม่ได้ถูกจำกัดในรูปแบบเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังขยาย

⁴⁶ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, บรรณาธิการ, *โพ้นพรมแดนความรู้*, 96-97.

⁴⁷ ดาริน วรณทรัพย์, “รูปแบบการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, 2561), 16 – 17.

⁴⁸ วิริยะ สว่างโชติ, *อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ผู้นำธุรกิจเพื่อสังคมแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2561), 17.

ขอบเขตไปถึงทุนกายภาพ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร สิ่งประดิษฐ์ สามารถถือหรือผูกพันได้ถ้าไม่ได้รับการดูแลรักษา และมูลค่าในรูปของเงินได้ ไม่ว่าจะเป็นตัววัตถุเองหรือการบริการที่ใช้วัตถุเป็นส่วนหนึ่งของการให้บริการ 2) ทุนวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ (intangible culture) เป็นทุนที่อยู่ในรูปของทรัพย์สินทางปัญญาหรืออาจเรียกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ (nonmaterial culture) ได้แก่ ความคิด การปฏิบัติ ความเชื่อและค่านิยมที่แบ่งปันระหว่างสมาชิกในชุมชน เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง เพลง งาน วรรณกรรม นิทาน ตำนานพื้นบ้าน ดนตรี เป็นต้น⁴⁹

ในงานศึกษาการจัดการทุนทางวัฒนธรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กล่าวถึงการนำทุนวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาโดยบรรจุเรื่อง “ทุนทางวัฒนธรรม” เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในพันธกิจของกระทรวงวัฒนธรรม และในแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550 - 2559 ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยมุ่งไปที่การเชื่อมโยงระหว่างทุน 6 ทุน คือ ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน และทุนวัฒนธรรม โดยทุนวัฒนธรรมเป็นจุดศูนย์กลางที่เชื่อมโยงกับทุนประเภทอื่น ๆ เป็นเหมือนกิจกรรมต้นน้ำ (upstream) ในห่วงโซ่มูลค่าของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ การบำรุงรักษามรดกศิลปวัฒนธรรม และการนำทุนวัฒนธรรมมาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงส่งเสริมอุตสาหกรรมวัฒนธรรม⁵⁰ นอกจากนี้ยังเกิดนโยบายและแผนงานในการลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการดูแลและฟื้นฟูทุนวัฒนธรรมโดย กรมศิลปากร กกับการอนุรักษ์บำรุงรักษา ฟื้นฟู บูรณะทรัพย์สินมรดกทางศิลปวัฒนธรรม เช่น โครงการฟื้นฟูคูน้ำกำแพงเมืองสุโขทัย โครงการฟื้นฟูมรดกโลกอยุธยา เป็นต้น มีการส่งเสริมบำรุงรักษา รวมทั้งสืบสานวัฒนธรรมไทยโดยความรับผิดชอบของ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ผ่านโครงการหลักต่าง ๆ เช่น โครงการเทศกาลศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ประกอบด้วยโครงการย่อยมากมายที่จัดขึ้นทั้งในกรุงเทพฯ และในส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนในระดับจังหวัดทั่วประเทศได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมวัฒนธรรมและแสดงความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้น เป็นรูปแบบหนึ่งในการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์⁵¹

สรุปได้ว่า ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) หมายถึง ผลผลิตทางวัฒนธรรม ทั้งที่จับต้องได้และไม่ได้ เป็นส่วนหนึ่งของทุนทางสังคม เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับทุนประเภทอื่น ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญของผู้ประกอบการในการเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการ ผ่านกระบวนการ

⁴⁹ คาริน วรณทรัพย์, “รูปแบบการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย,” 17.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, 3 - 4.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, 19.

ของความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งการนำทุนวัฒนธรรมมาเพิ่มคุณค่า และมูลค่าเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนส่งเสริมอุตสาหกรรมวัฒนธรรม ได้ถูกบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งในพันธกิจของกระทรวงวัฒนธรรมและในแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ ทั้งนี้ นโยบายรัฐบาลที่เป็นการให้การสนับสนุนงานทางวัฒนธรรมแก่ปัจเจกชน องค์กรธุรกิจ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร สถาบันหรือองค์กรภาคประชาชน ได้นำมาสู่ “การผลิตวัฒนธรรม”⁵² และปัจจุบันปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งในงานเขียนเชิงวิชาการ นโยบายของรัฐบาล และการทำงานเชิงปฏิบัติการทางศิลปะ สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ โดยหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยความสำคัญของการส่งเสริมศิลปะร่วมสมัยและเปิดพื้นที่ทางการศึกษาศิลปวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม เป็นหนึ่งในประโยชน์ขององค์ความรู้ทางศิลปะที่สามารถแปลงมูลค่าได้ทั้งในเศรษฐกิจและสังคม เป็นการส่งเสริม “ทุนทางวัฒนธรรม”⁵³ และประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ที่หลากหลาย ที่สามารถเกิดเป็นกลุ่มพลังทางสังคม

กระแสโลกาภิวัตน์จากการผ่อนคลายลงของสงครามเย็นได้เปิดโอกาสและสร้างความท้าทายให้กับศิลปะและลัทธินิยมทางการเมือง ทำให้ความต้องการของนักวิชาการและภัณฑารักษ์สร้างการเรียกร้องในระดับภูมิภาคในเรื่อง “พื้นที่กลาง” เพิ่มขึ้น เพื่อสลายแรงกระตุ้นหรือแรงผลักดันจากส่วนกลางและการจำกัดเขตแดนและภายใต้กรอบของชาตินิยม⁵⁴ ในมิติของสังคมวัฒนธรรมช่วงทศวรรษ 2500 อุดมการณ์และรูปแบบวัฒนธรรมของสังคมมีการปฏิเสธแนวคิดชาตินิยม และผู้คนพยายามที่จะผลิตสร้างตัวตนแบบใหม่ที่แตกต่างหรือท้าทายรูปแบบที่มีอยู่เดิมของสังคมที่มีลักษณะของการครอบงำของแนวคิดที่ยึดมั่นกับอัตลักษณ์แบบเดียวและเบียดขับ “คนอื่น” ไม่ให้มีพื้นที่ทางสังคม ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของระบบทุนนิยมแบบใหม่ที่รูปแบบการใช้แรงงานเปลี่ยนไปสู่การสร้างสรรคที่มีแนวคิดการผลิตที่ไม่จำเป็นว่าต้องยึดอยู่กับอัตลักษณ์แบบเดิม เพื่อให้เกิดการกลายเป็นสิ่งอื่นได้อย่างไม่จำกัด⁵⁵ และช่วงทศวรรษ 2530 มีนักวิชาการเสนอแนวทางการรับมือกับโลกาภิวัตน์ว่า สังคมไทยควรหันกลับมาหาคุณค่าทางรากฐานทางวัฒนธรรม เช่น การรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น การกลับมาศึกษามรดกวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายชุมชน และก่อให้เกิดวิถีเสรีนิยมใหม่ เกิดชุมชนย่อย ๆ สร้างวิถีวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมาที่เรียกว่า วัฒนธรรมย่อย (Sub-Culture) ซึ่งเป็นการต่อต้านหรือปฏิเสธอุดมการณ์ของรัฐ วิถีวัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมรัฐ⁵⁶

⁵² วิริยะ สว่างโชติ, อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 5.

⁵³ วรเทพ อรรถบุตร, การศึกษาบทบาทเชิงรุกของภัณฑารักษ์ต่อพลวัต และการสร้างสมทุนทางวัฒนธรรมแก่ศิลปะร่วมสมัยไทย, 128.

⁵⁴ David Teh and others, *Artist-to-artist : independent art festivals in Chiang Mai 1992-98*, (London : Afterall Books, 2018), 33.

⁵⁵ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *Autonomia ทุนนิยมความรับรู้แรงงานอวัตุการเมืองของการปฏิวัติ*, 76-77.

⁵⁶ วิริยะ สว่างโชติ, อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 13.

เมื่อพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงที่การผลิตกระจายลงไปในชีวิตประจำวันของผู้คน ส่งผลให้เกณฑ์ชี้วัดมูลค่าของการผลิตและสร้างสรรค์นั้นเปลี่ยนไป ซึ่งไม่สามารถสร้างตัวชี้วัดที่ครอบคลุมเพียงพอต่อความหลากหลายของปัจจัยนำเข้าในการผลิตที่เป็น ทุนมนุษย์ (human capital) ซึ่งมีลักษณะอวัตุ ต่างจากระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่ใช้เวลาในการทำงานและวัตถุดิบค่าเป็นตัววัดมูลค่า จึงมีการเกิดขึ้นของ “เครือข่าย” (network) ที่มีลักษณะหน่วยการผลิตขนาดเล็ก เชื่อมต่อกันแบบเครือข่าย และใช้เกณฑ์ของความรู้เป็นตัวชี้วัด ทำให้การจัดการตลาดแรงงานไม่สามารถทำได้ในขอบเขตพื้นที่ที่จำกัดได้ มีการขยายตลาดแรงงานออกไปแบบข้ามพรมแดนในระดับโลก⁵⁷ ความเคลื่อนไหวดังกล่าว สัมพันธ์กับมุมมองเรื่องทุนวัฒนธรรมที่เป็นการผลิตของสังคม โดยเฉพาะการสร้างสรรค์ในรูปแบบของความคิด หรือ ศิลปินในฐานะแรงงานผลิตอวัตุ (immaterial) การสร้างสรรค์ในฐานะทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ (intangible culture) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (nonmaterial culture)

ภายใต้ระบบทุนนิยม จากเดิมที่ศิลปินยึดโยงอยู่กับลำดับชั้นทางสังคมในวงการศิลปะและสถาบันศิลปะ เมื่อศิลปินปลดปล่อยศักยภาพของการสร้างสรรค์งานศิลปะให้เป็นสิ่งทั่วไป⁵⁸ การผลิตและสร้างสรรค์ของศิลปินที่เป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ ๆ ส่งผลให้เกิดการสื่อสารและการสร้างสรรค์แบบใหม่ที่เปิดให้เกิดความรู้แบบที่ไม่ใช่การยืนยันตัวตนของผู้พูดหรือผู้ฟัง แต่ท้าทายขอบเขตและเส้นแบ่งของตัวตนของเราและคนอื่น⁵⁹ จึงสอดรับไปกับแนวคิดของการขยายพื้นที่ทางศิลปะ และการดำเนินงานศิลปะชุมชน ซึ่งทำหน้าที่ผลิตสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างการรับรู้ ประเด็นปัญหาทางสังคมชุมชน ใช้ศักยภาพที่มีเข้าไปเปลี่ยนแปลงให้ทุกคนเกิดการรับรู้ต่อประเด็นปัญหาทั้งในระดับปัจเจกและสังคมให้เคลื่อนที่ไปไม่อยู่ที่เดิม⁶⁰ มีความร่วมสมัย มีพลวัตในตัวเองเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เช่นเดียวกับ “วัฒนธรรม” ที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงได้ตั้งเช่นรากศัพท์ของคำว่า วัฒนธรรม มีความหมายว่า การพัฒนา ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่พัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา⁶¹

⁵⁷ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *Autonomia ทุนนิยมความรู้แรงงานอวัตุการเมืองของการปฏิวัติ*, 84-85.

⁵⁸ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, บรรณาธิการ, *โพ้นพรมแดนความรู้* (เชียงใหม่ : ภาควิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2560), 53-54.

⁵⁹ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *Autonomia ทุนนิยมความรู้แรงงานอวัตุการเมืองของการปฏิวัติ*, 97.

⁶⁰ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, บรรณาธิการ, *โพ้นพรมแดนความรู้*, 57.

⁶¹ วรเทพ อรรถบุตร, และแล้วความรู้สึก ‘ร่วมสมัย’ ก็ปรากฏ: ศิลปะร่วมสมัย 101 (กรุงเทพฯ : คอมม่อนบุ๊กส์, 2561), 48.

แนวคิดชุมชนและศิลปะชุมชน

ในการศึกษาแนวคิดชุมชน มีการกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างชุมชน (community) กับ สังคม (society) ที่นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน Ferdinand Tönnies ได้ให้คำจำกัดความไว้ใน ค.ศ. 1887 ว่า ชุมชน (Gemeinschaft) คือการรวมกลุ่มของบุคคลที่เป็นธรรมชาติ ยึดติดอยู่กับตัวบุคคล กลุ่มสำคัญเท่า ๆ หรืออาจมากกว่าผลประโยชน์ของตัวเอง จัดระเบียบองค์กรโดยยึดถือวิถีชาวบ้าน (folkway หรือจารีต (mores) หรือความเชื่อว่า สมาชิกควรปฏิบัติต่อกันอย่างไรและมีความรับผิดชอบอย่างไรต่อกันและกัน และต่อกลุ่ม ทำให้เกิดเจตนาธรรมณ์ที่เห็นพ้องต้องกันอย่างผสมกลมกลืน โดยองค์กรที่แสดงความเป็นชุมชนสมบูรณ์ที่สุดคือ ครอบครัว (the family) เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว กลุ่มเพื่อน ชุมชนหมู่บ้าน กลุ่มศิลปินและช่างฝีมือ (arts and craft) และชุมชนทางศาสนา ในกลุ่มเหล่านี้ทุกกลุ่มความคิดแบบเป็นครอบครัวเดียวกันยังคงดำรงอยู่ ส่วนสังคม (society) เป็นการรวมกลุ่มที่องค์กรไม่มีความสำคัญมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นการรวมกลุ่มที่มีพื้นฐานอยู่บนการรวมกันของเจตนาธรรมณ์ที่มีเหตุมีผล วางอยู่บนธรรมเนียมปฏิบัติและการตกลงกัน ค้ำครองด้วยกฎหมายและแสวงหาความชอบธรรมทางอุดมการณ์จากความเห็นสาธารณะ เช่น ธุรกิจสมัยใหม่ที่กรรมการ ผู้จัดการ และเจ้าของ มีความโน้มเอียงหรือมีความเชื่อร่วมกันเล็กน้อยมาก และอาจไม่ได้เอาพรอย่างลึกซึ้งต่อผลิตภัณฑ์ที่พวกเขาสร้างขึ้น แต่ต่างเป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคลของทุกคนที่จะมาทำงานเพื่อทำเงิน จึงทำให้ธุรกิจดำเนินไปได้⁶²

นอกจากนี้ในงานศึกษายังกล่าวถึงความแตกต่างอีกว่า ชุมชน เป็นการรวมมนุษย์เข้าไปแบบหมดทั้งตัว ไม่ใช่รวมเฉพาะบางด้านหรือบางบทบาท ชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะแรงยึดเกาะที่สูง และดำรงอยู่ระยะเวลายาวนาน เช่น กลุ่มเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน วรรณะ องค์กร ศาสนา กลุ่มชาติพันธุ์ สมาคมอาชีพ เป็นความสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานอยู่กับคุณธรรม ศีลธรรม และความมั่งคั่ง ประณีต ปรากฏในมโนภาพสำคัญ เช่น ความรัก ความภักดี เกียรติศักดิ์ มิตรภาพ ฯลฯ ส่วน สังคม เป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับปัจเจกชนเฉพาะเพียงในด้านหนึ่งเดียวเท่านั้นของมนุษย์ หรือมากที่สุดคือเกี่ยวข้องกับเพียงบางด้าน เมื่อมองจากด้านปัจเจกชน ความสัมพันธ์ของเขากับผู้อื่นในกลุ่มสังคมมีความเบาบางกว่า หลวมกว่า และมีรากความภักดีหรือการอุทิศตนไม่ลึกมาก ไม่เหมือนกับความสัมพันธ์แบบชุมชน ซึ่งในสังคมตะวันตกปัจจุบัน เมือง คือที่ตั้งของชุมชน เป็นศูนย์ของวิทยาศาสตร์ การค้าและอุตสาหกรรม ดำเนินตามกฎของธรรมชาติ คือ มนุษย์ทุกคนเท่ากัน ปรากฏเป็นกฎหมายการค้า แสดงความก้าวหน้า ความเป็นธรรมเท่าเทียม มีเหตุมีผล และแสงสว่างแห่งปัญญา นอกจากนี้ ความหมายของ ชุมชน และ สังคม อธิบายถึงความคิดสำหรับชุมชนว่าเป็นความสัมพันธ์เกิดจากเจตนาธรรมณ์ที่เป็นใจกลาง โดยสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ มีจุดมุ่งหมายและวิธีการไม่แยก

⁶² ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2553), 50.

จากกัน เช่น เราชื่นชมมันไม่ใช่เพียงแค่ไปให้ถึงที่เท่านั้น แต่เราสนุกด้วยกับการชื่นชม สำหรับ สังคม เกิดจากเจตนาที่มาจากการใช้เหตุผลหรือเราเกี่ยวข้องกับคนอื่น เพียงเพื่อจะไปให้ถึงจุดหมายหนึ่ง เช่น จุดหมายทางเศรษฐกิจ แต่ใน ชุมชน เราเกี่ยวข้องกับสมาชิกอื่นหมดทั้งตัว ไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ขณะที่ต้นแบบของ สังคม คือการแลกเปลี่ยน (exchange) เช่น การทำสัญญา และต้นแบบของชุมชน คือ ความผูกพัน เช่น ในระหว่างเครือญาติ ไปด้วยความรักระหว่างเพศ พี่น้อง และโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกที่เป็นความตั้งใจ ไม่ได้เกิดจากการไตร่ตรอง ซึ่งนำไปสู่ สังคม ที่มีฐานมาจากความรู้สึกและประสบการณ์ร่วมกันเช่น ความชอบ การอาศัยอยู่ร่วมกันในที่เดียวกันและความทรงจำร่วมกัน โดยความรู้สึกและประสบการณ์ลักษณะนี้อาจขยายจากภายในเครือญาติไปสู่ความเป็นเพื่อนมิตรสหายก็ได้ สามารถอยู่ด้วยกันอย่างใกล้ชิด และสมาคมกันเพียงเพราะมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใดด้วยกัน⁶³

ขณะเดียวกันในมุมมองของนักวิชาการด้านศิลปะได้ทำการอธิบายไว้ว่า คำว่า “ชุมชน” ในทางกายภาพและจินตภาพ มีการนิยามของชุมชนไว้ระหว่าง ชุมชนในชนบท กับ ชุมชนในเมือง ซึ่งมีความแตกต่างกันภายใต้ประสบการณ์ และวิถีชีวิต เช่น การอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านจัดสรร ในตึกใหญ่ สูงเสียดฟ้าที่ดำรงอยู่อย่างปัจเจก มุ่งไปที่การทำงานเพื่อแข่งขัน ไม่มีการทักทายต่อกันแตกต่างจากชุมชนในชนบท หรือชุมชนสมัยใหม่ในเมืองและเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็ชุมชนทางอินเทอร์เน็ต ชุมชนทางวิทยุชุมชน ชุมชนทางความคิดของกลุ่มต่าง ๆ ชุมชนเกย์ เลสเบี้ยน ชุมชนศิลปะ (Art Community) ฯลฯ ต่างเกิดขึ้นมาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ ของสังคม นำไปสู่การสร้างชุมชนที่เข้มแข็งด้วยมิติทางศิลปะและวัฒนธรรม⁶⁴

ความหมายของชุมชนข้างต้น ทำให้เห็นถึงภาษาและความหมายของคำว่า ชุมชน (community) ที่ไม่ใช่แค่ภาพของชนบทที่มีประชากรประกอบอาชีพทำไร่ทำนา แต่ชุมชนคือพื้นที่อันประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน อาคาร และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเมื่อเกิดความสัมพันธ์ร่วมกันอย่างหลากหลาย ยอมรับมาสู่การเกิดวัฒนธรรมย่อยต่าง ๆ ในสังคม

พัฒนาการของการกลับสู่ท้องถิ่น ก่อนจะมาเป็นศิลปะชุมชน

ปัญหาสังคมและการเมืองที่เกิดการเสื่อมลงของ สมาคมระดับกลาง (intermediate association) และการขยายตัวของรัฐ เมื่อปราศจากองค์กรภาคประชาชน แต่ละคนจะหันไปพึ่งรัฐในบริการสาธารณะทุกด้าน รัฐจะเข้ามากำหนดชีวิตทุกคน และนำมาสู่การเสื่อมลงขององค์กรชุมชนจากที่ประชาชนมีความเป็นอิสระ อาจจะทำให้เกิดสังคมนิรโทษกรรมเปิดเสรี ขณะที่อิสรภาพที่

⁶³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2553), 51.

⁶⁴ ถนอม ช่างกดี, บรรณาธิการ, ศิลปะชุมชน : คนผาแต่้ม Community art : Patam community (กรุงเทพฯ : โครงการศูนย์ศิลปกรรมแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551), 9-10.

แต่จริงนั้นจะพบในสังคมพหุนิยม คือมีกลุ่มทางสังคมและสถาบันอยู่กลางระหว่างปัจเจกชนกับรัฐ ส่วนกลาง โดยกลุ่มองค์กรเหล่านี้มีหน้าที่หรือความรับผิดชอบและมีภาวะอิสระพอสมควรที่จะปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ ที่ทำให้ปัจเจกชนรู้สึกว่ามีจุดหมายหมายของชีวิต ซึ่งรัฐไม่สามารถทำหน้าที่เหล่านี้แทนชุมชนได้⁶⁵ ปัญหาในบริบททางสังคมดังกล่าว จึงเป็นปัจจัยของการเกิดมิติการพัฒนา หรือการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องไปกับปัญหาของสังคมร่วมสมัย

ตั้งแต่ช่วงหลังการเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 มาจนถึงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา เกิดการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนของประชาชน มีการเกิดขึ้นของความคิดประชาธิปไตยในสังคมที่เป็นผลมาจากรัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่น โดยปรากฏควบคู่ไปกับแนวคิดเศรษฐกิจและสังคมที่มีการพัฒนาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอันชี้ให้เห็นฐานะและบทบาทของสถาบันชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนว่า เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง ในช่วง พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา จึงเกิดแนวคิดเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชนในฐานะแนวคิดทางเลือกคู่ขนาน โดยมีการผลักดันแนวคิดชุมชนเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) และฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ที่ส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักของการพัฒนา และฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ที่รัฐได้บรรจุยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเป็นหนึ่งในแผนฯ⁶⁶

ขณะที่ งานวิจัย ชนบทศึกษาไทย ทำให้เห็นการขยายตัวของชนบท การกลับไปสู่ชนบท และการขยายตัวของการเมืองภาคประชาชนหรือการเมืองที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นผลมาจากช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540⁶⁷ กล่าวคือ การขยายตัวของแนวคิดชนบทดังกล่าว เกิดจากกระบวนการตั้งรับในระดับรัฐไม่รองรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดพลวัตและการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นไทย เพื่อต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์โดยเน้นความเป็นท้องถิ่น การพึ่งตนเอง ก่อตัวขึ้นเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ และหลากหลาย มีการรวมตัวกันของประชาชนในรูปแบบกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ภาคประชาชน และมีทั้งการรวมตัวกันในกลุ่มอาชีพ หรือประเด็นปัญหา ร่วม ซึ่งชี้ให้เห็นความหลากหลายของชุมชน ดังนั้น การนิยามความหมายของชุมชนที่แต่เดิมยึดติดกับพื้นที่ มาสู่การนิยามในความหมายใหม่ ๆ หรือเกิดการผลิตใหม่ของความเป็นชุมชนได้ในหลายระดับ ตลอดจนการพยายามเสนอหรือมองความเข้มแข็งชุมชนจากนิยามของชุมชนเอง ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันของชาวบ้าน ชุมชน และระหว่างชุมชนกับภาคอื่น ๆ ในสังคม อันเป็นการ

⁶⁵ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2553), 49.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, 155-159.

⁶⁷ ประชาไท, เก่งกิจ กิติเรียงลาภ: "ชนบท (เฟื่อง) เปลี่ยนไป?: ว่าด้วยปัญหา "ชนบทศึกษาไทย" หลังปี 2540", เข้าถึงเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2563, เข้าถึงได้จาก <https://prachatai.com/journal/2015/01/57459>

สะท้อนถึงพลังอำนาจของชุมชน⁶⁸ นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงรูปแบบการปรับตัวและการเคลื่อนไหวของภาคท้องถิ่นในการรับแรงกระแทกจากกระแสภายนอกไว้ 3 ประเด็น คือ⁶⁹

1. การปรับเปลี่ยนวิถีคิดและองค์ความรู้ท้องถิ่น เป็นกระบวนการของการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติจริง การปรับวิถีคิดและระบบความรู้ภูมิปัญญาภายใต้พลวัตการเปลี่ยนของสังคมไทย มีความต้องการวิถีคิดและระบบความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการประยุกต์จากรากเหง้าของวัฒนธรรมชุมชนที่แตกต่างหลากหลาย และเป็นกระบวนการที่เกิดจากการลงมือทำ สรุปและขยายผลผ่านความคิดเรื่องการพึ่งพาตนเอง เศรษฐกิจพอเพียง การสร้างทุนทางสังคม

2. กระบวนการจัดความสัมพันธ์ใหม่ โดยท้องถิ่นมีการเสนอการปรับพื้นที่ของความสัมพันธ์ใหม่ภายใต้เวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนหลายรุ่น หลายวัย หลายวัฒนธรรม จากองค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ โดยเน้นคุณค่าของการอยู่ภายใต้วิถีชีวิตร่วมกัน

3. การจัดการแบบมีส่วนร่วม แต่เดิมที่ความสัมพันธ์เป็นลักษณะของการรวมตัวที่อาจมองเห็นได้โดยผ่านบทบาทของผู้นำ แต่ในระยะหลังกลุ่มเหล่านี้เริ่มหายไป ส่วนหนึ่งเพราะรัฐเข้าไปมีอำนาจจัดการแทน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกตัดขาดจากการมีส่วนร่วมในการจัดการ ดังนั้น การรวมหมู่เป็นองค์กรใหม่ ๆ เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์ จัดการกับปัญหาใหม่ ๆ มีการปรับตัวในการขอสิทธิ ขอโอกาสในการจัดการแบบมีส่วนร่วม เช่น การจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ประมง คลื่นในการสื่อสาร จึงจะสามารถสะท้อนเนื้อหาหรือแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของพวกเขากับสังคม

การขับเคลื่อนศิลปะชุมชนโดยสังเขป

จากข้อมูลความหมายของชุมชน ความเคลื่อนไหวและรูปแบบการดำเนินงานทางสังคม ภายใต้แนวคิดชุมชนดังกล่าว พบว่าสอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินงานศิลปะชุมชนที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่มีลักษณะเป็น “ชุมชน” ที่มีโครงสร้างทางสังคม ประกอบด้วยความรู้สึก ประสบการณ์ร่วม และการอาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน มีความทรงจำร่วมกันหรือความรู้สึกและประสบการณ์ที่มีความเป็นเพื่อนมิตร และยังมีลักษณะการดำเนินงานที่รวมกลุ่มวัฒนธรรมย่อย มีการทำงานในลักษณะของความร่วมมือ และปรากฏแนวคิดการปฏิเสธอำนาจหรือกรอบของสถาบัน โดยให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชนดั้งเดิมเป็นต้น

แนวความคิดเรื่องศิลปะชุมชนนั้นมีความแตกต่างและหลากหลาย อาทิ เป็นเรื่องถกเถียงเกี่ยวกับความต้องการของศิลปินในระดับปัจเจกที่น้อยครั้งจะประนีประนอมต่อการมีจิตสำนึกทาง

⁶⁸ พิทยา สุวคินทร์, มุมมอง : สหวิทยาการ (ลำปาง : วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง, 2553), 16.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, 18.

สังคมและการผูกมัดกับชุมชน อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่มีส่วนทำให้ศิลปินทั่วโลกยังมีปัญหาเกี่ยวกับการมองและยอมรับในเชิงบวกต่อศิลปะชุมชนในแง่ของการพัฒนา ในทางกลับกันคนทำงานด้านชุมชนต่างก็มีปัญหาเช่นกันในการยอมรับให้ศิลปะสามารถมีความหมายไปเชิงของการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์⁷⁰

Community Art หรือ Community based art จัดอยู่ในประเภทศิลปะแบบมีส่วนร่วม การทำร่วมกับชุมชน⁷¹ เป็นการก่อกระตุ้นชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และเป็นการพัฒนาศักยภาพการสร้างสรรคิในชุมชน โดยการใช้แนวคิดกระบวนการทางศิลปะและหัตถกรรมมารวมบูรณาการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย ทั้งทางด้านกายภาพและจิตสำนึก เป็นพลังสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในการต่อกับกระแสการบริโภคนิยมในปัจจุบัน เป็นการนำองค์ความรู้ต่าง ๆ เข้าไปแลกเปลี่ยน สร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชนต้นแบบ เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เกิดการแลกเปลี่ยนทางมิติต่าง ๆ ของการอยู่ร่วมกันโดยใช้ศิลปะเป็นสะพานเชื่อม สร้างความสมานฉันท์และความเป็นภราดรภาพให้แก่มิตร และยังเป็นการเปิดมิติทางการเรียนรู้ใหม่ ๆ ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งด้วยกระบวนการทางศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชนเอง⁷²

บทความ “ศิลปะชุมชน กับการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชน” โดย ถนอม ชากักดี ได้กล่าวถึง แนวคิดการสร้างสรรคิศิลปะที่ยั่งยืนและพอเพียงให้กับชุมชนว่า นายยะของศิลปะชุมชนมีความเคลื่อนไหวมาพร้อมกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปช่วงปลายทศวรรษที่ 19 เป็นผลให้ชุมชนต่าง ๆ ในอาณานิคมได้รับผลกระทบ จนเกิดกลุ่มศิลปะที่ตระหนักในสำนึกของชุมชนได้เข้าไปช่วยเกื้อหนุน ให้ความชัดเจนในการปรับสภาพวิถีการดำรงอยู่ให้สอดคล้องและอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจนเป็นผลสำเร็จ ผ่านการสร้างเครือข่ายศิลปะและหัตถกรรมในชุมชน เพื่อลดช่องว่างของงานหัตถกรรมโดยช่างฝีมือของชาวบ้านให้ได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกับงานศิลปะ ซึ่งสะท้อนการนำลักษณะท้องถิ่นมาใช้สอยประโยชน์ได้ในวิถีชีวิตอย่างยั่งยืนอย่างไร และสะท้อนถึงสภาวะระบบทุนนิยมที่ทำให้เกิดช่องว่าง ความแปลกแยกระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและชุมชน เป็นการสร้างมิติสัมพันธ์มนุษย์กับธรรมชาติ และความเป็นชุมชนให้กลับคืนมาสู่ชุมชน⁷³ นอกจากนี้ ยังอธิบายอีกว่า แนวทางศิลปะชุมชน (Community Art) เป็นเรื่องละเอียดอ่อน

⁷⁰ Paul De Bruyne, Pascal Gielen, *Community Art: The Politics of Trespassing* (Amsterdam: Valiz, 2011), 6.

⁷¹ ธนาวิ โชติประดิษฐ์, *ปรากฏการณ์นิทรรศการ: รวมบทความว่าด้วยทัศนียภาพของศิลปะร่วมสมัย* (กรุงเทพฯ : สมมติ, 2553), 42.

⁷² ถนอม ชากักดี, บรรณาธิการ, *ศิลปะชุมชน : คนผาแต่้ม Community art : Patam community* (กรุงเทพฯ : โครงการศูนย์ศิลปกรรมแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551), 13.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, 10-11.

เนื่องจากสังคมปัจจุบัน วัฒนธรรมมีความแตกต่างอย่างชัดเจน การที่จะนำเอาแนวคิดการสร้างสรรคศิลปะชุมชน กลับไปพลิกฟื้นและบูรณาการขึ้นมาใหม่นั้น เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษารายละเอียดของแต่ละชุมชน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน เช่น งานฝีมือของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างทั้งการใช้ประโยชน์ และวัสดุที่นำมาสร้างสรรค ผู้ที่เข้าไปจัดการในพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ ต้องระวางที่จะกลายเป็นผู้ครอบงำชุมชนจนทำให้เกิดภาวะพึ่งพาตนเองไม่ได้ โดยในบทความยังได้กล่าวถึง บทบาทของสถาบันการศึกษา และองค์กรภาคเอกชนว่า ควรที่จะตระหนักถึงแนวคิดศิลปะชุมชนมากขึ้น แทนการมุ่งเน้นไปที่การประกวดแข่งขัน ซึ่งรางวัลอันเกิดจากผลพวงของเศรษฐกิจระบบทุนนิยมที่จะทำให้เกิดการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกันในสังคม⁷⁴

ภาพรวมการขับเคลื่อนศิลปะชุมชนในเอเชีย

ในช่วง พ.ศ. 2559 พบว่ามีกลุ่มปฏิบัติงานศิลปะในเขตภูมิภาคใกล้เคียงกับประเทศไทยอย่างเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีรูปแบบการทำงานโดยศิลปินขับเคลื่อน นำศิลปะไปสัมพันธ์กับชุมชนหรือสังคม ยกตัวอย่างศิลปินเครือข่ายของกรณีศึกษา บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม ที่ผู้วิจัยมีประสบการณ์จากการสังเกตการณ์และร่วมดำเนินงาน โดยสังเขปดังนี้

สาธารณรัฐจีน (Republic of China) หรือ ไต้หวัน (Taiwan) มีหน่วยงาน Bamboo Curtain Studio (BCS) ริเริ่มขึ้นใน ค.ศ. 1997 โดย Margaret Shiu กลุ่มศิลปินเซรามิก และภัณฑรักษ์จากฮ่องกง ตั้งอยู่ที่เมืองไทเป (New Taipei City) เป็นหน่วยงานที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่จัดให้เป็นพื้นที่นัดพบให้กับศิลปินหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทางด้านศิลปะเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในระดับชาติและนานาชาติ อาทิ โครงการ Art as Environment - A Cultural Action in Plum Tree Creek ที่มุ่งประเด็นด้านการศึกษาและการฟื้นฟูระบบนิเวศ⁷⁵ ขณะที่โครงการ Taiwan East Coast Land Art Festivals เมืองไถตง (Taitung) เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ ค.ศ. 2016 โดยมีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ศิลปิน และชุมชนในพื้นที่ ได้แก่ หน่วยงานพื้นที่ชมวิวแห่งชาติชายฝั่งทะเลทิศตะวันออก (The East Coast National Scenic Area) โดยสำนักงานการท่องเที่ยว (Tourism Bureau) กระทรวงคมนาคม (Ministry of Transportation and Communications) และ Taitung Dawn Artist Village ด้วยการเชิญชวนให้ศิลปินในส่วนภูมิภาคและนานาชาติสมัครเข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจัดวาง (Installation Art) เชิงพื้นที่ โดยเน้นการผสมผสานของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิทัศน์ทางภูมิศาสตร์ และสุนทรียภาพของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก และเทศกาลที่ให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นที่และการมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น เน้นการ

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁵ Bamboo Curtain Studio, **About**, accessed June 4, 2018, available from <http://bamboo.culture.com/en/about>

สนทนาในเรื่องศิลปะ ธรรมชาติ และวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับประเด็นปัญหาสภาพภูมิอากาศและนิเวศวิทยาของพื้นที่ เป็นการรวมรวมงานสร้างสรรค์ระหว่างสุนทรีย์ของท้องถิ่นและนานาชาติผ่านกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสมัยใหม่ เพื่อสร้างภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและทิวทัศน์ที่งดงามของชายฝั่งตะวันออกของไต้หวัน

ภาพที่ 1 การให้ความสำคัญกับชนพื้นเมืองในพื้นที่ในการมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานโครงการ
ที่มา : สุพิชญา ขุนขำนิ, Taiwan East Coast Land Art Festivals, 2560

ในประเทศอินโดนีเซีย ที่หมู่บ้านจาดิวางี (Jatiwangi) ระหว่างเมืองซีเรบอน (Cirebon) และบันดุง (Bandung) ทางตอนเหนือของชวาตะวันตกซึ่งเป็นแหล่งผลิตกระดาษดินเผาเก่าแก่กว่า 20 ทศวรรษ พื้นที่ห่างไกลจากพื้นที่ศิลปะร่วมสมัยของอินโดนีเซีย ที่ปรากฏองค์กรรมไม่แสวงหาผลกำไร Jatiwangi art Factory (JaF) ริเริ่มโดยศิลปิน Arief Yudi ใน ค.ศ. 2005 ให้ความสนใจกับการศึกษาชีวิตชนบทหรือท้องถิ่นผ่านศิลปะ วัฒนธรรม กิจกรรม เช่น เทศกาล การแสดงสด ทัศนศิลป์ ดนตรี เซรามิก โดยเชื่อว่าเทศกาลศิลปะ โครงการศิลปินพำนัก กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ มีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ชุมชน

ส่วนประเทศฟิลิปปินส์ มีหน่วยงาน 98B COLLABoratory ตั้งอยู่ในชุมชนหรือย่านการค้าเก่าแก่ชาวจีน ถนนเอสคอลลตา (Escolta) ในกรุงมะนิลา คล้ายย่านเยาวราชของประเทศไทย ริเริ่มขึ้นโดย Mark Salvatus ศิลปินทัศนศิลป์ และ Mayumi Hirano นักวิจัยและภัณฑารักษ์ใน พ.ศ. 2555 เป็นชุมชนศิลปะที่สร้างพื้นที่ขึ้นเพื่อปฏิบัติการทางด้านศิลปะที่มีความหลากหลาย เปิดพื้นที่ให้เหล่าศิลปิน นักสร้างสรรค์หลากหลายสาขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วม และมีการนำเสนอศิลปะการออกแบบ

การสร้างสรรคในรูปแบบที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมสนทนา (talk) เปิดตลาด (bazaar) การทำสื่อประชาสัมพันธ์ (publication) อาหาร (meal)⁷⁶ เป็นต้น

ภาพที่ 2 ตลาดศิลปะ (bazaar) 98B future Market project ในพื้นที่ด้านล่างอาคารเก่าแก่ของย่าน

ที่มา : Katherine Nuñez, 2016

ภาพรวมการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชนในประเทศไทย

จากการทบทวนความเป็นมา พัฒนาการทั้งในด้านแนวคิดชุมชน การนำแนวคิดชุมชนและวัฒนธรรมมาใช้ในการดำเนินงานพัฒนาทางสังคม ตลอดจนการทำงานศิลปะที่มีแนวคิดชุมชนหรือท้องถิ่นนิยม พบว่าลักษณะการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนมีทั้งโครงการที่จัดโดยหน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา และโครงการศิลปะชุมชนโดยกลุ่มทำงานกิจกรรมเคลื่อนไหวทางสังคม ดังที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ว่า มีการนำแนวความคิดทุนทางวัฒนธรรมไปใช้ในเชิงนโยบาย โดย กรมศิลปากร สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งนอกเหนือจากหน่วยงานดังกล่าว ยังมีหน่วยงานสนับสนุนเงินทุนของภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ ด้วย เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) ที่มีการระบุแนวคิดในสร้างโครงการที่มีการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับ พื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) หรือมีการจัดการให้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ของท้องถิ่น ณ พื้นที่หนึ่ง ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายร้อยรัดการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เป็นต้น

สำหรับโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนโดยกลุ่มทำงานกิจกรรมเคลื่อนไหวทางสังคมอิสระที่มีการนำ “ศิลปะ” มาเป็นเครื่องมือ สื่อกลาง หรือวิธีการ เพื่อเป้าหมายของการพัฒนา เปลี่ยนแปลงขับเคลื่อน นำไปสู่การผลิตที่ไม่ยึดโยงรูปแบบเดิม อาทิ เน้นการประกวด การประมูล และยึดโยงกับกรอบสถาบันหรือพื้นที่หอศิลป์ มีการดำเนินงานศิลปะในรูปแบบกิจกรรมที่ข้ามพรมแดน การ

⁷⁶ 98B COLLABoratory, accessed June 4, 2018, available from <http://www.98-b.org/>

แสดงออกทางความคิดระหว่างศิลปินจากต่างประเทศหรือต่างพื้นที่ เดินทางมาแลกเปลี่ยนกับสมาชิกในชุมชน หรือศิลปินในชุมชนมีการนำเสนอผลงานสร้างสรรค์แบบข้ามศาสตร์ หรือสหวิทยาการ มีการนำ “ศิลปะร่วมสมัย” ผสมผสานกับกิจกรรมที่จัดเป็น “วัฒนธรรมท้องถิ่น” เชื่อมโยงกับงานประเพณีประจำปีในพื้นที่

เมื่อกล่าวถึงพัฒนาการนำศิลปะไปปฏิบัติการในพื้นที่สาธารณะ หรือโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนที่เคยมีมาในอดีตในยุคแรกเริ่ม จากการศึกษาทบทวนประวัติศาสตร์ศิลปะร่วมสมัยไทย ไม่อาจเลี่ยงที่จะกล่าวถึงได้ คือ โครงการศิลปะสาธารณะ ‘เชียงใหม่จัดวางสังคม’ (Chiangmai Social Installation) พ.ศ. 2535 – 2539 หมายเหตุสำคัญของประวัติศาสตร์ศิลปะร่วมสมัยที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามหลีกเลี่ยงจากจารีตเดิมของศิลปะของไทย ความเป็นเอกเทศและการกระจายอำนาจ (decentralization) ออกจากศูนย์กลางอย่างกรุงเทพมหานคร⁷⁷ ซึ่งริเริ่มโดยศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศิลปากรที่จบการศึกษาจากต่างประเทศกลับมาเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เช่น อุทิศ อติมานะ, มิตร ใจอินทร์, อารยา ราษฎร์จำเริญสุข แสดงถึงการทำงานศิลปะที่มีรูปแบบและวาทกรรม “พื้นที่อิสระชั่วคราว (temporary autonomous zone) และไร้การควบคุมจากสถาบันการศึกษา”⁷⁸

รูปแบบการทำงานศิลปะดังกล่าว ได้รับความสนใจในพื้นที่เมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร ด้วยเช่นกัน ได้แก่ โครงการศิลปะ โปรเจค 304 (Project 304) ระหว่างปี พ.ศ. 2539 – 2545 ริเริ่มโดย กฤติยา กาวีวงศ์ พื้นที่จัดแสดงงานศิลปะที่ปรับรูปแบบของอาคารพาณิชย์ขนาดกลางหรือขนาดเล็กให้เป็นพื้นที่แสดงงานศิลปะ จัดกิจกรรมการเสวนาทางศิลปะ โดยอาศัยงบประมาณที่ไม่สูง มีการขอทุนจากองค์กรทางสังคมหรือธุรกิจเอกชนเพื่อเข้ามาสนับสนุนกิจกรรม หรือในช่วง พ.ศ. 2540 อะแบ้าท์ สตูดิโอ (About Studio) - อะแบ้าท์ คาเฟ่ (About Café) โดย เกล้ามาศ ยิบอินซอย ได้เปิดพื้นที่ภายในอาคารเก่า ถนนไมตรีจิตต์ ย่านเจริญกรุง เป็นร้านกาแฟ ร้านอาหารและเครื่องดื่ม และจัดแสดงผลงานศิลปะเชิงทดลอง⁷⁹ นิทรรศการมหกรรมศิลปกรรมแห่งเอเชีย เอเชียเกมส์ ครั้งที่ 13 โครงการกรุงเทพเมืองฟ้าอมร (Bangkok Art project 1998 Thailand) พ.ศ. 2541 ร่วมจัดโดย

⁷⁷ art4d, Reading List ‘Artist-to-Artist: Independent Art Festivals In Chiang Mai 1992-98’, เข้าถึงเมื่อ 26 มกราคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://art4d.com/2019/03/reading-list-artist-to-artist-independent-art-festivals-in-chiang-mai-1992-98>

⁷⁸ David Teh and others, Artist-to-artist: independent art festivals in Chiang Mai 1992-98, 26-32.

⁷⁹ สิทธิธรรม โรหิตะสุข, โครงการประชุมวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ศูนย์กลาง-ชายขอบ ตัวตน-คนอื่น ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์ศิลป์ (กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561), 262.

มหาวิทยาลัยศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรุงเทพมหานคร รวบรวมศิลปิน หลากหลายสถาบันและหลายประเภททั้งในประเทศไทยและทวีปเอเชียมาสร้างสรรค์ผลงานนำเสนอสู่ พื้นที่สาธารณะ⁸⁰

ระยะเวลาหนึ่งทศวรรษในช่วงเวลาถัดมาจาก เชียงใหม่จัดวางสังคม พบว่าการทำงานศิลปะ ได้ขยายพื้นที่การทำงานออกไปสู่ภูมิภาคอื่น นอกเหนือไปจากพื้นที่ศูนย์กลางกรุงเทพมหานครอันเป็น แหล่งรวมกลุ่มขับเคลื่อนศิลปะร่วมสมัยอย่างหนาแน่น ได้แก่ โครงการ “สุดขอบฟ้า” ริเริ่มโดย นาวิณ ลาวัลย์ชัยกุล ดำเนินงานเป็นระยะเวลา 1 ปี ในจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ (กุมภาพันธ์ 2547 - กุมภาพันธ์ 2548) ประกอบไปด้วยโครงการย่อยจากความร่วมมือระหว่างผู้จัดและผู้คนหลายสาขา อาชีพที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม (ศิลปินไทยและต่างชาติ กลุ่มคนทำงานเชิงสังคม องค์กรต่าง ๆ) และผู้คนในท้องถิ่น⁸¹ โครงการ อาร์ต ออน ฟาร์ม ณ ไร่ของจิม ทอมป์สัน ฟาร์ม จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2550 เชิญศิลปินมาร่วมทำงานศิลปะในบริบทของการเกษตรเชิงนิเวศน์ และสถาปัตยกรรม อีสาน เพื่อเชื่อมโยงศิลปะ ชีวิต และธรรมชาติเข้าด้วยกัน ให้ความรู้กับชุมชนและนักท่องเที่ยว จัดในพื้นที่ของเอกชนโดยทีมงานของจิม ทอมป์สัน⁸² เป็นต้น

ทศวรรษความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานศิลปะชุมชนนอกศูนย์กลาง

ความเคลื่อนไหวของกิจกรรมทางศิลปะในจังหวัดราชบุรี

การดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนในจังหวัดราชบุรีมีความสัมพันธ์กับความเป็นมาของ ภูมิศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นแหล่งที่ปรากฏหลักฐานทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่า หลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็น แหล่งโบราณสถานสมัยทวารวดี แหล่งหัตถกรรมผ้าจกของชาวไทยวน ตำบล คูบัว พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอำเภอเมือง เช่น พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง พิพิธภัณฑสถาน ศิลปะการแสดงหนังใหญ่ (วัดขนอน) อำเภอโพธาราม ตลาดเก่า 119 ปี เจ็ดเสมียน ตำบลเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม หรือ จิตรกรรมฝาผนังวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม กล่าวได้ว่าราชบุรีเป็นจังหวัดที่มีอัตลักษณ์ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอยู่หลากหลายทั้งในด้านชาติพันธุ์ และผลผลิตทางวัฒนธรรมที่กระจายอยู่หลายอำเภอ ทั้งนี้ ผลผลิตทางวัฒนธรรมนอกเหนือไปจากสิ่งที่

⁸⁰ มหาวิทยาลัยศิลปากร และกรุงเทพมหานคร, มหกรรมศิลปกรรมแห่งเอเชีย เอเชียเกมส์ ครั้งที่ 13 กรุงเทพมหานคร 2541 : ศิลปกรรมกลางแจ้ง จิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปะจัดวางในพื้นที่ โดย 78 ศิลปินร่วมสมัยไทย และ 8 ศิลปินจากเอเชีย-ยุโรป 8 ธันวาคม 2541 - 31 ธันวาคม 2542 ณ บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ ชั้นนอก (กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541), 36.

⁸¹ ธนาวิ โชติประดิษฐ์, ปรากฏการณ์นิทรรศการ : รวมบทความว่าด้วยทัศนียภาพของศิลปะร่วมสมัย, 45.

⁸² สุริยัสสา หิรัญรัตนศักดิ์, “การจัดนิทรรศการศิลปะในชุมชนของจังหวัดราชบุรี” (ศิลปินพันธ์ศิลป์ บัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557), 1.

เป็นมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สามารถพบเห็นและเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไปดังกล่าวข้างต้น ในร่วมสมัยของผู้วิจัย สังเกตได้ว่ายังมีแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่เรียกว่า “ศิลปะร่วมสมัย” โดย “กลุ่มศิลปินหรือคนทำงานด้วยศาสตร์ศิลปะ” ดำเนินงานกระจายอยู่บริเวณพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ในเขตจังหวัดราชบุรีด้วย

จากการทบทวนข้อมูลประวัติความเป็นมาของการขับเคลื่อนศิลปะชุมชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี และศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์จากการลงพื้นที่ ทั้งข้อมูลที่เป็นงานเขียนในรูปแบบสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์พบว่า หากกล่าวถึงอาชีพ บุคคล กลุ่มคน ที่ให้คำนิยามแก่ตนเอง หรือมีผู้นิยามว่าเป็น “ศิลปิน” ในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พบว่ามีการจัดทำฐานข้อมูลออนไลน์ที่ให้ข้อมูล โครงการ “เมืองอาร์ตชบุรี” ภายใต้ความรับผิดชอบของ วัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี เพื่อรวบรวมข้อมูลของกลุ่มศิลปินหรือบุคลากรที่ทำงานด้านศิลปะต่าง ๆ ในจังหวัดราชบุรีไว้เนื่องจากจังหวัดราชบุรีมีกลุ่มศิลปินอยู่เป็นจำนวนมากหลากหลายแขนง⁸³ ดังกล่าว แม้การนิยามหรือการแบ่งหมวดกลุ่มคนทำงานด้านศิลปะนี้อาจยังไม่สร้างความหมายสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ที่ศิลปะไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในขอบเขตสาขาทัศนศิลป์ วรรณศิลป์ และศิลปะการแสดงอีกต่อไป อย่างไรก็ตามข้อมูลนี้ทำให้ผู้วิจัยเห็นภาพรวมของพื้นที่ทางศิลปะในจังหวัดราชบุรีว่า โดยมากเป็นกลุ่ม “ทำงานศิลปะ” หรือ “คนอาร์ต” ที่เป็นบุคคลทั้งในสาขาทัศนศิลป์ ประเภทจิตรกรรม การออกแบบ ทัศนกรรม ผู้ประกอบการ รวมถึงบุคลากรในสถาบันการศึกษา อาทิ อาจารย์หรือคุณครูสอนศิลปะ และพบว่ากลุ่มขับเคลื่อนศิลปะชุมชนนั้นยังมีไม่มากนัก

โครงการศิลปะชุมชนในจังหวัดราชบุรีโดยสังเขป

จากข้อมูลความเคลื่อนไหวของกิจกรรมทางศิลปะในจังหวัดราชบุรีข้างต้น พบว่า ศิลปินหรือหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนศิลปะชุมชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรีอย่างต่อเนื่อง ระหว่าง พ.ศ. 2554 – 2562 ประกอบด้วยศิลปินที่เติบโตและพำนักอยู่ในพื้นที่ราชบุรี มีความผูกพัน มีแนวทางการสร้างสรรค์ที่ใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำงาน และมีเป้าหมายในการพัฒนาให้ราชบุรีเป็นพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ตลอดจนให้ความสำคัญกับจังหวัดและชุมชนในพื้นที่⁸⁴ นอกจากนั้นยังพบความสอดคล้องและสืบเนื่องกับความเคลื่อนไหวในยุคเชียงใหม่จัดวางสังคมที่โครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนโดยมากริเริ่มโดยศิลปินที่จบการศึกษาจากต่างประเทศกลับมายังท้องถิ่นของตนเอง อันมาจากปัจจัยข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ทางศิลปะที่สะท้อน

⁸³ โครงการ “เมืองอาร์ตชบุรี” จังหวัดราชบุรี, คนอาร์ต คนทำงานศิลปะในราชบุรี, เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://artchaburi.com/>

⁸⁴ สุริวิสา หิรัญรัตนศักดิ์, “นิทรรศการศิลปะในชุมชนจังหวัดราชบุรี”, 2.

ความสัมพันธ์ของการดำเนินงานศิลปะกับบริบททางเศรษฐกิจและทางสังคม อาทิ การบริหารจัดการของภาครัฐไม่สอดคล้องกับบริบทร่วมสมัยดังที่ได้กล่าวไปเบื้องต้นแล้วภายในบทนี้

งานศึกษาเรื่องการจัดนิทรรศการศิลปะชุมชนจังหวัดราชบุรี ระหว่าง พ.ศ. 2554 – 2556 โดย สุริวิศสา ที่เน้นศึกษานิทรรศการที่จัดขึ้นในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ได้กล่าวว่า การขับเคลื่อนศิลปะโดยศิลปินในพื้นที่จังหวัดราชบุรี มีปรากฏการณ์ “ราชบุรีสามขา” เป็นช่วงเวลาที่ความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน จังหวัดราชบุรี เกิดขึ้นจำนวน 3 แห่งในเวลาใกล้เคียงกัน (ช่วง พ.ศ. 2556)⁸⁵ ได้แก่ การดำเนินงานโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดย วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ เกิดและอาศัยอยู่ในจังหวัดราชบุรี, สาครินทร์ เครืออ่อน อาศัยอยู่อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี และ จิระเดช และพรพิไล มีมาลัย อาศัยอยู่ตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งสามารถยกตัวอย่างโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนโดยศิลปินที่มีบทบาทสำคัญดังกล่าวข้างต้นได้ดังนี้

โครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนเขตอำเภอเมืองราชบุรี

โครงการศิลปะ (Art Project) ในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี มีประเด็นเรื่องแนวทางการจัดสรรพัฒนาภูมิทัศน์ของเมือง ประกอบการความมุ่งหมายของศิลปินในการทำให้ศิลปะ การแสดงออกทางศิลปะ หรือการนำศิลปะเข้าสู่ชุมชน ให้ชุมชนคุ้นชิน และกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาในชีวิตประจำวัน ทำให้ศิลปะเข้าถึงคนในชุมชน นั้น

หนึ่งศิลปินในจังหวัดราชบุรีที่สร้างความเคลื่อนไหวให้กับศิลปะร่วมสมัยของราชบุรี ได้แก่ วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ ศิลปินศิลปาธร สาขาการออกแบบ ประจำปี 2553 เป็นผู้ก่อตั้งหอศิลป์ร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน (Tao Hong Tai d Kunst) หรือคนในพื้นที่ที่ทราบกันในฐานะผู้สืบทอดกิจการโรงโองที่ เกิดและเติบโตในครอบครัวผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเก่าแก่ของจังหวัดราชบุรี (โรงงานเถาฮงไถ่) ได้ไปศึกษาต่อที่สถาบันเทคโนโลยีสำหรับเครื่องเคลือบดินเผา (University Gesamthochschule) ประเทศเยอรมนี และกลับมาสืบทอดกิจการของครอบครัวโดยยังคงไว้ซึ่งต้นทุนทางความคิดของบรรพบุรุษ ประยุกต์กับการออกแบบและกระบวนการศิลปะร่วมสมัย สร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่เพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้แก่ภาชนะรูปแบบเดิม และได้เริ่มทำงานศิลปะในความสนใจของตัวเอง⁸⁶

วศินบุรี ได้สร้างความร่วมมือกับศิลปินในพื้นที่และนอกพื้นที่ อาทิ ศิลปินในพื้นที่กลุ่มจาร์ทาวน์ (Jar Town) ซึ่งทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางศิลปะที่หลากหลาย ประกอบด้วย

⁸⁵ สุริวิศสา หิรัญรัตนศักดิ์, “นิทรรศการศิลปะในชุมชนจังหวัดราชบุรี”, 8.

⁸⁶ Ratchadamnoen Contemporary Art Center, วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ รางวัลศิลปาธร : สาขาออกแบบ, เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2562, เข้าถึงได้จาก https://www.rcac84.com/portfolio_page/วศินบุรี-สุพานิชวรภาชน์/

กิจกรรมทั้งในรูปแบบนิทรรศการ ศิลปะการจัดวาง กราฟิตี้ ที่ขับเคลื่อนโดยศิลปินเอง หรือเป็นกิจกรรมที่ร่วมกับหน่วยงานผู้ให้ทุน เช่น ผลงานภาพกราฟิตี้ริมเขื่อนรัฐประชาพัฒนา หรือผลงานศิลปะในพื้นที่รกร้างในเขตอำเภอเมือง เป็นต้น ตัวอย่างโครงการลักษณะดังกล่าว ได้แก่ โครงการปกติศิลป์ : ART normal (พ.ศ. 2554-2555) และ ปกติศิลป์ 2 : ทอยบุรี (พ.ศ. 2559)

ภาพที่ 3 ร้านข้าวหมูแดงนายกี้, ศิลปะร่วมสมัยในชุมชน 30 แห่ง ทั่วเมืองราชบุรี
ที่มา : วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์, โครงการปกติศิลป์ 2, 2559

จากข้อมูลการประชาสัมพันธ์ช่องทางสื่อออนไลน์โดยโครงการปกติศิลป์ (ART normal : ทุกบ้านคือแกลเลอรี ทุกที่คือหอศิลป์) ระบุไว้ว่าเป็นโครงการที่ให้ความสำคัญกับศิลปะในการเป็นสิ่งสำคัญต่อทุกชุมชน เพราะศิลปะคือสิ่งที่สร้างจินตนาการและจรรโลงจิตใจ แต่การสร้างหอศิลป์ให้เพียงพอต่อความจำเป็นนั้นเป็นสิ่งที่ต้องมีค่าใช้จ่ายสูง และได้รับการตั้งคำถามถึงความคุ้มค่าของการลงทุน โครงการจึงนำเสนอแนวคิดการใช้สถานที่ที่มีอยู่เดิมมาเป็นพื้นที่สำหรับแสดงผลงานศิลปะ โดยที่หอศิลป์ร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน เป็นที่จัดแสดงภาพเบื้องหลัง และภาพบันทึกการทำงานในพื้นที่ต่างๆ เช่น บ้าน อาคาร ร้านอาหาร บนรถโดยสาร และในสถานที่ต่าง ๆ ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวของชุมชนเป็นอย่างดี ในส่วนของนิทรรศการโครงการในปีแรกจัดขึ้นระหว่างวันเสาร์ที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2554 - วันอาทิตย์ที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2555 ณ หอศิลป์ร่วมสมัยร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน ถนนรเดช อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี รูปแบบการนำเสนอผลงานภายในโครงการประกอบไปด้วย รูปวาด ภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว หนังสือ ประติมากรรม ศิลปะสื่อผสม ศิลปะการจัดวาง กราฟิตี้ (Graffiti) ซึ่งผลงานมาจากกลุ่มนักแสดงงาน 3 กลุ่มคือ 1) ชาวบ้านในชุมชนที่ไม่เคยทำงานศิลปะ 2) เยาวชนหรือคนทำงานศิลปะแต่ไม่มีพื้นที่แสดงงาน และ 3) ศิลปินอาชีพ เช่น ชลิต นาคพะวัน, อุดม อุดมศรี อนันต์, อนุชัย ศรีจรูญพุ่มทอง, มล. จิราธร จิระประวัติ, ศักดิ์วุฒิ วิเศษมณี, จิตต์สิงห์ สมบุญ เป็นต้น ส่วนโครงการปกติศิลป์ ครั้งที่ 2 เป็นการพัฒนาจากโครงการในครั้งแรกเป็นระยะเวลา 4 ปีถัดมาที่ยังคงใช้วิธีสื่อสารกับชุมชนในรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ‘ศิลปะ - ชุมชน - ผู้ชม - สถานที่’ ซึ่ง

ดำเนินไปอย่างเป็นปกติและคึกคักกับรูปแบบชีวิตของคนในพื้นที่ โดยแทรกซึ่มงานศิลปะเข้าไปกับพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่ส่วนบุคคลและสาธารณะ นิทรรศการจัดแสดงระหว่างวันที่ 24 มกราคม - 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 ในพื้นที่ศิลปะของชุมชน กระจายอยู่ทั่วตัวอำเภอเมืองราชบุรี จำนวน 29 พื้นที่ อาทิ ร้านค้า, ร้านอาหาร, ร้านทำผม, ต้นไม้, เรือข้ามฟาก, ลานกลางตลาด, พิพิธภัณฑ์

โครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนนอกเขตอำเภอเมืองราชบุรี

นิทรรศการ “สภาวะการณ์-มนุษย์-เมือง: บทสนทนาในถ้ำ” (Metro – Sapiens: Dialogue in the Cave) ณ ถ้ำจอมพล อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี จัดขึ้นระหว่างวันที่ 6 - 8 เมษายน พ.ศ. 2556 ภายใต้โครงการศิลปะสู่ชุมชน ครั้งที่ 8 โดย หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร (Silpakorn University Art Centre) ภัณฑารักษ์โดย ศาครินทร์ เครืออ่อน ศิลปินรางวัลศิลปาธร สาขาทัศนศิลป์ ประจำปี 2552 อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะไทย คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยเป็นศิลปินที่ย้ายภูมิลำเนามาอาศัยอยู่ในจังหวัดราชบุรี มีผลงานแสดงเป็นที่ประจักษ์ทั้งในประเทศและนานาชาติ เช่น ผลงาน “Ramasura and Mekhala, 2546” ที่นิทรรศการ Venice Biennale ครั้งที่ 50 ผลงาน “Terraced Rice Fields Art Project” (2550) บริเวณเนินด้านหน้าปราสาท Wilhelmsöhe ในเทศกาลศิลปะ Documenta ครั้งที่ 2 ที่เมืองคาสเซิล ประเทศเยอรมัน ใน ค.ศ. 2007 และ Venice Biennale ครั้งที่ 53 เมืองเวนิส ประเทศอิตาลี ใน ค.ศ. 2009⁸⁷ นิทรรศการดังกล่าวประกอบด้วยภัณฑารักษ์ร่วม Jiandyin (จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย) และศิลปิน 26 คน มีผลงานรวมประมาณ 30 ชิ้นโดยศิลปิน ได้แก่ แก้ว มานพ มีจำรัส, วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์, อัมฤทธิ์ ชูสุวรรณ, กมล เผ่าสวัสดิ์, Hsu Chia Wei, ETC ไปยานใหญ่, อโณทัย นิติพน, Jean-David, Stephane Caillouet, ไมเคิล เซาวนาคัย, ศุภร ชูทรงเดช, Nuts Society and Lumiere Twins, วัชระ ประยูรคำ และหุ่นละครเล็กค่านาย, jiandyin , Don Maralit Salubayba, Lin Chi Wei, ยური เกนสาคุ และเมธี น้อยจินดา, WAFTLAB, นายเชย และนายราชันย์ กล่อมเกลี้ยง, Moe Satt, อิมหทัย สุวัฒน์ศิลป์, ปรียาชนก เกษสุวรรณ, ชูศักดิ์ ศรีขวัญ และประเสริฐ ยอดแก้ว⁸⁸ โดยแนวคิดนิทรรศการเริ่มต้นมาจากพื้นที่ทางศิลปะส่วนใหญ่อยู่ในเมือง ทำให้คนที่อาศัยอยู่ตามต่างจังหวัดไม่มีโอกาสได้ชื่นชมผลงานศิลปะ การจัดนิทรรศการในครั้งนี้เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าศิลปะ

⁸⁷ Ratchadamnoen Contemporary Art Center, ศาครินทร์ เครืออ่อน รางวัลศิลปาธร : สาขาทัศนศิลป์, เข้าถึงเมื่อ 22 ธันวาคม 2562, เข้าถึงได้จาก https://www.rcac84.com/portfolio_page/นายชาติ-กอบจิตติ-2-2-2/

⁸⁸ ArtBangkok.com, โครงการศิลปะสู่ชุมชน : บทสนทนาในถ้ำ, เข้าถึงเมื่อ 3 มิถุนายน 2563, เข้าถึงได้จาก www.artbangkok.com/?p=15055

สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา นิทรรศการนี้จึงได้รับเสียงตอบรับที่ดีจากผู้คนในพื้นที่และคนที่ติดตามชมศิลปะจากในเมืองมากมาย⁸⁹

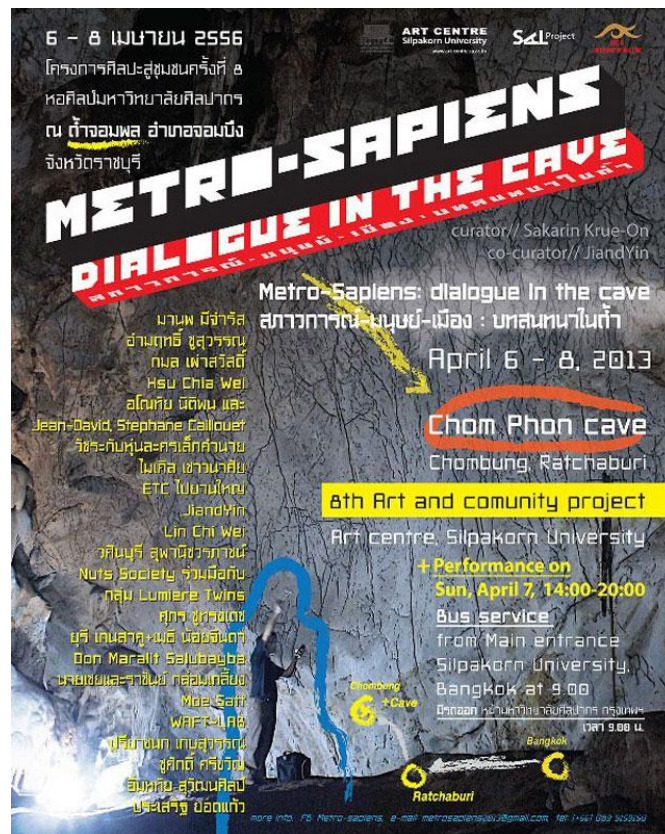
โครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยในพื้นที่ชุมชนหนองโพ

อีกกลุ่มทำงานศิลปะที่ขับเคลื่อนโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนมาอย่างต่อเนื่องและคู่ขนานร่วมมากับกลุ่มศิลปินในพื้นที่อำเภอเมืองราชบุรี คือ จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย (jiandyin) ศิลปินคู่ที่ทำงานภัณฑารักษ์และศิลปินทัศนศิลป์สร้างสรรค์ผลงานศิลปะสหวิทยาการและศิลปะความร่วมมือ มุ่งเน้นการสร้างพื้นที่หรือผลงานที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และเชื่อมโยงไปสู่บริบททางสังคม ชีวิต ความเป็นอยู่ มิตรภาพ ฯลฯ มีการแสดงนิทรรศการเดี่ยว ได้แก่ Friction Current: Magic Mountain Project ใน Asian Art Biennial, Kaohsiung ได้หวัน พ.ศ. 2562-2563, นิทรรศการ Portrait [Archives of Dialogue : Seeing and Being] พ.ศ. 2560 ณ หอศิลป์ Gallery Seescape จังหวัดเชียงใหม่, นิทรรศการ The Ontology of Gold : Magic Mountains ณ หอศิลป์ Cartel Artspace กรุงเทพฯ, นิทรรศการกลุ่มในระดับนานาชาติ อาทิ 2020 Green Island Human Rights Art Festival เกาะกรีนไอร์แลนด์ ได้หวัน พ.ศ. 2563, Changwon Asian Art Festival เมืองชางวอน สาธารณรัฐเกาหลีใต้ พ.ศ. 2560 , ศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน (Residency) อาทิ Headlands Center for the Arts, International Studio and Curatorial Program (ISCP) นิวยอร์ก และ Headlands Center for the Arts ซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2553, Treasure Hill Artist Village เมืองไทเป ได้หวัน พ.ศ. 2555 เป็นต้น

นอกจากนี้ jiandyin ได้รับทุนสำหรับหน่วยงาน บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรมในงานภัณฑารักษ์ ได้แก่ นิทรรศการภายใต้โครงการ Topography of Mirror Cities– Bangkok พ.ศ. 2561 ณ หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร สนับสนุนโดยมูลนิธิศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติได้หวัน (National Culture and Arts Foundation) โครงการ 365 days : LIFE MUSE พ.ศ. 2558-2559 โดยความร่วมมือและสนับสนุนโดยหอศิลปมหาวิทยาลัยศิลปากร และมูลนิธิญี่ปุ่น กรุงเทพฯ (The Japan Foundation, Bangkok) โครงการแลกเปลี่ยนศิลปะร่วมสมัย “ระยะ : ไทยไท” โดยศิลปินไทยและได้หวัน ณ ไทเป - กรุงเทพฯ พ.ศ. 2555-2556 และ นิทรรศการ METRO SAPIENS : Dialogue in the cave อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี พ.ศ. 2556⁹⁰

⁸⁹ Ratchadamnoen Contemporary Art Center, **สาครินทร์ เครืออ่อน รางวัลศิลปิน : สาขาทัศนศิลป์.**

⁹⁰ สัมภาษณ์ จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย, ผู้ร่วมก่อตั้ง บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม , 2563.

ภาพที่ 4 สื่อประชาสัมพันธ์ นิทรรศการ “สภาวะการณ-มนุษย์-เมือง: บทสนทนาในถ้ำ”

ที่มา : ArtBangkok.com, โครงการศิลปะสู่ชุมชน : บทสนทนาในถ้ำ, เข้าถึงเมื่อ 3 มิถุนายน 2564, เข้าถึงได้จาก www.artbangkok.com/?p=15055

ทั้งนี้ ใน พ.ศ. 2559 ยังมีกลุ่มทำงานศิลปะชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงชุมชนหนองโพเกิดขึ้น เช่นกันอย่าง AT EXCHANGE กลุ่มทำงานศิลปะแนวสตรีทอาร์ตที่รวมตัวขึ้นโดย วศิน ไพศายามาต เกิดและอาศัยที่อำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จัดโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนที่ริเริ่ม และร่วมมือกับ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม เป็นโครงการพัฒนาศิลปะวัฒนธรรมร่วม สมัยชุมชนเมืองบ้านโป่ง พ.ศ. 2560 (70110 : Banpong Urban Art Terminal #1/ 2017) ณ พื้นที่ โดยรอบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ประกอบไปด้วยการนำเสนอผลงานกราฟิตีในพื้นที่ชุมชน มากมายโดยศิลปินรับเชิญทั้งชาวไทยและต่างชาติ และในวันเปิดงานมีกิจกรรมที่เชิญชวนผู้ที่สนใจทำ กิจกรรมจากในพื้นที่ชุมชนเข้าร่วมด้วย

โครงการ All About Arts สืบสานงานศิลป์ ภูมิปัญญาคนของแผ่นดิน – เทศกาลศิลปะ และการแสดงเจ็ดเสมียน (Chet Samiean Art Festival) ณ ตลาดเก่า 119 ปี ตำบลเจ็ดเสมียน อำเภอ โพธาราม จังหวัดราชบุรี พ.ศ. 2550 การนำศิลปะสู่ชุมชนด้วยการริเริ่มสร้างสรรค์เทศกาลศิลปะและการแสดงเจ็ดเสมียน เพื่อเป็นการฟื้นจิตวิญญาณชุมชน โดย มานพ มีจำรัส ศิลปินผู้มีภูมิลำเนาอยู่

ตำบลเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม ศิลปินศิลปาธร สาขาศิลปะการแสดง ประจำปี พ.ศ. 2548 และรางวัลศิลปินแห่งชาติ Excellent Award ภัทราวดีเจียเตอร์ ประจำปี พ.ศ. 2540 มีผลงานการแสดงที่ผสมผสานเรื่องราวและขนบแบบไทยหรือนาฏศิลป์ไทยเข้ากับศาสตร์หรือนาฏศิลป์ตะวันตก นำเสนอผลงานในเชิงนาฏศิลป์ร่วมสมัย มีผลงานแสดงและกำกับลีลามากมายทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งงานด้านการให้ความรู้ เป็นผู้อำนวยการและครูสอนการแสดงให้กับเยาวชนที่สวนศิลป์บ้านดิน สถาบันการเรียนการสอนศิลปะการแสดงสาขาหนึ่งของภัทราวดีเจียเตอร์ ตำบลเจ็ดเสมียน จังหวัดราชบุรี เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ทั้งการแสดง จิตรกรรม ประติมากรรม ระหว่างศิลปิน และนักเรียน นักศึกษา⁹¹ ซึ่งปัจจุบันสวนศิลป์บ้านดินได้ปรับเปลี่ยนไป ไม่ได้มีกิจกรรมทางด้านศิลปะแล้ว

โครงการที่มีการนำศิลปะเข้าไปสื่อสารและทำงานร่วมกับพื้นที่ชุมชนที่เกี่ยวข้อง

ในช่วงทศวรรษ 2550 มีโครงการในลักษณะที่นำศิลปะเข้าไปสัมพันธ์กับพื้นที่ชุมชนนอกศูนย์กลางหลายแห่งในส่วนอื่นของภูมิภาค เช่น โครงการ “มาจาก (คนละ) ฟากฟ้าของเพิงผา : สู่อารยศาสตร์แห่งวิถีชีวิตทางโบราณคดี วัฒนธรรมในมานุษยวิทยา และมายาในศิลปกรรม” ณ แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด และเพิงผาบ้านไร่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2551 เป็นโครงการสร้างเครือข่ายการสร้างสรรค์ที่นำองค์ความรู้ทางวิชาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาสื่อสารเรื่องราวคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ มาทำงานร่วมกันภายใต้ความแตกต่างของพื้นที่ทางความคิด เป็นการทำงาน ระหว่างชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ กับคนที่อาศัยในเมืองหรือนักโบราณคดี นักมานุษยวิทยา นักวิทยาศาสตร์ ศิลปิน นักจัดการศิลปะ ภัณฑารักษ์ มีลักษณะข้ามสาขา-มหาวิทยาลัย-ทวีป ร่วมกันสร้างสรรค์งานศิลปะทางเลือก เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้จากคนในท้องถิ่น คนเมือง และสาธารณชนได้อย่างเป็นรูปธรรม และมุ่งผลิตงานวิชาการศิลปะเพื่อนำมาใช้ประโยชน์กับชุมชน ตลอดจนการเปิดพื้นที่และพัฒนา ศิลปิน ภัณฑารักษ์ คนรุ่นใหม่ โดยได้รับทุนสนับสนุนการดำเนินงานจากกองทุนเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา ประจำประเทศไทย สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม ฝ่ายศิลปวัฒนธรรม หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร และศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ประกอบไปด้วยความร่วมมือระหว่างชุมชน คณาจารย์และนักศึกษาคณะ

⁹¹ Ratchadamnoen Contemporary Art Center, **มานพ มีจรัส รางวัลศิลปาธร : สาขา ศิลปะการแสดง**, เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.rcac84.com/artist/มานพ-มีจรัส/>

โบราณคดี และคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และคณะ
 วิชาศิลปะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่⁹² เป็นต้น

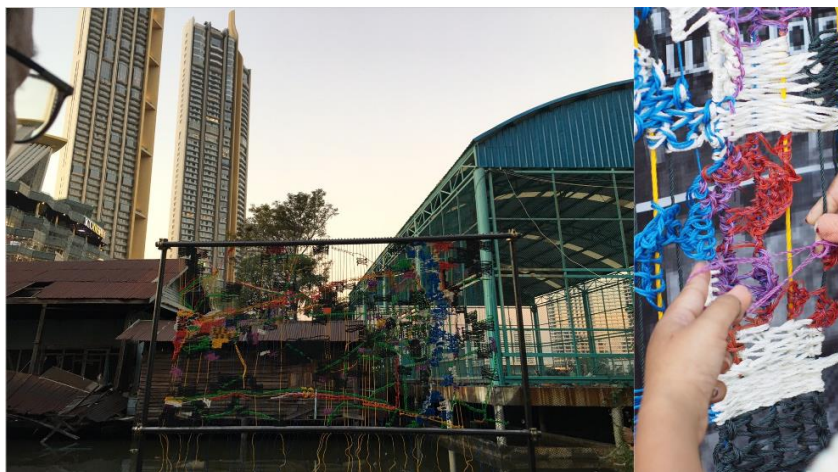
ตัวอย่างความเคลื่อนไหวของโครงการที่มีการนำศิลปะเข้าไปสื่อสารและทำงานร่วมกับชุมชน
 ในพื้นที่ชุมชนที่ได้กล่าวไป เป็นระยะเวลาสิบปีนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2550 เป็นต้นมา ยังคงปรากฏและ
 เคลื่อนไหวอยู่อย่างแพร่หลายในพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ในภูมิภาค อย่างต่อเนื่อง ปรากฏทั้งในกลุ่ม
 ศิลปินร่วมสมัย และกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมที่ไม่ได้มีประสบการณ์การศึกษาด้านศิลปะ สะท้อนถึง
 พัฒนาการของการนำแนวคิดชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม มาใช้ในการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน
 อีกทั้งยังแสดงถึงพัฒนาการในประเด็นถกเถียงทางวิชาการเรื่องบทบาทของศิลปะที่การสร้างสรรค
 หรือการทำงานผลงานศิลปะไม่ได้จำกัดอยู่ที่ศิลปินเป็นผู้ทำการผลิตและสร้างสรรค์เพียงกลุ่มเดียวอีก
 ต่อไป อาทิ กลุ่มกิจกรรมสร้างสรรค์ ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี “กลุ่มลูกหว่า” ที่
 ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2550 ดำเนินกิจกรรมเรียนรู้และถ่ายทอดงานสกุลช่างเมืองเพชรให้ได้เป็นที่รู้จักต่อ
 สาธารณะ มีการจัดกิจกรรมนอกพื้นที่ ขยายกิจกรรมสู่โรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบุรี มีเด็ก
 นักเรียนและเยาวชนให้ความสนใจและร่วมกิจกรรม จึงเกิดการชักชวนและมีผู้สนใจเข้าร่วมเป็น
 สมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้น นำไปสู่การรวบรวมสมาชิกจากหลากหลายโรงเรียนในจังหวัดเพชรบุรีเพื่อร่วมกัน
 ขับเคลื่อนการอนุรักษ์และสืบสานงานสกุลช่างเมืองเพชร มีเครือข่ายเยาวชนร่วมกับกลุ่มเด็กและ
 เยาวชนในจังหวัดเพชรบุรี คือ เครือข่ายเยาวชน “เพชรบุรี...ดีจัง” โดยร่วมกันขับเคลื่อนพื้นที่
 สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชนในจังหวัดเพชรบุรีมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน และมีหน่วยงานที่
 สนับสนุนการให้เงินทุนและให้พื้นที่ คือ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จังหวัดเพชรบุรี
 บริษัท เพชรบุรีการท่องเที่ยวพัฒนา จำกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี สำนักงานกองทุน
 สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และสถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.) และชุมชนที่มีส่วนร่วม
 ซึ่งทุกภาคส่วนยังคงให้การสนับสนุนถึงปัจจุบัน⁹³ เป็นต้น

ตัวอย่างการดำเนินงานในมิติของการจัดกิจกรรมศิลปะหรือการนำศิลปะเข้าไปมีส่วนร่วมใน
 พื้นที่ชุมชนภายใต้บริบทของการแก้ไขปัญหาชุมชนในเขตเมือง เช่น โครงการศิลปะชุมชนสามแพร่ง
 กรุงเทพมหานครฯ ระหว่าง พ.ศ. 2556 - 2558 ริเริ่มใน พ.ศ. 2547 โดยกลุ่มดินสอสี เพื่อพัฒนา
 ศักยภาพของเยาวชน และคนในชุมชนเห็นคุณค่าของตนเอง พัฒนาพื้นที่ชุมชนให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์

⁹² รัศมี ชูทรงเดช, มาจาก(คนละ)ปากฟ้าของเพิงผา: สู่การหลายเส้นแบ่งของวิถีวิทยาทางโบราณคดี
 วลีในมานุษยวิทยา และมายาในศิลปกรรม 13 – 30 มิถุนายน 2551, เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2562, เข้าถึงได้จาก
<http://www.rasmishoocongdej.com/article-research/>

⁹³ พัชรภรณ์ ตาละลักขมณ, อรนัลดดา ชินศรี และธรรพร ทองปัญญา, “ทุนทางสังคมกับการสืบสานภูมิ
 ปัญญาท้องถิ่นสกุลช่างเมืองเพชร ของเยาวชนกลุ่มลูกหว่าจังหวัดเพชรบุรี”, วารสารพัฒนาสังคม 21, 2 (ตุลาคม
 2562), 28-44.

รวมถึงส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชนย่านเมืองเก่า นำศิลปะมาใช้เป็นสื่อกลางในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างคนในชุมชน และประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรม⁹⁴

ภาพที่ 5 ผลงานศิลปะจัดวางในพื้นที่ชุมชนมัสยิดสุวรรณภูมิ จากกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างศิลปินและชุมชน
ที่มา : สุพิชญา ชุนขำนิ, คลองสานเฟส : “เดินดูหนัง นั่งดูน้ำ”, 2556

ภาพที่ 6 ภาพบรรยากาศกิจกรรมวันไหว้พระจันทร์ ณ พื้นที่ชุมชนเลื่อนฤทธิ์ เยาวราช กรุงเทพฯ
ที่มา : มหาวิทยาลัยศิลปากร, โครงการวิจัยการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช, 2563

โครงการคลองสานเฟส : “เดินดูหนัง นั่งดูน้ำ” วันที่ 26 มกราคม - 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562
ในพื้นที่ชุมชนย่านคลองสาน กรุงเทพฯ ดำเนินการโดย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
ร่วมมือกับกลุ่ม Happy Hup กลุ่ม Cross and friends และกลุ่มยังธน ได้รับการสนับสนุนจาก

⁹⁴ นิชกานต์ เตมียศิลปิน, “ศิลปะชุมชนสามแพร่ง” (ศิลปินพันธ์ศิลป์บัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), 4.

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA) มีเป้าหมายให้เกิดสร้างการรับรู้ของย่าน สู่คนในชุมชนและบุคคลทั่วไปด้วยการสร้างแรงกระตุ้น(disrupt)จากปัจจัยภายนอกที่เข้าไปมีบทบาทเคลื่อนไหวในการทำกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการเปิดพื้นที่ ค้นหาศักยภาพ นำไปสู่การพัฒนาเป็นย่านนวัตกรรมชุมชน เช่น เครือข่ายท้องถิ่น เพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดการลงทุนและปรับปรุงกายภาพสภาพแวดล้อม เช่น คลอง และพื้นที่สีเขียว ให้มีพื้นที่ส่วนกลางสำหรับการพบปะ แลกเปลี่ยนแนวคิดและองค์ความรู้ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการสร้างโอกาสของสินค้าและบริการใหม่ที่เป็นธุรกิจนวัตกรรม⁹⁵ ทั้งนี้ กิจกรรมในโครงการเปิดโอกาสให้ผู้คนในละแวกชุมชนได้ร่วมปฏิสัมพันธ์กับผลงานศิลปะ เช่น กิจกรรมเวิร์กช็อปทำหมอนชุมชนเจริญรัช, ผลงาน “ห้วงจรจักรยาน” พาหนะขับเคลื่อนที่ประกอบสร้างขึ้นจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และความทรงจำร่วมของชุมชน สร้างสรรค์ผลงานโดยกลุ่มทำงานอิสระที่สนใจงานศิลปะเชิงทดลอง ได้แก่ อภิภา สมัครสมาน, สุพิชญา ขุนขำนิ, สุนิศา นวมเผือก และ ปวรุตม์ พหรมแก้ว ร่วมกับ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม

อีกตัวอย่างโครงการที่ปรากฏกระบวนการทำงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนในเขตเมืองจากข้อมูลการสังเกตการณ์และเป็นผู้ประสานงาน คือ โครงการวิจัย “การพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช” โดย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2562 – 2564 โครงการวิจัยการพัฒนาเชิงพื้นที่ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปรากฏกระบวนการทำงานที่บุคลากรทางการศึกษา หรือคณาจารย์ด้านศิลปะและการออกแบบทำงานร่วมกับศิลปินและนักออกแบบ จัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่ใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางเพื่อสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วมกับคนในพื้นที่ชุมชนย่านเยาวราช เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนสร้างแนวทางในการเพิ่มมูลค่าให้กับทุนวัฒนธรรมในพื้นที่ตนเอง กรณีย่านชุมชนเจริญไชย และชุมชนเลื่อนฤทธิ์

ทั้งนี้ การศึกษาในบทถัดไปนั้นประกอบไปด้วยเนื้อหาการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชนกรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี ที่มีประเด็นศึกษาที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมชุมชน โดยนำเสนอรายละเอียดรูปแบบและกระบวนการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนจังหวัดราชบุรีที่ผู้วิจัยมีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นภาพรวมและทำความเข้าใจโครงสร้างการขับเคลื่อนศิลปะชุมชนที่มีความสัมพันธ์และแตกต่างภายใต้บริบทร่วมสมัย

⁹⁵ คลองสานเฟส, รายละเอียดโครงการคลองสานเฟส : “เดิน ดูหนัง - นั่ง ดูน้า” (ม.ป.ท., 2562). ไม่ปรากฏเลขหน้า.

บทที่ 3

การขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่ประกอบด้วย ข้อมูลประวัติศาสตร์ศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย ปรากฏการณ์สมัยของการนำศิลปะไปปฏิบัติการในพื้นที่สาธารณะ การหาพื้นที่แสดงผลงานศิลปะภายใต้บริบททางสังคมของไทยในอดีตที่อยู่ในช่วงให้การสนับสนุนโดยรัฐ พัฒนาศูการที่ศิลปินมีการทำงานผ่านแนวคิดการกระจายอำนาจ (decentralization) กรอบความคิดของการจัดระบอบการปกครองส่วนท้องถิ่นในลักษณะที่พยายามให้ประชาชนสามารถเรียนรู้ ฝึกฝน และมีประสบการณ์ในการปกครองตนเอง⁹⁶ โดยไม่พึ่งพาหรือโอนเอียงต่อแนวคิดอำนาจรวมศูนย์ของรัฐ มีการจัดหาทุนมาสร้างสรรค์และผลิตผลงาน เป็นลักษณะของกระบวนการทดลอง (practice) ใช้ทุนทั้งจากภายในและภายนอกอาณาเขตประเทศ ซึ่งข้อมูลจากสังเกตุการณ์และร่วมดำเนินงานกับกรณีศึกษาในพื้นที่ราชบุรีและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง พบว่า เมื่อทุนภายในประเทศไม่เพียงพอ ไม่รองรับหรือไม่ตอบสนองแนวคิดหรือกระบวนการดำเนินงานในระยะยาวในการงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นข้อผูกมัดในเรื่องของกรอบระยะเวลา การประเมินชีวิตในเชิงเศรษฐกิจเพื่อตอบโจทย์นโยบายรัฐนั้น เป็นการดำเนินงานขับเคลื่อนทางศิลปะและวัฒนธรรม หรือ โครงการศิลปะชุมชน ที่มีความท้าทายสูงต่อศิลปิน เพราะต้องสร้างผลลัพธ์หรือผลผลิตให้ยึดโยงกับแหล่งงบประมาณหรือทุนที่ได้รับมาดำเนินงาน ขณะเดียวกันก็ต้องมีแนวทางบริหารจัดการการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ ให้มีโครงสร้างการทำงานที่ยังคงเป้าหมายและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของปัญหาในพื้นที่

จากพัฒนาการการรับรู้และความเข้าใจต่อสังคมด้านศิลปวัฒนธรรมของผู้วิจัยซึ่งมีลำดับขั้นซ้อนไปมาและคู่ขนานกันระหว่างการเรียนรู้ภายในสถาบันการศึกษา และประสบการณ์ตรงจากการร่วมงานกับกลุ่มดำเนินงานกิจกรรมทางสังคมและศิลปินในพื้นที่ชุมชนมาอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นวิธีหนึ่งของการสร้างทักษะการพัฒนาการเรียนรู้และการทำความเข้าใจกลุ่มคนทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมภายใต้โครงสร้างทางสังคมร่วมสมัย โดยมีบทบาทต่าง ๆ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในโครงการศิลปะในฐานะเยาวชนในพื้นที่ชุมชน
2. การเป็นส่วนหนึ่งในคณะทำงานในฐานะผู้เข้าร่วมโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชน
3. การมีบทบาทร่วมพัฒนาโครงการและบริหารจัดการโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชน
4. การเป็นผู้ประสานงานโครงการศิลปวัฒนธรรม ภายใต้หน่วยงานประสานงานทุนสนับสนุน

การวิจัยเชิงบูรณาการของสถาบันการศึกษา

⁹⁶ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**, เข้าถึงเมื่อ 25 มิถุนายน 2563, เข้าถึงได้จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=องค์กรปกครองท้องถิ่น>

เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ ทัศนศึกษาจังหวัดราชบุรีที่กำลังเข้าสู่ศวรรษของการเป็นส่วนหนึ่งในความเคลื่อนไหวด้านศิลปะร่วมสมัยนอกศูนย์กลาง และสะท้อนคุณค่าและความสำคัญของการพัฒนาศิลปะร่วมสมัยโดยศิลปินที่คู่ขนานไปกับการพัฒนาและขับเคลื่อนสังคมหรือชุมชนในพื้นที่ที่ศิลปินอาศัยและปฏิบัติงาน ผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกข้อมูลและพื้นที่วิจัยแบบเจาะจง โดยโครงการที่นำศิลปะเข้าไปขับเคลื่อนในพื้นที่ชุมชนจังหวัดราชบุรีเป็นสำคัญ เป็นโครงการที่ผู้วิจัยมีประสบการณ์ร่วมทั้งการสังเกตการณ์ และร่วมดำเนินงานขับเคลื่อน ระหว่าง พ.ศ. 2554 – 2562 ดังนี้

1. โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554
2. โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (ทัศนศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557
3. โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559
4. โครงการชุมชนมือทำ (ทัศนศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561
5. โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพKidดี - วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562

ทั้งนี้ ข้อมูลการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชนข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาเรียบเรียงพร้อมนำเสนอให้เห็นโครงสร้างและแนวทางบริหารจัดการการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนที่ประกอบด้วยความเป็นมา แนวคิด รูปแบบและกระบวนการทำงาน ผู้ที่มีบทบาทและเกี่ยวข้องในโครงการ ตลอดจนผลการดำเนินงานโครงการเชิงประจักษ์ทั้งผลลัพธ์ (outcome) และ/หรือผลผลิต (output) ที่เกิดขึ้นและปรากฏสู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่ผลการวิเคราะห์ในประเด็นความสำคัญ ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ และลักษณะเฉพาะหรือแตกต่างของโครงสร้างและรูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน (community based) ทัศนศึกษาต่าง ๆ ในบทความนี้ โดยเชื่อมโยงสอดคล้องกับบริบททางสังคม และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

โครงสร้างการขับเคลื่อนศิลปะชุมชนทัศนศึกษา

โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554

บทบาทการมีส่วนร่วมในโครงการของผู้วิจัย: กลุ่มเยาวชนร่วมสร้างสรรค์ผลงาน

พื้นที่ทัศนศึกษา

อำเภอเมืองราชบุรีปรากฏแหล่งศิลปวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน อาทิ แหล่งโบราณคดีและสถาปัตยกรรมสมัยทวารวดีในพื้นที่ตำบลคูบัว ประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีที่เทือกเขาสูง ตำบลเกาะพลับพลา ซึ่งในด้านศิลปะร่วมสมัยในพื้นที่อำเภอเมือง พบว่ามีความเคลื่อนไหว

อย่างชัดเจนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2554 ด้วยการริเริ่มของ วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ ที่ตระหนักและให้ความสำคัญต่อการรับรู้ทางด้านศิลปะ ที่สังเกตเห็นว่ายังคงเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มและคนทั่วไปยังไม่มีประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์

บริเวณถนนสุขุมวิท เดช ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี สถานที่จัดกิจกรรมโครงการ ดิดศิลป์บนราชบุรี จัดขึ้นเป็นพื้นที่สัญจรในชุมชนเมืองริมแม่น้ำแม่กลอง เป็นถนนที่ตัดผ่านระหว่างถนนวรเดชและถนนอัมรินทร์ อยู่ระหว่าง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี และหอศิลป์ร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน (Tao Hong Tai d Kunst) โดย หอศิลป์ร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน สถานที่จัดกิจกรรมโครงการ เดิมเป็นอาคารไม้เก่าสองชั้นมีได้ทุนที่มีอายุมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 โดย วศินบุรีและครอบครัวได้ซื้อต่อจากเจ้าของเดิมมาทำการบูรณะและปรับเปลี่ยนให้มีพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารประกอบด้วยพื้นที่ร้านค้ากาแฟและจำหน่ายของที่ระลึก พื้นที่จัดแสดงงานหรือแกลเลอรี (Gallery) และที่พักอาศัย เพื่อเป็นพื้นที่กลางทางด้านศิลปะร่วมสมัย เชื่อมโยงศิลปะให้ใกล้ชิดคนในพื้นที่ อีกทั้งหอศิลป์ร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2554 ประเภทอาคารสถาบันและอาคารสาธารณะ จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์⁹⁷

ผู้ริเริ่ม และผู้ดำเนินงาน

ใน พ.ศ. 2542 วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ ได้กลับมาจากการศึกษาที่ประเทศเยอรมัน และมีความคิดที่จะนำ “ศิลปะ” เข้าไปสู่ชุมชนจังหวัดราชบุรี โดยเริ่มจากการขอพื้นที่ที่ตึกร้างเป็นสถานที่ในการแสดงผลงานร่วมกับกลุ่มเพื่อนชาวเยอรมัน แต่การขอใช้พื้นที่ดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ และอาคารนั้นได้กลายเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน จนกระทั่งช่วงต้น พ.ศ. 2554 วศินบุรี ได้เปิดหอศิลป์ร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน⁹⁸ และริเริ่มโครงการดิดศิลป์บนราชบุรี โดยมีแกนนำเยาวชนจำนวน 7 คนที่กำลังจบการศึกษาระดับมัธยมปลาย ได้แก่ ภัคนิษฐ์กา ยลวงศ์ (นิรุ), ปุณยาพร สืบบุษ (ชี), ปฐมพร เนตรปฐมพร (นาย), ดิณห์ ศิริระมงคล (ดิณ), วัชรพงศ์ ม่วงสวนขวัญ (มือบ), ทักษกรณ์ เสริมทรัพย์ (ออน) และ สุพิชญา ขุนขานี (มาย) พร้อมด้วยเพื่อน ๆ ได้แก่ ภัทรวดี วิภาคกิจ (หมีว), ณิชฎกานต์ ควรหาเวช (นก), และอนัญญา สุวัชรนนภูมิ (พลอย) รวมทั้งศิลปินในพื้นที่รับเชิญ ณิชฎกานต์ รัชพงษ์ไทย (วุฒิ) เป็นต้น

⁹⁷ Tao Hong Tai : d Kunst, (2554, 14 กุมภาพันธ์), หอศิลป์ร่วมสมัย ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๔ จากสมาคมสถาปนิกสยาม, *รูปภาพ* [Facebook page], เฟสบุ๊ก, เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/THT.dKunst/photos/152756101446090>

⁹⁸ สุริวิสา หิรัญรัตนศักดิ์, “การจัดนิทรรศการศิลปะในชุมชนของจังหวัดราชบุรี” (ศิลปินพนธ์ศิลป์บัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557), 37.

ภาพที่ 7 หอศิลป์ Tao Hong Tai d Kunst พื้นที่จัดกิจกรรมโครงการ
ที่มา : ตติงห์ ศิวระมงคล, โครงการติดตั้งศิลป์บนราชบุรี, 22 เมษายน 2554

ภาพที่ 8 แกนนำเยาวชนโครงการติดตั้งศิลป์บนราชบุรี
ที่มา : วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์, โครงการติดตั้งศิลป์บนราชบุรี, 2554

ภาพที่ 9 การพัฒนาแนวทางการจัดกิจกรรมโดยเยาวชนและศิลปินในพื้นที่
ที่มา : จารุวรรณ รื่นกลิ่น, โครงการติดตั้งศิลป์บนราชบุรี, 2554

ภายในโครงการประกอบด้วยความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ อาทิ ได้รับสนับสนุนเงินทุนจากภาครัฐโดย สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม ความร่วมมือจากศิลปินรางวัลศิลปาธร ศิลปินชาวจังหวัดราชบุรี เช่น สาครินทร์ เครืออ่อน, มานพ มีจำรัส, jandyin, ร่วมกับภาคเอกชน ผู้ประกอบการ ร้านค้าในพื้นที่ ได้แก่ โรงแรมนำสิน พรรณลดา ฟ้าใส ร้านอาตี๋โกปี บ้านเทียนหอม ร้านบลอสซัม (Blossum) และกลุ่มจักรยานฟิกเกียร์ชาวราชบุรี (RF Ratchaburi Fixed) ผู้ประกอบการนอกพื้นที่ ได้แก่ Srisudha Art Enhanced วดหน้าอาหฬว เป็นต้น

ระยะเวลาดำเนินงาน

5 เดือน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – มิถุนายน พ.ศ. 2554

กุมภาพันธ์	วางแผนการดำเนินงาน
มีนาคม - เมษายน	จัดหาทุนสนับสนุนและเตรียมการดำเนินงาน
เมษายน – พฤษภาคม	ดำเนินงานโครงการ
มิถุนายน	ประเมินผลโครงการ

กำหนดพิธีเปิดโครงการ วันเสาร์ที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 และจัดกิจกรรมโครงการ เฉพาะวันเสาร์ - อาทิตย์ ได้แก่ วันที่ 21 - 22, 28 - 29 พฤษภาคม และ 4 - 5 มิถุนายน พ.ศ. 2554 เวลา 15.30 - 21.00 น.

กระบวนการดำเนินงาน

แนวคิด

โครงการติดศิลป์บราชบุรี เล็งเห็นถึงประเด็นปัญหาของการให้ความสำคัญกับศิลปะในสังคมไทยที่โดยมากมุ่งเน้นไปที่ศิลปินที่มีชื่อเสียง ทำให้การแทรกซึมศิลปะสู่ชุมชนไม่กระจายสู่วงกว้าง และด้วยมุมมองของผู้คนจำนวนมากที่มีความคิดว่า “ศิลปะเป็นเรื่องเข้าถึงยาก จะมีก็แต่ศิลปินอาชีพเท่านั้นที่เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงาน” ดังกล่าว ด้วยฐานของพื้นที่ชุมชนเมืองราชบุรีมีศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญมาอยู่เดิมแล้วนั้น เพื่อนำไปสู่การทำให้เกิดการวางรากฐานทางศิลปะที่ยั่งยืน และทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของงานศิลปะร่วมสมัย รวมทั้งเพื่อสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาและสร้างวัฒนธรรมด้านศิลปะร่วมสมัยจากผู้คนในชุมชน โครงการจึงเปิดโอกาสให้กลุ่มเยาวชนที่มีบ้านเกิดและศึกษาอยู่ในจังหวัดราชบุรีที่สนใจและรักในศิลปะ มาร่วมกันจุดประกายและเริ่มต้นทำให้ศิลปะเกิดขึ้นในชุมชนของพวกเขาเอง เป็นมหรรรวมทางศิลปะร่วมสมัยที่ให้เยาวชนได้มีโอกาสรวมตัวกันในฐานะชาวจังหวัดราชบุรีที่มีความคิดสร้างสรรค์ในการผลิตสร้างงานศิลปะตามความคิดและจินตนาการ และมีกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับคนในชุมชน โดยเน้นการปลูกฝังทางด้านจิตใจ และฝึกการทำงานร่วมกันของเยาวชน เป็นการแสดงศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่จังหวัดราชบุรีในการที่จะยกระดับให้กลายเป็นเมือง

ศิลปะร่วมสมัยของประเทศไทยต่อไปในอนาคต ด้วยเยาวชนกลุ่มนี้เกิดและเติบโตในจังหวัดราชบุรี และปรารถนาที่จะเห็นบ้านเกิดของตนเองได้พัฒนาในทิศทางที่งดงาม⁹⁹

ภาพที่ 10 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการติดศิลป์บนราชบุรี
ที่มา : วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์, โครงการติดศิลป์บนราชบุรี, 2554

วิธีการทำงาน

ด้วยวัตถุประสงค์ของโครงการที่เปิดโอกาสให้เยาวชนลงมือทดลองสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยตนเอง บทบาทร่วมของเยาวชนในแต่ละขั้นตอนการดำเนินงานมีดังนี้

ขั้นวางแผน การวางแผนจัดนิทรรศการศิลปะบนถนน (Street Art) เริ่มต้นจากที่กลุ่มเยาวชนในพื้นที่ราชบุรีได้พบกันที่หอศิลป์เถาฮงไถ่ ตีคูน และได้รับการเชิญชวนและตั้งคำถามร่วมกันว่าจะทำอะไรให้ราชบุรีเป็นเมืองศิลปะ

ขั้นเตรียมการ เยาวชนมีบทบาทร่วมในการเตรียมงาน วางแผนพัฒนาและออกแบบผลงานสร้างสรรค์พร้อมงบประมาณทั้งในรูปแบบผลงานระดับปัจเจกและกลุ่ม และร่วมกันออกแบบการใช้สอยพื้นที่จัดแสดงงานนิทรรศการศิลปะบนถนนสฤชต์เดช ทั้ง 7 ผลงาน โดยตลอดระยะเวลาของกระบวนการคิดและออกแบบ พัฒนาผลงาน และจัดเตรียมกิจกรรมหรือนิทรรศการศิลปะบนถนนนั้น วศินบุรี ศิลปินในพื้นที่ และนักศึกษาด้านศิลปะ ได้ร่วมกำกับดูแล กำหนดบทบาทการทำงานให้กับเยาวชน รวมทั้งให้คำแนะนำและปรึกษาแก่เยาวชนตลอดโครงการ เช่น การออกแบบสื่อประชาสัมพันธ์โครงการ (Poster) แนวทางของรูปแบบผลงานที่จะนำไปจัดแสดงหรือแนวทางการติดตั้งในพื้นที่ถนนสฤชต์เดช เอกสารโครงการและกำหนดการของโครงการ เป็นต้น

⁹⁹ ติดศิลป์บนราชบุรี (ม.ป.ท., 2554), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ในส่วนการบริหารจัดการและประสานงานกับเยาวชน ได้ความร่วมมือจากนักศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ จารุวรรณ รื่นกลิ่น (เจี๊ยบ) และนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานด้านศิลปะและการออกแบบ จากโครงการเด็กฝึกหัด ครั้งที่ 2 โดย โรงงานเก้าองไถ่ เช่น พรพรรณ สุทัศน์ (เบนซ์) ธานีรินทร์ เชียงไผ่ (ต้น) เป็นต้น

รูปแบบการนำเสนอ

ในการจัดกิจกรรมโครงการ แบ่งรูปแบบการนำเสนอผลงานโดยกลุ่มเยาวชนแกนนำหลักในโครงการออกเป็น 7 ผลงาน และโดยศิลปินรับเชิญ 1 ผลงาน ดังนี้

1. “บ้านของความคิด” โดย ภัคนิษฐ์กา ยลวงค์

พื้นที่จัดแสดง : หอศิลป์ร่วมสมัยเก้าองไถ่ ดิคุ้น

นิทรรศการที่นำผลงานของเยาวชนที่เป็นแกนนำภายในโครงการติดศิลป์บนราชบุรี จำนวน 12 คน มาจัดวางในพื้นที่โถงชั้นล่างของหอศิลป์ เปรียบเสมือนบ้านที่รวบรวมความคิดของทุกคน

2. “Comics @ สฤชดีเดช” โดย ปฐมพร เนตรปฐมพร

พื้นที่จัดแสดง : ถนนสฤชดีเดช

ศิลปะการวาดการ์ตูน (Comics) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักที่เกิดขึ้นในจังหวัดราชบุรี สอดแทรกความเป็นราชบุรีลงในเนื้อเรื่องผ่านมุมมองของศิลปินเยาวชน นำเสนอในรูปแบบของหนังสือการ์ตูนลายเส้นสไตล์มังงะ และรูปแบบภาพเคลื่อนไหว (motion graphic) ที่นำภาพวาดจากหนังสือมาตัดต่อและดัดแปลง ซึ่งผู้ร่วมงานสามารถนำหนังสือการ์ตูน (Comics) กลับไปเป็นที่ระลึกได้

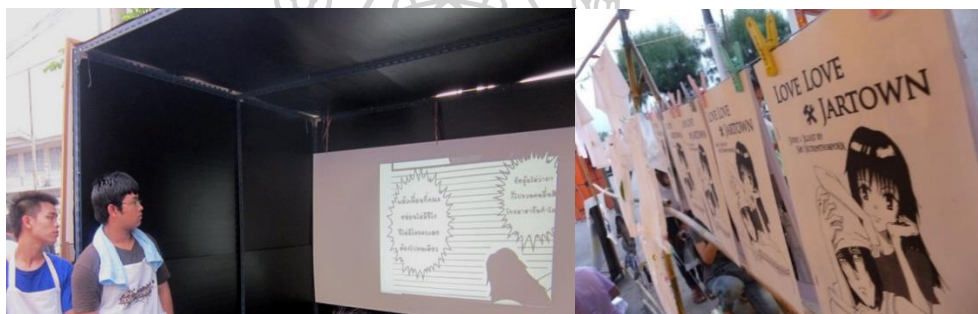
ภาพที่ 11 นิทรรศการจัดวางบ้านของความคิด โดย ภัคนิษฐ์กา ยลวงค์ ณ หอศิลป์ร่วมสมัยเก้าองไถ่ ดิคุ้น

ที่มา : วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์, โครงการติดศิลป์บนราชบุรี, 2554.

3. “ระบายสี ระบายเสียง” โดย ทักษิภรณ์ เสริมทรัพย์

พื้นที่จัดแสดง : ถนนสฤทธิเดช และพื้นที่ชุมชนโดยรอบ

ศิลปินได้ชวนชาวราชบุรีหรือนักท่องเที่ยวมาร่วม “กิจกรรมศิลปะกะทันหัน” คือ เป็นการนำศิลปะไปสู่บุคคลด้วยการออกตระเวนนำ กระเป๋าผ้า ที่มีเครื่องหมายคำพูดที่ว่างเปล่า พร้อมอุปกรณ์ไปให้ผู้คนที่ต่าง ๆ ได้วาดหรือระบายเรื่องราวลงบนกระเป๋าผ้า โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับกระเป๋าผ้าและสูจิบัตรประชาสัมพันธ์งาน และจัดกิจกรรมถ่ายภาพให้ผู้เข้าร่วมออกแบบฉากได้เอง ผ่านการแสดงข้อความ ความคิดเห็นหรือสิ่งที่ตนเองอยากจะพูดลงในฉาก เปรียบดังการระบายเสียงของตนเองออกมา และนำเสนอภาพของผู้คนที่หลากหลายถ่ายภาพคู่กับกระเป๋าผ้าที่แสดงความคิดเห็นนาการของตนเอง

ภาพที่ 12 การจัดแสดงภาพเคลื่อนไหวการ์ตูน โดย ปฐมพร เนตรปฐมพร
ที่มา : สุพิชญา ชุนขำนิ, โครงการติดศิลป์บนราชบุรี, 2554

ภาพที่ 13 ภาพถ่ายผู้เข้าร่วมกิจกรรม “ระบายสี ระบายเสียง” ลงบนกระเป๋าผ้า
ที่มา : Niphaphorn Sriaroon, (2554, 29 พฤษภาคม), ร่วมแสดงผลงานในงานติดศิลป์บนราชบุรี, [เฟซบุ๊กสถานะ
อัปเดต], เฟสบุ๊ก, เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/photo?fbid=148407178566224&set=a.148406695232939>

4. “ตราตรึงในภาพถ่าย” โดย ดิฉันท์ ศีวีรมงคล

พื้นที่จัดแสดง : ถนนสฤษดีเดช

ผลงานสร้างสรรค์ภาพถ่ายโดยเยาวชนเอง ซึ่งศึกษาและอาศัยอยู่ในราชบุรี เป็นการแสดงผลมมองของเยาวชนสู่สาธารณะ นำเสนอภาพถ่ายชุดต่อเนื่องมมองเมืองราชบุรี จำนวน 35 ภาพเรียงต่อกัน เพื่อรวบรวมภาพของเมืองราชบุรีในช่วงเวลาต่าง ๆ ให้ผู้เข้าร่วมงานได้รับชม

ภาพที่ 14 ผลงานจัดแสดงภาพถ่ายชุด “ตราตรึงในภาพถ่าย” โดย ดิฉันท์ ศีวีรมงคล

ที่มา : Pannasorn Patamapinunt, (2554, 21 พฤษภาคม), ดิตศิลป์บนราชบุรี..Street Art, [เฟสบุ๊กสถานะอัปเดต], เฟสบุ๊ก, เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/photo?fbid=224445440915517&set=a.206433989383329>

ภาพที่ 15 บรรยากาศนิทรรศการภาพถ่ายโดย ดิฉันท์ ศีวีรมงคล และวัชรพงศ์ ม่วงสวนขวัญ

ที่มา : สุพิชญา ขุนขำนิ, โครงการดิตศิลป์บนราชบุรี, 2554

5. 7 Days 7 Inspirations โดย วัชรพงศ์ ม่วงสวนขวัญ

พื้นที่จัดแสดง : ถนนสุขุมวิท

ผลงานภาพถ่ายภายใต้แนวคิด 7 วัน 7 แรงบันดาลใจ โดยเยาวชนเป็นผู้รักและมีความสนใจในการถ่ายภาพ แต่ไม่มีอุปกรณ์เป็นของตนเอง จึงประสงค์ที่จะแสดงความสุขใน 7 วันด้วยการออกไปถ่ายภาพผ่านการหยิบยืมอุปกรณ์จากบุคคลที่เขารู้จัก เพื่อนำมาสร้างงานภาพถ่ายมุมมองต่าง ๆ ในจังหวัดราชบุรี

6. “Let’s do it.” โดย สุพิชญา ชุนขำนิ

พื้นที่จัดแสดง : ถนนสุขุมวิท

การแสดงภาพประกอบที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวของกลุ่มเยาวชนแกนนำในการทำโครงการศิลปะบนราชบุรี โดยแสดงในรูปแบบการตูนลายเส้นจัดวางบนพื้นที่ว่างของหอศิลป์ร่วมสมัยเก้าองไถ่ ดีคูน ติดตั้งในรูปแบบสตูดิโอ และมีกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมงานได้ร่วมระบายสีเสื้อยืดและสมุดทำมือเก็บเป็นที่ระลึก และนำรายได้ไปให้กองทุนเพื่อการศึกษาหรือศิลปะต่อไป (ภาพที่ 16)

7. “Art Everyware” โดย ปุณยาพร สีนุช

พื้นที่จัดแสดง : ถนนสุขุมวิท และ หอศิลป์ร่วมสมัยเก้าองไถ่ ดีคูน

การแสดงผลงานการออกแบบเครื่องแต่งกายจากการประยุกต์นำเอาเอกลักษณ์และวัสดุในท้องถิ่นมาเป็นแรงบันดาลใจหลักในการออกแบบและตัดเย็บ สร้างสรรค์โดยเยาวชนในราชบุรี จำนวน 7 คน ร่วมกันออกแบบและผลิตชุด โดยมีการนำเสนอสองรูปแบบคือ เดินแฟชั่นโชว์บริเวณหน้าหอศิลป์ร่วมสมัยเก้าองไถ่ ดีคูน เป็นเวลา 6 วัน วันละ 1 รอบ และจัดนิทรรศการบริเวณชั้น 1 หอศิลป์ร่วมสมัยเก้าองไถ่ ดีคูน (ภาพที่ 17)

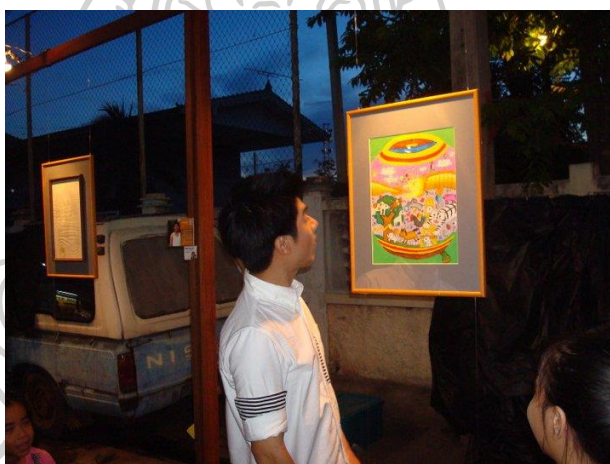

ภาพที่ 16 กิจกรรมระบายสีออกแบบลวดลายเสื้อและสมุดทำมือ

ที่มา : สุพิชญา ชุนขำนิ, โครงการศิลปะบนราชบุรี, 2554

ภาพที่ 17 ผลงานการออกแบบเครื่องแต่งกายประยุกต์จากวัสดุท้องถิ่น
ที่มา : วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์, โครงการศิลปปับนราชบุรี, 2554

ภาพที่ 18 การจัดนิทรรศการ “ข้างทาง” โดย ณัฐวุฒิ รัชพงษ์ไทย

ที่มา : Niphaphorn Sriaroon, (2554, 29 พฤษภาคม), [เฟสบุ๊กสถานะอัพเดท], เฟสบุ๊ก, เข้าถึงได้จาก
<https://www.facebook.com/photo?fbid=148412775232331&set=a.148406695232939>

นอกจากนี้ยังมีการจัดแสดงผลงานของศิลปินรับเชิญที่อาศัยและทำงานในราชบุรี และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความคิดและจินตนาการทางศิลปะอื่น ๆ ได้แก่ ผลงาน “ข้างทาง” โดย ณัฐวุฒิ รัชพงษ์ไทย ศิลปินมีแนวคิดนำเสนอศิลปะที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากสิ่งรอบตัว เหมือนกับการเดินทางไปในสถานที่ต่าง ๆ และนำสิ่งที่ได้เห็นมาสร้างเป็นงานศิลปะประเภทจิตรกรรม นำเสนอในรูปแบบนิทรรศการที่จัดวางแบบแขวนลอยเพื่อใช้สิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมเป็นฉากหลัง (ภาพที่ 18)

กิจกรรม EAT ART เป็นพื้นที่ทดลองทางด้านศิลปะผ่านการทำอาหารในรูปแบบที่หลุดออกจากรอบความคิดและภาพลักษณ์ของสิ่งที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวัน เช่น ราดหน้าสีน้ำเงินเข้ม (จากสีธรรมชาติหรือสีผสมอาหาร) กิจกรรมทางศิลปะเชิงปฏิบัติการ (workshop) ให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการ

ตกแต่งหน้าเค้กด้วยตนเองตามใจชอบโดยร้านอาตี๋โกปี ซึ่งภาชนะที่นำมาบรรจุเค้กเป็นเซรามิกแบบร่วมสมัย หรือกิจกรรมทำการตกแต่งสปูด้วยชิ้นส่วนเซรามิกร้าน Blossum

ภาพที่ 19 บรรยากาศกิจกรรมโครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554
ที่มา : วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์, โครงการติดศิลป์บนราชบุรี, 2554

กิจกรรมเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นด้านศิลปะจากบุคคลที่มีความสามารถและมีชื่อเสียงในวงการศิลปะแขนงต่าง ๆ ได้แก่ ชลิต นาคพะวัน (ศิลปินอิสระ) อุดม อุดมศรีอนันต์ (ผู้ก่อตั้ง Planet 2001 บริษัทเฟอร์นิเจอร์จากวัสดุธรรมชาติ) รสสุคนธ์ กองเกตุ (อาจารย์สอนการแสดง The Drama Academy) จิตต์สิงห์ สมบุญ (Head of Design เสื้อผ้าแบรนด์ Playhoun ในเครือบริษัทเกรฮาร์ด) ญัฐ ยศวัฒน์านนท์ (Creative director: IGLoo Co., Ltd. ผู้ก่อตั้งการ์ตูนเดอะสลัด) และศิลปินนักวาดภาพประกอบ ทวีศักดิ์ ศรีทองดี (Lolay)

กิจกรรมหนังสือที่เปิดโอกาสให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปที่ต้องการพื้นที่สำหรับฉายหนังสือที่เป็นศิลปะที่น่าสนใจและมีนักทำหนังสือรุ่นใหม่เกิดขึ้นมากมาย เช่น หนังสือจากกลุ่มเยาวชนหนองโพ KiDดี อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดย ศิลปิน jianyin (จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย) และการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ที่เปิดโอกาสให้เยาวชนและบุคคลที่สนใจได้แสดงความสามารถทางศิลปะสาขานาฏศิลป์และดนตรี เช่น การแสดงดนตรีสดจากเยาวชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี การแสดงโดย “สวนศิลป์บ้านดิน” ตำบลเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม เป็นต้น

โครงการโดย บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2557 – 2562

พื้นที่กรณีศึกษา

พื้นที่ทางภูมิศาสตร์และสังคมชุมชนหนองโพโดยสังเขป

บ้านนอก ในการรับรู้ของบุคคลทั่วไปหรือจากคำค้นหาในอินเทอร์เน็ต มีความหมายว่า สถานที่ที่อยู่นอกเมืองหลวง เป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลความเจริญ แต่บ้านนอกสำหรับกลุ่มทำงานขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนหนองโพนี้ “บ้านนอก” คือ คำที่ชาวหนองโพใช้เรียกตำแหน่งที่อยู่อาศัยของตน เช่น บ้านนอก บ้านตลาดใน บ้านใต้ เป็นชื่อที่ถูกกำหนดจากการมีเส้นทางคมนาคมทางบกจำนวน 2 สาย ได้แก่ ถนนสายเก่า ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 มาจากเขตอำเภอบ้านโป่ง และถนนเพชรเกษมปัจจุบัน มาจากกรุงเทพฯ ตัดผ่านพื้นที่ในเขตชุมชนหนองโพ หมู่ที่ 2 บ้านนอก หมู่ที่ 3 บ้านหัวทุ่งตะวันตก หมู่ที่ 4 บ้านต้นตาล และหมู่ที่ 9 บ้านหน้าวัด เป็นเส้นทางคมนาคมที่มุ่งไปสู่จังหวัดตราดบุรีและจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคใต้¹⁰⁰ หรือจากคำสัมภาษณ์ของเจ้าของร้านชำอายุเก่าแก่ในชุมชนที่ว่า

...บริเวณหน้าบ้านใต้กลายเป็นหลังบ้าน และหลังบ้านก็กลายเป็นหน้าบ้านแทน ในสมัยที่บ้านยังอยู่ในตำแหน่งกลางหรือเกือบท้ายซอย บริเวณพื้นที่หลังบ้านก็เป็นตลาดใหญ่เรียกว่า “ตลาดหนองโพ” แต่เมื่อมีการเวนคืนที่ดินและถนนตัดผ่านจึงทำให้หลังบ้านมาอยู่ในตำแหน่งที่ติดถนนและกลายเป็นหน้าบ้านแทน เมื่อหน้าบ้านติดถนนพร้อมทั้งเห็นว่าอยู่ในทำเลที่ตั้งดี จึงตัดสินใจเปิดกิจการร้านขายของชำควบคู่ไปกับชา-กาแฟ...¹⁰¹

อาณาเขตของพื้นที่ตำบลหนองโพโดยสังเขปนั้นมีพื้นที่ติดต่อกับชุมชนในเขตอำเภอบ้านโป่ง, อำเภอบางแพ จังหวัดตราดบุรี และอำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม (ภาพที่ 20) เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทางสังคม ความเชื่อ และประเพณีที่ อาทิ การนับถือศาสนา ส่วนใหญ่ประชากรในชุมชนหนองโพนับถือพุทธศาสนา นอกจากนี้ผู้คนในชุมชนยังนับถือผีบรรพชนหรือบูชาผีประจำชุมชนด้วยหลายแห่ง เช่น ศาลเจ้าแม่แสง ในพื้นที่ชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านนอก ศาลเจ้าแม่หนองโพ (ศาลเจ้าอาม้า) ในพื้นที่ชุมชนหมู่ 7 ตลาดใน¹⁰² เป็นต้น

¹⁰⁰ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม, “โครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมชุมชนหนองโพ” (เอกสารโครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมชุมชนหนองโพ โครงการย่อยที่ 1: การจัดฝึกอบรมศิลปประร่วมสมัยด้านสื่อภาพยนตร์ สั้นแก่เยาวชนชุมชนหนองโพและเยาวชนทั่วไป, 2554), 27.

¹⁰¹ สัมภาษณ์ วิชา ฉัตรพูนชัย, เจ้าของร้านขายกาแฟ (ป่าจอก) ตำบลหนองโพ, 9 พฤษภาคม 2557.

¹⁰² บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม, “โครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมชุมชนหนองโพ”, 30.

ภาพที่ 20 ตำแหน่งที่ตั้ง บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม
 ที่มา : บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม, 2558

จากการศึกษาด้านเศรษฐกิจในเอกสารโครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมชุมชนหนองโพ ระบุว่า ผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตรและปศุสัตว์ มีอาชีพทำสวน เลี้ยงโคนม และสุกร บางส่วนมีอาชีพค้าขายและอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ต่อมาชุมชนเริ่มมีการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชนเข้ากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์จากภาครัฐที่เข้ามาดำเนินการผสมเทียมโค ใน พ.ศ. 2502 โดยกรมปศุสัตว์ได้เปิดสถานีผสมเทียมขึ้นในชุมชนหนองโพ ซึ่งชุมชนให้ความสนใจในการพัฒนาแม่พันธุ์โคนมจากการสนับสนุนโดยภาครัฐ ต่อมาใน พ.ศ. 2512 กลุ่มเกษตรกรประสบปัญหาเกี่ยวกับสถานที่จำหน่ายน้ำนมดิบ จึงได้ทำหนังสือกราบทูลต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) เพื่อขอพระราชทานความช่วยเหลือแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนดังกล่าว และพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงงานเพื่อผลิตนมผงในตำบลหนองโพเป็นศูนย์รวมน้ำนมดิบ และได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธานในพิธีเปิด พระราชทานชื่อ “โรงนมผงหนองโพ” ในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 และชุมชนได้ขอจดทะเบียนเปลี่ยนชื่อเป็น “สหกรณ์โคนมหนองโพ ราชบุรีจำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์)”¹⁰³

อัตลักษณ์หรือวัฒนธรรมชุมชน ในการศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ภูมิศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ตั้งชุมชนหนองโพ โดย จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย ผู้ร่วมก่อตั้งบ้านนอกความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม นั้น กล่าวถึงชุมชนหนองโพกับการพัฒนาของการเปลี่ยนถ่ายทางสังคมและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาอย่างยาวนานว่า ชุมชนหนองโพเป็นชุมชนที่เปิดพื้นที่และสร้างโอกาสในการแสดงออกทางวัฒนธรรมแก่เยาวชน เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้เกิด

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, 31.

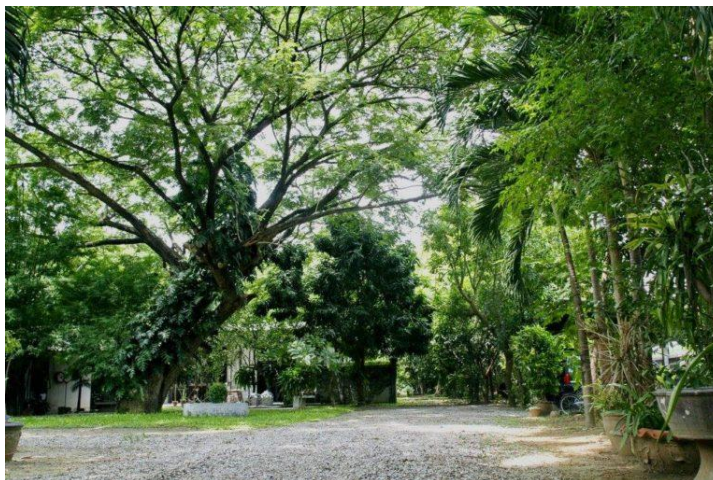
ความเข้มแข็งทางด้านสังคมและวัฒนธรรมชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อน พี่นฟู อนุรักษ์สืบสานด้านศิลปวัฒนธรรม โดยมีพระมหาสมคิด อตถสิทฺโธ เจ้าอาวาสวัดหนองโพ เป็นผู้ผลักดันให้เกิดการทำงานประสานประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งนอกจากเป้าหมายทางศาสนา วัฒนธรรมและสังคม ให้หนองโพเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และสำนึกในคุณค่าอันดีงามร่วมกันแล้ว ยังทำให้วัดหนองโพเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการเรียนรู้และฝึกฝนปฏิบัติของ “ชมรมนาฏศิลป์ชุมชนหนองโพ” ตั้งแต่ พ.ศ. 2553 – ปัจจุบัน มีการสืบสานทางศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์ไทยในชุมชนหนองโพมาเป็นระยะเวลากว่า 30 ปี มีการจัดฝึกอบรมนาฏศิลป์ไทยภาคฤดูร้อนให้แก่เยาวชนในชุมชนหนองโพและชุมชนใกล้เคียง เพื่อเป้าหมายในการพัฒนา พี่นฟู อนุรักษ์นาฏศิลป์ไทยของชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน โดยในการดำเนินงานของชมรมฯ ได้สร้างให้เกิดพลังขับเคลื่อนทางสังคมและวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของชุมชนผ่านการเรียนรู้ในด้านศิลปวัฒนธรรม โดยทางชมรมฯ ร่วมกันจัดให้มีพื้นที่ในการแสดงออกด้านนาฏศิลป์ไทยแก่เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่องในวาระสำคัญอันเป็นมงคลของชุมชนหนองโพ อาทิ งานวันพ่อ-วันแม่แห่งชาติ งานพระราชทานเพลิงศพ ซึ่งเรื่องของวัฒนธรรมชุมชนข้างต้นนี้ แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่มี “วัดหนองโพ” เป็นพื้นที่กลาง โดยที่นอกจากการพัฒนาและศึกษาพระปริยัติธรรมและศูนย์ปฏิบัติธรรมแล้ว ยังเป็นพื้นที่ของการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนหนองโพด้วย¹⁰⁴

ผู้ริเริ่ม และผู้ดำเนินงาน

บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม หรือ บ้านนอกฯ เป็นองค์กรความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ไม่แสวงผลกำไร ริเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2554 โดย jandyin (จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย) เป็นองค์กรที่ผลักดันให้เกิดการความร่วมมือและขับเคลื่อนทางด้านศิลปวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างศิลปิน ภัณฑารักษ์ นักวิชาการ นักเขียน ผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ กับชุมชน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดชุมชนทางปัญญา โดยอาศัยศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือภายใต้ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาท้องถิ่น ให้บริการความรู้และการจัดการโครงการที่เกี่ยวข้องกับสังคม และศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยในพื้นที่ชุมชน ดำเนินกิจกรรมภายใต้กรอบความรู้ทางด้านสหวิทยาการ เพื่อการพัฒนาชุมชน ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย อีกทั้งการสร้างผลผลิตทางสังคมวัฒนธรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน และการเชื่อมโยงชุมชนกับชุมชนในระดับท้องถิ่น และระดับนานาชาติ¹⁰⁵

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, 1- 4.

¹⁰⁵ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม, Baan Noorg Collaborative Arts & Culture, เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.baannoorg.org/>

ภาพที่ 21 บรรยากาศสตูดิโอ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม

ที่มา : Shih Pei Chun, 2555

จากคำอธิบายเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรบ้านนอกฯ ช่างต้น กล่าวถึงรากฐานความเป็นมาของบ้านนอกฯ ก่อนหน้า พ.ศ. 2560 ที่จดทะเบียนจัดตั้งเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญในชื่อ “บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม” jandyin ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการทำงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนหนองโพว่า ริเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2554 จากการทำงานในชื่อ “หนองโพKidดี” เป็นการรวมตัวกันของคนในชุมชนหนองโพที่มีความรู้ความสามารถในงานพัฒนาชุมชน กลุ่มอาจารย์-ผู้เชี่ยวชาญพิเศษทางด้านศิลปะและการออกแบบจากมหาวิทยาลัยทั้งภาครัฐและเอกชน จิตอาสา ดำเนินกิจกรรมโดยไม่แสวงหาผลกำไร มีแนวคิดที่จะขยายขอบเขตในการดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมไปสู่แนวทางศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) เป็นการดำเนินงานคู่ขนานไปกับแนวทางศิลปะนาฏศิลป์ไทย เปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีพื้นที่ในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ และเป็นการสร้างทางเลือกในเชิงสร้างสรรค์ให้แก่เยาวชนในชุมชนหนองโพและชุมชนใกล้เคียง เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้นอกเวลา การสร้างเกราะป้องกันทางสังคมและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วของยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization)¹⁰⁶

นอกจากนี้ จากข้อมูลเกี่ยวกับ Artist Residency Program ในเอกสารโครงการ Young Artist Network พ.ศ. 2558 โดย หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร (BACC) และจากข้อมูลในเอกสารโครงการ ระยะ : ไทยไท | ระยะแห่งความเข้าใจ (ThaiTai : A Measure of Understanding) โดย Open-Contemporary Art Center จากใต้หวัน ร่วมกับ jandyin พ.ศ. 2555 - 2556 นั้น พบว่า jandyin มีการพัฒนาแนวคิดในการริเริ่มดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนหนองโพ ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากการมีประสบการณ์และทัศนวิสัยต่อศิลปะที่เปลี่ยนไปจากการได้ไปเป็นศิลปินในที่พำนัก

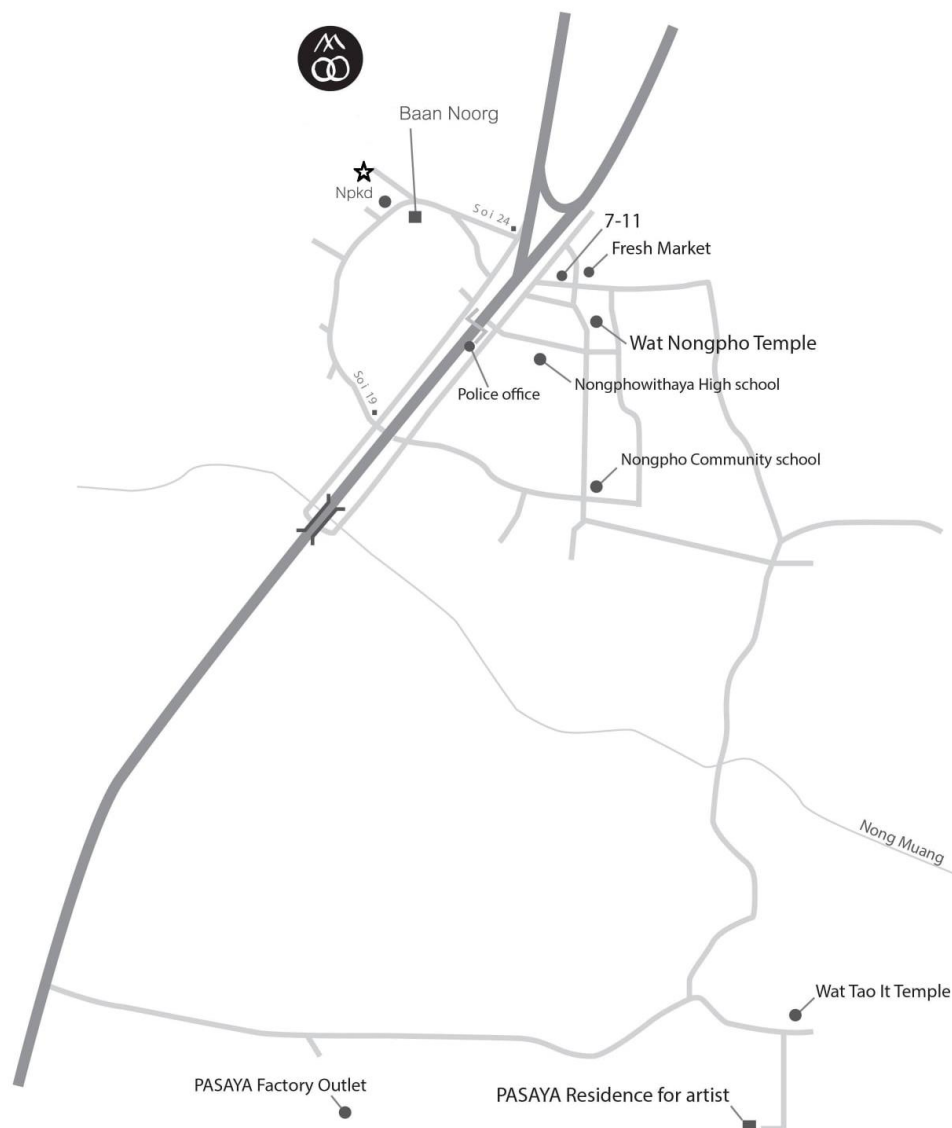
¹⁰⁶ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม, “โครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมชุมชนหนองโพ”, 3.

ในต่างประเทศหลายแห่ง และหนึ่งในสภาวะการณ์ที่เกี่ยวข้องคือ ในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2553 ที่ jandyin ได้ไปเป็นศิลปินในที่พัก ณ กรุงนิวยอร์ก สถานที่พำนักสำหรับศิลปินและภัณฑารักษ์นานาชาติ (International Studio & Curatorial Program : ISCP) ที่มีกลุ่มศิลปินจากกว่า 30 ประเทศทั่วโลกมารวมตัวกัน ทำให้ jandyin ได้พบกับศิลปิน หลิว โฮ จาง (Liu Ho Jang) และ สวี จยา เหว่ย (Hsu Chia Wei) ศิลปินไต้หวัน ซึ่งท่ามกลางสถานที่และเวลา ณ ขณะนั้นที่แคว้นศิลปะทั่วโลกยึดโยงกับศิลปะตะวันตกเป็นกระแสหลัก และประเด็นความเป็นท้องถิ่นที่ได้ค้นพบร่วมกันในภายนอกภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้กระตุ้นให้ศิลปินดังกล่าวพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการร่วมมือกันระหว่างศิลปินจากไต้หวันและประเทศไทย

ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2554 jandyin ได้เดินทางไปพำนักในหมู่บ้านศิลปิน (Treasure Hill Artist Village) ในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก และเดือนเมษายนในปีเดียวกัน สวี จยา เหว่ย (Hsu Chia Wei) ชื่อ ตง โล (Lo Shih Tung) สมาชิกกลุ่ม Open-Contemporary Art Centre ได้เดินทางมาประเทศไทยเป็นครั้งแรก แนวคิดในการสร้างพื้นที่จึงเริ่มขึ้นดังที่ สวี จยา เหว่ย กล่าวในเอกสารโครงการ ระยะ : ไทยไทย ว่าเป็นความคิดของการพยายามที่จะทำให้เกิดเครือข่าย เกิดเป็นสถานที่พบปะกัน เป็นกระแสที่เกิดจากความเป็นจริงที่เชื่อมโยงกันจากภายใน เป็นเส้นทางที่สามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหากระแสโลกาภิวัตน์ ระบบทุน แนวคิดเสรีนิยมใหม่ และการพัฒนาต่าง ๆ ที่ถูกกล่าวว่าเป็นสาเหตุของปัญหาสังคม และประเด็น “ความเป็นท้องถิ่น” ความเป็นภูมิภาค ที่ถูกแสดงผ่านศิลปะร่วมสมัย อาทิ การตอบโต้ต่อลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่ล้นไหลเข้ามาในสังคมท้องถิ่น เป็นผลให้เกิดการต่อต้านสภาพคล่องของเศรษฐกิจโลกผ่านการตัดขาดจากโลกภายนอกของท้องถิ่น เป็นต้น

Jandyin มองว่าโปรแกรมเรสซิเดนซี หรือโครงการศิลปินในที่พัก เป็นพื้นที่หนึ่งของการเรียนรู้นอกห้องเรียนที่ต่างจากชีวิตประจำวันของศิลปินหลายท่าน เป็นพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างศิลปินในโปรแกรม เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ตรงและเฉพาะตัวจากศิลปินและผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขาในโปรแกรม เช่น ภัณฑารักษ์ (curator) นักวิจารณ์ศิลปะ (Art Critic) จึงเป็นพื้นที่ทางความรู้ที่ไม่สามารถหาได้ทั่วไป ดังนั้น เมื่อ jandyin กลับมายังภูมิภาคนี้แล้ว เล็งเห็นถึงปัญหาการทำงานในสาขาอาชีพศิลปิน และกระบวนการศึกษาทางด้านศิลปะ ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสังคมไทย ที่พบว่าการสื่อสารความคิดของศิลปินไปยังชุมชนหรือบุคคลทั่วไปผ่านการใช้ความเชี่ยวชาญทางด้านทัศนศิลป์เพียงอย่างเดียวอาจไม่ตอบโจทย์การอยู่ร่วมกับชุมชน ศิลปินทั้งสองจึงมีเป้าหมายในการนำศาสตร์ความรู้ความเชี่ยวชาญของตนเองทำงานร่วมกับชุมชนที่ตนอาศัย และร่วมกับผู้ที่มีศาสตร์หรือความเชี่ยวชาญอื่น ๆ ริเริ่มดำเนินโครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมโดยมีฐานปฏิบัติงานในพื้นที่ชุมชนหนองโพ จากเดิมที่สร้างสรรค์ผลงานเดี่ยวในพื้นที่ห้องปฏิบัติการ (Studio) ขยายพื้นที่การทำงานของตนเองสู่การดำเนินโครงการ สร้างพื้นที่ทางศิลปะและชุมชน

กล่าวคือ มีการพัฒนาพื้นที่ส่วนบุคคลจากสตูดิโอหรือห้องปฏิบัติงานให้มีรูปแบบเป็นกิ่งสาธารณะ สร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเปิดพื้นที่ส่วนบุคคล (อาณาบริเวณบ้านพักอาศัย) ให้สามารถทำงานร่วมกับชุมชน เครือข่ายศิลปินไทย และนานาชาติมาจนถึงปัจจุบัน และกำหนดให้ “บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม” ริเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2554

ภาพที่ 22 แผนที่ชุมชนที่ตั้งของศิลปินขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชนหนองโพ
ที่มา : บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม, 2558

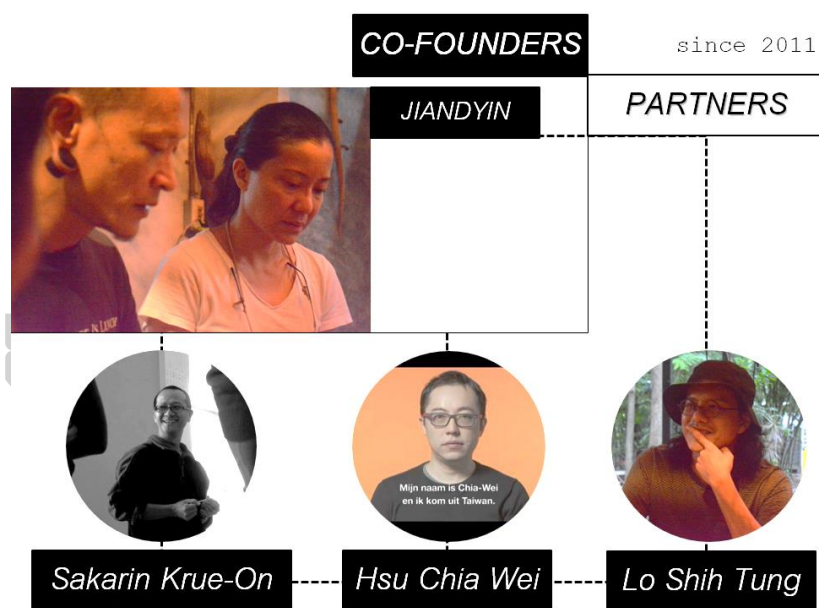
โครงการดำเนินงานโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนโดย บ้านนอกฯ

โครงการขององค์กร บ้านนอกฯ จัดอยู่ในองค์กรที่มีรูปแบบไม่เป็นทางการ มีการรวมตัวกันของกลุ่มโดยไม่มีข้อบังคับของการปฏิบัติงานที่เคร่งครัด การดำเนินงานจะมีลักษณะของการร่วมกันระหว่าง บุคคล กลุ่มทำงานที่เป็นอิสระ และองค์กรเครือข่าย ประกอบด้วย คน ทรัพย์สิน และความคิด อาทิ การเชิญบุคคล องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ ภาคประชาสังคม ที่อยู่ในและภายนอกพื้นที่ (ทั้งทางกายภาพและองค์ความรู้) มาร่วมคิดและริเริ่มดำเนินงานโครงการย่อยต่าง ๆ โดยในการดำเนินงานความร่วมมือหรือการรับผิดชอบต่อในแต่ละโครงการร่วมกันดังกล่าว จะมีการกำหนด ปรับเปลี่ยน และแบ่งหน้าที่ของคณะทำงานโครงการตามวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และผลที่คาดว่าจะรับของโครงการแตกต่างกันไปตามข้อตกลงร่วมงานและข้อจำกัดในแต่ละโครงการย่อย เมื่อโครงการเสร็จสิ้นตามกรอบระยะเวลา คณะทำงานที่ตั้งขึ้นบางส่วนงานของโครงการนั้นจะยุบลง และเมื่อมีโครงการใหม่จะมีการจัดตั้งคณะทำงานของโครงการย่อยขึ้นมาใหม่บางส่วนงานกล่าวได้ว่า บ้านนอกฯ มีโครงสร้างคณะทำงานลักษณะยืดหยุ่น ค่อนข้างมีความไว้วางใจและใช้การบริหารตนเองในกลุ่มทำงานหรือองค์กร โดยกำหนดหน้าที่และบทบาทในการทำงานภายในองค์กรเบื้องต้น ได้แก่ ผู้ก่อตั้ง/ผู้ร่วมก่อตั้งบ้านนอกฯ หัวหน้าโครงการ/ผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้จัดการโครงการ/ผู้ช่วยผู้จัดการ และนักศึกษาฝึกงาน/จิตอาสา

บุคคลากรขับเคลื่อนองค์กรหลักของบ้านนอกฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2554 เป็นต้นมาประกอบด้วย jandyin (จิระเดช และพรพิไล มีมาลัย) มีตำแหน่งเป็นผู้ร่วมก่อตั้งและริเริ่ม รวมทั้งกำกับดูแลโครงการที่จัดขึ้นในพื้นที่ชุมชนหนองโพ มีคณะกรรมการ (board committee) ผู้ซึ่งมีบทบาทร่วมในการสนับสนุน คิดและพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์กรร่วมกันในส่วนของแผนงานที่มีโครงการแลกเปลี่ยนเชิงทัศนศิลป์และศิลปวัฒนธรรมในระดับนานาชาติ ได้แก่ สาครินทร์ เครืออ่อน อาจารย์คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปินไทยที่มีผลงานในมหกรรมศิลปะนานาชาติ อาทิ Venice Biennale และ ศิลปินไต้หวัน สวี จยา เหว่ย (Hsu Chia Wei) โล ซื่อ ตง (Lo Shih Tong) สมาชิกกลุ่มศิลปินที่ขับเคลื่อนพื้นที่ทางศิลปะในกรุงเทพฯ ไต้หวัน ชื่อ Open Contemporary Art Center (OCAC)¹⁰⁷

¹⁰⁷ ก่อตั้งครั้งแรกใน Banciao กรุงเทพฯ ไต้หวันเมื่อ พ.ศ. 2546 โดยมีพื้นที่ที่ศิลปินไต้หวันรวมกลุ่มกันเพื่อบริหารจัดการกิจกรรมทางศิลปะ เพื่อสร้างความเคลื่อนไหวทางศิลปะในหลากหลายรูปแบบ อาทิ การจัดการด้านภัณฑารักษ์ การเสวนาศิลปะ การแลกเปลี่ยนทางสหวิทยาการ กิจกรรมเพื่อการศึกษา และสื่อสิ่งพิมพ์, Open Contemporary Art Center (2555, 20 สิงหาคม), **ThaiTai Fever - Stage One: We're Open 26 สิงหาคม - 23 กันยายน 2555 OCAC Bangkok, หน้าหลัก** [Facebook page], เฟสบุ๊ก, เข้าถึงเมื่อ 10 พฤษภาคม 2562, เข้าถึงได้จาก https://www.facebook.com/opencontemporary/photos/a.286990082982/10151051342212983/?type=3&locale2=it_IT

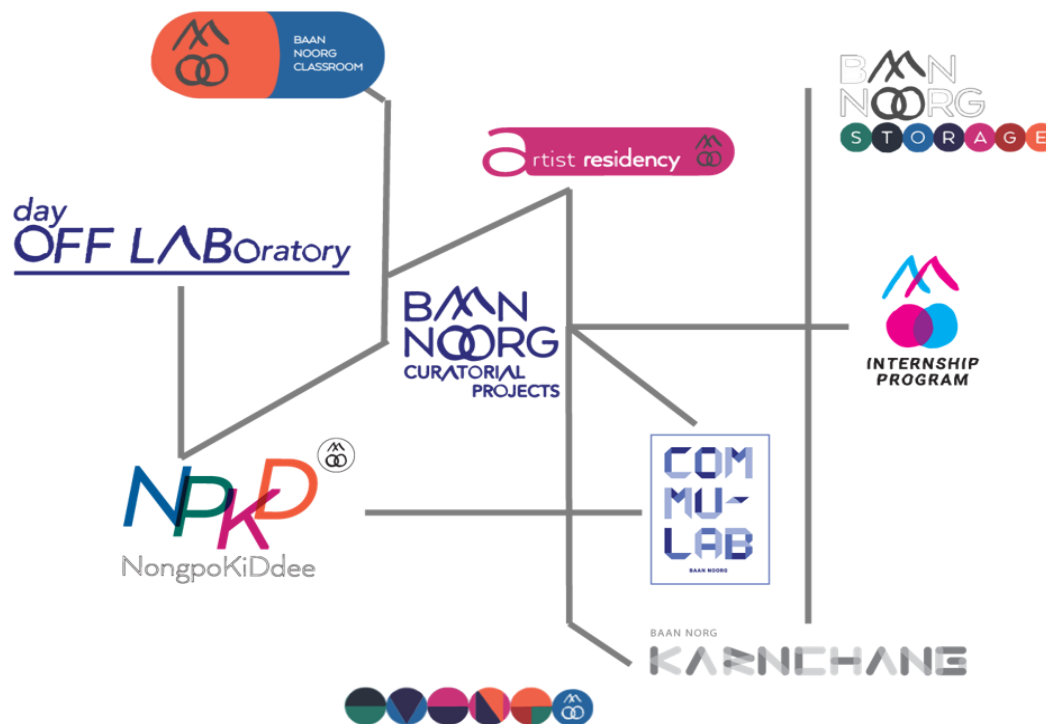
กล่าวโดยสรุปถึงโครงสร้างการดำเนินงานของ บ้านนอกๆ ได้ว่า พัฒนาการของการทำงาน ศิลปะในนาม jandyin ก่อนจะดำเนินงานในชื่อ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม ที่เริ่มต้นจากการสร้างสรรค์งานโดยใช้ห้องปฏิบัติการเป็นฐาน (studio based) พัฒนาไปสู่การทำงานเชิงสัมพันธ์ (relation) ที่สื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสาธารณะมากขึ้น บ้านนอกๆ ดำเนินงาน โดยมีพื้นที่ชุมชนหนองโพเป็นฐานการศึกษาและปฏิบัติงาน เมื่อดูจากโครงสร้างแผนการดำเนินงานของบ้านนอกๆ (ภาพที่ 24) และการดำเนินงานในแต่ละโครงการตั้งแต่ พ.ศ. 2554 เป็นต้นมานั้น หากเปรียบเทียบกับค่านิยมของลักษณะองค์การ แสดงความสอดคล้องกันว่า บ้านนอกๆ มีโครงสร้างตามลักษณะของงานที่มีการแบ่งงานออกเป็นงานย่อย ๆ โดยให้พนักงานทำงานตามความถนัดของตนเอง ซึ่งองค์การแบบทีมงานเฉพาะกิจ (Adhocracy) เป็นโครงสร้างองค์การที่มีลักษณะไม่เป็นทางการสูง (Informal) เป็นองค์การแบบสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยทีมงานผู้เชี่ยวชาญต่างสาขาร่วมงาน และประสานงานกันในโครงการต่าง ๆ ขององค์การ¹⁰⁸

ภาพที่ 23 คณะกรรมการ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม

ที่มา : สุพิชญา ขุนชำนาญ, 2560

¹⁰⁸ Hr Note, การออกแบบองค์การคืออะไร, เข้าถึงเมื่อ 10 พฤษภาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://th.hernote.asia/orgdevelopment/190730-whatisorgdesign/>

ภาพที่ 24 โครงสร้างแผนการดำเนินงานของบ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม

ที่มา : บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม, 2558

จากคำอธิบายลักษณะขององค์การข้างต้น บ้านนอกฯ มีบุคลากรร่วมขับเคลื่อนหรือดำเนินงานที่เป็นผู้ที่อยู่ทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ชุมชนตำบลหนองโพ ร่วมกันดำเนินโครงการย่อย (project) ต่าง ๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานแตกต่างกันตามประเด็นปัญหาสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะของชุมชนหนองโพและสังคมร่วมสมัยที่เป็นสากล

บ้านนอกฯ มีผลการดำเนินงานเชิงประจักษ์สู่สาธารณะอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2554 มาจนถึงปัจจุบัน (ตารางที่ 1 - 2) โดยในแต่ละโครงการมีการขับเคลื่อนผ่านการใช้ทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การจัดหาเงินทุนด้วยตนเอง อาทิ การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ โดยที่นำทุนดังกล่าวมาใช้ในการบริหารขับเคลื่อนองค์กร เป็นการอาศัยศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือภายใต้ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาท้องถิ่น ให้บริการความรู้และจัดการโครงการที่เกี่ยวข้องกับสังคมและศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยในพื้นที่ชุมชน ตลอดจนดำเนินกิจกรรมภายใต้กรอบความรู้ด้านสหวิทยาการ เพื่อการพัฒนาชุมชนและศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย สร้างผลผลิตทางสังคมวัฒนธรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน และการเชื่อมโยงชุมชนกับชุมชนในระดับท้องถิ่นและระดับนานาชาติ

ตารางที่ 1 โครงการ (projects) ที่ดำเนินงานโดย บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2554 – 2562

แผนงาน (programs)	โครงการ (projects)
แผนพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยชุมชนหนองโพ	
หนองโพคีตติ (NongpoKiDdee)	2554 โครงการการจัดฝึกอบรมศิลปะร่วมสมัยด้านการสร้างสื่อ ภาพยนตร์สั้นแก่เยาวชนชุมชนหนองโพและเยาวชนทั่วไป 2555 โครงการจัดฝึกอบรมศิลปะไม่จำกัดรูปแบบเพื่อการผลิตสื่อ ภาพยนตร์สั้น (อนิเมชั่น) 2560 โครงการหนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน 2562 โครงการหนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน ครั้งที่ 2
วันหยุด - เรียน : โครงการนำร่อง การศึกษาศิลป สหวิทยาการนอก โรงเรียน (day OFF LABoratory)	2557 โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) Pop-up Museum (Model Study for Nongpho Community) 2558-9 โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ และนิทรรศการศิลปะร่วมสมัย 365 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติใน ชุมชนหนองโพ) 365 Days : LIFE MUSE (Model study for Nongpo community's foreign labours) 2561 โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) Local Agent (Model study for Nongpho Community)
โครงการภัณฑารักษ์ (Curatorial Project) และ ศิลปินพำนัก (Artist in residency program)	
	2559 โครงการประชุมวิชาการงานสร้างสรรค์ด้านศิลปะการออกแบบ สิ่งทอ และเครื่องแต่งกายนานาชาติ - ไทย : ขณะสืบค้นและสังเคราะห์ (International Textile & Fashion Symposium - Thai : Surveying + Analyzing) 2560 นิทรรศการศิลปะร่วมสมัยบางกอกหลากชั้น (Bangkok Layers) ภายใต้โครงการ Topography of Mirror Cities

ตารางที่ 2 โครงการ (projects) ที่ดำเนินงานโดย บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2554 – 2561 (ต่อ)

แผนงาน (programs)	โครงการ (projects)
แผนพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยชุมชนหนองโพ	
	2561 Laotemporary: Contemporary Art Exhibition โครงการศิลปกรรมโดยศิลปินรุ่นเยาว์อีสาน (Head Young Artists Project) 2561 นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย ThaiTai Re-conversation : Based on True Story โครงการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม และศิลปินพำนัก ระหว่างไทยและไต้หวัน
แผนงานผู้ฝึกปฏิบัติงาน/นักศึกษาฝึกปฏิบัติงาน/จิตอาสา (Internship Program) แผนงานที่เปิดขึ้นเนื่องในโครงการ (open call by project)	
แผนงานจัดหาเงินทุนด้วยตนเองเพื่อนำมาบริหารขับเคลื่อนองค์กร (self-funding)	
Baan Noorg Storage ร้านค้าชั่วคราว ทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้จำหน่ายผลงานของศิลปิน และสนับสนุนผลงานที่มี คุณค่า เพื่อระดมทุนสำหรับกิจกรรมในโครงการต่าง ๆ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหนองโพ ซึ่งผลงานที่นำมาร่วมในร้านค้ามีการนำเสนอวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในแบบดั้งเดิมและร่วมสมัย โดย มีการจำหน่ายผลงานศิลปะของศิลปินในเครือข่ายของบ้านนอก ผลงานจากการสนับสนุนโดย ศิลปินในเครือข่าย และผลงานที่มาจากโครงการของบ้านนอก	
บ้านนอกการช่าง (Baan Noorg Karnchang)	
Baan Noorg Classroom 2560 กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ตีเหล็กต้องตีตอนร้อน (Basic FORGING & SMITHY SHOP)	
Baan Noorg CommuLab 2554 พื้นที่ทดลองในการปฏิบัติงาน และพื้นที่กลางสำหรับทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน และเครือข่ายศิลปิน	

การขับเคลื่อนศิลปะชุมชน กรณีศึกษาโครงการต่อไปนี้ทั้ง 4 โครงการ ระหว่าง พ.ศ. 2557 – 2562 อยู่ภายใต้แผนงานพัฒนาศิลปะร่วมสมัยในพื้นที่ชุมชนหนองโพซึ่งดำเนินงานระยะยาว (long-term plan) โดยมีชุมชนหนองโพเป็นกรณีศึกษาและพัฒนาหลักอยู่ 2 แผนงาน สามารถสรุปข้อมูลจากการสังเกตการณ์และเว็บไซต์ของบ้านนอกๆ ได้ดังนี้

1. หนองโพKiDดี (NongpoKiDdee program) เป็นแผนงานที่ขับเคลื่อนด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น ด้วยชุดความรู้ข้ามศาสตร์เชิงทัศนศิลป์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ ฯลฯ เพื่อสร้างการตระหนักรู้ถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ทางพหุวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถเชื่อมโยงตนเองเข้ากับภูมิภาคและชุมชนโลก เน้นการทำงานร่วมกับผู้คนในชุมชนหนองโพเป็นฐาน

2. วันหยุด - เรียน : โครงการนำร่องการศึกษาศิลปะสหวิทยาการนอกโรงเรียน (days OFF Laboratory : Pilot project alternative school of Interdisciplinary art) หรือเรียกโดยย่อว่า วันหยุดเรียน (day OFF LABoratory) เป็นแผนงาน (program) ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2557 ดำเนินกิจกรรมที่มีเป้าหมายส่งเสริมและพัฒนาความรู้และการแลกเปลี่ยนเชิงสังคมวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างชุมชนหนองโพกับชุมชนอื่น ๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ เน้นการทำงานศึกษาวิจัยและพัฒนาภายใต้กรอบความรู้ทางด้านสหวิทยาการ อาทิ สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา ทัศนศิลป์ ฯลฯ โดยอาศัยพื้นที่ชุมชนหนองโพเป็นห้องเรียนหรือแหล่งเรียนรู้ในลักษณะการศึกษานอกโรงเรียน มีแนวคิดการสร้างสรรคทางสังคมนอกห้องปฏิบัติการ ด้วยการบูรณาการศาสตร์ความรู้หลายสาขา การผสมผสานความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากนักศึกษา ศิลปินรุ่นใหม่ ศิลปินรับเชิญจากนานาชาติ นักวิชาการด้านต่าง ๆ ภัณฑารักษ์ และผู้สนใจทั่วไป เปิดพื้นที่การเรียนรู้ทางเลือกและการทดลอง การแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อพัฒนาต้นแบบการขับเคลื่อนสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัย¹⁰⁹

โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557

บทบาทการมีส่วนร่วมในโครงการของผู้วิจัย: กลุ่มนักศึกษาร่วมสร้างสรรค์ผลงาน

ผู้ริเริ่ม และผู้ดำเนินงาน

คณะดำเนินงานและบริการจัดการโครงการ ได้แก่ ศิลปิน jandyin (จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย) ร่วมกับ คณาจารย์ และนักศึกษาระดับปริญญาตรี และปริญญาโท จำนวน 29 คน จากหลายสาขาวิชา ได้แก่ คณะศิลปกรรมศาสตร์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹⁰⁹ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม, day Off Laboratory, เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.baannoo.org/dayofflab/>

ชุมชนร่วมในโครงการ ได้แก่ โรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ เยาวชนและสมาชิกชุมชนตำบลหนองโพ ตลอดจนศิลปินเครือข่ายในประเทศไทยและจากต่างประเทศที่เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงาน เช่น ศิลปินรับเชิญจากการคัดสรรจากภัณฑารักษ์เครือข่ายศิลปินศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย คือ หอศิลป์ร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน (Tao Hong Tai: d Kunst) ศิลปินจากโครงการ สภาวิจารณ์-มนุษย์-เมือง: บทสนทนาในถ้ำ (Metro-Sapiens: dialogue in the cave) และ Open Contemporary Art Center เมืองไทเป ไต้หวัน

โครงการได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากหลายภาคส่วนทั้งสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐและเอกชน ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โรงงาน PASAYA (บริษัท สิ่งทอซาติน จำกัด) และ สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด

ระยะเวลาดำเนินงาน

5 เดือน ระหว่างเดือนเมษายน - สิงหาคม พ.ศ. 2557

เมษายน - พฤษภาคม การวางแผนเตรียมงานและดำเนินการ

มิถุนายน - สิงหาคม จัดแสดงนิทรรศการในพื้นที่ชุมชน

กระบวนการดำเนินงาน

แนวคิด

โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) หรือเรียกโดยย่อว่า พิพิธภัณฑ์เฉพาะกาล (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) หรือ Pop-up Museum (Model Study for Nongpho Community) เป็นโครงการย่อยที่ 1 ภายใต้แผนงานวันหยุดเรียน (day OFF LABoratory) โครงการสร้างสรรค์ศิลปสหวิทยาการเชิงปฏิบัติการ (interdisciplinary art workshop) มีเป้าหมายเพื่อสร้างพื้นที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนฯ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ทางศิลปะร่วมสมัย เพื่อการสื่อสารระหว่างปัจเจกและภาคประชาสังคม เป็นโครงการในพื้นที่จำเพาะ (site specific project) พัฒนาขีดความสามารถการสร้างสรรค์สู่แนวทางปฏิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นกรณีศึกษา ให้ผู้เข้าร่วมโครงการร่วมกันค้นหาแนวทางการสื่อสาร แสวงหาความร่วมมือและพัฒนาโครงการร่วมกับชุมชน และสร้างพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาลขึ้นในพื้นที่ชุมชนหนองโพ ภายใต้คำถาม “หากชุมชนหนองโพมีพิพิธภัณฑ์มันจะเป็นอย่างไรได้บ้าง นอกจากพิพิธภัณฑ์แบบที่เราคุ้นชิน”

ภาพที่ 25 กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กรณีศึกษาโครงการศิลปะชุมชน ณ หอศิลป์ร่วมสมัยเฝ้าสิงไถ่ ดิคุน
ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษา ชุมชนหนองโพ), 2557

วิธีการทำงาน

โครงการมีรูปแบบส่งเสริมการศึกษา “นอกห้องเรียน” ผ่านการจัดกิจกรรมเสวนา/บรรยาย แลกเปลี่ยนองค์ความรู้สหวิทยาการศิลป์ จากศิลปินรับเชิญจากประเทศไทยและนานาชาติ มีการแบ่งกิจกรรมออกเป็น 6 ครั้ง ครั้งละ 3 วัน ได้แก่วันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ และดำเนินการจัดนิทรรศการศิลปะในพื้นที่ชุมชน โดยสามารถลำดับวิธีการทำงานโดยสังเขปได้ดังนี้

ขั้นตอนงาน

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับผู้เข้าร่วมโครงการ ที่มีการเริ่มต้นให้นักศึกษารู้จักกรณีศึกษาโครงการศิลปะชุมชนในจังหวัดราชบุรี ได้แก่ กิจกรรม OFFLAB#1.1 ศิลปะชุมชนฯ กรณีศึกษา โครงการติดศิลป์บนราชบุรี 2 “We are the city” โครงการแลกเปลี่ยนระหว่างศิลปินไทยและไต้หวัน พ.ศ. 2555-2556 (Community of Art : Model study of contemporary art project) ณ หอศิลป์ร่วมสมัยเฝ้าสิงไถ่ ดิคุน อำเภอเมืองราชบุรี ในวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2557

ระหว่างวันที่ 2 – 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ให้นักศึกษาทำความเข้าใจพื้นที่ชุมชนหนองโพ ผ่านการพูดคุยกับเยาวชน และประชาชนชุมชน คู่ขนานไปกับกิจกรรมบรรยายส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการจัดนิทรรศการในพื้นที่ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมบรรยายจากวิทยากรรับเชิญ จำนวน 2 ครั้ง ณ บ้านนอกฯ และอาคารเอนกประสงค์ของวัดหนองโพ ได้แก่ OFFLAB#1.2 ระบบจัดเก็บ-พิพิธภัณฑ (Cultural Materials Restoration) โดย สุชา ศิลปชัยศรี อาจารย์ผู้ชำนาญการด้านการจัดการหอศิลป์และการอนุรักษ์ศิลปกรรม จากวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ และ OFFLAB#1.3 การทำสารคดีเชิงมานุษยวิทยาทัศนาศาสตร์ (Visual Anthropology Documentary) โดย ศุภร ชูทรงเดช ศิลปินและผู้กำกับภาพยนตร์สารคดี

ขั้นวางแผนและเตรียมการจัดนิทรรศการ

ระหว่างวันที่ 9 – 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง ด้วยการแบ่งกลุ่มนักศึกษาเป็น 5 กลุ่มย่อย ลงพื้นที่เก็บข้อมูลชุมชนเพิ่มเติม ผ่านการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ เพื่อนำมาวางแผนแนวทางการนำเสนอนิทรรศการร่วมกัน โดยมีเยาวชนชุมชนหนองโพร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมกลุ่มย่อย

ระหว่างวันที่ 16 – 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 การทดลองปฏิบัติงานผ่านการกำหนดบทบาทหน้าที่การบริหารจัดการในสถานการณ์นิทรรศการภายในกลุ่มย่อย เช่น การติดต่อประสานงาน ติดตามงาน รวบรวมข้อมูล (Project manager) การออกแบบนิทรรศการ (Exhibition design) การดูแลองค์ประกอบเชิงทัศนศิลป์ของนิทรรศการและสื่อประชาสัมพันธ์ (Artistic director) ฝ่ายเตรียมวัสดุอุปกรณ์และการผลิตผลงาน (production) และฝ่ายจัดการเนื้อหาและแนวคิดการนำเสนอผลงานของนิทรรศการ (curator) เป็นต้น เพื่อสรุปแนวทางของสถานที่จัดแสดงงาน แนวคิด และรูปแบบชิ้นงานสร้างสรรค์ (Art form) ของแต่ละกลุ่มย่อย

ทั้งนี้ ยังคงมีกิจกรรมบรรยายส่งเสริมการเรียนรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์นิทรรศการ และการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ OFFLAB#1.4 ชุมชนหนองโพกับความคิดเรื่องพิพิธภัณฑ์ (Nongpho community and notion of museum) การบรรยายและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักศึกษาและผู้นำชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นของความหมายของพิพิธภัณฑ์ชุมชนร่วมกัน ได้แก่ นายสุเทพ บุญประสพ ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ และ นายกรณ์เอก แฝงสุข คณะทำงานในองค์กรพัฒนาชุมชน และกิจกรรมการบรรยาย OFFLAB#1.5 หัวข้อ ชุมชน - นาข้าว - ยุคหลังสมัยใหม่ (Rice – community - postmodern era) กรณีศึกษาตัวอย่างการทำงานศิลปะที่สัมพันธ์กับชุมชนในระดับสากล โดย สาครินทร์ เครืออ่อน ศิลปินเครือข่ายในพื้นที่ราชบุรี

ภาพที่ 26 ศาลาอเนกประสงค์วัดหนองโพ การใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชนทำกิจกรรม
ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษา ชุมชนหนองโพ), 2557

ภาพที่ 27 กระบวนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในชุมชนหนองโพ

ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษา ชุมชนหนองโพ), 2557

ภาพที่ 28 กิจกรรมวางแผนแนวทางนำเสนอนิทรรศการกลุ่มย่อย

ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษา ชุมชนหนองโพ), 2557

ระหว่างวันที่ 23 – 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 การเตรียมสร้างสรรค์งานสำหรับนิทรรศการ (production) และการนำเสนอผลงานของแต่ละกลุ่มย่อย เพื่อพัฒนาผลงานโดยมีศิลปิน jianyin ร่วมกับคณาจารย์จากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กำกับดูแลและพัฒนาผลงานในแต่ละกลุ่มย่อย

เตรียมการประชาสัมพันธ์และสิ่งพิมพ์ ดำเนินการผลิตผลงาน และติดตั้งนิทรรศการ ประมาณ 2 สัปดาห์ ระหว่างวันที่ 30 พฤษภาคม – 13 มิถุนายน พ.ศ. 2557 โดยที่ยังมีกิจกรรมบรรยายที่ให้องค์ความรู้แก่นักศึกษาร่วมโครงการอยู่ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานศิลปะร่วมสมัยในระดับภูมิภาค เช่น OFFLAB#1.6 การบรรยายหัวข้อ แนวคิดทัศนศาสตร์โดยศิลปินกรณีศึกษา นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย ระยะเวลาไทยไท (Curatorial and Artistic Practice) ที่ให้มุมมองการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยและไต้หวัน OFFLAB#1.7 การบรรยายโดยศิลปินกรณีศึกษา กลุ่มศิลปิน 98B Collective ประเทศฟิลิปปินส์ เกี่ยวกับมุมมองศิลปะร่วมสมัยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และ OFFLAB#1.8 การบรรยายหัวข้อ Invisible Academy บรรยายโดย สุรสิทธิ์ กุศลวงศ์

ภาพที่ 29 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล
ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาฯ ชุมชนหนองโพ), 2557

รูปแบบการนำเสนอ

กระบวนการจัดสรรข้อมูลของโครงการให้ความสำคัญกับการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชนเกี่ยวกับการนำศิลปะออกจากพื้นที่สีขาว (White Cube) อันเป็นคำที่ปรากฏในสังคมศิลปะมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 และการหาคำตอบของวิธีการจัดตั้ง “พิพิธภัณฑ์ชุมชน” ผ่านกระบวนการทำงานที่ประกอบด้วยการลงพื้นที่ศึกษาชุมชน (community Guide Tour) ร่วมกับเยาวชนหนองโพKidดี (NPKD) และการประสานกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดเตรียมนิทรรศการ ดังนั้น โครงการได้สรุปผลการดำเนินงานด้วยการนำเสนอในรูปแบบนิทรรศการศิลปะในพื้นที่ชุมชนหนองโพ ภายใต้ชื่อ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย พิพิธภัณฑ์เฉพาะกาล (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) Pop-up Museum (Model Study for Nongpho Community) นำเสนอผลงานการจัดวาง (installation) ในพื้นที่จำเพาะ ได้แก่ ห้องจัดแสดงบ้านนอก (จัดแสดงในช่วงเวลาของนิทรรศการ) และจัดวางชิ้นงานในพื้นที่ชุมชน (จัดแสดงในช่วงเวลานิทรรศการและติดตั้งในพื้นที่ถาวร) เช่น โรงลิเก เทศบาลตำบลหนองโพ บริเวณวัดหนองโพและโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ ป้อมตำรวจ ป้ายรถเมล์ และร้านค้าชุมชน เป็นต้น

นิทรรศการศิลปะร่วมสมัยฯ แบ่งผลงานออกเป็น 2 ส่วน คือ กลุ่ม A ผลงานพิพิธภัณฑ์ 5 โครงการย่อยที่สร้างสรรค์โดยกลุ่มศึกษา 29 คน ที่เข้าร่วมโครงการ และ กลุ่ม B ผลงานศิลปะรับเชิญจากการคัดสรรจากภัณฑารักษ์เครือข่ายศิลปินศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย คือ หอศิลป์ร่วมสมัยเจ้าหญิงไดคูน (Tao Hong Tai: d Kunst) ศิลปินจากโครงการ สภาวิจารณ์-มนุษย์-เมือง: บทสนทนาในถ้ำ (Metro-Sapiens: dialogue in the cave) และ Open Contemporary Art Center เมืองไทเป ในหัวข้อ พิพิธภัณฑ์เดี๋ยวนี้ (The Museum Now) จำนวน 5 โครงการย่อย และยังมีผลงานโดยผู้เฒ่าชาวไทยวนในชุมชนหนองโพ อีก 1 ผลงาน

ผลงานสร้างสรรค์พิพิธภัณฑ์พื้นที่จำเพาะ (Site specific museum) 5 โครงการย่อยโดย นักศึกษา ประกอบด้วย ผลงาน พิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ / เราคือพิพิธภัณฑ์ (Mobile Museum of Demonstration) ที่เน้นกระบวนการปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมกับชุมชนผ่านศิลปะการแสดงสด ขบวนการสาธิตการพิมพ์ตะแกรงไหม และการแจกจ่ายเสื้อยืดให้ผู้คนระหว่างเส้นทางทางหมู่ 2 บ้านนอกไปยังวัดหนองโพในวันเปิดตัวนิทรรศการ และนำอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจกรรมฯ จัดวางในห้องจัดแสดง บ้านนอกฯ (ภาพที่ 30)

ภาพที่ 30 พิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ที่กับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมสกรีนเสื้อโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย
ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษา ชุมชนหนองโพ), 2557

ภาพที่ 31 การจัดวางผลงานในร้านค้าชุมชนและการสร้างร่วมมือระหว่างชุมชนและคนภายนอก
ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษา ชุมชนหนองโพ), 2557

พิพิธภัณฑ์สามัญ / เป็นพิพิธภัณฑ์เป็นโซวห่วย (The Museum of Simplicity) ผลงานที่ สร้างการตระหนักและความภาคภูมิใจให้แก่เจ้าของร้านค้าและผู้คนในชุมชนผ่านการมอบ “ประกาศนียบัตร” และบันทึกข้อมูลร้านค้าชุมชนเก่าแก่ จำนวน 4 ร้านค้า ใน Facebook Page ชื่อ พิพิธภัณฑ์สามัญ ที่มีการรวบรวมข้อมูลประวัติความเป็นมาจากคำบอกเล่าของ 4 ร้านค้ากรณีศึกษา เพื่อยกย่องคุณค่าความสำคัญให้กับร้านค้าชุมชนหรือโซวห่วย ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมชุมชน ท่ามกลางประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทุนนิยมเสรี (ภาพที่ 31)

พิพิธภัณฑ์กินได้ (Eat Museum) นำเสนออัตลักษณ์อาหารพื้นถิ่นผ่านการบันทึกภาพ เคลื่อนไหว (VDO installation) ที่ได้จากการลงพื้นที่สำรวจชุมชนและศึกษาข้อมูลวิธีทำอาหารของ ชาวไทยยวนในชุมชนหนองโพ 3 ชนิดคือ แกงเลียง แกงบอน และแกงซี่เหล็ก โดยในวันเปิด

นิทรรศการได้ติดตั้ง blue screen คล้ายการถ่ายทำภาพยนตร์ซ้อนกับสถานการณ์งานทำบุญเลี้ยงพระ เพื่อให้ผู้ที่มาร่วมงานมีส่วนร่วมในสถานการณ์สด และได้สัมผัสรสชาติของอาหารพื้นถิ่น เป็นการได้ประสบการณ์รับรู้ระหว่างศิลปะกับพิธีกรรมทางศาสนา โดยผลงานวิดีโอได้เผยแพร่องค์ความรู้จากครัวชุมชนสู่โลกภายนอกผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (ภาพที่ 32)

พิพิธภัณฑ์เสียง / ตรงนี้ที่เคยเป็น (The Museum of Voiceover) นำเสนอทบทวนเสียง (sound installation) ของชาติพันธุ์ไทยวนที่เล่าเรื่องพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ในอดีตของชุมชน โดยผู้ชมจะได้รับรู้ถึงมิติของการซ้อนทับกันของเวลาในสถานที่นั้น ๆ โดยจุดติดตั้งแต่ละพื้นที่มีความสำคัญต่อชุมชน และผลงานบางพื้นที่ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนในการเปิดปิดระบบเสียงของผลงาน (ภาพที่ 33) และพิพิธภัณฑ์ภาพถ่าย / ระหว่างทาง (The Museum of photo) เป็นการผลิตข้อความทรงจำของชุมชน ผ่านกิจกรรมการสร้างบทสนทนาของบุคคลในชุมชนถึงภาพถ่ายในอดีต และการติดตั้งภาพถ่ายในพื้นที่ชุมชนที่คัดสรรมาจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ชุมชนร่วมกันของกลุ่มนักศึกษา (ภาพที่ 34)

ผลงานภายใต้หัวข้อ พิพิธภัณฑ์เดี๋ยวนี้ (เหมือนวันวานฯ) โดยศิลปินรับเชิญที่คัดสรรจากความร่วมมือทางภัณฑารักษ์เครือข่ายศิลปินในพื้นที่และต่างประเทศ ได้แก่ The Museum Now (It's like you got yesterday, today and tomorrow, all in the same room, there is no telling what can happen) ผลงานภาพถ่ายขนาดเล็กที่นำภาพประติมากรรมศีรษะ (The head) ของศิลปินราวินเดอร์ เรดดี (Ravinder Reddy) ที่ตั้งอยู่หน้าห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลเวิลด์ ภาพห้องจัดแสดงบ้านนอกๆ และดอกไม้จากสตูดิโอบ้านนอกๆ นำมาล้อมกรอบพระเป็นสร้อยคอ จัดแสดงในห้องจัดแสดงบ้านนอกๆ และอีกผลงานที่จัดวางในห้องจัดแสดงบ้านนอกๆ คือ พิพิธภัณฑ์เดี๋ยวนี้ (บันทึกหมายเลข 3) The Museum Now (documentary no.3) ผลงานวิดีโอถึงสารคดีที่นำเสนอความหมายของพิพิธภัณฑ์จากเสียงของคนในชุมชนหนองโพ

ส่วนอีก 3 ผลงานเป็นการสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วม (participatory) กับชุมชน และนำเสนอผลงานจัดวางในพื้นที่จำเพาะ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์เดี๋ยวนี้ (ววมหัศจรรย์) The Museum Now (magic cow) ที่ให้กลุ่มเยาวชนโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพร่วมกันระบายรูปปั้นวัวที่พบเจออยู่หลังโรงเรียน ผลงานพิพิธภัณฑ์เดี๋ยวนี้ (ทั่วไป) The Museum Now (in general) เป็นการนำเสนอภาพถ่ายมุมมอง “กิจวัตรของการเลี้ยงโคนม” ในสายตาคนนอก ติดตั้งภาพถ่ายในบ้านของเยาวชนร่วมโครงการ (ภาพที่ 35) และพิพิธภัณฑ์เดี๋ยวนี้ (ไม่มีชื่อ) The Museum Now (Untitled) เป็นผลงานภาพวาดบนผนังบ้านของครอบครัวหลิมงามไท ที่ตั้งอยู่ใกล้กับสตูดิโอบ้านนอกๆ เบื้องหลังของผลงานคือกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับเจ้าของบ้านที่ขยายการแลกเปลี่ยนความทรงจำร่วมกัน นำไปสู่การเกิดความสัมพันธ์ที่กว้างขึ้นระหว่างศิลปินและคนในชุมชนหนองโพ (ภาพที่ 36)

ภาพที่ 32 ผลงานพิพิธภัณฑ์กินได้ นำเสนอกระบวนการวิถีของชุมชนผ่านพิธีกรรมและอาหาร
ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษา ชุมชนหนองโพ), 2557

ภาพที่ 33 ผลงานพิพิธภัณฑ์เสียงติดตั้งในพื้นที่ชุมชน
ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษา ชุมชนหนองโพ), 2557

ภาพที่ 34 ผลงานติดตั้ง พิพิธภัณฑ์ภาพถ่าย ในพื้นที่ชุมชนและกิจกรรมสนทนาภาพถ่ายความทรงจำ
ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษา ชุมชนหนองโพ), 2557

ภาพที่ 35 ภาพผลงาน พิพิธภัณฑ์เดี่ยวนี้ (ทั่วไป) โดย ศิวินัฐ พงศ์บุญคุ้มลาก
ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาฯ ชุมชนหนองโพ), 2557

ภาพที่ 36 ผลงานติดตั้งชั่วคราว (ซ้าย) และถาวร (ขวา) ในพื้นที่ชุมชนหนองโพ
ที่มา : โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาฯ ชุมชนหนองโพ), 2557

โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน
356 วัน : พิพิธภัณฑสถานชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ)
พ.ศ. 2558-2559

บทบาทการมีส่วนร่วมในโครงการของผู้วิจัย: ผู้จัดการโครงการ (Project Manager)

ผู้ริเริ่ม และผู้ดำเนินงาน

คณะทำงานหลัก ได้แก่ jandyin (จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย) ศิลปินริเริ่มโครงการ และผู้รับผิดชอบโครงการในนามองค์กร บ้านนอกๆ ร่วมขับเคลื่อนโครงการกับศิลปินรุ่นใหม่และนักศึกษาที่สนใจการทำงานศิลปะวัฒนธรรม ได้แก่ สุพิชญา ชุนขำนิ, สรีนา สัตถาผล, สรรุจ ศุภสุทธิเวช, อวิกา สมัครสมานนท์ ศิลปินเคยร่วมงานในโครงการพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล พ.ศ. 2557 นักศึกษาฝึกปฏิบัติงานระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ธเนศ ทรัพย์ศาสตร์ และ กิติวรณ เสนิงวงศ์

ชุมชนร่วมในโครงการ ได้แก่ ชาวเมียนมาจำนวน 2 ท่าน ชอว์ สุ (Chaw Su) และ จอว์ โมว์ (Kyaw Moe) รวมทั้งกลุ่มเพื่อนชาวเมียนมาในชุมชนตำบลหนองโพและตำบลใกล้เคียง เยาวชนชุมชนหนองโพที่เคยร่วมกิจกรรมโครงการโดยบ้านนอกๆ สมาชิกชุมชนหนองโพในเขตหมู่ 2 เขตตรกรโคนมหนองโพ วัดหนองโพ เป็นต้น การสนับสนุนที่พำนักศิลปินในพื้นที่ชุมชนหนองโพโดย โรงงาน PASAYA (บริษัท สิ่งทอชาติิน จำกัด)

ศิลปินร่วมโครงการสัญชาติไทยและนานาชาติ ได้แก่ ศิลปินไทยจำนวน 8 คน คือ Henry Tan (กรุงเทพฯ) ปรีณัน นานา (กรุงเทพฯ) กรกฤต อรุณานนท์ชัย (กรุงเทพฯ) จุฑามาส บุรณะเจตน์ และปิติ อัมระรงค์ (นครปฐม) ธีชธรรม ศิลป์สุพรรณ (เชียงใหม่) ราชนัย กล่อมเกลี้ยง (ราชบุรี) สุรพร เลิศวงศ์ไพฑูรย์ (ราชบุรี) และ ศิลปินและนักวิจัยต่างประเทศจำนวน 14 คน คือ Varsha Nair (อินเดีย) Chi Yu Wu (ไต้หวัน) Chia Jen Chen (ไต้หวัน) Helmi Hardian, Tuwis Yasinta ศิลปินจาก WAFT LAB (อินโดนีเซีย) Katherine Nunez ศิลปินจาก 98B COLLABoratory (ฟิลิปปินส์) Ma Ei (เมียนมา) Maung Day (เมียนมา) Masaru Iwai (ญี่ปุ่น) Okui Lala (มาเลเซีย) Jeanette Mueller and Paul Divjak (ออสเตรเลีย) Sebastien Tayac (ฝรั่งเศส) และ Alfred Banze (เยอรมนี)

โครงการได้รับทุนสนับสนุนสำหรับดำเนินงาน ได้แก่ เจแปนฟาวน์เดชั่น กรุงเทพฯ (The Japan Foundation, Bangkok) และหอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนศิลปินพำนักระหว่างองค์กรศิลปะวัฒนธรรมร่วมสมัย ได้แก่ Bamboo Curtain Studio (ไต้หวัน) Open Contemporary Art Center (ไต้หวัน)

ระยะเวลาดำเนินงาน

1 ปี ระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2558 – เดือนธันวาคม พ.ศ. 2559

มกราคม – มีนาคม พ.ศ. 2558

การวางแผนงาน

เมษายน – สิงหาคม พ.ศ. 2558

การเตรียมงาน

กันยายน พ.ศ. 2558 – ธันวาคม พ.ศ. 2559

ดำเนินงานโครงการ

มกราคม – กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560

นำเสนอผลสรุปการดำเนินงาน

กระบวนการดำเนินงาน

แนวคิด

โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน 365 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) หรือ 365 Days : LIFE MUSE (Model study for Nongpo community’s foreign labours) เป็นโครงการศิลปินพำนักเพื่อการศึกษาวิจัยเชิงทัศนศิลป์และนิทรรศการศิลปะร่วมสมัย พ.ศ. 2558 - 2559 โครงการย่อยที่ 2 ภายใต้แผนงานพัฒนาศิลปะร่วมสมัยชุมชนหนองโพวันหยุดเรียน (day OFF LABoratory) มีเป้าหมายเพื่อแสวงหาความเป็นไปได้ในการสร้างชุดความรู้ทางสังคมและประสบการณ์เชิงทัศนศิลป์และงานวิจัย โดยมีชุมชนหนองโพซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มาตั้งแต่อดีตเป็นพื้นที่ปฏิบัติงาน

โครงการดำเนินงานภายใต้กรอบความคิดเรื่องการย้ายถิ่นฐานของแรงงานข้ามชาติ มีวัตถุประสงค์ในการสร้างกระบวนการทดลองชุมชน สร้างสรรค์พื้นที่การเรียนรู้ การตระหนักและเข้าใจต่อสถานการณ์ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และคุณค่าความเป็นมนุษย์ตลอดจนการลดช่องว่างความต่างวัฒนธรรม เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยระหว่างนานาชาติในภูมิภาคอาเซียนและเอเชีย ผ่านความร่วมมือและกระบวนการมีส่วนร่วมโดยศิลปินและนักวิจัยเชิงทัศนศิลป์ แรงงานชาวเมียนมา และชุมชนหนองโพ โดยศิลปินทำหน้าที่และมิบทบาทเป็นผู้ส่งสารเชิงวิภาษต่อสถานการณ์ทางสังคม หรือในฐานะของผู้สร้างสื่อศิลปะที่มีแนวคิดทางสังคม-วัฒนธรรม และมีผลงานทัศนศิลป์หลากหลายรูปแบบวิธี

ภาพที่ 37 ประกาศรับสมัครแรงงานชาวเมียนมาที่อาศัยในเขตอำเภอโพธารามเพื่อเข้าร่วมโครงการ
ที่มา : โครงการ 365 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ), 2558

ภาพที่ 38 แรงงานชาวเมียนมาพำนักในบ้านที่โครงการจัดหาและร่วมสร้างสรรค์งานในโครงการ
ที่มา : โครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ), 2558

วิธีการทำงาน

ขั้นวางแผน (เดือนมกราคม - มีนาคม พ.ศ. 2558) การวางแผนคัดเลือกศิลปินและนักวิจัยชาวไทย อาเซียน และนานาชาติ เข้าร่วมวิจัย พัฒนาและสร้างสรรค์ผลงานร่วมกับแรงงานข้ามชาติชาวเมียนมาที่อาศัยในพื้นที่ชุมชนหนองโพและชุมชนใกล้เคียง

ขั้นเตรียมการ (เดือนเมษายน - สิงหาคม พ.ศ. 2558) ดำเนินการติดต่อ ประสานความร่วมมือกับศิลปิน จำนวน 22 ท่าน และเครือข่ายองค์กรศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยในต่างประเทศ จัดหาทุนดำเนินงานเพิ่มเติม รวมถึงการเปิดรับสมัครแรงงานชาวเมียนมาเข้าร่วมโครงการ

ขั้นดำเนินการ (เดือนกันยายน พ.ศ. 2558 - ธันวาคม พ.ศ. 2559) แรงงานชาวเมียนมาที่ร่วมโครงการได้ย้ายที่พักอาศัยจากโรงงานมาอาศัยที่บ้านพักที่โครงการจัดหาให้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ตลอดระยะเวลาดำเนินโครงการ โดยการพำนักและปฏิบัติงานของศิลปินในโครงการร่วมกับแรงงานชาวเมียนมาตลอด 1 ปี นั้น มีการจัดสรรช่วงเวลาให้ศิลปินเข้าพำนักและร่วมพัฒนาผลงานทุก 2 เดือน โดยแต่ละครั้งศิลปินที่รับเชิญ จำนวน 2 คน มีระยะเวลาปฏิบัติงานและสร้างสรรค์ 3 สัปดาห์

กระบวนการทำงานของศิลปินในพำนัก (Artist in Residence) มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การลงพื้นที่และสร้างกระบวนการความร่วมมือทางศิลปะระหว่างศิลปินร่วมกับคู่แรงงานชาวเมียนมาสมาชิกในชุมชนหนองโพและบุคคลทั่วไป 2) การให้ศิลปินชมทัศนียภาพ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในชุมชนหนองโพ และชมนิทรรศการศิลปะ แกลเลอรี และพิพิธภัณฑ์ในภูมิภาค 3) ศิลปินพำนักและปฏิบัติงานในชุมชนและติดตามผลหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมโดยคณะทำงานบ้านนอกๆ และ 4) กิจกรรมการเสวนาของศิลปินในโครงการ ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ และเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 นำเสนอผลการดำเนินงานของศิลปินในรูปแบบนิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และจัดกิจกรรมเสวนาเนื่องในนิทรรศการ ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพฯ

ภาพที่ 39 การลงพื้นที่ของศิลปินและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานร่วมกับแรงงานเมียนมาในชุมชน
ที่มา : โครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ), 2558

ภาพที่ 40 กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปินและแรงงานเมียนมา ร่วมกับชุมชนเพื่อนบ้าน
ที่มา : โครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ), 2558

ภาพที่ 41 กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับแรงงานเมียนมา และการจัดแสดงผลงานในนิทรรศการ
ที่มา : โครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ), 2558

รูปแบบการนำเสนอ

เป้าหมายของโครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑน์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) เป็นการหาแนวทางและสร้างสรรค์พื้นที่ทดลองในการสร้างความเข้าใจ และการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในกิจกรรมการศึกษาวิจัยหรือการพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินร่วมกับแรงงานชาวเมียนมาในชุมชนหนองโพ และชุมชนใกล้เคียง

โครงการได้สรุปผลการศึกษาวิจัยเชิงทัศนศิลป์ออกมาในรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมเสวนาเพื่อนำเสนอการพัฒนาผลงานของศิลปินไทยและนานาชาติระหว่างที่พำนักและปฏิบัติงาน และนิทรรศการศิลปะร่วมสมัยที่นำเสนอผลงานสร้างสรรค์สหวิทยาการศิลปะร่วมกับแรงงานชาวเมียนมาในชุมชนหนองโพและชุมชนใกล้เคียง เช่น บันทึกรับชม บทความ วิดีโอ ภาพถ่าย ภาพพิมพ์ วาดเส้น เสียง ศิลปะจัดวาง ประติมากรรม พร้อมด้วยกิจกรรมส่งเสริมนิทรรศการ ได้แก่ กิจกรรมนำชมนิทรรศการ และกิจกรรมเสวนาสะท้อนประเด็นปัญหาความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีร่วมกันในระดับภูมิภาค และการทำงานศิลปะร่วมกับชุมชน

ภาพที่ 42 สื่อประชาสัมพันธ์นิทรรศการ 365 Days : LIFE MUSE

ที่มา : โครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑน์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ), 2558

ภาพที่ 43 กิจกรรมเสวนาเนื่องในโครงการศิลปินในพำนักฯ และเนื่องในนิทรรศการ
ที่มา : โครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ), 2558

ภาพที่ 44 นิทรรศการ 365 Days : LIFE MUSE ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ
ที่มา : โครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ), 2558

ภาพที่ 45 พื้นที่กลางในการทำกิจกรรมโครงการโดยบ้านนอกรา ในพื้นที่ชุมชนหนองโพ
ที่มา : โครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ), 2558

โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

บทบาทการมีส่วนร่วมในโครงการของผู้วิจัย: ผู้จัดการโครงการ (Project Manager)

ผู้ริเริ่ม และผู้ดำเนินงาน

โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) ริเริ่มโดย jianyin (จิระเดช มีมีาลัย และ พรพิไล มีมีาลัย) ผู้อำนวยการโครงการ คณะทำงานร่วมภายในโครงการประกอบด้วยผู้วิจัยในฐานะผู้ช่วยบริหารจัดการโครงการ มีคณะทำงานร่วมที่มาจาก การเปิดรับสมัครผู้ฝึกปฏิบัติงานและอาสาสมัครที่สนใจร่วมดำเนินงานกับบ้านนอกๆ ได้แก่ สุนิศา นวมเฟือก และ ปวรุตม์ พรหมแก้ว ศิษย์เก่าจากคณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และอาสาสมัครประสานงานเฉพาะโครงการ ได้แก่ พิรญาณ์ อาจวิชัย และ กรมธรรณ สฤทธิบุรณ์ นักศึกษาปริญญาตรี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และอวิกา สมัครสมาน ศิลปินเครือข่ายที่ร่วมงานกับบ้านนอกๆ มาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งอาสาสมัครเฉพาะกิจกรรมย่อยภายในโครงการเป็นกลุ่มนักศึกษาจากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

ชุมชนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมย่อยของโครงการ ได้แก่ โรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ โรงเรียนหนองโพวิทยา ร้านสายฝนนมสด (ผู้ประกอบการในชุมชน) เครือข่ายสมาชิกชุมชนและเยาวชนหนองโพจากการร่วมดำเนินงานในโครงการที่ผ่านมาของบ้านนอกๆ และโรงงาน PASAYA (บริษัท สิ่งทอชาติจีน จำกัด) หน่วยงานความร่วมมือจากต่างประเทศ ได้แก่ Outsiders Factory ใต้หวัน ศิลปินเครือข่ายรับเชิญร่วมดำเนินงานในโครงการ ได้แก่ จาติวงจี อาร์ต แฟคทอรี (Jatiwangi Art Factory) และ วาฟท์แลป (Waft Lab) จากประเทศอินโดนีเซีย และศิลปินเครือข่ายในประเทศไทย ได้แก่ อัญชลี อนันต์วัฒน์ จาก Speedy Grandma เลียม มอร์แกน (Liam Morgan) ศิลปินภาพถ่ายและนักทำภาพยนตร์ Jitr Collective กลุ่มศิลปินประเภท New media คิวซ์ เมฆสุวรรณณ์ ศิลปินจากจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเคยเป็นผู้ช่วยศิลปินในโครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2559 และยังมีกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมจากพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ กลุ่มลูกหว่า กลุ่มกิจกรรมสร้างสรรค์ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบุรี

โครงการชุมชนมือทำ มีการจัดหาทุนสนับสนุนการดำเนินงานภายในโครงการ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานหลายภาคส่วนในด้านงบประมาณและการติดต่อประสานงาน ประกอบด้วย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี กระทรวงวัฒนธรรมใต้หวัน (Ministry of Culture, MOC) มูลนิธิวัฒนธรรมและศิลปะแห่งชาติใต้หวัน (The National Culture and Arts Foundation, NCAF) สำนักงานเศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทเปประจำประเทศไทย (Taipei Economic and Culture Office in Thailand, TECO) มูลนิธิเอเชีย-ยุโรป (Asia-Europe Foundation, ASEF)

ระยะเวลาดำเนินงาน

9 เดือน ระหว่างเดือนเมษายน - เดือนธันวาคม พ.ศ. 2561

เมษายน - มิถุนายน	วางแผนและรวบรวมข้อมูล
กรกฎาคม - ตุลาคม	เตรียมการดำเนินงาน
พฤศจิกายน - ธันวาคม	ดำเนินงานโครงการ

กระบวนการดำเนินงาน

แนวคิด

ชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) Local Agents (Model study for Nongpho Community) โครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยชุมชนหนองโพ ประจำปี พ.ศ. 2561 หรือ แผนงานวันหยุดเรียน (day OFF LABORatory) ครั้งที่ 3 เป็นการทำงานที่ให้ความสำคัญกับประเด็นทางสังคมชุมชนในด้านเศรษฐกิจ การสร้างพลังการผลิต (productive force) ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวทางการปฏิบัติเชิงสร้างสรรค์โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางสังคม (social relation) เพื่อสร้างจิตสำนึกต่อชุมชนในการสร้างระบบวัฒนธรรมของตนเองให้เท่าทันโครงสร้างระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่มีอำนาจในตลาดการผลิต ส่งเสริมแนวคิดชุมชนมือทำ โดยมีชุมชนหนองโพเป็นชุมชนกรณีศึกษา

วิธีการทำงาน

บ้านนอกๆ ดำเนินงานโครงการด้วยวิธีการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคม ศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและอาชีพของชุมชนหนองโพ มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2554 ในฐานะที่ศิลปินผู้ก่อตั้งเป็นคนในพื้นที่ชุมชน ดังนั้น การริเริ่มโครงการและการพัฒนาแนวทางในการสร้างสรรค์กิจกรรมของโครงการต่าง ๆ ภายใต้อาชีพวันหยุดเรียนตลอดมา อาทิ โครงการพิพิธภัณฑสถานเฉพาะกาล หรือโครงการชุมชนมือทำ จึงมีปัจจัยมาจากบริบทของวัฒนธรรมชุมชนและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างความร่วมมือกับชุมชน

ขั้นวางแผนและรวบรวมข้อมูล (เมษายน - มิถุนายน พ.ศ. 2561) ด้วยโครงการชุมชนมือทำเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานวันหยุดเรียนซึ่งมีรูปแบบเป็นโครงการศิลปินในพำนักที่ส่งเสริมและพัฒนาความรู้และการแลกเปลี่ยนเชิงสังคมวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างชุมชนหนองโพกับชุมชนอื่นในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ บ้านนอกๆจึงมีการจัดหาทุนสนับสนุนสำหรับบริหารจัดการโครงการจากหน่วยงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ และมีการวางแผนจัดหาคณะทำงานเพิ่มเติมจากกลุ่มคนที่สนใจการทำงานเชิงศิลปวัฒนธรรม

ขั้นเตรียมการดำเนินงาน (กรกฎาคม - ตุลาคม พ.ศ. 2561) ดำเนินการประสานติดต่อศิลปินและหน่วยงานความร่วมมือในโครงการ เพื่อพัฒนาแนวทางการดำเนินงานกิจกรรมสร้างสรรค์ภายใต้

โครงการในพื้นที่ชุมชนร่วมกับศิลปินที่จะเข้ามาพำนักในพื้นที่ชุมชน มีการวางแผนช่วงเวลาการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์โดยศิลปิน ประสานขอความร่วมมือกับชุมชนในภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับแผนการปฏิบัติงานของศิลปิน เช่น โรงเรียนชุมชนวันหนองโพ โรงเรียนหนองโพวิทยา วัดหนองโพ ผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชน ฟาร์มโคนมขนาดเล็กและขนาดกลาง ตัวแทนผู้สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาทั้งในจังหวัดราชบุรี และจังหวัดอื่น ๆ ซึ่งเป็นเครือข่ายทางด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

ขั้นตอนงานโครงการ (พฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. 2561) ศิลปินต่างประเทศและศิลปินในประเทศไทยที่ได้รับเชิญเข้าร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมภายในพื้นที่ชุมชน ดำเนินกิจกรรมผ่านความร่วมมือด้วยรูปแบบที่หลากหลาย โครงการมีการจัดทำสิ่งพิมพ์หรือแผ่นพับสรุปภาพรวมโครงการ และกิจกรรมส่งเสริมโครงการ อาทิ กิจกรรมเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มศิลปินเครือข่ายในต่างประเทศที่ดำเนินงานโครงการศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ดังนี้

กิจกรรมเสวนา ชุมชนมือทำ (Local Agents Forum) วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2561 ณ ห้องออติธอเรีย ชั้น 5 หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยวิทยากรรับเชิญที่เป็นศิลปินเครือข่ายบ้านนอกๆ และเข้าร่วมในส่วนของศิลปินในพำนักภายใต้โครงการชุมชนมือทำ มาบรรยายแลกเปลี่ยนนำเสนอประเด็น “ศิลปะกับการพัฒนาชุมชน” จำนวน 4 กรณีศึกษา อาทิ Tsai Chi Min ศิลปินและภัณฑารักษ์ชาวไต้หวันจากกลุ่ม Outsiders Factory นำเสนอประเด็นการพัฒนาชุมชนตลาดเก่า Lingtan Street ในเมืองเถาหยวน ไต้หวัน เป็นการพัฒนาพื้นที่ตลาดเสื่อมโทรมจนกลายเป็น Creative Hub ที่มีร้านค้ามากมายทั้งคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ เป็นความร่วมมือของกลุ่มคนรุ่นใหม่ด้านศิลปะและงานสร้างสรรค์ร่วมกับคนในพื้นที่ดั้งเดิม สร้างการตระหนักรู้เรื่องราวและความทรงจำของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เป็นต้น

ภาพที่ 46 กิจกรรมเสวนา “ศิลปะกับการพัฒนาชุมชน” ณ หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร

ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

กิจกรรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชน ภายใต้โครงการชุมชนมือทำโดยสังเขป

“Future is Community is Now project” การพัฒนาผลงานสร้างสรรค์จิตรกรรมบนผนังอาคารของชุมชน โดยศิลปินได้รับการคัดสรรจากหน่วยงานศิลปินเครือข่ายจากไต้หวัน Bamboo Curtain Studio ถึง เหว่ย สวี (Tang Wei Hsu) ศิลปินนักวาดภาพสื่อผสม ร่วมมือกับศิลปินไทย เสกสันต์ วงศ์จันทร์ และนันทนญา นันทินาญารุจ ร่วมออกแบบภาพวาดที่มีนัยยะเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ภายในชุมชน

“Ratchaburi Movement Orchestra Project” เป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีร่วมสมัย ความร่วมมือระหว่างศิลปินโครงการศิลปินในพำนัก ศิลปินไทย ได้แก่ กลุ่มศิลปินจาก จาติวงจี อาร์ต แฟคทอรี (Jatiwangi Art Factory) ประเทศอินโดนีเซีย ไรอัน เฉิน (Ryan Chen) นักไวโอลินจากไต้หวัน กษัตริย์ วีระณรงค์, รัฐวิษณุ รุ่งเรืองนพรัตน์ ให้เยาวชนทดลองใช้วัสดุติบจากภาชนะดินเผา เช่น ไห โองี กระจ่างเซรามิก เคาะจังหวะที่ซับซ้อน สำหรับการประกอบเสียงในการแสดงร่วมวงกับศิลปินในวันแสดงผลโครงการ

ภาพที่ 47 จิตรกรรมบนผนังอาคารของชุมชนโดยศิลปิน ถึง เหว่ย สวี และศิลปินไทย

ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

“กิจกรรมเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์เครื่องดนตรีดินเผาทำมือ” จากความร่วมมือกับทางโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ และวัดหนองโพ ในการเชิญชวนเยาวชนเข้าร่วมทำกิจกรรมนอกห้องเรียน

ร่วมกับศิลปิน Andzar Agung Fauzan และ Tedi Nurmanto จาก Jatiwangi Art Factory ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งมีประสบการณ์การพัฒนาหมู่บ้านแหล่งผลิตกระเบื้องมุงหลังคาดินเผาให้ยังคงมีชีวิตอยู่ด้วยการสร้างกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยขึ้นร่วมกับคนในชุมชน อาทิ เทศกาลดนตรีจากทรัพยากรในชุมชน “กระเบื้องดินเผา” สำหรับในกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่ชุมชนหนองโพ เยาวชนโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพได้ประสบการณ์และเรียนรู้กระบวนการทำเครื่องดนตรีทำมือ โดยได้รับการสนับสนุนวัตถุดิบจากโรงงานเซรามิกดินทอง และโรงงานเก้าอี้งไถ่ จังหวัดราชบุรี

“กิจกรรมเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากพลาสติก” (Social Plastic Project) โดย อัลเฟรด แบนซี และ คริสติน ฟอล์ก (Camping Akademie) ศิลปินคู่ชาวเยอรมัน สร้างสรรค์โครงการศิลปะร่วมกับเยาวชนและกลุ่มคนหลายช่วงวัยทั้งกลุ่มศิลปินและนักกิจกรรมทางวัฒนธรรมในกรุงเบอร์ลินในรูปแบบอิสระและไม่จำกัดพื้นที่การสร้างสรรค์ เคยร่วมดำเนินงานกับบ้านนอกๆ ในพื้นที่ชุมชนหนองโพใน โครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑสถานชีวิต สร้างผลงานจากความร่วมมือกับสมาชิกชุมชน และเยาวชนชุมชนหนองโพ สำหรับในโครงการชุมชนมือทำ ได้สร้างกระบวนการตระหนักถึงปัญหาขยะในชุมชนร่วมกับเยาวชน จัดพิธีจำลองฌาปนกิจพลาสติก “มาดิกาบังสกุลพลาสติก” โดยมี พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และการแสดงนาฏยกรรมไทย มาร่วมเป็นสักขีพยานในพิธี หน้าผลงาน “เจดีย์พลาสติก” ที่ศิลปินรวบรวมมาจากการเก็บขยะในพื้นที่ชุมชนร่วมกับเยาวชนในพื้นที่ บริเวณศาลาอเนกประสงค์วัดหนองโพ เพื่อแสดงความร่วมมือต่อชุมชนต่อการให้ปริมาณพลาสติกลดน้อยไปจากชุมชน

“กิจกรรมเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ศิลปะสื่ออิเล็กทรอนิกส์” โดย วาฟท์ แลป (Waft Lab) กลุ่มศิลปินเครือข่ายจากเมืองสุราบายา ประเทศอินโดนีเซีย เคยร่วมงานในโครงการศิลปะที่จัดขึ้นในจังหวัดราชบุรีมาแล้ว เช่น นิทรรศการสภาวะการณ์ - มนุษย์ - เมือง : บทสนทนาในถ้ำ พ.ศ. 2556 และโครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑสถานชีวิต พ.ศ. 2558 ร่วมกับเยาวชนในโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ และเยาวชนทั่วไปในบริเวณใกล้เคียงกับสตูดิโอบ้านนอกๆ

ภาพที่ 48 กิจกรรมเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานดนตรีร่วมสมัยร่วมกับเยาวชน

ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

ภาพที่ 49 การปั้นเครื่องดนตรีจากดิน และการเผาเครื่องดนตรีร่วมกับเยาวชน
ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

ภาพที่ 50 “เจดีย์พลาสติก” บริเวณศาลาอเนกประสงค์วัดหนองโพ และเยาวชนที่ร่วมกิจกรรม
ที่มา : Alfred Banze, โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ), 2561

ภาพที่ 51 การสร้างสรรค์ศิลปะสื่ออิเล็กทรอนิกส์จากสิ่งของธรรมชาติรอบตัว
ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

รูปแบบการนำเสนอ

จากกระบวนการดำเนินงานโครงการชุมชนมือทำข้างต้น โดยมากเป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ โดยศิลปินซึ่งเน้นกิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างทางวัฒนธรรม โดยนำสื่อศิลปะไม่จำกัดรูปแบบมาใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารกับชุมชนและเยาวชนภายในชุมชนหนองโพ

สำหรับการนำเสนอหรือเผยแพร่ผลสรุปการดำเนินงานของโครงการสู่สังคมวงกว้างนั้นมีทั้งการจัดทำสิ่งพิมพ์ข้อมูลโครงการที่เผยแพร่ในช่องทางออนไลน์ กิจกรรมเสวนาที่หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร และกิจกรรมสาธิตและแสดงผลงานสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้คนในพื้นที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ณ ตลาดนัดชุมชนวัดหนองโพ และผลงานประเภทศิลปะติดตั้ง การแสดงดนตรีสด ดังต่อไปนี้

นิทรรศการ Local Agents (Model Study for Nongpho Community)

ในวันสรุปผลการดำเนินงานโครงการ ประกอบไปด้วยการแสดงดนตรีสดร่วมสมัยจากกิจกรรม “Ratchaburi Movement Orchestra Project” ณ ศาลาอเนกประสงค์ชุมชนวัดหนองโพ (ภาพที่ 54) และมีกิจกรรม “ตลาดนัดชุมชน” ของโครงการในพื้นที่ตลาดนัดชุมชนวัดหนองโพ จำนวน 3 วัน ได้แก่ วันที่ 16 22 และ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2561 โดย Local Agents Express หรือ ตลาดนัดชุมชน เป็นกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ สร้างเสริมแนวทางการผลิตหลากหลายแนวคิด เพื่อสร้างทางเลือกให้กับชุมชนในฐานะเป็นผู้ลงมือกระทำและร่วมกันสร้างสรรค์

ทุนทางวัฒนธรรมการเมืองของตนเอง (Creativity is capital) มีกลุ่มศิลปินและนักขับเคลื่อนกิจกรรมรับเชิญ (artists and activists) มาร่วมกิจกรรม ได้แก่

กิจกรรมสาธิตและปฏิบัติการ หรือ เวิร์กชอป (workshop) โดยกลุ่มศิลปิน/นักกิจกรรม/สมาชิกชุมชนในพื้นที่ชุมชนหนองโพ ได้แก่ เวิร์กชอปทำสบู่นม จากโครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2560 โดยบ้านนอกรา เวิร์กชอปการทำไอศกรีม โดย มณีรัตน์ คณานุกูล ร้านนมสดสายฝน ผู้ประกอบการในชุมชนหนองโพ (ภาพที่ 52)

กิจกรรมเวิร์กชอปโดยกลุ่มศิลปิน/นักกิจกรรมนอกพื้นที่ชุมชนหนองโพ ได้แก่ การทำพวงมโหตร โดย กลุ่มลูกหว้า จังหวัดเพชรบุรี, การทอผ้าด้วยกี่มือ โดย อวิกา สมัครสมาน ศิลปินเครือข่ายบ้านนอกรา, การทำสมุด-หนังสือทำมือ โดย อัญชลี อนันตวัฒน์ ศิลปินขับเคลื่อนศิลปะร่วมสมัย Speedy Granma กรุงเทพฯ, การสาธิตกระบวนการทำโอเลี้ยงเปียร์ โดย ศิวัช เมฆสุวรรณ (ภาพที่ 53) และเวิร์กชอป DIY อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องเตือนรดน้ำต้นไม้ทำมือ โดย วาพท์ แลป ศิลปินพนักในโครงการ (ภาพที่ 56)

นอกจากนี้ยังมีในส่วนของความคิดสร้างสรรค์หรือศิลปินจากภายนอกชุมชนมาร่วมนำเสนอและติดตั้งผลงานศิลปะในบริเวณตลาดนัด และนำเสนอความเป็นภูมิปัญญาหรือสิ่งประดิษฐ์ที่สัมพันธ์กับชุมชน เช่น เลียม มอร์แกน (Liam Morgan) ศิลปินภาพถ่ายและนักทำภาพยนตร์ ร่วมมือกับสมาชิกชุมชนหนองโพในการติดตั้งโครงสร้างไฟประดับคล้ายงานวัดที่เป็นที่นิยมในเทศกาล (ภาพที่ 55) รวมถึงการแสดงดนตรีโดยกลุ่มศิลปินสายงานดนตรี (DJ / Disc Jockey) และสื่อดิจิทัลร่วมสมัยประเภท Projection Mapping โดย อะสี่ชิ บุญมีวิเศษ และ พศุตม์ สะอึ้งทอง (Jitr Collective) นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากร นำเสนองานสร้างสรรค์กราฟิกบนผนังอาคารประกอบการเปิดเพลงในสไตล์ที่สะท้อนวัฒนธรรมเพลงลูกทุ่งและการแสดงลิเก เป็นต้น (ภาพที่ 57)

ภาพที่ 52 เวิร์กชอปการทำไอศกรีม โดย มณีรัตน์ คณานุกูล ผู้ประกอบการในชุมชน
ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

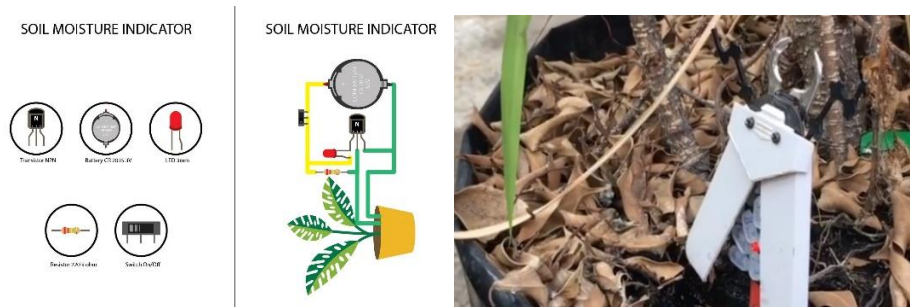
ภาพที่ 53 วัตถุประสงค์ในการทำโอเลี้ยงเบียร์ โดย ศิวัช เมฆสุวรรณ
ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

ภาพที่ 54 การแสดงดนตรีร่วมสมัยจากเครื่องดนตรีทำมือระหว่างศิลปินและเยาวชน
ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

ภาพที่ 55 การติดตั้งหลอดไฟน็อนโดยคนในพื้นที่ ร่วมสร้างสรรค์โดย เลียม มอร์แกน
ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

ภาพที่ 56 Dollanan project- Soil Moisture Indicator by WAFTLAB
 ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

ภาพที่ 57 วัฒนธรรมเพลงลูกทุ่งและการแสดงลิเกในสื่อร่วมสมัย โดย Jitr Collective
 ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

ภาพที่ 58 โปสเตอร์โครงการชุมชนมือทำ
 ที่มา : โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562

บทบาทการมีส่วนร่วมในโครงการของผู้วิจัย: ผู้จัดการโครงการ

ผู้ริเริ่ม และผู้ดำเนินงาน

โครงการหนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน มีคณะทำงานหลักคือ jianyin (จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย) ดำเนินโครงการในชื่อกลุ่ม “หนองโพKiDดี” เน้นการพัฒนาและทำกิจกรรมทางศิลปะไม่จำกัดสื่อร่วมกับคนในชุมชนหนองโพเป็นฐาน มาตั้งแต่ พ.ศ. 2554 สำหรับโครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วยคณะทำงานที่เป็นไปในลักษณะอาศัยความร่วมมือจากนักกิจกรรมที่สนใจด้านศิลปวัฒนธรรมชุมชน เข้าร่วมบริหารจัดการโครงการเป็นรายปี ได้แก่ สุพิชญา ขุนขำนิ และ อวิกา สมัครสมาน ศิลปินผู้ใช้งานทอผ้าเล้าเรื่องชุมชน อีกทั้งมีการเชิญกลุ่มขับเคลื่อนทางศิลปะ/นักสร้างสรรค์กิจกรรม GoWentGone ศิลปินเครือข่ายบ้านนอกๆ จุฑามาส บุรณะเจตน์ และปิติ อัมระรงค์ และจิตอาสาหรือนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานเข้าร่วมดำเนินงานในกิจกรรมย่อยภายในโครงการ เช่น นักศึกษาจากคณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ชุมชนที่มีส่วนร่วมในแต่ละส่วนของกิจกรรมโครงการ ได้แก่ พระมหาสมคิด อุดตสิโท เจ้าอาวาสวัดหนองโพ คณาจารย์โรงเรียนหนองโพวิทยา ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ สนับสนุนพื้นที่สำหรับการทำกิจกรรม ครอบครัวของศิลปินในฐานะที่ปรึกษาอาวุโสในชุมชน ช่วยประสานงานชุมชน ผู้ประกอบการในชุมชนเอื้อเพื่ออุปกรณ์และข้อมูลในการจัดกิจกรรมร่วมกับเยาวชน เช่น ร้านสายฝนนมสด ฟาร์มโคนมครอบครัวมูลทรัพย์และฟาร์มโคนมครอบครัวเจริญรักษา ศาลเจ้าแม่แสง หมู่ 2 ชุมชนหนองโพในการอนุเคราะห์สถานที่จัดกิจกรรม เป็นต้น

เยาวชนที่เข้าร่วมในโครงการมีบทบาทร่วมในกระบวนการผลิตและถ่ายทอดแนวคิดผลิตภัณฑ์ในโครงการ ใช้อุปกรณ์ทางศิลปะถ่ายทอดประเด็นปัญหาชุมชนของตนเอง ได้ประสบการณ์ในการเป็นนักสื่อสาร ร่วมสร้างสรรค์ฐานข้อมูลและชุดความรู้ของชุมชนในรูปแบบสื่อวีดิโอและสิ่งพิมพ์ ซึ่งใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ในโครงการ

หน่วยงานรัฐหรือเทศบาลชุมชนหนองโพ มีส่วนรับรู้และเห็นถึงความเคลื่อนไหวของกิจกรรมโครงการ ให้ความร่วมมือผ่านการประชาสัมพันธ์และกิจกรรมที่จัดในพื้นที่ชุมชนหนองโพ และสนับสนุนพื้นที่ภายในชุมชนเป็นสนามทดลองในการสร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคม และมีสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี (ในพระบรมราชูปถัมภ์) สนับสนุนในส่วนของกิจกรรมที่มีเยาวชนเข้าร่วม

โครงการได้ทุนสนับสนุนการดำเนินงานจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ตลอดสองปี โดยได้รับทุนจากโครงการเครือข่ายสื่อศิลป์ สามดี สานสุขภาวะชุมชน ภายใต้แผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ พ.ศ. 2559 – 2560 และภายใต้โครงการพลังเครือข่ายสื่อศิลป์พลเมืองสี่จุดศูนย์สร้างสุขภาวะชุมชน พ.ศ. 2562 นอกจากนี้ ได้สร้างกิจกรรมเพื่อการระดม

ทุนนำรายได้มาหมุนเวียนสำหรับบริหารจัดการและขับเคลื่อนโครงการในพื้นที่ชุมชน เช่น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่พัฒนามาตั้งแต่ริเริ่มโครงการ พ.ศ. 2560 ในงานตลาดกลุ่มคนทำงาน Craft เป็นต้น

ระยะเวลาดำเนินงาน

โครงการหนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน ดำเนินงานภายใต้กรอบระยะเวลาของงบประมาณที่ได้รับจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ใน พ.ศ. 2560 มีระยะดำเนินงาน 10 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม – ตุลาคม ใน พ.ศ. 2562 มีกรอบระยะดำเนินงานโครงการ 6 เดือน ตั้งแต่เดือนเมษายน – กันยายน พ.ศ. 2562 โดยการพัฒนาแนวทางการเป็นวิสาหกิจชุมชนยังคงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันโดยใช้ทุนขององค์กร

กระบวนการดำเนินงาน

แนวคิด

การดำเนินงานของแผนงาน “หนองโพKiDดี” มีแนวคิดการพัฒนาศักยภาพเยาวชนและชุมชนจากปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมชุมชนในเรื่องสื่อดิจิทัลและโครงสร้างทางสังคมและระบบความสัมพันธ์ ซึ่งใน พ.ศ. 2560 บ้านนอกๆ ตระหนักถึงความเป็นไปได้ในการขยายความยั่งยืนของศักยภาพเยาวชนและชุมชนผ่านกิจกรรมที่ประกอบด้วยความรู้ที่หลากหลายทั้งทางเศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และการออกแบบสร้างสรรค์ คู่ขนานไปกับการใช้พื้นที่ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ สร้างแรงบันดาลใจ ทักษะและองค์ความรู้ร่วมกับเยาวชนและชุมชนในประเด็นทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองนั่นคือ น้ำนมดิบจากฟาร์มโคนม เนื่องจากอาชีพหลักของผู้คนในชุมชนหนองโพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรโคนม มีสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) เป็นหน่วยงานผู้ผลิตและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์นม ซึ่งผู้ประกอบการรายย่อยที่มีการแปรรูปน้ำนมดิบเป็นผลิตภัณฑ์นมต่าง ๆ มีอยู่เพียงไม่กี่ชนิด คณะทำงานโครงการหนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน จึงหาแนวทางสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่น่าสนใจไปสู่การเพิ่มมูลค่าของวัตถุดิบในชุมชน โดยเล็งเห็นประโยชน์ของน้ำนมดิบ วัตถุดิบทุนเดิมของเกษตรกรในชุมชน ทำการสร้างร่วมมือกับเกษตรกรโคนมในชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ร่วมกับเยาวชนร่วมกับคณะทำงาน หากความเป็นไปได้ในการเพิ่มมูลค่า นำเสนอแนวคิดการสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน และนโยบายรัฐ ‘ประเทศไทย 4.0’ โมเดลการขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศไทย กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง ซึ่งมีกลไกขับเคลื่อนที่ประกอบด้วยภารกิจการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของความคิดสร้างสรรค์หรือทุนทางปัญญา การสร้างจิตสำนึกการพัฒนาองค์ความรู้ และแหล่งเรียนรู้สร้างสรรค์ที่ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อดีตและอนาคต เกิดศูนย์บ่มเพาะผู้ประกอบการ และบุคลากรสร้างสรรค์ มีการ

สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เชื่อมโยงความร่วมมือทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ เป็นต้น

วิธีการทำงาน

การวางแผนและเตรียมการ

โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2560 (มกราคม – มีนาคม พ.ศ. 2560) คณะทำงานลงพื้นที่ประสานงานชุมชน อาทิ วัดหนองโพ เพื่อขอความร่วมมือในด้านสถานที่จัดกิจกรรม มีการเชิญชวนเยาวชนจากฐานกลุ่มเยาวชนในเครือข่ายหนองโพKiDดี และเยาวชนกลุ่มใหม่ซึ่งมีทั้งเยาวชนทั่วไปในพื้นที่ และจากการขอความร่วมมือจากโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ มีการพูดคุยกับเกษตรกรโคนมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและร่วมกิจกรรม และสร้างความร่วมมือกับกลุ่มนักสร้างกิจกรรมจากภายนอก กลุ่ม Go Went Gone เพื่อร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมชุมชน (ภาพที่ 59)

โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2562 (เมษายน – พฤษภาคม พ.ศ. 2562) คณะทำงานลงพื้นที่ร่วมกับเยาวชนหนองโพKiDดีที่เคยร่วมกิจกรรมในปีก่อนหน้า เชิญชวนผู้ประกอบการฟาร์มโคนมในเครือข่ายเดิมให้ความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นปัญหาของเกษตรกรโคนมและยินดีให้โครงการใช้วัตถุดิบจากฟาร์มของตนเองในการนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการเชิญวิทยากรเชี่ยวชาญจากภายนอกมาร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของโครงการให้มีความพร้อมเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบของชุมชนได้ และเชิญศิลปินเครือข่ายเดิมมาพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ตลอดจนเปิดรับนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานได้เข้าร่วมดำเนินงานโครงการ (ภาพที่ 60)

การดำเนินงาน

โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2560 (มีนาคม – เมษายน พ.ศ. 2560) ประกอบด้วยกิจกรรมที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชน โดยใช้มุมมองการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนเอง ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชนที่อาศัยอยู่ และวัฒนธรรมที่เยาวชนเติบโตเป็นฐานที่สำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกัน และภูมิปัญญา ใช้กระบวนการจินตนาการ การเล่าเรื่อง การตั้งคำถาม การค้นหาคำตอบ ที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ สภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และให้เยาวชนได้ลงมือปฏิบัติ เพื่อให้ตอบสนองกับสิ่งที่ตนคิดและจินตนาการ ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมการสำรวจลงพื้นที่เรียนรู้ชุมชนของเยาวชน ให้เยาวชนได้เรียนรู้ฟาร์มโคนม และภูมิปัญญาภายในชุมชน ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียน 2) กิจกรรมเชิงปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากนมเยาวชนและสมาชิกชุมชนร่วมโครงการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ประกอบด้วยสองผลิตภัณฑ์ทดลอง คือ โยเกิร์ต และ สบู่นม เรียนรู้กระบวนการผลิตของผลิตภัณฑ์ดังกล่าวจากวิทยากรภายนอกชุมชนและภายในชุมชนเป็นผู้ให้ความรู้ ควบคู่ไปกับ 3) กิจกรรมสร้างสรรค์สื่อชุดความรู้(หนังสือ) ซึ่งเยาวชนได้ร่วมลงมือสร้างสรรค์ และมีบทบาทถ่ายทอดชุดความรู้

ที่ตนเองได้มีประสบการณ์ในโครงการ โดยใช้ทักษะการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติจริง โดยในส่วนของกระบวนการผลิตสื่อหนังสือ การเรียบเรียงภาพ - เสียง - ตัดต่อ นั้น มีบ้านนอกๆ เป็นผู้ดูแลและอำนวยความสะดวก

ภาพที่ 59 การลงพื้นที่และการรับสมัครเยาวชนในพื้นที่โดยคณะทำงาน
 ที่มา : โครงการหนองโพKIDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2560

ภาพที่ 60 การประสานกับผู้ประกอบการในชุมชนและจิตอาสาเพื่อวางแผนกิจกรรม
 ที่มา : โครงการหนองโพKIDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2562

ภาพที่ 61 เยาวชนเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนและผู้ประกอบการกรณีศึกษาในโครงการ
 ที่มา : โครงการหนองโพKIDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2560

ภาพที่ 62 กิจกรรมเชิงปฏิบัติการทำผลิตภัณฑ์จากนมโดยคณะทำงานและศิลปิน/วิทยากรเครือข่าย
 ที่มา : โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2560

ภาพที่ 63 กิจกรรมเชิงปฏิบัติการทำสื่อภาพยนตร์สั้นโดยคณะทำงานและเยาวชน
 ที่มา : โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2560

ภาพที่ 64 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อพัฒนาเรื่องอัตลักษณ์และการส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์
 ที่มา : โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2562

โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2562 (พฤษภาคม - มิถุนายน) คณะทำงานประสานงานกับโรงเรียนในชุมชน เชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกพื้นที่ และนักกิจกรรมมาร่วมสร้างกระบวนการ พัฒนากิจกรรม กำกับดูแลสื่อประชาสัมพันธ์ และผลผลิตของโครงการ ดังนี้

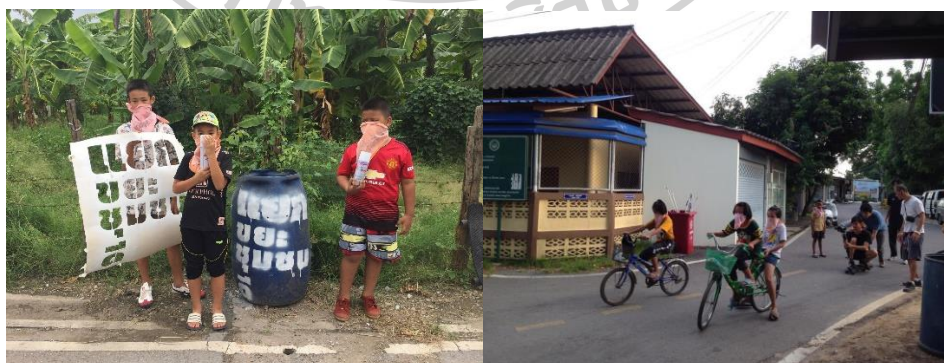
กิจกรรมระหว่างคณะทำงาน วิทยากรภายนอก จิตอาสา และสมาชิกชุมชนที่สนใจ ประกอบด้วย กิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ในลักษณะการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) เรื่องการ

พัฒนาอัตลักษณ์สินค้าและการตลาด (Brand Identity & Marketing) เพื่อสร้างความเข้าใจแก่ คณะทำงาน สมาชิกชุมชนและบุคคลทั่วไปที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อร่วมกันค้นหาเอกลักษณ์ของ ผลิตภัณฑ์และเรียนรู้ข้อมูลพื้นฐานของการตลาด เพื่อส่งเสริมด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ที่จะพัฒนา ให้เกิดขึ้น (ภาพที่ 64)

กิจกรรมระหว่างคณะทำงาน จิตอาสา/นักศึกษาฝึกปฏิบัติงาน เยาวชนในพื้นที่ และสมาชิก ชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ของสบู่ (Packaging) และการควบคุมคุณภาพ ผลิตภัณฑ์สบู่ที่มีอยู่เดิมตั้งแต่ริเริ่มโครงการ ประกอบด้วยกระบวนการต่อยอดวัตถุดิบและการเพิ่ม มูลค่าของทรัพยากรในพื้นที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพของ “ผลิตภัณฑ์สบู่” และบรรจุภัณฑ์ (packaging) ในโครงการเป็นแนวทางผลิตภัณฑ์ต้นแบบให้มีคุณภาพและมีความพร้อมในการนำออกสู่ ตลาด ได้แก่ กิจกรรมสร้างตราสินค้าของผลิตภัณฑ์ชุมชน (ภาพที่ 65) กิจกรรมการผลิตสื่อภาพยนตร์ สั้นๆ ของผลิตภัณฑ์ (ภาพที่ 66) กิจกรรมสาธิตทำสบู่ให้กับสมาชิกชุมชนที่สนใจ

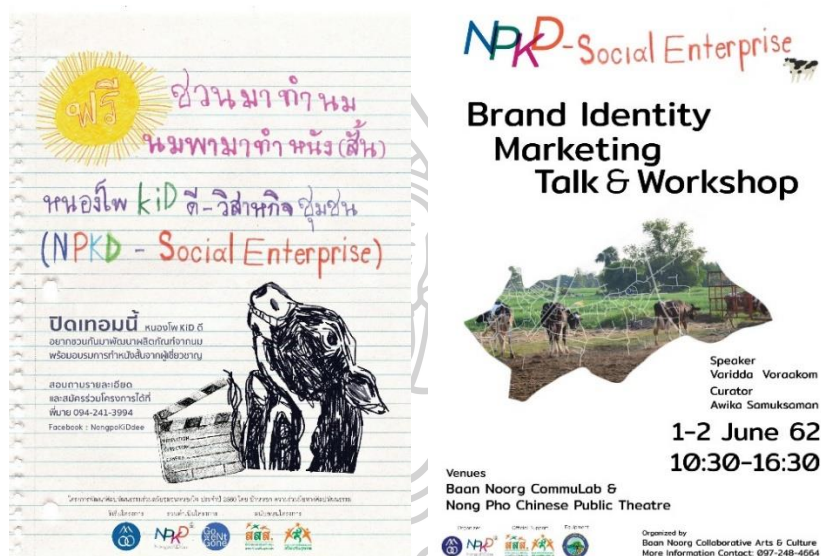
ภาพที่ 65 การสร้างตราสินค้าของผลิตภัณฑ์ผ่านการมีส่วนร่วมโดยคณะทำงาน นักศึกษาฝึกปฏิบัติงานและเยาวชน
ที่มา : โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2562

ภาพที่ 66 การผลิตสื่อวีดิทัศน์นำเสนอประเด็นปัญหาชุมชนร่วมกับเยาวชน
ที่มา : โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2562

รูปแบบการนำเสนอ

โครงการหนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน มีรูปแบบการดำเนินงานในเชิงสังคมและยึดโยงอยู่กับบริบทชุมชนที่ตั้งของบ้านนอกๆ มากกว่าการเป็นศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อจัดแสดงในพื้นที่หอศิลป์ การนำเสนอหรือการสื่อสารของโครงการจึงประกอบด้วยกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่มีกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน โดยใช้สื่อศิลปะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและสร้างสรรค์กิจกรรมและผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เพื่อสะท้อนความเป็นวัฒนธรรมของชุมชนหนองโพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 67 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์กิจกรรมในโครงการ พ.ศ. 2560 และ 2562

ที่มา : โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2562

โครงการหนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2560 สรุปผลการดำเนินงานในช่วงเดือนกันยายน ด้วยกิจกรรมการสร้างพื้นที่เผยแพร่องค์ความรู้ทางเลือกให้แก่ชุมชนในพื้นที่สาธารณะโดยเยาวชน ซึ่งตัวแทนเยาวชนในโครงการได้มีส่วนร่วมเตรียมงานกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ร่วมสร้างสรรค์และออกแบบใบปลิวหรือโปสเตอร์สำหรับประชาสัมพันธ์ในกิจกรรม และร่วมจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ทดลองสาธิตการทำสบู่ในพื้นที่ชุมชน ได้แก่ ตลาดนัดชุมชน และ ฟาร์มโคนมในพื้นที่ ในชื่อกิจกรรม “สถานีลองจิมใจได้” ซึ่งคำว่า ลองจิมใจได้ หมายถึง ลองชิม ใจได้ เป็นสำเนียงการพูดในภาษาไทยวนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ตำบลหนองโพ

ภาพที่ 68 เยาวชนได้ร่วมทดลองสาธิตการทำสบู่จากประสบการณ์ในโครงการให้แก่ชุมชน
ที่มา : โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2560

ภาพที่ 69 การขยายการรับรู้ด้านการเพิ่มมูลค่าน้ำนมดิบให้กับชุมชนผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ
ที่มา : โครงการหนองโพKiDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2562

สำหรับโครงการหนองโพKiDดี – วิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2562 ที่เป็นการต่อเนื่องของการพัฒนาแนวทางให้เกิดผลิตภัณฑ์สบู่นมต้นแบบให้กับชุมชนผ่านกระบวนการสร้างการเรียนรู้จากวิทยากรภายนอกและภายในชุมชนนั้น ผลสรุปจากการควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์สบู่ของคณะทำงาน สมาชิกชุมชนหนองโพที่สนใจ และการสาธิตเชิงปฏิบัติการให้กับกลุ่มบุคลากรข้าราชการภายนอกชุมชนหนองโพ ได้เกิดผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำออกจำหน่ายได้จริงในแบรนด์สินค้าทำมือในชื่อ WUABI ซึ่งอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์สบู่พัฒนามาจากผลงานภาพวาดของเยาวชนจากกิจกรรมเวิร์กช็อป มีความหมายเชื่อมโยงกับชุมชน เช่น โคนม หรือ วัว เป็นสัตว์เศรษฐกิจของชุมชนหนองโพและเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของชุมชน

ในส่วนของกิจกรรมที่เยาวชนมีบทบาทร่วมสร้างสรรค์สื่อไม่จำกัดรูปแบบเพื่อเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดประเด็น “การแก้ปัญหา” ภายในชุมชน อาทิ การแยกขยะ เชื่อมโยงกับแนวคิดของอัต

ลักษณะผลิตภัณฑ์สบู่นมของโครงการที่ว่า “SOAP TO SOLVE COMMUNITY” ซึ่งเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์รูปแบบวีดิทัศน์ (video) ผ่าน Facebook Page และ You Tube ของบ้านนอก

ภาพที่ 70 รูปแบบบรรจุภัณฑ์ของโครงการจากความร่วมมือ
ที่มา : โครงการหนองโพKIDดี-วิสาหกิจชุมชน, 2562

ดังนั้น ข้อมูลพื้นฐานที่ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงในบทนี้ จากการศึกษาและคัดเลือกข้อมูลผ่านประสบการณ์ตรงของตนเอง ทั้งที่มีบทบาทตั้งแต่ระดับผู้เข้าร่วมกิจกรรม ร่วมขับเคลื่อน พัฒนาและสร้างสรรค์ มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนโครงการ ตลอดจนเป็นผู้สังเกตการณ์ศิลปินขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชนในพื้นที่ราชบุรี วิทยาลัยฯ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรมจนถึง พ.ศ. 2562 นำไปสู่การวิเคราะห์ในบทที่ 4 ในประเด็นความสำคัญ ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ และลักษณะเฉพาะหรือแตกต่างของโครงสร้างการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน (community based) โดยเชื่อมโยงสอดคล้องกับบริบททางสังคม และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 4

บทวิเคราะห์โครงสร้างและรูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล และการมีบทบาทร่วมของผู้วิจัยในการขับเคลื่อนศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจำนวน 5 โครงการในพื้นที่จังหวัดราชบุรี สามารถเสนอผลการวิเคราะห์โครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชนและรูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรีได้ดังต่อไปนี้

สรุปผลการดำเนินงานโครงการกรณีศึกษาโดยสังเขป

โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554

ผลการดำเนินงานโครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554 จากข้อมูลความคาดหวังของโครงการที่ระบุว่า ภายในระยะเวลา 1 ปีถัดมา ศิลปะในพื้นที่ชุมชนราชบุรีจะมีการขยายตัวมากขึ้น จากคนในชุมชนที่มีความรักและความเข้าใจในงานศิลปะ เกิดชุมชนพื้นที่ใกล้เคียงและคนต่างช่วงวัย สนใจในการร่วมพัฒนาราชบุรีเมืองศิลปะร่วมสมัยมากขึ้น ตลอดจนในส่วนของทัศนียภาพภายในจังหวัดราชบุรีในทิศทางที่งดงาม ยกย่องเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เกิดการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ด้านศิลปะร่วมสมัยสู่ชุมชน จากความคาดหวังดังกล่าว ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ในระยะเวลา 1 - 2 ปี ผู้วิจัยสังเกตได้ว่า ในระดับปัจเจกของเยาวชนที่ได้ร่วมโครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554 ได้รับทั้งประสบการณ์มุมมองทางด้านศิลปะและความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมในบ้านเกิดของตนเอง และได้ผลกำไรตอบแทนจากกิจกรรมทางศิลปะที่ตนเองสร้างสรรค์ หรือมีการนำผลกำไรบางส่วนไปใช้ในสาธารณะประโยชน์ เช่น ผลงานระบายสี - ระบายเสียง กิจกรรม Do It Yourself ระบายสีลงบนเสื้อและสมุดทำมือ และผลงาน comic @ สฤษดีเดซ

ในส่วนทัศนียภาพเมืองของจังหวัดราชบุรีที่เปลี่ยนแปลงไป ผลลัพธ์ที่เกิดจากโครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554 ไม่สามารถประเมินผลได้ภายในระยะเวลาอันสั้น ดังนั้น เมื่อสังเกตจากการจัดโครงการศิลปะอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาถัดมา เช่น ผลลัพธ์จากโครงการช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 ในนิทรรศการติดศิลป์บนราชบุรี ครั้งที่ 2 : We are the City โครงการนิทรรศการปกติศิลป์ พ.ศ. 2555 และโครงการปกติศิลป์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2559 (ภาพที่ 71) ที่มีการเชิญศิลปินเครือข่ายทั้งในระดับประเทศ และภูมิภาคอาเซียน เป็นศิลปินทั้งจากภายในและภายนอกพื้นที่จังหวัดราชบุรี มาร่วมสร้างสรรค์ศิลปะจัดวางในพื้นที่เขตอำเภอเมืองราชบุรี ทำให้เห็นว่าพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองมีผลงานศิลปะติดตั้งกระจายอยู่ตามสถานที่ที่คนในชุมชนสามารถรับรู้ได้ในชีวิตประจำวัน และสร้างทัศนียภาพที่ดีให้กับเมือง เช่น ผลงานติดตั้งในบ้านเรือนหรือร้านค้าของชุมชน ภาพวาดกราฟิติ (graffiti) ริมเขื่อนรัฐประชาพัฒนา (ภาพที่ 72) โดยศิลปินในพื้นที่ อาทิ ศิลปินกลุ่มจาร์ทาวน์ (Jar

Town) ร่วมกับศิลปินจากภายนอกพื้นที่ เช่น ศิลปิน Mamafaka ศิลปิน Alex Face และอีกมากมาย ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ผลงานกราฟิตีดังกล่าวได้ถูกปรับเปลี่ยนไปแล้วภายใต้โครงการก่อสร้างปรับปรุงภูมิทัศน์และเขื่อน โดยเทศบาลเมืองราชบุรี นอกจากนี้ยังมีผลงานประติมากรรมไฟเบอร์กลาสในชื่อ “เด็กดิน” (ภาพที่ 73) สร้างสรรค์โดยศิลปินนักวาดภาพประกอบ ทวีศักดิ์ ศรีทองดี (โลเล) ติดตั้งอยู่ที่บริเวณริมเขื่อนรัฐประชาพัฒนา พ.ศ. 2557 เป็นต้น

ภาพที่ 71 โปสเตอร์สถานที่จัดแสดงงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนโครงการปกติศิลป์ 2 : ทอยบุรี
ที่มา : ศุภกานต์ วงศ์แก้ว, โครงการปกติศิลป์ 2, 2559

ภาพที่ 72 ทิวทัศน์ผลงานกราฟิตีบริเวณริมเขื่อนรัฐประชาพัฒนา จ. ราชบุรี
 ที่มา : ดิดศิลป์บนราชบุรี 2 : We are the City, (2556, 18 กุมภาพันธ์), รูปภาพ [Facebook page], Facebook,
 เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/447823195271943/photos/a.447829011938028/464349973619265/>

ภาพที่ 73 ผลงานประติมากรรมเด็กดิน
 ที่มา : วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์, 2557.

จากงานศึกษาของสุริวัสสาที่กล่าวถึงการจัดโครงการศิลปะในชุมชนโดย วศินบุรี ได้ดึงกลุ่มนักท่องเที่ยวให้เข้ามายังพื้นที่ราชบุรีมากขึ้นนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่สื่อมวลชนทำการประชาสัมพันธ์ออกไปในแต่ละช่วงเวลาที่มิโครงการขึ้นในพื้นที่ ทำให้ราชบุรีเป็นที่รู้จักในด้านศิลปะมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยสังเกตว่า พัฒนาการความเคลื่อนไหวทางศิลปะร่วมสมัยในเขตอำเภอเมืองราชบุรีที่เริ่มต้นจากความมุ่งหมายแรกเริ่มของ วศินบุรี ในการแสวงหาพื้นที่แสดงผลงานร่วมกับเพื่อนศิลปินชาวเยอรมัน คือการสร้างพื้นที่ทำงานของศิลปินหรือให้กับกลุ่มเยาวชน คนทำงานศิลปะ และ

ศิลปินเครือข่ายจากภายนอกและในเขตอำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี ก่อตั้ง หอศิลป์ร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน ขึ้น ทำให้เห็นถึงพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงโดยเกิดกลุ่มศิลปินร่วมสมัยที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองบริเวณหอศิลป์ร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน มากขึ้นนับแต่นั้นมา เช่น พบว่ายังคงมีกลุ่มสตรีทอาร์ตในพื้นที่รวมตัวกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องที่ไม่ใช่แค่พื้นที่หอศิลป์ร่วมสมัยเถาฮงไถ่ ดีคูน และปรากฏการเป็นพื้นที่หมุดหมายหนึ่งสำหรับกลุ่มคนทำงานด้านศิลปะจากภายนอกพื้นที่ที่เดินทางเข้ามาจังหวัดราชบุรี

การขยายพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรมที่มีลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมชุมชน ช่างต้นสะท้อนลักษณะของการเป็น “ชุมชน” คือพื้นที่อันประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน อาคาร และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความสัมพันธ์ร่วมกันอย่างหลากหลาย เป็นวัฒนธรรมย่อยในสังคมที่สัมพันธ์กับแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม เป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา เป็นกิจกรรมทางสังคมที่นอกเหนือจากทุนทางกายภาพ อาทิ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ การเรียนการสอนศิลปะภายในห้องเรียน หรือศิลปวัตถุทางประวัติศาสตร์

โครงการพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557

ผลการดำเนินงานโครงการพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) และ นิทรรศการ “พิพิธภัณฑสถานเฉพาะกาล” หรือ Pop-up Museum ได้ก่อเกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์การรับรู้ทางศิลปะให้กับคนภายในและภายนอกพื้นที่ชุมชนหนองโพ เป็นการกระชับความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยสังเกตได้จากภาพเชิงประจักษ์ที่ผู้คนในชุมชนต่างมีส่วนร่วมระหว่างกิจกรรมวัดเปิดงานนิทรรศการ Pop-up Museum ที่มีกิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์กับผู้คนระหว่างทางในพื้นที่จัดกิจกรรม และในภายหลังเมื่อมีการจัดโครงการขึ้นในชุมชนในครั้งถัดมาของบ้านนอกฯ ผู้คนในชุมชนหนองโพ และกลุ่มเยาวชนที่ร่วมในโครงการที่ส่วนใหญ่มาจากโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ ยังคงมีการตอบรับและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อคณะทำงานของโครงการ และตกลงเข้าร่วมในโครงการที่จัดโดยบ้านนอกฯ มาอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นเครือข่ายชุมชนที่สนใจและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมที่นอกเหนือไปจากสิ่งที่ปฏิบัติเป็นปกติและคุ้นเคยในชีวิตประจำวัน และเกิดฐานเครือข่ายเยาวชนที่สนใจในการทำกิจกรรมนอกห้องเรียน

เมื่อพิจารณาผลการดำเนินงานโครงการ ได้ตอบคำถามในประเด็นเชิงวิชาการเรื่องบทบาทของศิลปะ แนวคิดทุนวัฒนธรรม และคุณค่าของศิลปะในการมีประโยชน์ใช้สอยทางสังคม โดยศิลปะได้เป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น พิจารณาจากรูปแบบกิจกรรมที่เชิญชวนและนำเสนอให้คนชุมชนมีส่วนร่วมในการรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น การลงพื้นที่ของกลุ่มนักศึกษาในฐานะคนนอกพื้นที่ เข้าไปยังชุมชนเพื่อพูดคุย สอบถามความเป็นมาของร้านค้าใน

ชุมชน หรือปราชญ์ชุมชนที่เป็นชาวไทยวน ซึ่งบ้านนอกๆ ในฐานะศิลปินชุมชน มีแนวคิดในการดำเนินงานจากปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สอดคล้องกับรูปแบบการปรับตัวและการเคลื่อนไหวในท้องถิ่น ในงานศึกษาวิจัยของพิทยา ที่กล่าวถึงกระบวนการจัดการความสัมพันธ์ภายใต้เวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนหลายรุ่น หลายวัย หลายวัฒนธรรม จากองค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ โดยเน้นคุณค่าของการอยู่ภายใต้วิถีชีวิตร่วมกัน การจัดการโครงการแบบมีส่วนร่วม เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์จัดการกับปัญหาใหม่ ๆ แบบมีส่วนร่วม¹¹⁰ ซึ่งปรากฏในโครงการอื่นที่ดำเนินงานโดยบ้านนอกๆ เช่นกัน อาทิ โครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ)

โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน

356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ)

พ.ศ. 2558 – 2559

ผลการดำเนินงานภายใต้แนวคิดการดำเนินงานของโครงการที่มุ่งไปยังประเด็นความเป็นไปได้ของการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนหนองโพ โดยเฉพาะเรื่องชนชั้นแรงงานและความต่างทางชาติพันธุ์อันประเด็นปัญหาทางสังคมร่วมสมัย นั้น ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากโครงการได้รับคำตอบอย่างชัดเจนโดยเฉพาะ คำตอบในระดับปัจเจกของผู้เข้าร่วมโครงการที่เป็นคนในพื้นที่ สรุปได้ว่า แรงงานชาวเมียนมาผู้เข้าร่วมโครงการ 2 ท่าน (ซอว์สุ และจอร์โมว์) ได้ประสบการณ์การเรียนรู้ทางศิลปะและเปิดมุมมองในด้านวัฒนธรรมและภาษามากขึ้น จากบทสัมภาษณ์ หลังจากได้ร่วมกิจกรรมกับศิลปินหลากหลายรูปแบบภายในโครงการ ซึ่งคณะทำงานของโครงการกล่าวว่าเป็นครั้งแรกของสองแรงงานชาวเมียนมาในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการภายใต้เงื่อนไขที่ว่า ต้องย้ายที่พักอาศัยของตัวเองออกจากพื้นที่ชุมชนที่คุ้นเคย คือ บ้านพักคนงานภายในโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ในชุมชนหนองโพ เปรียบเสมือนการมีกลุ่มชุมชนชาวเมียนมาซ้อนทับอยู่ในภายในชุมชนชาวไทย

ในส่วนของประโยชน์ที่สามารถนำไปใช้ต่อได้จากโครงการนี้ ในฐานะที่ผู้วิจัยมีบทบาทร่วมในคณะทำงาน พบว่ากระบวนการทดลองเชิงสัมพันธ์ที่ใช้เวลาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการที่ตัวแทนชาวเมียนมาได้ย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่โครงการจัดทำให้โดยไม่มีค่าใช้จ่ายนั้น ได้สร้างประสบการณ์ให้คณะทำงานและศิลปินผู้ร่วมโครงการเห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่สามารถปรับตัวเข้ากันได้จริง โดยเอกสารสรุปกิจกรรมยังได้สรุปข้อมูลไว้อีกด้วยว่าเป็นกระบวนการทำงานที่สร้างความไว้วางใจทางวัฒนธรรม การให้เกียรติเคารพ ยอมรับซึ่งกัน

¹¹⁰ พิทยา สุวคันธ์, มุมมอง : สหวิทยาการ (ลำปาง : วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง, 2553), 16.

และกันระหว่างคณะทำงาน ศิลปิน และแรงงานชาวเมียนมาในโครงการ ภายใต้กรอบความคิดเรื่อง ความเกลียดกลัวคนต่างชาติพันธุ์และชนชั้นแรงงานในสังคม ที่แม้ว่ากรอบระยะเวลาในการดำเนิน ร่วมกับชาวเมียนมาจะสิ้นสุดในเวลาหนึ่งปี แต่ภายหลังจากโครงการเสร็จสิ้นลงไปแล้ว ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคณะทำงานที่อาศัยในชุมชนหนองโพ และ ชอว์สุและจอว์โมว์ ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชุมชนอื่นได้ นอกจากนี้ยังพบว่าศิลปินที่ร่วมในโครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑท์ชีวิต ยังคงเป็นเครือข่ายความร่วมมือในกรณีศึกษาโครงการศิลปะในชุมชนที่จัดขึ้น โดยบ้านนอกฯ หลังจากนั้นด้วย

การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนหนองโพในโครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑท์ชีวิต (การศึกษา แบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559 นี้สอดคล้องกับกระแสความต้องการ ของนักวิชาการและภัณฑารักษ์สร้างการเรียกร้องในระดับภูมิภาคในเรื่อง “พื้นที่กลาง” ที่ปรากฏมา ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2530 เพื่อสลายการจำกัดเขตแดนและภายใต้กรอบของชาตินิยม¹¹¹ ดังนั้น กระบวนการดำเนินงานของโครงการที่มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ อย่าง ชนชั้นแรงงาน จึงเป็นการท้าทายสังคมบางกลุ่มที่ยังคงมีแนวคิดที่ยึดมั่นกับอัตลักษณ์แบบเดี่ยวและ เบียดขับ “คนอื่น” ไม่ให้มีพื้นที่ทางสังคม¹¹² เป็นการทำตามงานศิลปะที่สะท้อนการให้ความสำคัญ คุณค่าทางรากฐานทางวัฒนธรรม ท้องถิ่น การศึกษามรดกวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายชุมชน และการสร้างวิถีวัฒนธรรมที่เรียกว่า วัฒนธรรมย่อย (Sub-Culture) ซึ่งเป็นการต่อต้านหรือปฏิเสธ อุดมการณ์ของรัฐ วิถีวัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมรัฐ¹¹³

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึง “เครือข่าย” (network) การข้ามพรมแดนในระดับโลก¹¹⁴ ในการ ดำเนินงานความร่วมมือระหว่างองค์กรทางศิลปวัฒนธรรมแล้ว สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความ เปลี่ยนแปลงที่การผลิตกระจายลงไปในชีวิตประจำวันของผู้คน สัมพันธ์กับมุมมองการสร้างสรรคในรูปแบบของความคิด หรือ ศิลปินในฐานะแรงงานผลิตอวัตถุ (immaterial) ที่เป็นการสร้างสรรค์ เป็นการผลิตของสังคม ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ (intangible culture) คือการผลิตและ สร้างสรรคของศิลปินที่เป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ ๆ เป็นการสื่อสารและการสร้างสรรค์ที่ เปิดให้เกิดความรู้แบบที่ไม่ใช่การยึดถือตัวตนของผู้พูดหรือผู้ฟังเท่านั้น แต่ท้าทายขอบเขตและเส้น

¹¹¹ David Teh and others, *Artist-to-artist : independent art festivals in Chiang Mai 1992-98* (London : Afterall Books, 2018), 33.

¹¹² เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *Autonomia ทุนนิยมความรู้แรงงานอวัตถุการเมืองของการปฏิบัติ* (กรุงเทพฯ : Illuminations, 2560), 76-77.

¹¹³ วิริยะ สว่างโชติ, *อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์*, 13.

¹¹⁴ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *Autonomia ทุนนิยมความรู้แรงงานอวัตถุการเมืองของการปฏิบัติ*, 84-85.

แบ่งของตัวตนของเราและคนอื่น¹¹⁵ สอดรับไปกับแนวคิดของการขยายพื้นที่ทางศิลปะ และการดำเนินงานศิลปะชุมชน ซึ่งทำหน้าที่ผลิตสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างการรับรู้ประเด็นปัญหาทางสังคมชุมชน ใช้ศักยภาพที่มีเข้าไปเปลี่ยนแปลงให้ทุกคนเกิดการรับรู้ต่อประเด็นปัญหาทั้งในระดับปัจเจกและสังคมให้เคลื่อนที่ไปไม่อยู่ที่เดิม¹¹⁶ เป็นต้น

แม้ว่ารูปแบบการดำเนินงานของศิลปะในพื้นที่ชุมชนของโครงการ 356 วัน : พิพิธภัณฑน์ชีวิต จะมีผลสรุปออกมาด้วยรูปแบบนิทรรศการที่กลับเข้าไปสู่พื้นที่แสดงงานศิลปะอย่างหอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากรซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ห่างไกลจากชุมชนหนองโพ และมีความย้อนแย้งกับแนวคิดการปฏิเสธอำนาจของสถาบันทางศิลปะดังเช่นอดีต แต่ไว้ในกระบวนการทำงานตลอดระยะเวลา 9 เดือนของการพัฒนาผลงานสร้างสรรค์โดยศิลปินในโครงการนั้นเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนเป็นฐานด้วยเป็นโครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ที่เน้นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อีกทั้งมีการพยายามให้ตัวแทนแรงงานชาวเมียนมาทั้งสองคนที่เข้าร่วมโครงการได้รับรู้และเข้าร่วมในการเตรียมงานนิทรรศการและกิจกรรมเสวนาในวันปิดโครงการด้วย

โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

ผลการดำเนินงาน โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561 ด้วยการเน้นกระบวนการสร้างพื้นที่และการดำเนินงานในรูปแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการโดยศิลปินทั้งชาวไทยและต่างประเทศ เน้นกิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ร่วมกับเยาวชนในพื้นที่และมีการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างทางวัฒนธรรมโดยใช้พื้นที่ชุมชนหนองโพเป็นฐานในการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งผลจากการดำเนินงานเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนภายหลังโครงการได้เสร็จสิ้นลงคือ เกิดกลุ่มเยาวชนในบริเวณใกล้เคียงกับสตูดิโอของบ้านนอกๆ ที่มีความคุ้นเคยกับคณะทำงานบ้านนอกๆ มีความสนใจร่วมทำกิจกรรมในโครงการที่จัดขึ้นระยะเวลาต่อมา อาทิ กิจกรรมเชิงปฏิบัติการภายใต้แผนงานหนองโพKIDดี ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมในลักษณะเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง โดยมากเป็นกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในระดับประถมที่ให้ความร่วมมือมากกว่าระดับมัธยม บางส่วนเป็นเยาวชนกลุ่มใหม่มาร่วมกิจกรรมนอกเหนือไปจากการติดต่อผ่านทางบุคคลากรของโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ เป็นกลุ่มเยาวชนที่เกิดจากการชักชวนในกลุ่มเพื่อนของเยาวชนด้วยตนเอง สำหรับผลลัพธ์ในทางสังคมชุมชนแม้ว่ายังไม่พบการเปลี่ยนแปลงในวงกว้าง แต่ก็พบว่ามีการนำถังขยะแบบคัดแยกประเภทมาติดตั้งใหม่ในพื้นที่ชุมชน

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 97.

¹¹⁶ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, บรรณาธิการ, **โพ้นพรมแดนความรู้** (เชียงใหม่ : ภาควิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2560), 57.

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดของโครงการชุมชนมือทำ ที่ปรากฏในเอกสารประกอบโครงการที่กล่าวถึงพื้นที่กลางของความสัมพันธ์ทางสังคม และปรากฏแนวคิดของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ที่มองวัฒนธรรมเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม (interactions) เป็นโครงสร้างส่วนบน มีพลังในการเปลี่ยนแปลง พลังการผลิตและความสัมพันธ์ในการผลิตที่เป็นโครงสร้างส่วนล่าง¹¹⁷ เมื่อพิจารณาถึงกิจกรรมสร้างสรรค์ภายในโครงการ หรือ “ตลาดนัดชุมชน” ที่โครงการได้จัดขึ้นในพื้นที่ตลาดนัดชุมชนหนองโพนัน กล่าวได้ว่าเป็นการทำงานศิลปะในชุมชนที่นำเสนอแนวคิดของการ “การสร้างความสัมพันธ์การผลิต” ซึ่งจัดเป็นทุนวัฒนธรรมทั้งในรูปแบบที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้และเป็นทุนทางสังคม เห็นได้จาก รูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ เป็นผลงานสร้างสรรค์ที่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ดนตรี ผลงานประติมากรรม สิ่งประดิษฐ์ สิ่งทอ ของกิน ของใช้ ไม่ต่างจากการผลิตในตลาดนัดชุมชนหนองโพนันที่จัดกิจกรรมที่รวมความหลายเข้าไว้ด้วยกันในพื้นที่สังคมชุมชน

โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพนัน - วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562

โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน หรือ โครงการหนองโพนัน - วิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2560 และ 2562 ได้ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทางด้านวิชาชีพ “เกษตรกรโคนม” ระหว่างผู้ใหญ่และเยาวชนในชุมชนหนองโพนัน เกิดการใช้พื้นที่สาธารณะที่เยาวชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์ องค์ความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรในชุมชนสู่พื้นที่ชุมชนและพื้นที่สาธารณะ สร้างบทบาทการเป็นผู้นำในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการฯ ให้กับเยาวชนและชุมชนที่ร่วมโครงการ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เยาวชนที่ร่วมโครงการ ผลลัพธ์ในระดับปัจเจก พบว่าเยาวชนที่ร่วมโครงการรู้จักชุมชนของตนเอง สามารถเป็นผู้ถ่ายทอดและสื่อสารในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับชุมชนได้ว่า วัวเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของชุมชน และการได้มาซึ่ง “น้ำนม” อันเป็นวัตถุดิบที่สำคัญทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้นสามารถนำไปต่อยอดเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ นอกจากนี้เยาวชนได้รับประสบการณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในสื่อหลากหลายประเภท เพื่อเผยแพร่แนวคิดและเอกลักษณ์ของชุมชน โดยเฉพาะทักษะการสื่อสาร การสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และเสริมสร้างทักษะในการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนนอกบ้านและนอกห้องเรียน

ในส่วนของผลลัพธ์ในทางสังคมชุมชนนั้นพบการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากในระดับองค์กร ผู้รับผิดชอบโครงการ ในเรื่องการขยายการรับรู้ด้านกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมให้กับเยาวชนและชุมชนหนองโพนันมากขึ้น เนื่องจากแต่เดิมการดำเนินงานโครงการศิลปะได้ให้ผู้เข้าร่วมโครงการที่มีฐานปฏิบัติงานเริ่มต้นในสตูดิโอบ้านนอกฯ ตั้งอยู่ในชุมชนหนองโพนัน สลับกับการออกไปปฏิบัติงานยังพื้นที่

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 91-92.

สาธารณะในชุมชน โดยบ้านนอกๆ มีเป้าหมายที่จะให้การขับเคลื่อนโครงการต่าง ๆ เกิดการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้น แนวทางในการปรับปรุงห้องจัดแสดงของบ้านนอกๆ (พื้นที่ห้องแถวขนาดเล็กในชุมชน) เป็น Community Lab (คอมมูแลบ) ตั้งแต่ พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา จึงได้ทำให้เกิดพื้นที่ใหม่ให้คนในชุมชนสามารถเข้าร่วมทำกิจกรรมได้สะดวก และเป็นจุดที่สังเกตได้มากกว่าการดำเนินงานในพื้นที่สตูดิโอของบ้านนอกๆ ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ปิด เป็นสำนักงานและที่พักอาศัย

วิเคราะห์โครงสร้างการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชน

จากการศึกษาโครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี 5 โครงการ ผู้วิจัยพบว่าผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้มีส่วนร่วมในพื้นที่ และ ผู้มีส่วนร่วมจากนอกพื้นที่จัดกิจกรรมโครงการ โดยในแต่ละโครงการกรณีศึกษาสามารถแบ่งกลุ่มการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ส่วน สรุปโดยสังเขปดังนี้

โครงการติดศิลป์บราชบุรี พ.ศ. 2554 (โครงการที่ 1)

1. ผู้มีส่วนร่วมจากในพื้นที่จังหวัดราชบุรี

เยาวชนแกนนำหลักจำนวน 7 คนและกลุ่มเพื่อนเยาวชนที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนเดียวกันเขตอำเภอเมือง ศิลปินที่อาศัยอยู่ในจังหวัดราชบุรี เช่น สาครินทร์ เครืออ่อน, มานพ มีจำรัส , jianyin (จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย) และ ณัฐวุฒิ รักษ์พงษ์ไทย ผู้ประกอบการร้านค้า เช่น ร้านอาตี๋โกปี บ้านเทียนหอม ร้านบลอสซั่ม กลุ่มนักรักกิจกรรมอื่น ๆ ในเขตจังหวัดราชบุรี เช่น กลุ่มจักรยานฟิกเกียร์ชาวราชบุรี (RF Ratchaburi Fixed) กลุ่มนักรดดนตรีเยาวชน
2. ผู้มีส่วนร่วมจากนอกพื้นที่จังหวัดราชบุรี

ประกอบด้วย ศิลปินรับเชิญ ได้แก่ วิทยากรในกิจกรรมเสวนา และ ร่วมแสดงงานดนตรี ผู้ประกอบการร้านค้า อาทิ รัตหน้าอาทิว และนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานกับทางโรงงานเก้าองไถ่
3. หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนงบประมาณ ได้แก่

สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (กระทรวงวัฒนธรรม) และงบประมาณส่วนตัวของวศินบุรีและโรงงานเก้าองไถ่

โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล พ.ศ. 2557 (โครงการที่ 2)

1. ผู้มีส่วนร่วมจากในพื้นที่ชุมชนหนองโพ ได้แก่

เยาวชนระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ ซึ่งเป็นเยาวชนเครือข่ายเดิมของบ้านนอกๆ ในแผนงานหนองโพKidดี โรงงาน PASAYA (บริษัท สิ่งทอชาติเงิน จำกัด) สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด ผู้ประกอบการร้านค้า ปราชญ์ชุมชน ฟาร์มโคนมครอบครัวเจริญรักษา
2. ผู้มีส่วนร่วมจากนอกพื้นที่ชุมชนหนองโพ ได้แก่

กลุ่มนักศึกษา จำนวน 29 คน ประกอบด้วย

กลุ่มนักศึกษาจากความร่วมมือระหว่างบ้านนอกๆ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการส่งเสริมการศึกษาให้นักศึกษาระดับปริญญาตรีได้ทำงานร่วมกับชุมชน จากคณะศิลปกรรมศาสตร์ จำนวน 20 คน และคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จำนวน 1 คน นักศึกษาระดับปริญญาตรี และปริญญาโท จากมหาวิทยาลัยศิลปากร จำนวน 7 คน จากคณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ และคณะโบราณคดี 1 คน

ศิลปินรับเชิญจากหน่วยงานเครือข่าย ภายในประเทศ จำนวน 4 คน และจากศิลปินเครือข่ายต่างประเทศ 1 คน

3. หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนงบประมาณ ได้แก่

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑสถานชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559 (โครงการที่ 3)

1. ผู้มีส่วนร่วมจากในพื้นที่ชุมชนหนองโพ

ประกอบด้วย แรงงานชาวมียนมา ซอว์สุ และ จอว์โมว์ และเพื่อน ๆ ในเขตชุมชนหนองโพเยาวชนบริเวณสตูดิโอศิลปิน หรือบ้านนอกๆ ชาวชุมชนหนองโพที่อาศัยอยู่ใกล้ ๆ บ้านพักของ ซอว์สุ และ จอว์โมว์ ในโครงการ โรงงาน PASAYA (บริษัท สิ่งทอชาติเงิน จำกัด) เจ้าอาวาสวัดหนองโพ ผู้ประกอบการร้านค้าชุมชน ฟาร์มโคนมครอบครัวเจริญรักษา

2. ผู้มีส่วนร่วมจากนอกพื้นที่ชุมชนหนองโพ

แรงงานชาวมียนมาในเขตอำเภอบ้านโป่ง ศิลปินไทยจำนวน 8 คน (เป็นชาวจังหวัดราชบุรี จำนวน 2 คน) ศิลปินต่างประเทศ แบ่งออกเป็น 1) ศิลปินที่ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยจากไต้หวัน จำนวน 2 คน และ 2) ศิลปินและนักวิจัยต่างประเทศในภูมิภาคเอเชีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยุโรป ที่คัดสรรโดยภัณฑารักษ์หรือผู้รับผิดชอบโครงการ จำนวน 12 คน นักศึกษาฝึกปฏิบัติงาน จำนวน 2 คน และจิตอาสาจากต่างประเทศจำนวน 2 คน

3. หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ได้แก่

หอศิลปมหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ เจแปนฟาวน์เดชัน กรุงเทพฯ (Japan Foundation, Bangkok)

โครงการชุมชนมือทำ พ.ศ. 2561 (โครงการที่ 4)

1. ผู้มีส่วนร่วมจากในพื้นที่ชุมชนหนองโพ และพื้นที่จังหวัดราชบุรี

เจ้าอาวาสวัดหนองโพ โรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ โรงเรียนหนองโพวิทยา ร้านสายฝนนมสด (ผู้ประกอบการในชุมชน) เครือข่ายสมาชิกชุมชนและเยาวชนหนองโพจากการร่วมดำเนินงานในโครงการที่ผ่านมาของบ้านนอกฯ โรงงาน PASAYA (บริษัท สิ่งทอชาติิน จำกัด) โรงงานดินทอง และโรงงานเก้าอี้ไม้

2. ผู้มีส่วนร่วมจากนอกพื้นที่ชุมชนหนองโพ

คณะทำงานร่วมที่มาจากภายนอกพื้นที่ ประกอบด้วย อาสาสมัครร่วมการดำเนินงานโครงการ ประมาณ 8 คน กลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมจากจังหวัดเพชรบุรี 1 กลุ่ม คือ กลุ่มลูกหว่า และ ศิลปินเครือข่ายรับเชิญ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ ศิลปินต่างประเทศ จากประเทศอินโดนีเซีย จำนวน 2 กลุ่ม และ ศิลปินเครือข่ายในประเทศไทย จำนวน 5 คน

หน่วยงานประสานความร่วมมือกับแหล่งทุนสนับสนุน ได้แก่ Outsiders Factory ได้หวัน มูลนิธิวัฒนธรรมและศิลปะแห่งชาติได้หวัน (The National Culture and Arts Foundation) สำนักงานเศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทเปประจำประเทศไทย (Taipei Economic and Culture Office in Thailand)

3. หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน

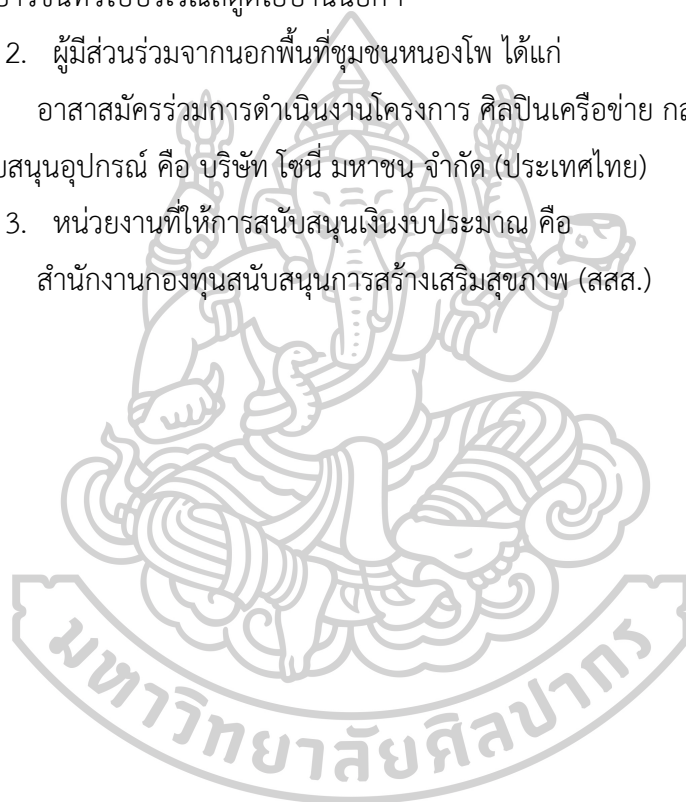
สนับสนุนพื้นที่จัดกิจกรรมเสวนา โดย หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร และ สนับสนุนงบประมาณ ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (กระทรวงวัฒนธรรม) กระทรวงวัฒนธรรมได้หวัน (Ministry of Culture) มูลนิธิเอเชีย-ยุโรป (Asia-Europe Foundation)

โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562

(โครงการที่ 5)

ภายใต้แผนงานหนองโพKiDดี มีการเน้นการทำงานร่วมกับเยาวชน และสมาชิกชุมชนหนองโพเป็นฐาน ประกอบด้วย การขอความร่วมมือจากเครือข่ายเกษตรกรโคนมที่สะดวกในการให้ความร่วมมือในกิจกรรม บุคลากรหรือหน่วยงานรัฐ อาทิ โรงเรียนชุมชน ที่มีส่วนร่วมรู้-แสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมโครงการ ความร่วมมือจาก อดีตผู้อำนวยการ และคุณครูโรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ ช่วยประสานให้กลุ่มสตรีในชุมชนได้รับทราบ และเกิดความสนใจเข้าร่วมกิจกรรม รับรู้ถึงการตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน เป็นต้น สามารถสรุปโครงสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ได้ดังนี้

1. ผู้มีส่วนร่วมจากในพื้นที่ชุมชนหนองโพ
หน่วยงานภาครัฐ และประชาสังคม ได้แก่ วัดหนองโพ โรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ
โรงเรียนหนองโพวิทยา สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี (ในพระบรมราชูปถัมภ์) เทศบาลตำบลหนองโพ
ผู้ประกอบการ ร้านค้า สมาชิกชุมชนหนองโพ ได้แก่ ร้านสายฝนนมสด
(ผู้ประกอบการในชุมชน) ฟาร์มโคนมครอบครัวเจริญรักษา และครอบครัวมูลทรัพย์
เครือข่ายสมาชิกชุมชน ได้แก่ เยาวชนจากการขออนุญาตเข้าร่วมมือจาก
โรงเรียนและเยาวชนทั่วไปบริเวณสตูดิโอบ้านนอกๆ
2. ผู้มีส่วนร่วมจากนอกพื้นที่ชุมชนหนองโพ ได้แก่
อาสาสมัครร่วมการดำเนินงานโครงการ ศิลปินเครือข่าย กลุ่มนักกิจกรรมทางสังคม
หน่วยงานสนับสนุนอุปกรณ์ คือ บริษัท โซนี่ มหาชน จำกัด (ประเทศไทย)
3. หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนเงินงบประมาณ คือ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

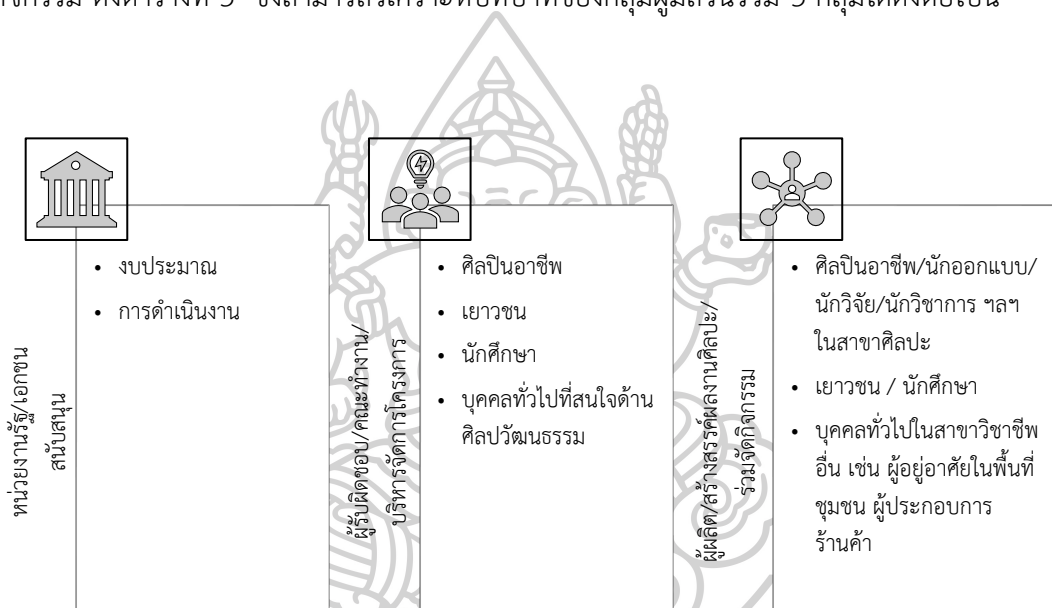

ตารางที่ 3 ประเภทและบทบาทผู้มีส่วนร่วมในโครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี โดยสังเขป

โครงการ	โครงสร้างการดำเนินงานโครงการศิลปะ												
	หน่วยงานรัฐ/เอกชน/ภาคประชาสังคม				ผู้รับผิดชอบโครงการ (ศิลปิน)				ผู้ผลิต/สร้างสรรค์ผลงานศิลปะ				
	สนับสนุนงบประมาณ		สนับสนุนการดำเนินงาน		ในพื้นที่		นอกพื้นที่		ศิลปินอาชีพ/นักออกแบบ/นักวิจัย/นักวิชาการด้านศิลปะ		บุคคลทั่วไป		
ในพื้น ที่	นอก พื้นที่	ในพื้น ที่	นอก พื้นที่	ในพื้น ที่	นอก พื้นที่	ในพื้น ที่	นอก พื้นที่	ในพื้น ที่	นอก พื้นที่	ในพื้น ที่	นอก พื้นที่	ในพื้น ที่	นอก พื้นที่
โครงการที่ 1	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
โครงการที่ 2	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
โครงการที่ 3	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
โครงการที่ 4	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
โครงการที่ 5	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•

สรุป วิเคราะห์โครงสร้างการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชน

จากข้อมูลกลุ่มผู้มีส่วนร่วมทั้ง 5 โครงการกรณีศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยสังเกตว่าโครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชน ทั้ง 5 กรณีศึกษา ประกอบด้วยผู้มีส่วนร่วม 3 กลุ่มเช่นเดียวกัน (ภาพที่ 74) ได้แก่ 1) หน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมที่ให้การสนับสนุน 2) ผู้รับผิดชอบ-คณะทำงานบริหารจัดการโครงการ และ 3) ผู้ผลิตหรือสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยประเภทของผู้มีส่วนร่วมในแต่ละกลุ่มที่มีบทบาทในการดำเนินงาน 3 ด้าน คือ บทบาทในการเป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน บทบาทของการเป็นผู้รับผิดชอบบริหารจัดการโครงการ และบทบาทของผู้ผลิตหรือสร้างสรรค์ผลงาน หรือกิจกรรม ดังตารางที่ 3 ซึ่งสามารถวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม 3 กลุ่มได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 74 โครงสร้างการดำเนินงานประกอบด้วยผู้มีส่วนร่วม 3 กลุ่ม

หน่วยงานรัฐ/เอกชน/ภาคประชาสังคม

บทบาทการมีส่วนร่วมของ หน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมที่สนับสนุนการดำเนินงานโครงการแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ สนับสนุนด้านงบประมาณ และสนับสนุนด้านการดำเนินงาน

- การสนับสนุนด้านงบประมาณ

สังเกตได้ว่า ส่วนใหญ่โครงการกรณีศึกษาทั้ง 5 โครงการมีการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกพื้นที่ชุมชนทุกโครงการ และจากภายในพื้นที่ชุมชนหรือในเขตพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน 2 โครงการ คือ โครงการที่ 1 และ โครงการที่ 4 โดยทั้ง 2 โครงการมีการได้รับการสนับสนุนเป็นเงินงบประมาณจากหน่วยงานในพื้นที่ คือ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (กระทรวงวัฒนธรรม) ในการนำมาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมภายในโครงการ ดังกล่าวทำให้พิจารณาถึง

บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดราชบุรี และความร่วมมือระหว่างกลุ่มศิลปินร่วมสมัยกับหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนในพื้นที่ได้หลายมิติ เช่น สะท้อนถึงหน่วยงานรัฐหรือเอกชนกับการดำเนินการจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบศิลปะชุมชน หรือการจัดสรรงบประมาณให้กลุ่มศิลปินร่วมสมัยจังหวัดราชบุรีนั้นยังมีค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับ การส่งเสริมกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบเทศกาลประจำปีในพื้นที่อำเภอและตำบลต่าง ๆ ที่มีความโดดเด่นในด้านการส่งเสริมอัตลักษณ์ ขนบประเพณี วัฒนธรรมชาติพันธุ์ ศิลปะการแสดง อาหาร ท้องถิ่น ศิลปะหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ตลาดประชารัฐ เป็นต้น และยังเป็นที่น่าสังเกตอีกว่า กิจกรรมโครงการศิลปะชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 5 โครงการนั้นไม่สอดคล้องหรือตอบโจทย์ ต่อนโยบายการปกครองท้องถิ่นหรือไม่ ซึ่งคำตอบจากการศึกษาในครั้งนี้ไม่น่าจะใช่ปัจจัยดังกล่าว ด้วยเป้าหมายของกิจกรรมและรูปแบบการดำเนินงานศิลปะในแต่ละโครงการกรณีศึกษาต่างแสดงถึงการให้ความสำคัญกับการศึกษาเรียนรู้วิถีชุมชน การส่งเสริมและพัฒนาชุมชนและสังคม อันจะนำมาซึ่งผลตอบแทนในเชิงความสัมพันธ์ทางสังคมชุมชน อาจไม่ได้มุ่งเน้นผลตอบแทนในเชิงพาณิชย์ ซึ่งจะมีความยั่งยืนในด้านการพัฒนาหากมีการร่วมมือระหว่างกลุ่มศิลปินและหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ปัจจัยที่เป็นผลให้ โครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรีทั้ง 5 โครงการ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ในสัดส่วนค่อนข้างน้อยกว่าได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภายนอก อาจยังไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจน แต่ให้ข้อสังเกตได้ในด้านแนวโน้มนโยบายในการจัดสรรงบประมาณของหน่วยงานที่มีอำนาจกำกับดูแลในพื้นที่จังหวัดราชบุรีได้ว่า มีการให้ความสำคัญทุนทางสังคมในด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ ซึ่งไม่ใช่เป้าหมายหลักของการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรีทั้ง 5 โครงการ ตัวอย่างที่เด่นชัดในการส่งเสริมกิจกรรมข้างต้นของหน่วยงานรัฐหรือเอกชน เช่น ผลสืบเนื่องที่ หอศิลป์ร่วมสมัยเจ้าอาวาสใต้ดิน ได้กลายเป็นจุดเช็คอินในสื่อสังคมออนไลน์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดราชบุรี และมีชื่ออยู่ในโครงการของสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2557 ที่กำหนดให้ราชบุรี เป็น 1 ใน 12 เมืองต้องห้าม...พลาด ต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 2 ปี ในภาพลักษณ์ของ “ชุมชนคนอาร์ต” หรือใน พ.ศ. 2561 สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้เชิญ วชิรบุรี และกลุ่มศิลปินในพื้นที่ เช่น กลุ่มศิลปินจากโครงการหนองโพKidดี-วิสาหกิจชุมชน (หนึ่งในโครงการศิลปะชุมชนกรณีศึกษา) เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการ “คนมันอาร์ต” ในช่วงเดือนสิงหาคม โดยเป็นลักษณะของการติดต่อให้เข้าร่วมกิจกรรม ไม่ใช่การติดต่อให้เข้าร่วมในกระบวนการหรือขั้นตอนของการวางแผน เตรียมการดำเนินงานโครงการดังกล่าว โดยโครงการจัดขึ้นจำนวน 3 วัน ตั้งแต่ 11 – 13 สิงหาคม พ.ศ. 2561 ภายในงานประกอบไปด้วยร้านค้า/ผู้ประกอบการมากมายที่ได้รับเชิญให้มาร่วมนำเสนอผลิตภัณฑ์ชุมชนต่าง ๆ

มากมาย มีการแสดงดนตรี กิจกรรมเวิร์กชอป (workshop) และอื่น ๆ เป็นต้น ดังกล่าวนี้อาจสะท้อนการให้คุณค่า “วัฒนธรรมทางศิลปะ” ของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ช่วง พ.ศ. 2550 - 2559 ที่มองกิจกรรมทางศิลปะเป็นรูปแบบหนึ่งของการส่งเสริมให้เกิดการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์¹¹⁸

ในส่วนของการได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานจากภายนอกพื้นที่ ที่พบว่ามีการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกพื้นที่ชุมชนทุกโครงการ เช่น โครงการที่ 2 และโครงการที่ 3 ประกอบไปด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในระดับนานาชาติ และการพัฒนาชุมชนผ่านสื่อสร้างสรรค์ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) กระทรวงวัฒนธรรมได้หวัน (Ministry of Culture) มูลนิธิเอเชีย-ยุโรป (Asia-Europe Foundation) เจแปนฟาวนด์ชัน กรุงเทพฯ (Japan Foundation, Bangkok) เป็นต้น ซึ่งสะท้อนถึงการเปิดกว้างของกลุ่มผู้สนับสนุนที่อยู่นอกพื้นที่จังหวัดราชบุรีที่เปิดโอกาสให้กลุ่มทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมสามารถเสนอขอรับทุนสนับสนุนได้ทุกปี และได้กลายเป็นทางเลือกให้กับผู้รับผิดชอบโครงการสำหรับการจัดหาทุนมาดำเนินงานในพื้นที่ชุมชนเมื่อไม่สามารถจัดหาเงินทุนได้จากหน่วยงานในพื้นที่

- การสนับสนุนการดำเนินงานโครงการ

สังเกตได้อย่างชัดเจนว่าการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 5 โครงการ ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหรือพื้นที่จังหวัดราชบุรีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยเทศบาลตำบล วัด โรงเรียน ร้านค้า เป็นต้น โดยมีบทบาทในการยินดีสนับสนุนในด้านพื้นที่ สถานที่ ข้อมูล การเข้าร่วมกิจกรรม การติดต่อประสานงาน และการเชิญชวนให้คนในพื้นที่หรือสมาชิกชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการ

การได้รับการสนับสนุนด้านการดำเนินงานจากหน่วยงานรัฐ/เอกชนจากภายนอกพื้นที่ เช่น หอศิลปมหาวิทยาลัยศิลปากร มูลนิธิวัฒนธรรมและศิลปะแห่งชาติ ได้หวัน (The National Culture and Arts Foundation) สำนักงานเศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทเปประจำประเทศไทย (Taipei Economic and Culture Office in Thailand) เป็นต้น นั้นจะเป็นไปในลักษณะของการสนับสนุนและการมีส่วนร่วม การเป็นเครือข่ายความร่วมมือ เช่น การให้ความร่วมมือในการประสานกับแหล่งทุนสนับสนุนในต่างประเทศ ความร่วมมือสนับสนุนพื้นที่นำเสนอผลงาน การสนับสนุนในการ

¹¹⁸ ดาริน วรณทรัพย์, “รูปแบบการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, 2561), 19.

แลกเปลี่ยนศิลปินให้เดินทางมาปฏิบัติงานในพื้นที่ระหว่างกันภายใต้สัญญาข้อตกลงร่วมกันระหว่างองค์กรที่จัดทำขึ้นเป็นรายปี อาทิ โครงการที่มีแผนงานศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน เป็นต้น

สรุปกลุ่มผู้มีส่วนร่วมประเภท หน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม ที่อยู่ในพื้นที่ชุมชน ได้ว่า มีบทบาทในลักษณะของการสนับสนุนและการมีส่วนร่วมในด้านการดำเนินงานเป็นส่วนใหญ่ และผู้วิจัยพบว่า หน่วยงานสนับสนุนนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่จะส่งผลต่อการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชนให้เกิดความต่อเนื่อง ซึ่งจากกรณีศึกษาทั้ง 5 โครงการ พบข้อจำกัดของการจัดหางบประมาณมาดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็น ได้รับงบประมาณมาในปริมาณที่จำกัด มีเงื่อนไขในเรื่องกรอบระยะเวลาในการใช้งบประมาณที่ไม่สัมพันธ์กับระยะเวลาทำงานจริงของวัตถุประสงค์ของโครงการที่ได้วางแผนไว้ จึงเป็นการแก้ไขปัญหาของผู้รับผิดชอบโครงการและคณะทำงานในการดำเนินงานจัดหาทุนมาดำเนินงานเอง เช่น การใช้ทุนส่วนตัวในโครงการที่ 1 ที่ใช้เงินงบประมาณส่วนตัวของผู้รับผิดชอบโครงการ (วศินบุรี) และโรงงานเจ้าฮงไถ่ และโครงการที่ 2 ถึง 5 มีการดำเนินการจัดหาทุนจากแหล่งทุนภายนอกพื้นที่ในการนำมาขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่

ผู้รับผิดชอบ/คณะทำงาน/บริหารจัดการโครงการ

สำหรับกลุ่มผู้มีส่วนร่วม ผู้รับผิดชอบโครงการหลักทั้ง 5 โครงการกรณีศึกษา มีความเด่นชัดและเหมือนกันคือ ศิลปินผู้รับผิดชอบโครงการ เกิดและเติบโตในพื้นที่ชุมชนที่จัดโครงการ ซึ่งถือเป็นข้อดีและเป็นประโยชน์ในด้านการดำเนินงานศิลปะที่ต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งหากเป็นโครงการที่ผู้รับผิดชอบโครงการหรือคณะทำงานไม่ได้เป็นคนในพื้นที่ จะมีผลให้กระบวนการดำเนินงานและรูปแบบการดำเนินงานนั้นแตกต่างออกไป โดยเฉพาะการเข้าถึงชุมชน และการตอบรับจากชาวชุมชนในการสร้างบทสนทนา การขอความร่วมมือ

จากตารางที่ 3 เมื่อพิจารณาในองค์ประกอบสามารถแบ่งกลุ่มผู้รับผิดชอบได้อีกตามประเภทงานบริหารจัดการโครงการ ที่เรียกโดยรวมว่า “คณะทำงาน” ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงคณะทำงาน พบว่าโครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี ทั้ง 5 โครงการ นั้น ไม่ได้เป็นคนในพื้นที่ทั้งหมด ดังที่ระบุในตารางที่ 3 ว่า ผู้รับผิดชอบโครงการเป็นคนในพื้นที่ ไม่มีจากนอกพื้นที่ ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยระบุเป็น วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ ผู้รับผิดชอบโครงการที่ 1 และ จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย (jiandyin) หรือหน่วยงาน บ้านนอกฯ ผู้รับผิดชอบโครงการที่ 2 ถึง 5

อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่า (ภาพที่ 74) ผู้รับผิดชอบ/คณะทำงาน/บริหารจัดการโครงการ ประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลากหลายประเภทที่ไม่ใช่เพียงศิลปินอาชีพเท่านั้น แต่ยังมีเยาวชน นักศึกษา บุคคลทั่วไปที่สนใจด้านศิลปวัฒนธรรม เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานขับเคลื่อนโครงการศิลปะชุมชน ซึ่งผู้วิจัยพบว่า การที่มีผู้รับผิดชอบ คณะทำงานโครงการ เป็นคนในพื้นที่และอยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนมากกว่า 3 ปี จะเป็นฐานหรือทุนทางมนุษย์ที่เอื้อประโยชน์ต่อทั้งคณะทำงานและสมาชิกชุมชน ด้วยการมีผู้นำในโครงการเป็นคนในพื้นที่ชุมชนช่วยให้สามารถ

ดำเนินงานไปได้โดยที่ความเสี่ยงในการเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าการเป็นคนจากภายนอกพื้นที่เข้าทำงานในชุมชนในระยะเวลาอันสั้น เพราะมีฐานของเครือข่ายชุมชน มีทุนทางประสบการณ์ในด้านกระบวนการสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ เคารพ และความผูกพันระหว่างกันกับสมาชิกชุมชนมาอย่างยาวนานในฐานะเป็นศิลปินในพื้นที่ที่มีบทบาทบริหารจัดการกิจกรรมร่วมกับคณะทำงานอาสาสมัครหรือผู้มีส่วนร่วมอื่น ๆ จากภายนอกชุมชน

ดังนั้น สำหรับคณะทำงานที่เป็นคนภายนอกชุมชนจึงต้องคำนึงถึงชุมชนเป็นสำคัญ ต้องอาศัยระยะเวลาในการสื่อสารทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ร่วมกับชุมชนที่จะดำเนินงานโครงการ ว่าสิ่งที่จะเข้าไปดำเนินการนั้นตรงกับความต้องการของสมาชิกชุมชน หรือเป็นประเด็นที่ชุมชนเห็นด้วยหรือไม่ เพื่อป้องกันการเกิดความขัดแย้งอันจะส่งผลให้เกิดปัญหาความร่วมมือในระยะยาว ซึ่งสำหรับโครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาทั้ง 5 โครงการนี้เป็นข้อได้เปรียบที่ผู้รับผิดชอบโครงการเป็นคนในพื้นที่ และมีฐานเครือข่ายในการทำงานความร่วมมือเป็นทุนเดิม แต่มีโจทย์ใหญ่ที่สำคัญที่คณะทำงานยังคงต้องค้นหาแนวทางกันต่อไปในด้านการขยายพื้นที่และขยายกลุ่มคนทำงานเข้ามาเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมทางศิลปะให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผู้ผลิต/สร้างสรรค์งานศิลปะ

จากข้อสรุปในตารางที่ 3 พบว่า ผู้มีส่วนร่วมในโครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชน ประเภทผู้ผลิต/สร้างสรรค์ผลงานศิลปะหรือกิจกรรมในโครงการประกอบด้วย 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มสาขาวิชาชีพด้านศิลปะ ได้แก่ ศิลปินอาชีพ นักออกแบบ นักวิจัย นักวิชาการ เยาวชน นักศึกษา และ 2) บุคคลทั่วไป ประกอบด้วย เยาวชน นักศึกษา บุคคลากรในสาขาวิชาชีพอื่น ๆ และผู้อยู่อาศัย ผู้ประกอบการร้านค้าชุมชน ประชาชนชุมชน เป็นต้น

สังเกตได้ว่า สัดส่วนของผู้ผลิตหรือสร้างสรรค์งานศิลปะหรือกิจกรรม ทุกโครงการกรณีศึกษามีกลุ่มผู้มีส่วนร่วมที่เป็นเยาวชน และผู้อยู่อาศัยในพื้นที่มาเข้าร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานหรือจัดกิจกรรม แสดงถึงการให้ความสำคัญของการผู้มีส่วนร่วมที่อยู่นอกเหนือกลุ่มสาขาอาชีพทางศิลปะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่พึงมีในการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชน

ในส่วนของผู้สร้างสรรค์ผลงานกลุ่มสาขาอาชีพทางศิลปะ พบว่าในโครงการที่ 3 และโครงการที่ 4 โดยมากเป็นศิลปินอาชีพ และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มาจากภายนอกพื้นที่ทั้งศิลปินต่างประเทศและศิลปินในประเทศไทย และโครงการที่ 1 และโครงการที่ 2 มีกลุ่มที่มีส่วนร่วมเป็นกลุ่มเยาวชนและนักศึกษาที่ยังมีประสบการณ์ในการทำงานศิลปะไม่มาก มีเพียง 2 โครงการที่ปรากฏผู้มีส่วนร่วมในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงาน เป็นศิลปินอาชีพจากในพื้นที่ราชบุรี คือ โครงการที่ 1 และโครงการที่ 3 ทำให้เป็นข้อสังเกตว่าในพื้นที่จัดกิจกรรมโครงการกรณีศึกษานั้น มีกลุ่มทำงานด้านศิลปะหรือกลุ่มขับเคลื่อนทางศิลปะร่วมสมัยในพื้นที่นอกเหนือไปจากศิลปินผู้รับผิดชอบโครงการนั้นค่อนข้างน้อย ไม่ค่อยได้รับการส่งเสริม และได้รับการดึงเข้ามาร่วมในกิจกรรม ทั้งนี้ ข้อสรุปที่กล่าวว่า

โครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี โครงสร้างการดำเนินงานไม่มีการเชิญชวนกลุ่มศิลปะ หรือผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะประเภทอื่น ๆ ในพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมนั้น ก็อาจเป็นการด่วนสรุป เพราะหากกล่าวถึงโครงการศิลปะชุมชนที่ไม่ใช่ 5 กรณีศึกษานี้ อาทิ โครงการศิลปะชุมชนในเขต อำเภอเมืองราชบุรีที่จัดโดย วศินบุรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2554 เป็นต้นมา พบว่าผู้มีส่วนร่วมที่เป็น ศิลปิน อาชีพ หรือบุคลากรในสาขาศิลปะในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ยังคงมีบทบาทเป็นผู้ผลิตหรือสร้างสรรค์ ผลงานศิลปะในโครงการศิลปะที่จัดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่องมากกว่าสิบปี คือ ศิลปินกลุ่มจาร์ทาวน์ (Jar Town) หรืออีกกลุ่มศิลปินท้องถิ่นในชุมชนหนองโพ อำเภอโพธาราม เป็นเยาวชนจากกลุ่มนาฏศิลป์ ไทยของชุมชนหนองโพ เข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงานในโครงการอบรมเชิง ปฏิบัติการไม่จำกัดสื่อเพื่อสร้างสรรค์ภาพยนตร์สั้นภายใต้แผนงานหนองโพKiDti ใน พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นแผนงานการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนเดียวกันกับ โครงการที่ 5 ซึ่งรับผิดชอบโครงการโดย หน่วยงาน บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม

ในส่วนของผู้คนทั่วไปที่เป็นบุคลากรในสาขาวิชาอื่น เช่น ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ผู้ประกอบการ ร้านค้าชุมชน ที่ปรากฏการมีส่วนร่วมทุกโครงการกรณีศึกษา เช่น ผลงานศิลปะที่ ประดิษฐ์โดยผู้อาวุโสในชุมชน การเชิญชวนร้านค้าและผู้ประกอบการมาร่วมนำเสนอสินค้าหรือ ผลิตภัณฑ์ของตนเอง กำหนดให้ร้านค้าชุมชนเป็นสถานที่แสดงผลงานที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับความ เป็นมาของร้านค้าตนเอง หรือการให้ชาวเมียนมาในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ร่วมกับศิลปินอาชีพจากนอกพื้นที่ เป็นต้น สะท้อนถึงการดึงความหลากหลายทางวิชาชีพหรือกลุ่มคน ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ชุมชนให้เข้ามาปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในกิจกรรมโครงการ ทำให้เกิดพื้นที่การ ทดลอง สร้างประสบการณ์ ขยายการรับรู้และลงมือปฏิบัติทางด้านศิลปะให้แก่ผู้ที่ไม่เคยสัมผัส เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในโครงสร้างการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม เป็นการสร้างวิธีการเข้าถึงกลุ่ม คนในชุมชนรูปแบบหนึ่ง ทำให้เกิดการนำเสนอและสื่อสารเรื่องราวของชุมชนผ่านผลงานศิลปะหรือ กิจกรรมได้อย่างหลากหลาย

นอกจากนี้ผู้วิจัยสังเกตว่า ผลตอบรับจากชุมชนที่มีต่อโครงการที่ผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่ เป็นเยาวชน นักศึกษา แม้บางโครงการเป็นกลุ่มคนจากภายนอกพื้นที่นั้น ทำให้เกิดภาพลักษณ์ของ การทำกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนในมิติของการเรียนรู้และส่งเสริมศักยภาพที่สร้างการปฏิสัมพันธ์ทาง สังคมร่วมกันในชุมชนไม่มากนักน้อย เช่น โครงการที่ 2 มีความคล้ายคลึงกับ โครงการที่ 1 ในโครงสร้าง การมีส่วนร่วมของการดำเนินงานที่เน้นส่งเสริมนักศึกษาหรือเยาวชนในการสร้างสรรค์หรือผลิตงาน ศิลปะในชุมชน คือสร้างพื้นที่ให้นักศึกษามีโอกาสและมีทักษะในการทำงานศิลปะ นำเสนอสู่พื้นที่ ชุมชน และทำงานร่วมกับชุมชน โดยมีความแตกต่างในส่วนของผู้สร้างสรรค์ผลงานในโครงการที่ 2 นั้นมาจากภายนอกพื้นที่เป็นส่วนใหญ่

ข้อเสนอแนะในมุมมองของผู้วิจัยคือ หากกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานเป็นผู้ที่เข้าไปในฐานะคนนอกชุมชน ต้องคำนึงถึงประเด็นของการยอมรับและความต้องการของผลงานหรือกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ เช่นเดียวกับข้อคำนึงสำหรับคณะทำงานที่มีผู้มีส่วนร่วมมาจากภายนอก เนื่องจากเมื่อโครงการศิลปะดำเนินเสร็จสิ้นลงตามกรอบระยะเวลาของงบประมาณแล้วนั้น ผลงานหรือกิจกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นในพื้นที่ชุมชนไม่ควรทิ้งร่องรอยหรือสร้างความเสียหายและไม่เป็นที่พึงพอใจต่อสมาชิกชุมชนนั้น ๆ ซึ่งโดยมากจะพบปัญหาลักษณะนี้กับโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนที่ดำเนินงานในระยะสั้นโดยไม่มีกระบวนการสื่อสารร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนอย่างชัดเจนก่อนลงมือปฏิบัติงาน

วิเคราะห์วิธีการและรูปแบบการดำเนินงานโครงการ

โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554

สรุปวิธีการดำเนินงานออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก คือ การวางแผนกิจกรรม การเตรียมงาน และการจัดแสดงผลงาน โดยทั้งสามกระบวนการ มีการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ทดลองสร้างสรรค์กิจกรรมหรือผลงานศิลปะ โดยมีศิลปิน ศิลปินเครือข่ายทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่จังหวัดราชบุรี และอาสาสมัคร(นักศึกษาฝึกปฏิบัติงาน) ให้ความร่วมมือในการเตรียมการ แนะนำให้คำปรึกษา ตลอดจนบริหารจัดการโครงการร่วมกับกลุ่มศิลปินเยาวชนให้ดำเนินงานได้สำเร็จลุล่วง

พื้นที่กิจกรรมทางศิลปะและรูปแบบของกิจกรรมภายในโครงการนั้นแบ่งเป็น 2 พื้นที่ ได้แก่ หอศิลป์ร่วมสมัยเถาองไถ่ ดีคูน ซึ่งใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมเสวนาและการบรรยาย นิทรรศการจัดวางผลงานแปรผันไปกับพื้นที่/ห้องของอาคาร เปรียบเสมือนพื้นที่กลางสำหรับให้ผู้คนสามารถมา Check in ในการร่วมทำกิจกรรม ซึ่งเป็นการขบขันในเรื่องการเป็นพื้นที่ทางศิลปะในพื้นที่ชุมชนอย่างป็นรูปธรรม

พื้นที่บริเวณถนนสุขุมวิทพิเศษ ประกอบด้วย การแสดงผลงานทัศนศิลป์ นิทรรศการภาพถ่ายในพื้นที่ นิทรรศการภาพวาด การแสดงดนตรีร่วมสมัย การแสดงนาฏศิลป์ การแสดงแฟชั่นโชว์ การฉายภาพยนตร์สั้นและอนิเมชัน หนังสือการ์ตูนสั้น กิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (interactive) เช่น กิจกรรมระบายสีบนเสื้อและถุงผ้า การตกแต่งหน้าเค้กและสบู่ม้ามือ การเชิญชวนให้ชิมรสชาติ/สัมผัสรูปลักษณะใหม่ ๆ ของอาหาร

โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้าง

แบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ พ.ศ. 2557

วิธีการทำงานของโครงการ พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) สรุปการดำเนินงานออกมาในรูปแบบนิทรรศการศิลปะในพื้นที่ชุมชนนั้น มีวิธีการดำเนินงานที่เปิดโอกาสให้นักศึกษามีทักษะในการดำเนินงานศิลปะตั้งแต่

กระบวนการ 1) การวางแผนกิจกรรม 2) การเตรียมงานนิทรรศการ และ 3) การจัดแสดงผลงาน ซึ่ง นักศึกษาสามารถร่วมแสดงความคิดเห็น และเป็นผู้สร้างสรรค์กิจกรรมหรือผลงานศิลปะ โดยมี jandyin (จิระเดช มีมาลัย และพรพิไล มีมาลัย) และคณาจารย์คณะศิลปกรรมศาสตร์ที่กำกับดูแล นักศึกษา จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมมือในการเตรียมการ ให้คำแนะนำปรึกษาตลอดการ ดำเนินงานโครงการ

พื้นที่การดำเนินงานภายในโครงการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ สตูดิโอศิลปินหรือบ้านนอกๆ ห้องจัดแสดงของบ้านนอกๆ (พื้นที่ห้องแถวขนาดเล็กในชุมชน) และ พื้นที่สาธารณะของชุมชน เช่น บริเวณวัดหนองโพ ศาลาอเนกประสงค์วัดหนองโพ โรงเรียนหน้าศาลเจ้าอาม้า Octospider Restaurant ณ โรงงาน PASAYA ป้ายรถเมล์ ร้านค้าชุมชน จำนวน 4 ร้าน เป็นต้น

รูปแบบของกิจกรรมภายในพื้นที่ข้างต้น ส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอผลงานจัดวางในพื้นที่ จำเพาะ (site-specific installation) และมีลักษณะชั่วคราว “เฉพาะกาล” คือจัดแสดงในช่วงเวลา ของนิทรรศการเท่านั้น ยกเว้นผลงานภาพวาดบนผนังบ้านที่ยังคงอยู่ถาวรและมีการเสื่อมสภาพไป ตามเวลา ได้แก่ 1) กิจกรรมการลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์และพูดคุยกับชุมชน กิจกรรมเสวนาและการ บรรยาย 2) การนำเสนอผลงานในรูปแบบนิทรรศการศิลปะ โดยแบ่งประเภท ดังนี้

การแสดงผลงานทัศนศิลป์ เช่น ภาพถ่าย สิ่งพิมพ์ แผ่นพับนิทรรศการ สื่อวิดีโอและเสียง งาน ฝีมือจากวัสดุธรรมชาติ (กาบมะพร้าว)

กิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (interactive) เช่น พิธีกรรมทางศาสนา การทำบุญเลี้ยงพระ การ รับประทานอาหารร่วมกันเนื่องในการทำบุญเลี้ยงพระ กิจกรรมเคลื่อนที่ประกอบการพิมพ์ลายเสื้อทำ มือให้กับผู้คนระหว่างทาง ขบวนพาเรดของเยาวชนหนองโพ ร่วมกับดนตรีพื้นบ้านโดยนักศึกษาจาก มหาวิทยาลัยศิลปากร ประติมากรรมจากการมีส่วนร่วมของเยาวชน การวาดภาพบนผนังอาคารที่พัก อาศัยของคนในชุมชน 1 แห่งอย่างมีส่วนร่วมโดยศิลปินและเจ้าของบ้าน

โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน

356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ)

พ.ศ. 2558-2559

วิธีการดำเนินงาน ที่มีการวางแผนและประสานกับศิลปินร่วมโครงการไว้ก่อนว่าจะเป็นการ ดำเนินงานที่มีกระบวนการสร้างผลงานศิลปะจากการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนหนองโพเป็นฐาน โดยที่ผลสรุปของโครงการนั้นเป็นรูปแบบนิทรรศการ

ขั้นตอนการวางแผนกิจกรรมโครงการ และการเตรียมงานนิทรรศการนั้น ผู้ที่มีบทบาทหลัก ในการดำเนินงานคือ คณะทำงานของบ้านนอกๆ ที่ประกอบด้วย ศิลปิน jandyin ผู้วิจัยในฐานะ ผู้จัดการโครงการ นักศึกษาฝึกปฏิบัติงาน และจิตอาสาจากภายนอกพื้นที่ชุมชนหนองโพ

การสร้างสรรคผลงานของศิลปินจำนวนหลายคนค่อนข้างมีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาการเตรียมผลงานศิลปะที่จะนำเสนอ เนื่องจากศิลปินส่วนใหญ่มาจากนอกพื้นที่ชุมชนและมาจากต่างประเทศ

ขั้นตอนของการเตรียมนิทรรศการส่วนใหญ่ศิลปิน jian dyin ภัณฑารักษ์ของนิทรรศการเป็นผู้ทำหน้าที่ออกแบบร่วมกับศิลปินเครือข่ายจาก Open Contemporary Art Center (ใต้หวัน) หนึ่งในคณะกรรมการขององค์กรบ้านนอกๆ และเป็นผู้ดำเนินการติดตั้งนิทรรศการเองร่วมกับคณะทำงานจิตอาสาและหอศิลปมหาวิทยาลัยศิลปากร จะมีศิลปินบางส่วนเท่านั้นที่สะดวกและมีส่วนร่วมในการติดตั้งผลงานในนิทรรศการ

พื้นที่การดำเนินงานภายในโครงการ ได้แก่ สตูดิโอศิลปินหรือบ้านนอกๆ ห้องจัดแสดงของบ้านนอกๆ (พื้นที่ห้องแถวขนาดเล็กในชุมชน) ที่ปรับพื้นที่เป็นบ้านพักของ ซอว์สุ และ จอว์โมว์ ในโครงการนี้ พื้นที่ชุมชนหนองโพ และหอศิลปมหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ

รูปแบบกิจกรรมภายในโครงการสามารถแบ่งออกเป็น 2 พื้นที่

กิจกรรมในพื้นที่ชุมชนหนองโพ ประกอบด้วย กิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในโครงการศิลปินในพำนัก ได้แก่ การนำชมหรือการลงพื้นที่สำรวจชุมชนให้แก่ศิลปิน และ กิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ของศิลปินและแรงงานชาวเมียนมา เช่น การสัมภาษณ์แลกเปลี่ยนเรื่องราว การล้างทำความสะอาดจักรยายนต์ การทำอาหาร การวาดเส้น การเขียนบันทึก การถ่ายภาพ การสร้างประติมากรรมจากวัสดุธรรมชาติ และการร้องเพลง เป็นต้น

กิจกรรมภายนอกชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการเสวนาโดยศิลปินร่วมโครงการและศิลปินริบเชิญจากต่างประเทศเนื่องในกิจกรรมปิดโครงการ การนำเสนอผลงานในรูปแบบนิทรรศการ ประกอบด้วย การแสดงผลงานทัศนศิลป์หลากหลายรูปแบบที่ได้มาจากกิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ บันทึกบทความ วิดีโอ ภาพถ่าย ภาพพิมพ์ วาดเส้น เสียง ศิลปะจัดวาง ประติมากรรม และกิจกรรมนำชมนิทรรศการ

โครงการชุมชนมือทำ (กรณีศึกษาชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2561

กระบวนการวางแผน-เตรียมกิจกรรมในโครงการชุมชนมือ คนในชุมชนหนองโพจะเข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการ และทำไม่ครบถ้วนทุกกระบวนการ คณะทำงานบ้านนอกๆ ในฐานะศิลปินในพื้นที่ มีการบริหารจัดการกิจกรรมในโครงการร่วมกับอาสาสมัครจากภายนอกชุมชน

ในกระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมทางศิลปะภายในพื้นที่ชุมชนมีความร่วมมือกับเยาวชนและสมาชิกชุมชน ซึ่งผู้ที่มีส่วนร่วมในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงานในโครงการโดยมากเป็นศิลปินอาชีพทั้งหมด ในส่วนของรูปแบบการดำเนินงาน กิจกรรมส่วนใหญ่ของโครงการเป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางศิลปะที่เน้นการปฏิสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมระหว่างศิลปินต่างประเทศและศิลปินในประเทศไทย

พื้นที่และรูปแบบการดำเนินงานภายในโครงการ ได้แก่

พื้นที่ภายในชุมชน เช่น โรงเรียนชุมชนวัดหนองโพ โรงเรียนหนองโพวิทยา ศาลา
อเนกประสงค์วัดหนองโพ อาคารพาณิชย์ในชุมชน และ พื้นที่ภายนอกชุมชน คือ หอศิลป์วัฒนธรรม
แห่งกรุงเทพมหานคร

รูปแบบกิจกรรมภายในโครงการ

การแสดงผลงานถาวร ได้แก่ ภาพวาดลายเส้นบนผนังอาคารในพื้นที่ชุมชน

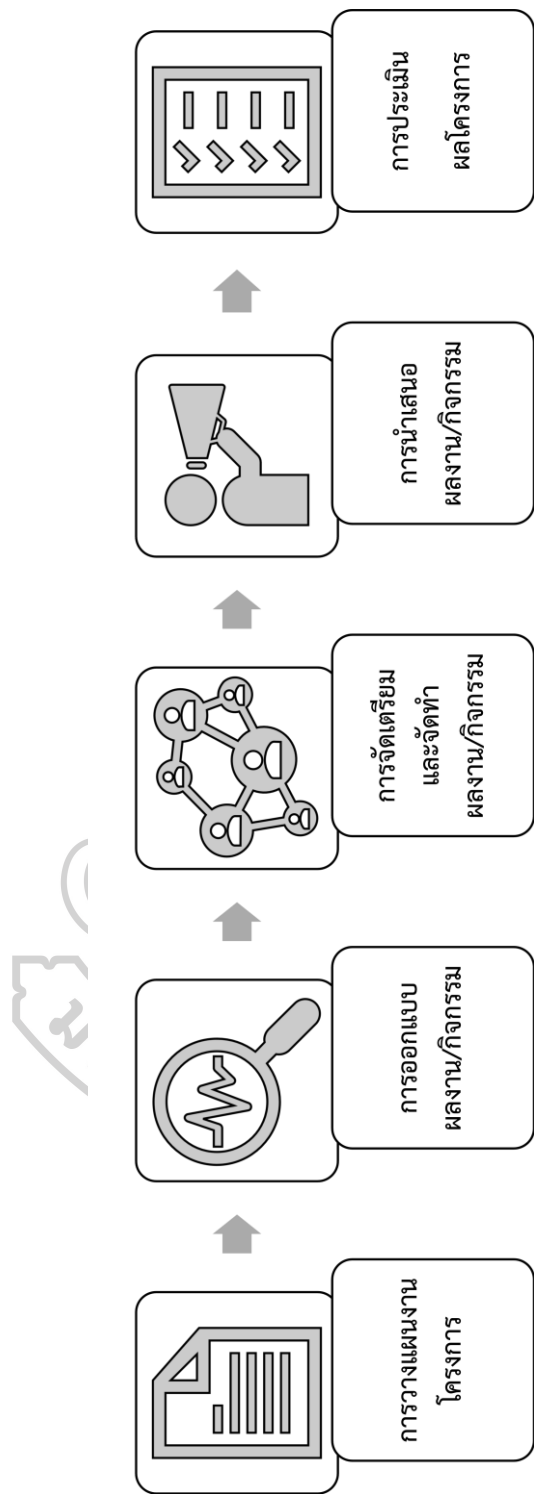
กิจกรรมในลักษณะชั่วคราว ได้แก่ การแสดงผลงานทัศนศิลป์ เช่น การแสดงดนตรีร่วมสมัย
ประติมากรรม กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (workshop)/กิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (interactive) เช่น การ
ทำเครื่องดนตรีทำมือดินเผา การเล่นดนตรีจากภาชนะดินเผา การทำตุ๊กตาจากวัสดุอิเล็กทรอนิกส์
การดำเนินงานนอกพื้นที่ชุมชนหนองโพ กิจกรรมเสวนาโดยศิลปินร่วมโครงการ

โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562

การดำเนินงานใช้กระบวนการเรียนรู้ในภูมิปัญญาเดิมของชุมชน ผ่านกิจกรรมทางศิลปะที่
ผสมผสานกับความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งการพัฒนา
กิจกรรมของโครงการนั้นบริหารจัดการโดยคณะทำงานของบ้านนอกๆ ซึ่งประกอบด้วย นักกิจกรรม
ทางสังคม จิตอาสาจากภายนอกชุมชน ซึ่งมีความสามารถในองค์ความรู้ด้านทัศนศิลป์ ทำการบูรณา
การสร้างกิจกรรมให้แก่เยาวชนและสมาชิกชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไม่จำกัด
สื่อ มุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (ผลิตภัณฑ์ต้นแบบชุมชน) ที่สามารถเป็นต้นแบบทางเลือกกับคน
ในชุมชนได้ทดลองทำเป็นอาชีพ

พื้นที่การดำเนินงานภายในโครงการ ได้แก่ สตูดิโอบ้านนอกๆ บ้านนอกคอมมูแลบ ฟาร์ม
โคนม บริเวณศาลเจ้าที่สำคัญในชุมชน พื้นที่ตลาดนัดชุมชนวัดหนองโพ

รูปแบบกิจกรรมภายในโครงการ ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ ผ่านการลงพื้นที่ฟาร์ม
โคนม กิจกรรมสาธิตและปฏิบัติการ ได้แก่ การทำสบู่นม การทำโยเกิร์ต การทำภาพพิมพ์แกะไม้ และ
กิจกรรมทำสื่อองค์ความรู้และประชาสัมพันธ์ ได้แก่ สิ่งพิมพ์โปสเตอร์ สมุดทำมือถอดความรู้
ผลิตภัณฑ์จากนม (โยเกิร์ตและสบู่) และวิดีโอสั้น

ภาพที่ 75 ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการการศึกษาคิดปุ่ชุมชน

สรุป วิเคราะห์วิธีการและรูปแบบการดำเนินงานโครงการ

โครงการศิลปะในชุมชนทั้ง 5 กรณีศึกษา ปรากฏกระบวนการทำงานที่ประกอบด้วยวิธีการดำเนินงานโครงการ 5 ขั้นตอนร่วมกัน ได้แก่ 1) การวางแผนงานโครงการ 2) การออกแบบผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ 3) การจัดเตรียมและจัดทำผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ 4) การนำเสนอผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ 5) การประเมินผลโครงการ (ภาพที่ 75)

สรุปการวิเคราะห์ที่ได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

- 1) ขั้นตอนการดำเนินงานและบทบาทหน้าที่ในการมีส่วนร่วม
- 2) พื้นที่และรูปแบบของกิจกรรมในโครงการศิลปะชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงานและบทบาทหน้าที่ในการมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยพบว่าทั้ง 5 โครงการกรณีศึกษา มีทิศทางของการขั้นตอนการดำเนินงานเป็นไปในลักษณะเดียวกันทั้ง 5 ขั้นตอน ดังตารางที่ 3 แต่ผู้มีส่วนร่วมประเภทต่าง ๆ ในโครงการมีบทบาทร่วมในแต่ละขั้นตอนการดำเนินงานแตกต่างกัน ดังนี้

- หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน

โดยมากมีบทบาทในขั้นตอนการดำเนินงาน 2 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผนงานโครงการ และการประเมินผลโครงการ โดย โครงการที่ 1 เป็นโครงการเดียวในกรณีศึกษา ที่หน่วยงานสนับสนุนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทั้ง 5 ขั้นตอน เนื่องจากการวางแผนงานโดยกลุ่มศิลปินและเยาวชนเอง และเป็นการดำเนินการจัดหาทุนสนับสนุนในภายหลังเพื่อนำมาใช้สมทบเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม ขณะที่ 4 โครงการกรณีศึกษา หน่วยงานสนับสนุนได้เข้ามามีบทบาทร่วมทั้ง 2 ขั้นตอนข้างต้น เนื่องจากเป็นโครงการที่มีการจัดหางบประมาณมาใช้ในการดำเนินงานบริหารจัดการโครงการ และแหล่งทุนมีเงื่อนไขในการให้ทุนมาดำเนินงาน ในการเสนอขอรับทุนในการดำเนินงานมีความจำเป็นต้องปรับแผนงานการดำเนินงานหรือกำหนดข้อตกลงให้สอดคล้องกับแนวทางการทำงานของแหล่งทุน หรือกำหนดข้อตกลงในการร่วมดำเนินงานร่วมกัน ตลอดจนถึงสร้างผลลัพธ์ให้ตรงตามตัวชี้วัดของแหล่งทุน ดังนั้น หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนจึงเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในแผนงานและการประเมินผลโครงการด้วย

ในกรณีที่ได้รับการสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและในด้านการดำเนินงาน เช่น การได้รับเงินทุนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในโครงการที่ 2 นำมาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมร่วมกับนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือการได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ติดต่อกันมากกว่าสองครั้ง โดยเงื่อนไขในการรับทุนสนับสนุน คณะทำงานต้องมีการวางแผนและเสนอแผนงานให้แหล่งทุนทราบ ตลอดจนถึงเสร็จสิ้นระยะเวลาดำเนินงานโครงการภายใต้ทุนสนับสนุนดังกล่าว จะมีการส่งรายงานผลการดำเนินงาน เพื่อเป็นหลักฐานและใช้เป็นผลการ

ตารางที่ 4 สรุปบทบาทการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ 5 ขั้นตอน
 (1) การวางแผนงานโครงการ (2) การออกแบบผลงาน/กิจกรรมในโครงการ (3) การจัดเตรียมและจัดทำผลงาน/กิจกรรมในโครงการ
 (4) การนำเสนอผลงาน/กิจกรรมในโครงการ (5) การประเมินผลโครงการ

ผู้มีส่วนร่วม / ขั้นตอน	โครงการที่ 1					โครงการที่ 2					โครงการที่ 3					โครงการที่ 4					โครงการที่ 5					
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	
หน่วยงาน สนับสนุน						•					•										•					•
ผู้รับผิดชอบ/ คณะทำงาน โครงการ	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
ผู้ผลิต- สร้างสรรค์ ผลงาน/ กิจกรรม		•	•	•			•	•	•			•	•	•			•	•	•			•	•	•		•
ชุมชน			•	•			•	•	•			•	•	•			•	•	•			•	•	•		•

ประเมิน เป็นฐานข้อมูลในการดำเนินการจัดหาทุนจากหน่วยงานเดิมในครั้งถัดไป บางครั้งมีการติดตามผลการดำเนินงานจากหน่วยงานให้ทุนระหว่างดำเนินการดำเนินงานโครงการด้วย เช่น โครงการที่ 4 และ โครงการที่ 5

ในกรณีที่หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้านการดำเนินงานที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนแนวทางการดำเนินโครงการ พบการมีบทบาทร่วมในการวางแผนกิจกรรมภายในโครงการในขั้นตอนที่ 3 คือ การนำเสนอผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ อาทิ บทบาทของหอศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยศิลปากร ในความร่วมมือดำเนินการจัดนิทรรศการศิลปะร่วมสมัย อันเป็นกิจกรรมสรุปผลการดำเนินงานของโครงการที่ 3 โดยมีการตกลงร่วมกันระหว่างคณะทำงานโครงการและหน่วยงานสนับสนุน ในการส่งเสริมพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ การแลกเปลี่ยนและร่วมมือกันในด้านการทำงานบำรุงศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน หรือ หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ในการสนับสนุนพื้นที่จัดกิจกรรมในขั้นตอนนำเสนอผลงาน โครงการที่ 4 เป็นต้น

- ผู้รับผิดชอบและคณะทำงาน บริหารจัดการโครงการ

ผู้รับผิดชอบโครงการ คณะทำงานบริหารจัดการโครงการกรณีศึกษาทั้ง 5 โครงการ ดังตารางที่ 4 แสดงถึงการมีบทบาทร่วมตลอดทั้งกระบวนการดำเนินงานโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชน โดยเฉพาะศิลปินผู้รับผิดชอบโครงการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในคณะทำงานบริหารจัดการโครงการ ผู้วิจัยพบว่าแต่ละโครงการกรณีศึกษา คณะทำงานประกอบด้วยกลุ่มผู้มีส่วนร่วมที่แตกต่างกันไป อาทิ เยาวชน นักศึกษาฝึกปฏิบัติงานหรือจิตอาสา สมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในฐานะคณะทำงานที่ไม่ได้มีบทบาทในทุกขั้นตอน และเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะชั่วคราวเฉพาะช่วงระยะเวลาของโครงการ ดังนั้น คณะทำงานในแต่ละโครงการกรณีศึกษาจึงมีความแตกต่างกันของการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนการดำเนินงาน เช่น

โครงการที่ 1 และ โครงการที่ 2 เยาวชนและนักศึกษาร่วมในโครงการเป็นส่วนหนึ่งในคณะทำงานบริหารจัดการโครงการ โดยมีส่วนร่วมในขั้นตอนวางแผนงานโครงการ ควบคู่ไปกับการเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานและกิจกรรมในโครงการ โดยในขั้นตอนการออกแบบ การจัดเตรียมและจัดทำผลงานหรือกิจกรรม และการนำเสนอผลงานและกิจกรรมในโครงการ มีการให้ศิลปินเครือข่ายทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่จังหวัดราชบุรี และอาสาสมัครหรือนักศึกษาฝึกปฏิบัติงาน ร่วมบริหารจัดการกิจกรรมร่วมกับกลุ่มศิลปินเยาวชน เป็นต้น ซึ่งคณะทำงานกลุ่มดังกล่าว ไม่ได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนการประเมินผลโครงการ

โครงการที่ 3 และ โครงการที่ 4 คณะทำงานที่เป็นนักศึกษาฝึกปฏิบัติงาน จิตอาสา มีบทบาทในขั้นตอนออกแบบผลงานและกิจกรรมในโครงการ และขั้นตอนการเตรียมงานนิทรรศการ ขั้นตอนนำเสนอผลการดำเนินงานโครงการ โดยร่วมประสานงาน เตรียมการให้กับผู้สร้างสรรค์หรือผู้ผลิตผลงานและกิจกรรม ไม่ได้ทำหน้าที่บริหารจัดการแผนงานตลอดโครงการ และร่วมประเมินผล

โครงการ เช่นเดียวกับโครงการที่ 5 คณะทำงานที่เป็นนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการวางแผน ออกแบบผลงานและกิจกรรมในโครงการ ร่วมเตรียมงานกิจกรรมในโครงการ ตลอดจนร่วม กระบวนการนำเสนอผลงานโครงการ โดยไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนงานโครงการร่วมกับ ผู้รับผิดชอบโครงการตั้งแต่เริ่มต้น หรือร่วมประมวลผลโครงการเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ

ผู้วิจัยพบว่า การที่ผู้รับผิดชอบโครงการ และคณะทำงานเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ที่ทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงานทั้งโครงการ และเป็นประโยชน์ในการพัฒนากิจกรรมโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนในครั้งถัดไปหากยังคงโครงสร้าง การมีส่วนร่วมเป็นคณะทำงานบริหารจัดการเพิ่มเติม ซึ่งโครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัด ราชบุรี มีแกนนำผู้รับผิดชอบโครงการเป็นศิลปินอาชีพในพื้นที่ (jianyin) แต่การผลัดเปลี่ยนผู้มีส่วน ร่วมของคณะทำงานในแต่ละโครงการอยู่บ่อยครั้งก็เป็นปัญหาร่วมที่พบเจอในการขาดกำลังขับเคลื่อน หรือคณะทำงานที่จะร่วมบริหารจัดการแผนงานอย่างต่อเนื่อง ดังกรณีศึกษาโครงการที่ 5 ซึ่งพบว่า ปัญหาของแนวทางการนำไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนของโครงการนั้นมีข้อจำกัดเรื่องการขยายกลุ่มผู้ มีส่วนร่วมในภายในพื้นที่ชุมชน และวิธีการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการที่ยังขาดความพร้อมของ กลุ่มคนในพื้นที่ชุมชนที่จะร่วมเป็นสมาชิกในการพัฒนาโครงการหรือรูปแบบของกิจกรรมให้มีความ ต่อเนื่อง ด้วยแนวทางการนำไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนของโครงการที่ 5 ในปัจจุบันยังคงอยู่ระหว่าง การพัฒนา แม้ว่าจะระหว่างการดำเนินงานโครงการนั้นจะมีเยาวชนในพื้นที่เข้ามาร่วมกิจกรรมโครงการ และมีกลุ่มผู้ใหญ่ที่มาร่วมทดลองทำสบู่ตามความสนใจในการทำสบู่นมใช้เองหรือมีความคิดที่จะผลิต จำหน่ายเอง แต่เมื่อโครงการได้เสร็จสิ้นลงตามกรอบระยะเวลาของทุนสนับสนุน กำลังคนในการ ร่วมกันพัฒนาผลผลิต (ผลิตภัณฑ์ต้นแบบชุมชน) ที่เกิดขึ้นจากโครงการอย่างต่อเนื่องนั้นมีจำนวนน้อย มาก ทำให้คณะทำงานที่เป็นศิลปินในพื้นที่ชุมชนและเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ จึงดำเนินการพัฒนา ในส่วนของผลิตภัณฑ์ ตรายสินค้า บรรจุภัณฑ์ จนสามารถนำไปจัดจำหน่ายได้ในตลาดจริง ตลอดจน บริหารจัดการลงทุนขยายตลาดภายในคณะทำงานด้วยทุนของตนเอง ควบคู่ไปกับการยังคงใช้ ทรัพยากรในแหล่งชุมชนเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สบู่นม เพื่อสร้างมูลค่าให้กับทรัพยากร ในพื้นที่และแนวคิดของการพึ่งพาตนเอง อีกทั้งมีการสร้างความร่วมมือ ทดลองสร้างบุคลากรที่เป็นคน ในชุมชนที่มีความพร้อมและสนใจ เช่น เยาวชนในพื้นที่ ฟาร์มโคนม สมาชิกชุมชนที่ว่างจากงาน ประจำ เป็นต้น เพื่อเป้าหมายในระยะยาวในการให้คนในชุมชนสนใจร่วมทำวิสาหกิจ หรือเยาวชนใน บริเวณใกล้เคียงกับสตูดิโอของศิลปินผู้รับผิดชอบโครงการนั้น เข้ามามีส่วนร่วมในส่วนของการทำ บรรจุภัณฑ์หรือกิจกรรมทางศิลปะอื่น ๆ ต่อไป เป็นต้น

- ผู้ผลิต-สร้างสรรค์งานศิลปะหรือกิจกรรม

การดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรีทั้ง 5 โครงการ มีทิศทางให้ ผู้ผลิตงานหรือสร้างสรรค์งานมีบทบาทร่วมใน 3 ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการเหมือนกัน ได้แก่ การ

ออกแบบผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ การจัดเตรียมและจัดทำผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ และ การนำเสนอผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ โดยในกระบวนการสร้างสรรค์กิจกรรมทางศิลปะ ภายในพื้นที่ชุมชน ในโครงการที่ 1 โครงการที่ 2 และ 3 มีการให้เยาวชนและสมาชิกชุมชน และ นักศึกษาจากภายนอกพื้นที่มีส่วนร่วมในขั้นตอนวางแผนรูปแบบการจัดแสดงหรือนำเสนอผลงาน ตลอดจนเป็นผู้ดำเนินการติดตั้งผลงานศิลปะเองในพื้นที่จริง ขณะที่ศิลปินรับเชิญที่ร่วมในโครงการที่ 3 ไม่ได้ร่วมในขั้นตอนการนำเสนอผลงานหรือกิจกรรมในโครงการหรือการติดตั้งทั้งหมดด้วยดีด เจื่อนใจในกรอบระยะเวลามาร่วมปฏิบัติงานสร้างสรรค์

- ชุมชน

โครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรีทั้ง 5 โครงการ มีการให้ชุมชนเข้ามามีส่วน ร่วม 2 ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ คือ ขั้นตอนการจัดเตรียมและจัดทำผลงานหรือกิจกรรมใน โครงการ และ ขั้นตอนการนำเสนอผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ชุมชนให้ ความร่วมมือในการขอข้อมูลแก่ผู้สร้างสรรค์ในการจัดเตรียมและจัดทำผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ เช่น ให้ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรมทางศิลปะกับศิลปิน การอนุเคราะห์สถานที่ อนุเคราะห์ข้อมูล ในฐานะวิทยากรให้ความรู้ในกิจกรรมโครงการ ตลอดจนร่วมจัดกิจกรรมและมีส่วนร่วมในการนำเสนอ ผลงาน เช่น ผู้ประกอบการในพื้นที่ร่วมนำเสนอองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของชุมชนหรือ ตนเอง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการดำเนินงานที่ลดความเสี่ยงในการสร้างความขัดแย้งใน พื้นที่ชุมชน พบว่า การให้ชุมชนรับรู้และมีส่วนร่วมในการให้ความร่วมมือกับคณะทำงานในการ จัดเตรียม-ทำผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ และร่วมเป็นส่วนหนึ่งในขั้นตอนการนำเสนอผลงานหรือ กิจกรรมในโครงการนั้น ได้รับการให้ความสำคัญในทุกโครงการกรณีศึกษา

ในกรณีที่ชุมชนเป็นผู้ผลิตหรือสร้างสรรค์งานศิลปะหรือกิจกรรมในโครงการ มีส่วนรับรู้หรือ ทำความเข้าใจในขั้นตอนการวางแผนงานโครงการร่วมกับคณะทำงานนั้น จะเป็นผลดีต่อผลลัพธ์ของ กิจกรรมหรือผลงานศิลปะที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชน ด้วยทำให้เกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกันหรือทำ ให้ชุมชนมีความรู้สึกร่วมในผลงานหรือกิจกรรมของโครงการ ซึ่งจะมีผลต่อความยั่งยืนของการจัด กิจกรรมทางศิลปะร่วมสมัยขึ้นในพื้นที่ชุมชน โดยข้อสังเกตนี้ สัมพันธ์กับประเด็นปัญหาที่พบในเรื่อง ข้อจำกัดภายในพื้นที่ชุมชน และวิธีการดำเนินงานบริหารจัดการโครงการ ที่ยังขาดความพร้อมของ กลุ่มคนในพื้นที่ชุมชนร่วมเป็นสมาชิกในการพัฒนาโครงการให้มีความต่อเนื่องดังที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ ซึ่งปรากฏปัญหานี้ในทุกโครงการกรณีศึกษา ด้วยชุมชนที่เป็นผู้อาศัยในพื้นที่ยังเข้ามามีส่วนร่วมในการ วางแผนงานโครงการตั้งแต่ต้นค่อนข้างน้อย มีคณะทำงานร่วมโครงการในลักษณะชั่วคราว ยังไม่พบ คณะทำงานที่เป็นสมาชิกชุมชน (ไม่รวมศิลปินในพื้นที่แกนนำผู้รับผิดชอบโครงการ) ที่จัดตั้งเป็น คณะกรรมการของกลุ่มคณะทำงานอย่างจริงจังเพื่อวางแผนโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนในระยะยาว

พื้นที่และรูปแบบของกิจกรรมในโครงการศิลปะชุมชน

จากการศึกษาการดำเนินงานศิลปะ โครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี ทั้ง 5 โครงการ สรุปลงประกอบแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

- 1) รูปแบบของพื้นที่การดำเนินงาน
- 2) ประเภทของกิจกรรมการดำเนินงานศิลปะ

โดยสามารถจัดหมวดหมู่ประเภทผลงานและกิจกรรมได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ผลงานทัศนศิลป์ กิจกรรมเสวนาและการบรรยาย กิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ และผลิตภัณฑ์/สินค้า (ตารางที่ 5)

• รูปแบบของพื้นที่การดำเนินงาน

จากการศึกษาการดำเนินงานศิลปะ โครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี ทั้ง 5 โครงการ พบว่ารูปแบบของพื้นที่การดำเนินงานมี 2 รูปแบบ คือ ในพื้นที่ชุมชน และ นอกพื้นที่ชุมชน โดยพื้นที่ชุมชนในแต่ละโครงการกรณีศึกษาจะมีการใช้งานพื้นที่แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

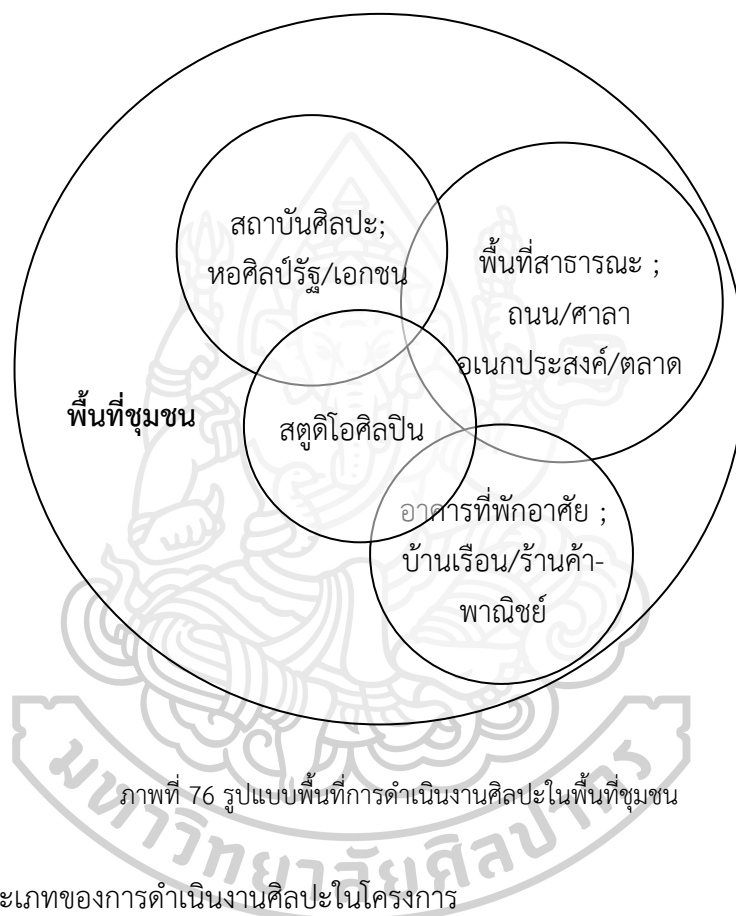
กรณีดำเนินงานโครงการในพื้นที่ชุมชน

ข้อสำคัญที่ทุกโครงการศิลปะชุมชนปฏิบัติร่วมกันและพบว่ามีประเภทของพื้นที่ในการใช้ดำเนินงานกิจกรรมในโครงการ จำนวน 4 ประเภท คือ (ภาพที่ 4-5) 1) สถาบันศิลปะ เช่น หอศิลป์รัฐหรือเอกชน 2) พื้นที่สาธารณะ เช่น ถนน ศาลาอเนกประสงค์ ตลาด 3) สตูดิโอศิลปิน ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นพื้นที่กึ่งปัจเจกและสาธารณะ โดยเป็นได้ทั้งที่อยู่อาศัย และมีบทบาทในการเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ได้ร่วมกันขึ้นอยู่กับศิลปินในการจัดสรร และ 4) อาคารที่พักอาศัย เช่น บ้านเรือน ร้านค้า-พาณิชย์

ในการพิจารณาคัดสรรพื้นที่ในการดำเนินงาน เมื่อพื้นที่ต่าง ๆ ของสมาชิกชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในสถานที่ดำเนินกิจกรรมโครงการ พบว่าทำให้เกิดการปรับตัวของผู้อาศัยในพื้นที่นั้น ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ประเภทที่อยู่อาศัยที่กลายเป็นพื้นที่กึ่งปัจเจกและสาธารณะ อาทิ โครงการที่ 2 ในการใช้พื้นที่บ้านเรือนของชาวชุมชนและร้านค้าชุมชนเป็นพื้นที่สร้างสรรค์งาน ซึ่งในการเข้าไปใช้พื้นที่ดังกล่าว มีข้อแตกต่างกันเล็กน้อย คือ ร้านค้าชุมชนจะมีการปรับตัวและความคุ้นเคยกับการปฏิสัมพันธ์กับลูกค้าหรือคนแปลกหน้ามากกว่าผู้คนที่ทั่วไปกรณีใช้พื้นที่อาศัยหรือบ้านพักในการเป็นพื้นที่จัดกิจกรรมหรือสร้างสรรค์ผลงาน ดังนั้น จึงควรคำนึงถึงการเข้าไปใช้พื้นที่จัดกิจกรรมโครงการ โดยเบื้องต้นที่ทุกโครงการกรณีศึกษาดำเนินการคือการติดต่อประสานงานเพื่อการขอใช้พื้นที่ที่มีผู้เกี่ยวข้องก่อนดำเนินงานเสมอ

กรณีดำเนินงานนอกพื้นที่ชุมชน

วัตถุประสงค์ของโครงการในการขยายพื้นที่การรับรู้การดำเนินงานไปสู่พื้นที่สาธารณะอื่น ๆ นั้นเป็นปัจจัยหนึ่งในการใช้พื้นที่นอกชุมชนดำเนินกิจกรรมของโครงการ ดังกรณีศึกษาโครงการที่ 3 โครงการที่ 4 ที่มีการจัดกิจกรรมสรุปผลการดำเนินงานหรือนำเสนอความคืบหน้าของการดำเนินงานโครงการสู่สาธารณะทั้งในพื้นที่ทางกายภาพ เช่น หอศิลป์ และพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์

ตารางที่ 5 ประเภทของการดำเนินงานศิลปะในโครงการ

	ผลงานทัศนศิลป์	กิจกรรมเสวนาและการบรรยาย	กิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์	ผลิตภัณฑ์/สินค้า
โครงการที่ 1	•	•	•	•
โครงการที่ 2		•	•	
โครงการที่ 3	•	•	•	
โครงการที่ 4	•	•	•	
โครงการที่ 5		•	•	•

- ประเภทของกิจกรรมการดำเนินงานศิลปะ

รูปแบบของกิจกรรมในโครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาทั้ง 5 โครงการ สรุปได้ว่า โครงการศิลปะชุมชนให้ความนิยมหรือเน้นไปในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีรูปแบบเป็นกิจกรรมเสวนาและการบรรยาย และกิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการสื่อสารทางศิลปะที่ขยายขอบเขตการสร้างสรรค์งานที่เดิมนั้นนำเสนอเพียงผลงานเชิงทัศนศิลป์อันเป็นการรับรู้สารจากผู้สร้างสรรค์หรือจัดกิจกรรมในทางเดียว ซึ่งในปัจจุบันนั้นรูปแบบของศิลปะนั้นมีพัฒนาการที่ไร้ขอบเขต มีประเภทของศิลปะมากมายจนไม่สามารถให้คำจำกัดความได้อย่างครอบคลุมครบถ้วน

สิ่งที่สำคัญของการสื่อสารหรือการมีกิจกรรมทางศิลปะที่สามารถสื่อสารให้ผู้รับสารหรือผู้เข้าร่วมรับรู้ได้อย่างหลากหลายมิติหรือสัมพันธ์ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้ดำเนินโครงการศิลปะในชุมชนหรือผู้มีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมที่สร้างประสบการณ์การรับรู้ความหมายของศิลปะ สร้างความเข้าใจเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม ผ่านการปฏิสัมพันธ์ การพูดคุย การรับประทานอาหารร่วมกัน การวาดภาพและเล่าเรื่องราวแลกเปลี่ยนกัน หรือการเสวนา

สรุปได้ว่า การจัดหมวดหมู่ประเภทผลงานและกิจกรรม 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ผลงานทัศนศิลป์ กิจกรรมเสวนาและการบรรยาย กิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ และผลิตภัณฑ์/สินค้า (ตารางที่ 5) พบว่าการดำเนินกิจกรรมโครงการศิลปะชุมชน นอกจากจากการให้ความสำคัญกับการสื่อสารและความร่วมมือจากชุมชนและผู้มีส่วนร่วมหลายฝ่ายนั้น ยังมีการสร้างสรรค์หรือผลิตผลงานที่สร้างผลตอบแทนเป็นตัวเงินเล็ก ๆ น้อย ๆ ด้วย เช่น โครงการที่ 1 และ โครงการที่ 5 ที่มีการผลิตหรือสร้างสรรค์กิจกรรมเชิงปฏิบัติการวาดระบายสีเสื้อ ถูผ้า และสมุดทำมือ โดยมีค่าใช้จ่ายเป็นค่าวัสดุที่มอบให้กับผู้ร่วมกิจกรรม หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์สปูร่วมกับเยาวชน โดยมีการนำต้นแบบผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายร่วมกับเยาวชนร่วมโครงการที่สนใจร่วมกิจกรรม เป็นต้น โดยผลตอบแทนตัวเงินที่ได้จากกิจกรรมในโครงการดังกล่าว ส่วนใหญ่นำไปใช้ประโยชน์หมุนเวียนในการบริหารจัดการกิจกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น คืนเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ หรือค่าใช้จ่ายที่มีการใช้ทุนส่วนตัวออกไปก่อน เป็นต้น ส่วนผลกำไรที่ค่อนข้างน้อยนั้นมีการเก็บเป็นเงินทุนสำรองในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไป ขึ้นอยู่กับคณะทำงานที่บริหารจัดการ เป็นต้น

สรุป บทวิเคราะห์โครงสร้างและรูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชน

โครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินงาน ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนร่วมกับประกอบด้วย หน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม ผู้รับผิดชอบหรือคณะทำงาน ผู้ผลิตหรือสร้างสรรค์งานศิลปะหรือกิจกรรม และชุมชน โดยในแต่ละโครงการนั้นกลุ่มผู้มีส่วนร่วมแต่ละประเภทมีบทบาทในการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ได้แก่ บทบาทในการเป็นหน่วยงานที่ให้การ

สนับสนุน บทบาทของการเป็นผู้รับผิดชอบบริหารจัดการโครงการ และบทบาทของผู้ผลิตหรือสร้างสรรค์ผลงานหรือกิจกรรม

ผู้วิจัยพบว่า ในการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชนนั้น หน่วยงานสนับสนุนโครงการ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนในด้านเงินทุนหรือด้านการดำเนินงาน ซึ่งในแต่ละพื้นที่ชุมชนต่างมีข้อจำกัดในการให้ความร่วมมือที่แตกต่างกันไป จึงเป็นเรื่องท้าทายสำหรับกลุ่มทำงานด้านศิลปะร่วมสมัยในพื้นที่ชุมชนในการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐหรือเอกชนในพื้นที่ให้ร่วมสนับสนุนการดำเนินงาน หรือสนับสนุนเงินทุนเพื่อนำมาบริหารจัดการโครงการศิลปะชุมชนที่ต้องใช้คณะทำงาน และระยะเวลาในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่า หากมีผู้ทำการศึกษาประเด็นในด้านการจัดการทุนทางด้านศิลปวัฒนธรรมของหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนในพื้นที่ชุมชนจังหวัดราชบุรีในเชิงลึก จะเป็นประโยชน์ในด้านการพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรม และนำไปสู่การขยายพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและร่วมสมัยมากขึ้นในพื้นที่ชุมชนนั้น ๆ และอาจนำไปสู่แนวโน้มของการเกิดความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ในระดับภูมิภาค ตลอดจนในระดับสากล หรือแนวโน้มของการเกิดผลลัพธ์ในด้านอื่น ๆ ต่อพื้นที่ตามมา อาทิ การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจที่เกิดจากการจัดเทศกาลศิลปะ ดังเช่นที่เกิดในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ และขอนแก่น ที่มีหน่วยงานรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนอย่างจริงจัง

ในด้านของผู้รับผิดชอบบริหารจัดการโครงการ และผู้ผลิตหรือสร้างสรรค์ผลงานหรือกิจกรรม ภายใต้การดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชนนั้น พบประเด็นปัญหาของการขาดกำลังขับเคลื่อนหรือคณะทำงานที่จะร่วมบริหารจัดการแผนงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากการศึกษาขั้นตอนการดำเนินงานโครงการกรณีศึกษา พบว่าผู้ขับเคลื่อนบริหารจัดการโครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาทั้ง 5 โครงการโดยมากมีศิลปินอาชีพในพื้นที่เป็นแกนนำหลัก และมีฐานหรือกำลังของกลุ่มนักศึกษาหรือเยาวชนเข้ามาร่วมบริหารจัดการในโครงการตลอดกระบวนการค่อนข้างน้อย อีกทั้งยังมีคณะทำงานในการดำเนินงานเฉพาะโครงการเป็นครั้งคราวหรือชั่วคราว จึงทำให้ในขั้นตอนการวางแผนดำเนินงานโครงการในพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ยังขาดบุคคลากรในพื้นที่เป็นฐานขับเคลื่อนหลักที่สำคัญในโครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชน ซึ่งเป็นข้อสังเกตที่อาจเป็นไปได้ว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากข้อจำกัดในพื้นที่จังหวัดราชบุรี 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก การเปิดกว้างและการให้ความสำคัญในความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมของหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนในพื้นที่ ดังที่กล่าวในบทบาทของหน่วยงานสนับสนุนว่าให้ความสำคัญหรือเน้นการส่งเสริมกิจกรรมในด้านการท่องเที่ยวและผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ น้อยครั้งที่จะเปิดกว้างในการสนับสนุนการดำเนินงานศิลปะทางเลือกอื่น ๆ อย่างหลากหลาย ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้กลุ่มศิลปินดำเนินงานด้านศิลปะร่วมสมัยต้องดำเนินการจัดหาทุนจากพื้นที่อื่น ๆ เสริมเพิ่มเติมเอง ประการที่สอง กลุ่มศิลปินร่วมสมัยในพื้นที่จังหวัดราชบุรีและ

หน่วยงานการปกครองหรือด้านการจัดการศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ ยังขาดความร่วมมือในการวางแผน และมีเป้าหมายร่วมกันที่จะส่งเสริมให้เกิดกลุ่มการพัฒนาหรือการดำเนินงานทางด้านศิลปะร่วมสมัย อย่างหลากหลายขึ้นในพื้นที่ให้สอดคล้องไปกับบริบทของสังคมชุมชนร่วมสมัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการส่งเสริมให้เกิดระบบหรือโครงสร้างการทำงานศิลปะในรูปแบบองค์กรนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชนที่ทำให้เกิดความต่อเนื่องและขยายรูปแบบการดำเนินงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนให้เกิดความหลากหลายที่นอกเหนือไปจากกิจกรรมทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ในเชิงอนุรักษ์สืบสานประเพณี เป็นต้น

กระบวนการทำงานโครงการศิลปะชุมชน ประกอบด้วยวิธีการดำเนินงาน 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การวางแผนงานโครงการ ออกแบบผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ การจัดเตรียมและจัดทำผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ การนำเสนอผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ และการประเมินผลโครงการ โดยในขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ปรากฏบทบาทหน้าที่ในการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม 4 กลุ่มที่สำคัญ คือ ผู้ร่วมสนับสนุน ผู้รับผิดชอบ-คณะทำงานโครงการ ผู้ผลิต-สร้างสรรค์ผลงานหรือกิจกรรม และชุมชน ซึ่งการมีบทบาทร่วมของผู้มีส่วนร่วมประเภทต่าง ๆ นี้ เป็นส่วนสำคัญที่ต้องมีในแต่ละขั้นตอนการดำเนินงาน โดยแต่ละโครงการอาจมีสัดส่วน ปริมาณ หรือความต่อเนื่องของผู้มีส่วนร่วมมากน้อยแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามก็เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน ‘กระบวนการมีส่วนร่วม’ จึงเป็นวิธีการและรูปแบบการดำเนินงานที่สำคัญและควรมีการนำมาใช้ในทุขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ ไม่ว่าจะมีส่วนร่วมวางแผนงาน ร่วมออกแบบผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ ร่วมการจัดเตรียมและจัดทำผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการนำเสนอผลงานหรือกิจกรรมในโครงการ หรือการร่วมสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและชุมชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป เป็นกระบวนการที่สร้างพื้นที่การสื่อสารในประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน และลดความเสี่ยงของความขัดแย้งในพื้นที่ชุมชน

จากการศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบของวิธีการและรูปแบบการดำเนินงานในโครงการ พบว่ามี 2 ส่วนองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในการดำเนินงานศิลปะชุมชน คือ พื้นที่การดำเนินงาน และรูปแบบของกิจกรรมในโครงการศิลปะชุมชน ซึ่งจากการศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบของพื้นที่การดำเนินงาน และประเภทของกิจกรรมการดำเนินงาน ปรากฏการแสดงออกทางศิลปะในพื้นที่ชุมชนอยู่ 4 ประเภท ได้แก่ ผลงานทัศนศิลป์ กิจกรรมเสวนาและการบรรยาย กิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ และผลิตภัณฑ์/สินค้า และพบว่า ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับพื้นที่ชุมชนในการเป็นฐานปฏิบัติงานที่มีทั้งการเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ที่ส่วนตัวของสมาชิกชุมชน โดยมีข้อควรคำนึงถึงเงื่อนไขในการใช้พื้นที่เพื่อให้การดำเนินงานนั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนจากสมาชิกชุมชน เกิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน เป็นต้น

เมื่อศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบของโครงสร้างการดำเนินงาน วิธีการและรูปแบบการดำเนินงานในโครงการศิลปะชุมชนดังกล่าว ร่วมกับผลการดำเนินงานของโครงการกรณีศึกษา ทำให้ผู้วิจัยสรุปข้อสังเกตของโครงสร้างการดำเนินงานและรูปแบบการดำเนินงานศิลปะชุมชนได้หลายประการ ดังนี้

โครงสร้างการมีส่วนร่วมของการดำเนินงานโครงการศิลปะในชุมชนกรณีศึกษา ได้ขยายมุมมองและต่อยอดแนวคิดของ โจเซฟ บอยส์ ที่ว่า “เราทุกคนคือศิลปิน” คือทุกคนสามารถสร้างสรรค์งานศิลปะได้ และการทำงานศิลปะหรือการผลิตงานศิลปะไม่จำเป็นต้องเกิดจากศิลปินเท่านั้น ปรากฏบทบาทของศิลปะในบริบททางสังคมและแนวคิดเรื่องการให้คุณค่ากับการสร้างสรรค์ (creativity) ซึ่งเมื่อพิจารณาถึง โครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษา พบว่ามีการสร้างพื้นที่ให้เยาวชนและนักศึกษามีทักษะในการทำงานศิลปะในพื้นที่จริงนอกเหนือไปจากการเรียนรู้ในห้องเรียน มีประสบการณ์แลกเปลี่ยนทางสังคมร่วมกับชุมชนและบุคลากรหลายฝ่ายในการสร้างสรรค์ผลงานหรือกิจกรรมที่นำเสนอประเด็นทางสังคมชุมชน โดยจากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยและข้อมูลการศึกษาจากวิทยานิพนธ์โดย สุริวิศสา และนันทญา¹¹⁹ เกี่ยวกับนิทรรศการศิลปะชุมชนหรือโครงการศิลปะที่จัดขึ้นโดย วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ ประกอบด้วยการที่ วศินบุรี ได้ให้ข้อมูลกับทางสื่อมวลชนหลาย ๆ ครั้งว่า เป็นความต้องการให้ศิลปะเข้าไปอยู่ในชุมชน ทำให้ “ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน” ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า พัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่จังหวัดราชบุรีที่ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันได้นั้น ต้องอาศัยความต่อเนื่องในการสื่อสารแนวคิดของโครงการและสร้างกระบวนการดำเนินงานที่มีรูปแบบกิจกรรมที่ให้ประชาชนทั่วไปและเยาวชนในพื้นที่ได้ชื่นชมศิลปะ หรือได้เป็นผู้ทดลองทำงานศิลปะเอง เพื่อที่ชุมชนนั้นได้เข้าใจและค้นพบสิ่งที่เชื่อมโยงกับตนเองได้ในประเด็นทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวัน เช่น อาหาร เรื่องราวในอดีตชุมชนของตนเอง สิ่งที่น่าสนใจ เป็นต้น

นอกจากนี้ การนำปัจจัยภายนอกเข้ามาแทรกซึมในพื้นที่เพื่อนำเสนอภาพของศิลปะให้คนในราชบุรีมีประสบการณ์ในการรับรู้ทางศิลปะร่วมสมัยมากขึ้นนั้น เป็นอีกแนวทางของการให้ศิลปะเข้าถึงชุมชนบุคคลทั่วไป สร้างการขยายการรับรู้ทางด้านศิลปะสู่สาธารณะผ่านสื่อศิลปะที่หลากหลายด้วยการเชิญศิลปินจากภายนอกชุมชนเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน และเมื่อผลลัพธ์ภายหลังจากการดำเนินงานที่มีการได้รับการประชาสัมพันธ์จากพลังของสื่อมวลชนได้ส่งผลต่อการกระตุ้นความสนใจให้กับคนในพื้นที่ได้ด้วย ดังที่โครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี บางโครงการได้รับความร่วมมือจากร้านค้าและผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ให้ความร่วมมือและยินดีเข้าร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้น

¹¹⁹ นันทญา ทวีพงษ์ และศุภชัย อารีรุ่งเรือง, “การศึกษาพื้นที่ศิลปะในชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” (ปริญญาานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2563), 38.

รวมถึงการสามารถดึงหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการดำเนินงานทางศิลปะโดยกลุ่มศิลปินในพื้นที่กรณีศึกษาเขตอำเภอเมืองราชบุรีในระยะเวลาถัดมาหลังจากโครงการศิลปะชุมชนราชบุรี พ.ศ. 2554

กระบวนการทำงานในรูปแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (workshop) เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะของกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนที่พบอย่างแพร่หลายในการดำเนินงานโครงการศิลปะชุมชน และโดยมากประกอบด้วยการใช้สื่อศิลปะหลายรูปแบบ เป็นรูปแบบกิจกรรมที่คนทั่วไปสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมดังกล่าวได้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงหรือมีประสบการณ์ร่วม สามารถเข้าใจได้ง่ายจากประสบการณ์การรับรู้ในระดับปัจเจก เช่น กิจกรรมการตกแต่งของประดิษฐ์ของใช้ การวาดภาพ-ระบายสี การถ่ายภาพ การแสดงดนตรีสด การนำผลงานศิลปะไปจัดวางภายในบ้านเรือนหรือร้านค้าของชุมชน การทดลองทำสบู่โดยใช้วัตถุดิบท้องถิ่น การทดลองปั้นเครื่องดนตรีจากดินเผา การปลูกต้นไม้ เป็นต้น

กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายศิลปินและการแลกเปลี่ยนในระดับภูมิภาค เป็นอีกหนึ่งในรูปแบบการดำเนินงานศิลปะที่พบในโครงสร้างการดำเนินงานของโครงการศิลปะชุมชนปรากฏผ่านโครงการศิลปินในพำนัก (Artist in Residence) มีกระบวนการทำงานในเชิงมานุษยวิทยาและสังคมศาสตร์ มีการศึกษาเรื่องของความเป็นชุมชนกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชน อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของศิลปิน เป็นรูปแบบกิจกรรมทางศิลปะที่สร้างชุดความรู้ และกระบวนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมซึ่งทำให้เกิดการรับรู้ประเด็นปัญหาร่วมที่มีในสังคมชุมชนและสากล อาทิ ปัญหาสังคมการเมืองและเศรษฐกิจ แรงงานข้ามชาติชาวเมียนมา ทูนิยานิยมและการเปลี่ยนแปลงของสังคมท้องถิ่น เรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนที่กำลังจะหายไป ภายในกิจกรรมโครงการมีการแลกเปลี่ยน สนทนา ทดลองทำกิจกรรมทางศิลปะร่วมกันผู้มีส่วนร่วมภายในพื้นที่ชุมชนตามความเชี่ยวชาญของศิลปินในการผลิตผลงานศิลปะ เช่น การให้สมาชิกชุมชนที่ร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่ถ่ายทอดเรื่องราวการใช้ชีวิตของตนเองในชุมชนด้วยการวาดภาพอิสระ ศิลปินสรุปผลงานออกมาในรูปแบบทัศนศิลป์เป็นหนังสือรวมเรื่องเล่าจากผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการ การร้องเพลงและบันทึกเสียงเพื่อสร้างเป็นผลงานศิลปะ กิจกรรมร่วมทำอาหารและพูดคุยแลกเปลี่ยน การรวมตัวกันทำกิจกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนและบันทึกเป็นผลงานวิดิทัศน์ เป็นต้น

ผู้วิจัยสังเกตว่า พื้นที่การดำเนินงานโครงการศิลปะในขั้นตอนการนำเสนอผลงานหรือกิจกรรมในโครงการกรณีศึกษา ที่ปรากฏการดำเนินงานนอกพื้นที่ชุมชน อาทิ งานนิทรรศการศิลปะในพื้นที่หอศิลป์นั้นเป็นการนำเสนอผลงานกลับเข้าสู่พื้นที่สี่เหลี่ยม แทนที่ผลสรุปของโครงการควรเป็นการนำเสนอสู่พื้นที่ชุมชนนั้น อาจพิจารณาได้ถึงปัจจัยหนึ่งจากเงื่อนไขของการได้ทุนสนับสนุนจากหน่วยงาน ซึ่งต้องมีการแสดงผลของการดำเนินงานในเชิงประจักษ์ และเผยแพร่การดำเนินงานไปสู่

สังคมวงกว้างนอกเหนือไปจากการดำเนินงานในพื้นที่ชุมชน หรือการมีเงื่อนไขในการจัดแสดงผลงาน ศิลปะที่เชื่อมโยงกับพันธกิจของหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานโครงการในฐานะเป็นผู้ให้บริการและความร่วมมือในการเผยแพร่กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนและกลุ่มทำงาน ทางด้านศิลปวัฒนธรรมอื่น ๆ เป็นต้น

แนวทางของการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับและสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐ ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นความเป็นท้องถิ่น ภูมิปัญญา เป็นทุนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่ นอกเหนือไปจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว และมีกระบวนการทำงานทางสังคมที่ใช้สื่อศิลปะ การ ออกแบบ และสหวิทยาการอื่น ๆ เข้าไปปฏิสัมพันธ์กับชุมชน โดยเฉพาะการนำเสนอผลงานในพื้นที่ ชุมชนที่ไม่ใช่การภาพของจัดแสดงผลงานศิลปะในรูปแบบนิทรรศการนั้น เป็นรูปแบบการดำเนินงาน ที่ทำให้คนในชุมชนเข้ามามีบทบาท สร้างสรรค์ สร้างกิจกรรมและร่วมกิจกรรมได้อย่างไม่รู้สึกละเลย แยกหรือห่างไกลจากการรับรู้ อาทิ สืบเนื่องจากพัฒนาการของแผนงานหนองโพ Kidดี ที่ขยายจากรูปแบบการดำเนินงานโครงการศิลปะในพื้นที่ชุมชนหนองโพจากเดิมที่เน้นให้เยาวชนสร้างสรรค์ ผลงานภาพยนตร์สั้นจากเรื่องราวในชุมชน ไปสู่การให้เยาวชนได้ลองนำอัตลักษณ์ของชุมชนอย่าง น้ำนมวัว มาลองสร้างผลิตภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนได้ เช่น ผลิตภัณฑ์สบู่ในโครงการหนองโพKidดี - วิสาหกิจชุมชน ซึ่งพบว่ากิจกรรมโครงการมีผลการตอบรับที่คนในพื้นที่ ชุมชนรู้สึกคุ้นเคยกับเรื่องราวที่สื่อสารหรือกิจกรรมที่นำมาใช้นำเสนอและแลกเปลี่ยนกับผู้เข้าร่วมโครงการ

ดังกล่าวนี้อาจสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาสังคมชุมชนด้วยสื่อศิลปะที่สอดคล้องกับการให้ ความสำคัญกับแนวคิดบทบาทของศิลปะและการเน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสามารถสร้างประโยชน์ในการเป็นแนวทางกระจายรายได้สู่ชุมชนในระยะยาว เป็นแนวทางของ การแปรรูปทุนทางวัฒนธรรมไปสู่การเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้ อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์กับระบบทุน ประเภท “ทุนทางวัฒนธรรม” อันเป็นคำนิยามที่ปรากฏในนโยบายการพัฒนาโดยรัฐ เช่น แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ¹²⁰ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐที่จัดสรรทุนสนับสนุนวิจัย

ในประเด็นของผู้มีส่วนร่วมและบทบาทในการสนับสนุนในโครงสร้างการดำเนินงาน พบว่า รูปแบบการดำเนินงานที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการออกแบบและจัดเตรียมผลงาน สร้างสรรค์หรือกิจกรรม และมีกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานที่ให้ผู้เข้าร่วมจากภายนอกพื้นที่ได้ลง พื้นที่ศึกษาชุมชน (surveying study) ก่อนที่จะนำข้อมูลที่ได้จากชุมชนมานำเสนอนั้น ปรากฏการ

¹²⁰ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559*, เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2562, เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=5748&filename=develop_issue

ตอบรับจากชุมชนในเชิงลบน้อย จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า เนื้อหาในการสร้างสรรค์ผลงาน เช่น กรณีศึกษา โครงการพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ฯ เฉพาะกาล มีการผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนทางความคิด ร่วมกับผู้ที่อาศัยในพื้นที่ชุมชน เช่น ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนหนองโพ เจ้าอาวาสวัดหนองโพ ผู้ประกอบการร้านค้าในชุมชน ซึ่งมีความเข้าใจและสนใจในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม และยินดีให้ความร่วมมือแกศิลปินหรือคณะทำงานในการให้ข้อมูล

โครงการศิลปะชุมชนกรณีศึกษาที่มีกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานโดยมีศิลปินต่างประเทศ เข้ามามีส่วนร่วมและเน้นการทำกิจกรรมร่วมกับชาวเมียนมาที่ร่วมโครงการ โดยที่มีชาวชุมชนทั่วไป เข้ามามีส่วนร่วมในสัดส่วนที่น้อยกว่าเมื่อพิจารณากลุ่มผู้มีส่วนร่วมในกรณีศึกษาอื่น ทำให้สังเกตได้ว่า โครงการดังกล่าว เน้นการดำเนินโครงการที่ปริมาณจำนวนผู้เข้าร่วมไม่ใช่วัตถุประสงค์หลัก แต่เน้นประเด็นของการสื่อสารแนวความคิดของโครงการและการเป็นพื้นที่ทำงานของกลุ่มศิลปินจากหลากหลายวัฒนธรรมและหลากหลายสาขาวิชาการศิลป์ ซึ่งสิ่งที่เด่นชัดของโครงการศิลปะที่มีการดำเนินงานที่สร้างพื้นที่หรือฐานปฏิบัติงานในการให้คนภายนอกเข้ามาทำความรู้จักชุมชน ผ่านการใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการสร้างสรรค์และสื่อสาร โดยที่คณะทำงานเป็นศิลปินในพื้นที่ซึ่งสามารถแนะนำและให้คำปรึกษาข้อจำกัดในการทำงานร่วมกับชุมชนให้กับผู้มีส่วนร่วมจากภายนอกพื้นที่ได้ เช่น ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานในชุมชน การทำกิจกรรมควรมีการประสานติดต่อกับทางผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัดหนองโพ หรือผู้อำนวยการโรงเรียนเมื่อต้องใช้พื้นที่หรือสถานที่จัดกิจกรรม อันเป็นการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนรับรู้ในกิจกรรมที่เกิดขึ้น และชุมชนได้มีประสบการณ์และคุ้นเคยกับการได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้คนต่างวัฒนธรรม

รูปแบบการดำเนินงานศิลปะโครงการกรณีศึกษาทั้ง 5 โครงการมีรูปแบบของการเป็น “พื้นที่อิสระชั่วคราว” ไร้การควบคุมจากหน่วยงานหรือสถาบันในการกำหนดคุณค่าของการสร้างสรรค์หรือการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน จากข้อสังเกตที่ว่าโครงการมีกระบวนการบริหารจัดการให้รูปแบบกิจกรรมทางศิลปะที่เป็นเสมือนการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและคณะทำงานจากภายนอกชุมชน โดยมีแนวทางที่ไม่ได้เป็นการริเริ่มวางแผนโครงการโดยสถาบันหรือหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน แต่มีโครงสร้างการดำเนินงานที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนร่วมในฐานะของศิลปินสมาชิกชุมชนเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ เป็นคณะทำงานโดยมีขั้นตอนการบริหารจัดการโครงการที่สามารถกำหนดแผนการดำเนินงานได้เองในระยะยาว ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานรัฐหรือเอกชนทั้งจากในพื้นที่และนอกพื้นที่นั้นเป็นส่วนเสริมในด้านของการจัดหาเงินทุนมาสนับสนุนการดำเนินงานโครงการ จึงไม่ใช่การถูกควบคุมโดยสถาบันหรือหน่วยงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมทั้งโครงสร้างการดำเนินงาน และพบการหาความร่วมมือจากภายนอกพื้นที่ ใช้ทุนส่วนตัวของคณะทำงานเองด้วย

ในประเด็นของความร่วมมือ พบข้อจำกัดของความต่อเนื่องของความร่วมมือ เช่น ผู้นำชุมชนเดิมที่เคยมีบทบาทในการประสานงานชุมชน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในด้านของเครือข่ายความร่วมมือ

จะส่งผลต่อการส่งเสริมให้เกิดกลุ่มผู้เข้าร่วมใหม่ ๆ ในโครงการด้วย หรือเยาวชนที่ร่วมโครงการที่มีลักษณะการพัฒนาทางสังคมชุมชนอย่างต่อเนื่องนั้นไม่ใช่กลุ่มเดิม ส่งผลให้ต้องมีการสื่อสารและสร้างความเข้าใจใหม่แก่เยาวชนอยู่เสมอ คล้ายพื้นที่ของโรงเรียนที่มีกรอบระยะเวลาของการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ดังนั้น ผู้วิจัยพบว่า การเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานในโครงการศิลปะชุมชนนั้นอาจมีลักษณะชั่วคราว อาทิ เมื่อโครงการสิ้นสุดลง กลุ่มผู้มีส่วนร่วมจากภายนอกพื้นที่อาจไม่ได้กลับมายังพื้นที่ชุมชน และพื้นที่สร้างสรรค์ที่จัดตั้งหรือกำหนดขึ้นในพื้นที่ชุมชนบางครั้งก็สลายไปกลับสู่การเป็นพื้นที่ของชุมชนตามวิถีเดิมของสังคม ด้วยในบางกรณีที่ผลงานศิลปะหรือกิจกรรมที่จัดขึ้นมานั้นเป็นไปเพื่อการนำเสนอเฉพาะช่วงระยะเวลาของโครงการเท่านั้น แต่สิ่งที่เป็นแนวคิดของการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนที่พบนอกจากการสร้างสรรค์ผลงานหรือกิจกรรมเพื่อให้พื้นที่ชุมชนสวยงามด้วยภาพวาดหรือประติมากรรมเชิงทัศนศิลป์นั้นไม่ใช่เป้าหมายหลักของโครงการ แต่เป็นการเน้นการสร้างความสัมพันธ์ การเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนสนทนา และตั้งคำถาม เป็นการสื่อสารของศิลปินผู้รับผิดชอบโครงการในฐานะสมาชิกชุมชน พร้อมด้วยผู้มีส่วนร่วมจากนอกพื้นที่ ร่วมกับชาวชุมชนในการประติมากรรมที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมชุมชน ดังนั้นเมื่อโครงการศิลปะชุมชนสิ้นสุดลง สิ่งที่ยังอยู่ในฐานเดิมคือพื้นที่ ผู้คนในพื้นที่ และความสัมพันธ์ที่สามารถเป็นฐานเครือข่ายความร่วมมือได้หากมีการต่อยอดการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนเดิมในครั้งถัดไป

อย่างไรก็ดี จากข้อจำกัดของความต่อเนื่องของความร่วมมือในโครงการศิลปะชุมชนที่เน้นวิธีการดำเนินงานร่วมกับผู้คนในพื้นที่นั้น ทำให้เข้าใจถึงระยะของการพัฒนาที่เรียกว่า ทรัพยากรมนุษย์ ที่ต้องใช้ระยะเวลาในการสร้างความสัมพันธ์ เมื่อกรณีที่รูปแบบการดำเนินงานโครงการมีแหล่งทุนสนับสนุนหรือหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนมาเกี่ยวข้อง ประกอบกับผู้มีส่วนร่วมในโครงการที่เชิญมาเป็นคณะทำงาน และสร้างสรรค์ผลงานนั้นมีลักษณะชั่วคราว ในด้านการสร้างฐานหรือกลุ่มขับเคลื่อนศิลปะชุมชนในพื้นที่นั้น จึงพบรอยต่อของการสื่อสาร แนวคิด การทำงานที่ต่อเนื่อง และบริบทความเข้าใจของชุมชนที่มีต่อการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ จึงเป็นเรื่องท้าทายสำหรับโครงการศิลปะชุมชน อาทิ ในระดับปัจเจกของผู้มีส่วนร่วมที่เป็นคนในพื้นที่ชุมชน เงื่อนไขของพื้นฐานครอบครัว หรือการเมืองในพื้นที่ที่ส่งผลต่อการสะดวกเข้าร่วมกิจกรรมโครงการของสมาชิกชุมชน เมื่อกิจกรรมทางศิลปะหรือการสร้างผลงานในโครงการมีลักษณะของการทำงานที่ต่อเนื่องในพื้นที่เดิม และต้องร่วมปฏิบัติงานกับคนกลุ่มเดิม จึงค่อนข้างต้องใช้ระยะเวลามากกว่ากรอบระยะดำเนินงานภายใต้ทุนสนับสนุน และมีความเสี่ยงเสมอที่กลุ่มผู้เข้าร่วมจะไม่ใช่คนกลุ่มเดิม คณะทำงานขับเคลื่อนในพื้นที่จึงต้องมีทักษะในการปรับตัวและแก้ไขปัญหาเพื่อให้การดำเนินงานนั้นสำเร็จได้ตามเป้าหมาย เช่น การขอความร่วมมือจากทางภาคประชาชนในพื้นที่ อาทิ โรงเรียนชุมชน และพบว่าได้รับการตอบรับในการให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมน้อย จึงเชิญชวนเยาวชนในบริเวณสตูดิโอบ้านนอกฯ หรือใน

หมู่บ้านใกล้เคียงมาเข้าร่วมด้วยควบคู่ไปกับการขอความร่วมมือจากเครือข่ายกลุ่มผู้อาวุโสในพื้นที่ให้ช่วยประชาสัมพันธ์ หรือเชิญชวนเยาวชนในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่จัดกิจกรรมมาร่วมกิจกรรม ซึ่งพบว่าบางส่วนให้ความร่วมมือดี ด้วยเยาวชนได้ทำกิจกรรมที่ปฏิสัมพันธ์กับผู้คนจากภายนอกพื้นที่ชุมชน เช่น นักศึกษาจากมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นการเปิดมุมมองและได้ประสบการณ์จากสังคมอื่น ๆ โดยเยาวชนกลุ่มนี้สามารถเป็นฐานและทุนทางชุมชนในการสร้างเครือข่ายในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกับศิลปินในครั้งถัดไปได้เป็นอย่างดีเมื่อเกิดการทำกิจกรรมต่อเนื่องในพื้นที่เดิม

นอกจากนี้ โครงสร้างการดำเนินงานและรูปแบบการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน จากกรณีศึกษาที่ทำให้เห็นว่า การให้คุณค่าของการส่งเสริมให้เยาวชนที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการวางแผน ได้มีประสบการณ์ตรงในกระบวนการดำเนินงานโครงการศิลปะ การสร้างความร่วมมือจากกลุ่มคนหรือชุมชนในพื้นที่ และการรวบรวมหรือเชิญศิลปินหรือกลุ่มคนที่สนใจการดำเนินงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยทั้งจากต่างพื้นที่และต่างภูมิภาคเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมศิลปะในพื้นที่ชุมชนอย่างเป็นเครือข่าย เป็นการเปิดพื้นที่ของศิลปะให้กับผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ทางศิลปะมาร่วมมีประสบการณ์และขยายการรับรู้ เป็นกรณีศึกษาที่สามารถนำไปใช้ได้ในการทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ ได้ เพื่อให้เกิดการส่งเสริมแนวทางการดำเนินงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมระหว่างพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นด้วยความร่วมมือจากคนภายนอกพื้นที่ชุมชนขึ้นอย่างต่อเนื่องในจังหวัดราชบุรี และเกิดการขยายความเข้าใจในด้านศิลปะในบริบทร่วมสมัยให้กับกลุ่มคนทั้งในสาขาวิชาชีพศิลปะและบุคคลทั่วไป

ท้ายนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ทุกกรณีศึกษาโครงการศิลปะ ช่างต้นตอเน้นกระบวนการทางสังคมที่เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงานโครงการที่ต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของโครงการวิจัยการพัฒนาทุนทางศิลปะและวัฒนธรรมย่านเยาวราช พ.ศ. 2562 – 2563 ที่นักวิจัยร่วมในโครงการดังกล่าวให้ข้อมูลไว้ในงานวิจัยว่า การนำส่วนสำคัญของศิลปะที่เรียกว่า “กระบวนการ” เข้าไปสร้างให้เกิดความสัมพันธ์กับชุมชน สร้างสำนึก สร้างการตระหนักรู้ เพื่อให้ประเด็นทางสังคมชุมชนแสดงออกมาในเชิงประจักษ์และจับต้องได้ จะเกิดผลตอบรับที่ดีเมื่อทำให้คนในพื้นที่รู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของในกิจกรรมหรือผลงานศิลปะที่เกิดขึ้น ซึ่งผลตอบรับจากชุมชนในเชิงประจักษ์สำหรับโครงการศิลปะชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรีทั้ง 5 โครงการนั้น พบว่ามีทิศทางที่ดีที่ยังมีการให้ความร่วมมือจากผู้มีส่วนร่วมในชุมชนในการดำเนินงานศิลปะขึ้นในพื้นที่ชุมชนในช่วงระยะเวลาถัดมาของการดำเนินงานโครงการของกรณีศึกษา

บทที่ 5

บทสรุป

เพื่อทำความเข้าใจที่มาและรูปแบบการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน การทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้เข้าใจว่าบทบาทของศิลปินและการให้คุณค่าศิลปะที่ได้รับการตั้งคำถามมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 กับมุมมองการทำงานศิลปะนั้นมีโครงสร้างที่มากไปกว่างานสร้างสรรค์ที่ต่อยอดความรู้-ความเข้าใจที่มนุษย์และสังคมมีอยู่เดิม และศิลปะมีประโยชน์ต่อสังคมในบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ โดยที่พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของศิลปะนั้นเป็นผลมาจากปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจในพื้นที่ ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มคนทำงานศิลปะเกิดความต้องการสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออก ตลอดจนความต้องการมีอำนาจในการเป็นเจ้าของทุนการผลิตอันสัมพันธ์กับแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมซึ่งมีนัยยะของการทำงานศิลปะที่มีรูปแบบเปลี่ยนไปอยู่ในสถานะของการเป็นสิ่งอื่นมากขึ้น ไม่ได้เน้นการสร้างสรรค์เพื่อสนองความความงามในระดับปัจเจกหรือต่อยอดอัตลักษณ์ดั้งเดิมที่ยึดถืออยู่หรือที่สถาบันทางสังคมกำหนดให้อีกต่อไป สอดรับกับมุมมองการสร้างสรรค์และผลงานของศิลปินเป็นทุนทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่พัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สร้างความรู้ใหม่ ๆ ให้กับคนในสังคม นำมาสู่การเกิดขึ้นของรูปแบบการทำงานที่เรียกว่า “ศิลปะชุมชน” กับแนวคิดเรื่องการสร้างพื้นที่ หรือเป็นการสร้างกิจกรรมที่ก่อให้เกิดพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม โดยแนวคิดชุมชนและศิลปะชุมชนปรากฏในการดำเนินงานศิลปวัฒนธรรมอย่างแพร่หลายทั้งในภูมิภาคเอเชีย ยุโรป รวมถึงประเทศไทย

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนศิลปะในพื้นที่ชุมชนในประเทศไทยนับตั้งแต่เชียงใหม่จัดวางสังคม พ.ศ. 2535 มาจนถึงปัจจุบัน ยังคงปรากฏความเคลื่อนไหวของการนำศิลปะเข้าไปสื่อสารและทำงานร่วมกับผู้คนในพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ในภูมิภาคอย่างต่อเนื่อง โดยปรากฏทั้งในกลุ่มศิลปินร่วมสมัย และกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมที่ไม่ได้มีประสบการณ์การศึกษาด้านศิลปะ สะท้อนถึงพัฒนาการของการนำแนวคิดชุมชน และทุนทางวัฒนธรรม มาใช้ในการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชน อีกทั้งยังแสดงถึงพัฒนาการในประเด็นถกเถียงทางวิชาการเรื่องบทบาทของศิลปะที่การสร้างสรรค์หรือการทำงานผลงานศิลปะไม่ได้จำกัดอยู่ที่ศิลปินเป็นผู้ทำการผลิตและสร้างสรรค์เพียงกลุ่มเดียวอีกต่อไป

หากมองปรากฏการณ์ในจังหวัดราชบุรีคู่ขนานไปกับความเคลื่อนไหวทางศิลปะในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร นับแต่ พ.ศ. 2554 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน อาทิ เทศกาลสตรีทอาร์ตชื่อ “บุกรุก - เทศกาลสตรีทอาร์ต การเชื่อมต่อไทย-ยุโรป” ซึ่งสนับสนุนโดยหอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร (BACC) พ.ศ. 2556 และ โครงการ “บุกรุก” สตรีทอาร์ต เทศกาลศิลปะข้างถนน ครั้งที่ 2 (BUKRUK II URBAN ARTS FESTIVAL 2016) ใน พ.ศ. 2559 นั้น กล่าวได้ว่าตั้งแต่ พ.ศ.

2554 – 2559 ราชบุรีเป็นอีกศูนย์กลางศิลปะร่วมสมัยนอกจากเมืองหลวงกรุงเทพฯ ที่เกิดความเคลื่อนไหวของคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมศิลปะด้วยเช่นกัน ซึ่งการดำเนินงานศิลปะชุมชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี กรณีศึกษาโครงการที่ผู้วิจัยมีส่วนร่วมดำเนินงานระหว่าง พ.ศ. 2554 – 2562 ประกอบไปด้วย 5 โครงการ ได้แก่

โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554 โดย วศินบุรี สุพานิชย์วรภาชน์ เป็นการดำเนินงานศิลปะในชุมชนเขตอำเภอเมือง มีแนวคิดเริ่มต้นจากการให้เยาวชนได้มีโอกาสสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในบ้านเกิดของตนเอง และความคิดที่ว่า “ศิลปะเป็นเรื่องเข้าถึงยาก จะมีก็แต่ศิลปินอาชีพเท่านั้นที่เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงาน” ผลลัพธ์ของโครงการได้แสดงให้เห็นบทบาทของเยาวชนที่ไม่เคยจัดนิทรรศการหรือโครงการศิลปะมาก่อนได้แสดงศักยภาพในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะผ่านการกำกับดูแลของศิลปินอาชีพ นำเสนอโครงการในรูปแบบศิลปะบนถนนหรือ Street Art บริเวณถนนสุขุมดี เดช ช่างหอศิลป์ร่วมสมัย ถ้ำฮองใต้ ตีคุน โดยภายในงานมีรูปแบบของกิจกรรมทางศิลปะที่คนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น กิจกรรมเสวนาจากศิลปินที่มีความเชี่ยวชาญทางศิลปะประเภทต่าง ๆ นิทรรศการภาพถ่าย กิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ที่เรียกว่าเวิร์กชอป (workshop) ร้านอาหาร และการแสดงดนตรีสด เป็นต้น ขณะที่ในพื้นที่ไม่ไกลจากเขตอำเภอเมืองราชบุรี อีกกลุ่มการทำงานศิลปะในพื้นที่อำเภอโพธาราม ตำบลหนองโพ มีการดำเนินงานศิลปะในชุมชนอย่างต่อเนื่องและคู่ขนานกับโครงการที่จัดขึ้นโดย วศินบุรี นั่นคือ บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม กล่าวถึงโครงการศิลปะในชุมชนจำนวน 4 โครงการที่ผู้วิจัยมีส่วนร่วม ตั้งแต่ พ.ศ. 2557 จนถึง พ.ศ. 2562 ได้ดังนี้

โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557 เป็นโครงการที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนของนักศึกษาศิลปะ ผู้เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในโครงการนี้ประกอบด้วยนักศึกษาจากสองสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกันจัดนิทรรศการศิลปะในพื้นที่ชุมชนภายใต้แนวคิดการสร้าง “พิพิธภัณฑ์ชุมชน” มีกระบวนการทำงานที่ใช้วิธีการศึกษาชุมชนด้วยกระบวนการทางมานุษยวิทยาและสังคมศาสตร์ สร้างสรรค์ผลงานศิลปะแบบสหวิทยาการศิลปะผ่านการมีส่วนร่วมกับเยาวชนและชุมชน จัดแสดงผลสรุปการดำเนินงานในรูปแบบนิทรรศการในพื้นที่ชุมชนหนองโพ ซึ่งคนในชุมชนสามารถร่วมปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมภายในวันเปิดนิทรรศการได้

โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ และนิทรรศการศิลปะร่วมสมัย 365 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559 เป็นโครงการศิลปะในชุมชนหนองโพที่เชิญศิลปินอาชีพทั้งจากในประเทศไทยและต่างประเทศรวม 22 คน เข้ามาศึกษาชุมชนและพัฒนาผลงานศิลปะในประเด็นของความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะประเด็นปัญหาชาติพันธุ์และชนชั้นแรงงานชาวเมียนมา เป็นการดำเนินงานที่มีระยะเวลา 1 ปี ผ่าน

รูปแบบการทำงานที่ให้ศิลปินจากหลากหลายความเชี่ยวชาญจากภายนอกพื้นที่เข้ามาพำนักในพื้นที่ชุมชน โดยผลการดำเนินงานพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินร่วมกับแรงงานชาวเมียนมาในชุมชน และสมาชิกชุมชนหนองโพ นำเสนอออกมาในรูปแบบนิทรรศการศิลปะร่วมสมัย ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร

โครงการชุมชนมือทำ พ.ศ. 2561 เป็นโครงการที่มีกระบวนการดำเนินงานเดียวกับ โครงการพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล และโครงการ 365 วัน : พิพิธภัณฑสถานชีวิต ภายใต้แผนพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยชุมชนหนองโพของบ้านนอกๆ มีการเชิญศิลปินจากภายนอกพื้นที่เข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนเช่นกัน ให้ความสนใจในประเด็นการสร้างพลังการผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยศิลปินต่างประเทศที่รับเชิญมานั้นมีความโดดเด่นในการพัฒนาชุมชนด้วยศิลปะ เช่น ศิลปินจาก Jatiwangi Art Factory จากชุมชนเก่าแก่ในด้านการผลิตกระเบื้องดินเผาที่สร้างเทศกาลดนตรีจากวัสดุท้องถิ่นขึ้นได้ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชน มาจัดกิจกรรมเวิร์กช็อปทำเครื่องดนตรีดินเผาทำมือให้กับเยาวชนในชุมชนหนองโพ ทั้งนี้ ในวันนำเสนอผลสรุปการดำเนินงาน มีการสร้างพื้นที่แสดงผลงานในรูปแบบ “ตลาดนัด” ให้ศิลปิน นักกิจกรรมทางสังคม และผู้ประกอบการที่รับเชิญมาร่วมโครงการ นำเสนอผลงานสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมการผลิตขึ้นในพื้นที่ตลาดนัดชุมชนหนองโพ ประกอบไปด้วยรูปแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการนำทรัพยากรในพื้นที่มาสร้างสรรค์ผลงานให้กับเยาวชนในชุมชนหนองโพได้มีปฏิสัมพันธ์ เช่น การแสดงดนตรีร่วมสมัยจากเครื่องดนตรีภาชนะดินเผา การสาธิตทำเปียร์คราฟท์ เวิร์กช็อปทำไอศกรีมและทำสบู่หอม เป็นต้น

โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (NongpoKiDdee - Social Enterprise) พ.ศ. 2560-2562 หรือ โครงการหนองโพKiDdee-วิสาหกิจชุมชน โครงการภายใต้แผนพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยชุมชนหนองโพโดย บ้านนอกๆ ที่เน้นการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพเยาวชนและชุมชนให้มีประสบการณ์ทางด้านการสร้างสรรค์และรับรู้สื่อศิลปะที่ไม่จำกัดรูปแบบ เป็นการพัฒนารูปแบบการทำงานศิลปะร่วมกับเยาวชนจากเดิมที่ทำเพียงผลิตสื่อภาพยนตร์สั้นนำเสนอเรื่องราวอัตลักษณ์ของชุมชนและได้เริ่มให้ความสำคัญกับการหาแนวทางเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรในชุมชนเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชน อาทิ เกษตรกรโคนม โดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมกับเยาวชนในรูปแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการทดลองทำผลิตภัณฑ์จากน้ำมันดิบ และสร้างสรรค์เครื่องมือสื่อสารเพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบของชุมชน ควบคู่ไปกับการพัฒนาแนวทางการเป็นวิสาหกิจชุมชน เช่น สื่อวีดิทัศน์ สิ่งพิมพ์แผ่นพับ เป็นต้น

การดำเนินงานศิลปะในชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี ข้างต้น เมื่อทำการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานโครงการ โครงสร้างการดำเนินงานที่ประกอบด้วยการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนหลายฝ่ายทั้งจากในพื้นที่และนอกพื้นที่ชุมชน รูปแบบและวิธีการดำเนินงานที่ประกอบไปด้วยพื้นที่การดำเนินงานและประเภทของผลงานหรือกิจกรรมทางศิลปะ นั้น เมื่อพิจารณาควบคู่ไปกับแนวคิดทฤษฎีที่

เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนโครงการศิลปะในชุมชนจากทั้ง 5 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554 2) โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557 3) โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559 4) โครงการนิทรรศการชุมชนมือทำ พ.ศ. 2561 และ 5) โครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (หนองโพKiDตี-วิสาหกิจชุมชน) พ.ศ. 2560-2562 แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างการดำเนินงาน รูปแบบและวิธีการทำงานศิลปะ กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี ข้างต้นมีความสัมพันธ์กับแนวความคิด การปฏิบัติ ความเชื่อและค่านิยมระหว่างชุมชน เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง เพลง งาน วรรณกรรม นิทาน ตำนานพื้นบ้าน ดนตรี¹²¹ ซึ่งความหลากหลายเหล่านี้ เป็นทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งปรากฏอยู่ในโครงสร้างของการดำเนินงานศิลปะในชุมชน และสามารถสรุปรูปแบบการขับเคลื่อนศิลปะในชุมชนที่สัมพันธ์กับประเด็นทุนทางวัฒนธรรมได้ดังนี้

รูปแบบของการดำเนินงานที่สร้างกระบวนการเรียนรู้และทักษะในการทำงานศิลปะของเยาวชนและนักศึกษาได้รู้จักการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับชุมชน เช่น โครงการติดศิลป์บนราชบุรี พ.ศ. 2554 และ โครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2557 ปรากฏรูปแบบของการผลิตสร้างกระบวนการเรียนรู้และการรับรู้ประเด็นปัญหาทางสังคมชุมชน โดยใช้ศักยภาพของผู้สร้างสรรค์หรือผู้ดำเนินงานเข้าไปเปลี่ยนแปลงหรือแทรกซึมให้คนในชุมชนหรือผู้ที่ร่วมกิจกรรมเกิดการรับรู้ต่อประเด็นปัญหาทั้งในระดับปัจเจกและสังคมชุมชนให้เคลื่อนที่ไปไม่อยู่ที่เดิม¹²² เช่น กิจกรรมการลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์ และพูดคุยกับชุมชน การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปินและแรงงานชาวเมียนมาที่ทำให้ตระหนักถึงประเด็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในโครงการพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) และ โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ และนิทรรศการศิลปะร่วมสมัย 365 วัน : พิพิธภัณฑ์ชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559

¹²¹ ดาริน วรณทรัพย์, “รูปแบบการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, 2561), 17.

¹²² วรเทพ อรรถบุตร, และแล้วความรู้สึก ‘ร่วมสมัย’ ก็ปรากฏ: ศิลปะร่วมสมัย 101 (กรุงเทพฯ : คอมม่อนบุ๊กส์, 2561), 48.

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบของกลับไปหาคุณค่าทางรากฐานทางวัฒนธรรม การรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษามรดกวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายชุมชน¹²³ ในกระบวนการดำเนินงานของโครงการพิพิธภัณฑสถานชุมชนฯ เฉพาะกาล และ โครงการหนองโพKiDดี – วิสาหกิจชุมชน ที่นำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ วัฒนธรรมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาของเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

รูปแบบการดำเนินงานศิลปะชุมชนที่มีการสื่อสาร และการสร้างสรรค์ที่เปิดให้เกิดความรู้ที่ท้าทายขอบเขตและเส้นแบ่งของตัวตนของตัวเองและคนอื่น¹²⁴ มีการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มเครือข่ายศิลปินต่างประเทศ มีประเด็นร่วมทางวัฒนธรรมในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ สะท้อนความสัมพันธ์ของเครือข่ายศิลปิน เกิดพื้นที่ทางวัฒนธรรม เป็น ‘วัฒนธรรมย่อย’ ที่เกิดขึ้นจากการถูกกดทับโดยอำนาจรัฐกลาง¹²⁵ เป็น “ชุมชน” ท้องถิ่น (local) ที่แสดงถึงความหลากหลายในเชิงกระบวนการหรือวิธีดำเนินงานแบบสหวิทยาการ เช่น โครงการพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ชุมชนฯ เฉพาะกาล (กรณีศึกษาทดลอง และสร้างแบบจำลองสำหรับชุมชนหนองโพ) และ โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑสถานชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติในชุมชนหนองโพ) พ.ศ. 2558-2559

รูปแบบของการนำทุนวัฒนธรรมมาเพิ่มคุณค่า และมูลค่าเศรษฐกิจและสังคม ในกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาเดิมของชุมชน และกิจกรรมทางศิลปะที่ผสมผสานกับความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ฯลฯ เพื่อพัฒนาทรัพยากรในชุมชนให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน มีกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการลงพื้นที่ฟาร์มโคนม กิจกรรมสาธิตเชิงปฏิสัมพันธ์ กิจกรรมทำสื่อองค์ความรู้และประชาสัมพันธ์ ในโครงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน (NongpoKiDdee - Social Enterprise) พ.ศ. 2560-2562 หรือกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางศิลปะมีแนวคิดของการสร้างพลังการผลิต การพึ่งพาตนเอง ใน โครงการนิทรรศการชุมชนมือทำ พ.ศ. 2561

รูปแบบของการดำเนินงานที่ใช้ระยะเวลาในการทำงานเพื่อสร้างกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ และการสื่อสารกับชุมชน กล่าวคือ เมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วมในโครงสร้างการดำเนินงาน และผลลัพธ์จากการดำเนินงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนประเภทโครงการประเภทศิลปินพำนัก พบว่าเป็นวิธีการดำเนินงานที่มีข้อดี เนื่องจากว่า โครงการวิจัยเชิงทัศนศิลป์ นิทรรศการศิลปะร่วมสมัย และศิลปินพำนักและปฏิบัติงาน 356 วัน : พิพิธภัณฑสถานชีวิต (การศึกษาแบบจำลองแรงงานข้ามชาติใน

¹²³ วิริยะ สว่างโชติ, *อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์* (กรุงเทพฯ : ศูนย์ผู้นำธุรกิจเพื่อสังคมแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2561), 13.

¹²⁴ เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, *Autonomia ทุนนิยมความรู้แรงงานอวดถุกการเมืองของการปฏิวัติ* (กรุงเทพฯ : Illuminations, 2560), 97.

¹²⁵ วิริยะ สว่างโชติ, *อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์*.

ชุมชนหนองโพ) และ โครงการชุมชนมือทำ นั้นมีกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับเยาวชนในชุมชน แม้ว่า การดำเนินงานปฏิสัมพันธ์กับชุมชนของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมบางกลุ่มมีระยะเวลาที่ค่อนข้างจำกัด เช่น ใน ระยะเวลาประมาณ 1 เดือน มีรูปแบบกิจกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์จำนวนครั้งที่น้อย มีการนำเสนอ กิจกรรมสู่พื้นที่ส่วนรวมในชุมชนเพียง 3 ครั้ง หรือการที่ชุมชนสามารถรับรู้กิจกรรมของกลุ่มนักศึกษา ที่เข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนทุกเสาร์-อาทิตย์ ตลอดหนึ่งเดือน รูปแบบการดำเนินงานดังกล่าว เป็นกระบวนการที่มีผลดีในการเป็นแรงผลักดันให้เกิดการรับรู้ทางศิลปะสู่คนในพื้นที่ชุมชน

รูปแบบของการดำเนินงานที่เป็นแนวทางสร้างหรือพัฒนาศักยภาพ หรือเปลี่ยนแปลงความคิด และการกระทำของมนุษย์ เช่น โครงการหนองโพKiDดี - วิสาหกิจชุมชน ที่มีรูปแบบกิจกรรมทาง ศิลปะร่วมกับเยาวชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและระยะยาว เน้นการค้นหาแนวทางการดำเนินงานที่ สร้างทุนทางเศรษฐกิจและทุนมนุษย์ ซึ่งประสบกับข้อจำกัดเรื่องการดำเนินงานภายใต้งบประมาณ ของ สสส. ที่มีตัวชี้วัดความสำเร็จในเชิงปริมาณ จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อการดำเนินงานโครงการ ศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชน ด้วยเป็นรูปแบบการดำเนินงานที่เน้นการพัฒนาทางความคิดหรือองค์ ความรู้ซึ่งเป็นอวัตุไม่สามารถชี้วัดมูลค่าของการผลิตและสร้างสรรค์ได้อย่างแน่ชัด เพราะการผลิต หรือสร้างสรรค์งานของทุนมนุษย์ (human capital) สามารถแปรเปลี่ยนได้ด้วยความหลากหลายของ ปัจจัยนำเข้า เป็นข้อจำกัดและเป็นความท้าทายในการพัฒนาด้านกลุ่มบุคคลากรที่มีส่วนร่วมในการ ขับเคลื่อนศิลปะชุมชน ปรากฏอยู่ร่วมกับปัญหาเงื่อนไขของงบประมาณที่มากับกรอบระยะเวลาและ ตัวชี้วัดผลสำเร็จในการดำเนินงานที่มองเป็นมูลค่าหรือเชิงปริมาณเช่นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ

ทั้งนี้ พบว่าแต่ละพื้นที่ชุมชนต่างก็มีวิธีการสร้างรูปแบบการดำเนินงานที่แตกต่างกันไปตาม ความเชี่ยวชาญของกลุ่มทำงาน กล่าวได้ว่า สำหรับ บ้านนอกฯ นั้นเน้นการใช้ทักษะความชำนาญด้าน ทัศนศิลป์ จึงไม่ใช่เรื่องที่ผิดวิสัยหรือไม่ดีในการทำงานพัฒนาชุมชน แต่ในด้านของการมีส่วนร่วมใน การดำเนินงานโครงการ อาจต้องเสริมในการดึงคนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง เช่น ด้าน สังคมศาสตร์และการพัฒนา ด้านเศรษฐศาสตร์ มาร่วมในกระบวนการอย่างต่อเนื่องมากขึ้น ดังที่เป็น ที่เข้าใจได้ว่าการดำเนินงานขับเคลื่อนศิลปะกับชุมชนนั้นต้องอาศัยเวลาและใช้ความเชี่ยวชาญเฉพาะ ทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา

สำหรับข้อสรุปของโครงสร้างการดำเนินงานศิลปะชุมชนทั้ง 5 กรณีศึกษา กล่าวได้ว่า ในพื้นที่ จังหวัดราชบุรีนั้นมีจุดเด่นในด้านของวิธีการบริหารจัดการโครงการโดยมีคณะทำงานทั้ง บ้านนอกฯ และ วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ ในฐานะเป็นศิลปินในพื้นที่ ร่วมดำเนินงานกับอาสาสมัครจากภายนอก ชุมชนในการร่วมบริหารจัดการและขับเคลื่อนโครงการ จัดเป็นข้อได้เปรียบและเป็นข้อดีของ กระบวนการดำเนินงานที่การประสานงานกับคนในพื้นที่ชุมชนนั้นเอื้อประโยชน์หรือสะดวกกว่า รูปแบบโครงการที่ริเริ่มโดยผู้ดำเนินงานที่เป็นคนจากภายนอกชุมชนและไม่มีฐานเครือข่าย ความสัมพันธ์ร่วมกับกลุ่มคนในพื้นที่ชุมชนเป็นฐาน และจะส่งผลให้ต้องใช้ระยะเวลาในการศึกษา

ชุมชนมากขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงดังเช่นการทำงานในเชิงมานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ ชุมชน ที่การเข้าไปในพื้นที่ชุมชนในฐานะบุคคลภายนอก มีการเข้าไปใช้พื้นที่ในชุมชน และดำเนินงาน ร่วมกับชุมชนนั้นต้องใช้เวลาในการสร้างความเข้าใจและการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในพื้นที่ชุมชน อย่างเคารพซึ่งกันและกันดังแนวคิดของการเป็น “ชุมชน”

สำหรับรูปแบบการดำเนินงานศิลปะชุมชนที่สามารถสร้างผลลัพธ์ที่ดีต่อผู้คนระดับปัจเจก และสังคมนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าไม่สามารถกำหนดอย่างเบ็ดเสร็จได้ว่า รูปแบบและวิธีการดำเนินงานศิลปะ ใดจะเกิดผลดีที่สุดต่อชุมชนและคณะทำงาน เพราะรูปแบบการดำเนินงานของโครงการศิลปะใน ชุมชนโดยมากมีกระบวนการทำงานที่แปรผันไปตามบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนนั้น ๆ แต่ก็เห็น ความโดดเด่นของกลุ่มขับเคลื่อนศิลปะชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ได้ว่ามีการเชื่อมโยงด้านแนวคิด รูปแบบ หรือลักษณะการดำเนินงานที่ร่วมมือกันปฏิบัติงานและสร้างสรรค์ระหว่างชุมชน ศิลปิน นักกิจกรรม ทางสังคม และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน นักวิชาการ ฯลฯ ตลอดจนปรากฏการได้รับการยอมรับ และได้ความร่วมมือจากหน่วยงานหรือกลุ่มทำงานในระดับสากลร่วมด้วย ซึ่งส่งผลให้เกิดพื้นที่การ ดำเนินงานที่มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย สะท้อนการทำงานขับเคลื่อนสังคมด้วย องค์ความรู้ด้านศิลปะที่ไม่มุ่งเน้นเพียงแต่การนำเสนอความเป็นปัจเจกทางทัศนศิลป์เท่านั้น แต่ยัง เกี่ยวข้องกับการศึกษาประเด็นทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นประเด็นร่วมกันในระดับภูมิภาค ซึ่งจะพบในการขับเคลื่อนศิลปะชุมชนที่มีการดำเนินงานในรูปแบบศิลปินพำนักและปฏิบัติงานหรือมี โครงสร้างการดำเนินงานที่ผู้มาส่วนร่วมเป็นคนมาจากภายนอกพื้นที่เข้ามามีบทบาทในขั้นตอนการ ดำเนินงานและได้มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอย่างต่อเนื่องดังโครงการศิลปะชุมชนกรณีศึกษาจังหวัด ราชบุรีที่ได้นำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ การทำความเข้าใจในบทบาทและความสำคัญของศิลปินที่ทำงานขับเคลื่อนศิลปะ ยังคงเป็นสิ่งสำคัญในประเทศไทย เนื่องจากการส่งเสริมการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมโดยกลุ่มวิชาชีพ ศิลปะ ยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในประเทศ ในขณะที่ในภูมิภาคอื่น อาทิ ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีการรับรู้และการยอมรับในรูปแบบการดำเนินงานขับเคลื่อนประเภทศิลปะใน พื้นที่ชุมชน และส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้ามพรมแดน

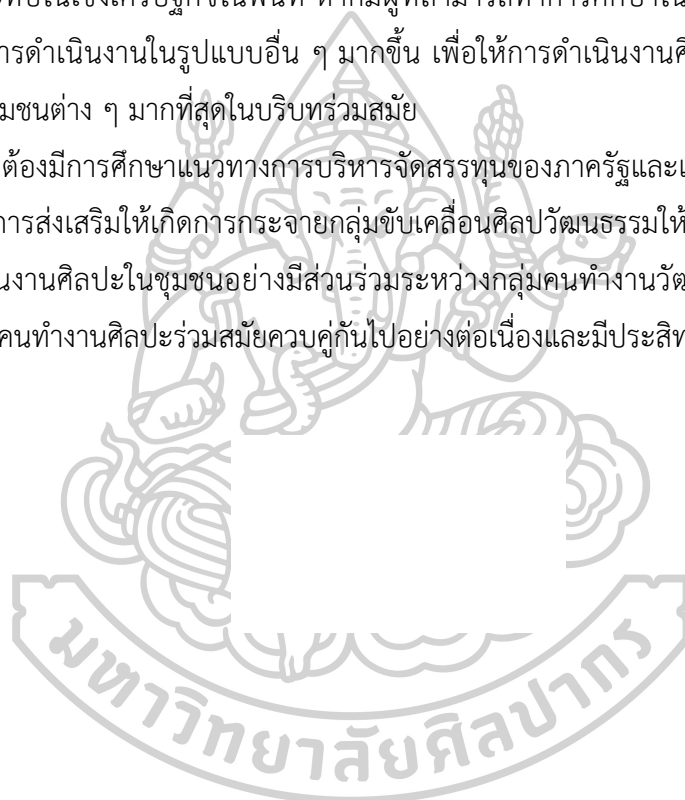
ผู้ศึกษาเล็งเห็นว่าการทำงานขับเคลื่อนสังคมหรือชุมชนด้วยศิลปะนั้นมีความสำคัญไม่ มากหรือน้อยไปกว่าการทำงานขับเคลื่อนสังคมโดยนักกิจกรรม นักเคลื่อนไหวทางสังคม นักพัฒนา หรือสาขาวิชาชีพอื่น ๆ เนื่องจากมีกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานหรือกิจกรรมที่สร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมนุชน มีเป้าหมายเพื่อก่อให้เกิดการสร้างคุณค่า เกิดการพัฒนา เปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกชนและสังคมสาธารณะได้เช่นกัน จึงหวังว่าการศึกษานี้จะเป็นตัวอย่าง การทำงานศิลปะในพื้นที่ชุมชนที่มีความโดดเด่นในด้านรูปแบบการดำเนินงานศิลปะที่ประกอบด้วย กิจกรรมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และการทำงานแบบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งเป็น

ความสัมพันธ์ที่มีประโยชน์ในการสร้างเครือข่ายในการจัดสรรทุนในการดำเนินงาน และพบว่าการเสนอขอทุนจากต่างประเทศนั้นมีเงื่อนไขที่ยืดหยุ่นกว่าการรับทุนจากหน่วยงานภาครัฐในประเทศที่เน้นการเก็บหลักฐานผลของการดำเนินงานในเชิงปริมาณเมื่อเป็นทุนภายใต้นโยบายหรือแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางสังคมชุมชนหรือสัมพันธ์กับนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศ

ข้อเสนอแนะ

1. ในการศึกษาครั้งนี้ยังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกในประเด็นของแนวทางการขับเคลื่อนศิลปะที่สร้างผลกระทบในเชิงเศรษฐกิจในพื้นที่ หากมีผู้ที่สามารถทำการศึกษาในเชิงลึกต่อไปจะสามารถช่วยให้ได้วิธีการดำเนินงานในรูปแบบอื่น ๆ มากขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานศิลปะในชุมชนให้เกิดผลลัพธ์ต่อพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ มากที่สุดในบริบทร่วมสมัย

2. ยังต้องมีการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการจัดสรรทุนของภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการส่งเสริมให้เกิดการกระจายกลุ่มขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมให้กับพื้นที่ เพื่อค้นหาแนวทางการดำเนินงานศิลปะในชุมชนอย่างมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มคนทำงานวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่และกลุ่มคนทำงานศิลปะร่วมสมัยควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพต่อสังคมชุมชน

รายการอ้างอิง

- art4d. Reading List 'Artist-to-Artist: Independent Art Festivals In Chiang Mai 1992-98'. เข้าถึงเมื่อ 26 มกราคม 2564. เข้าถึงได้จาก <https://art4d.com/2019/03/reading-list-artist-to-artist-independent-art-festivals-in-chiang-mai-1992-98>
- ArtBangkok.com. โครงการศิลปะสู่ชุมชน : บทสนทนาในถ้ำ. เข้าถึงเมื่อ 3 มิถุนายน 2563. เข้าถึงได้จาก www.artbangkok.com/?p=15055
- Hr Note. การออกแบบองค์การคืออะไร. เข้าถึงเมื่อ 10 พฤษภาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://th.hrnote.asia/orgdevelopment/190730-whatisorgdesign/>
- Open Contemporary Art Center. (2555, 20 สิงหาคม). ThaiTai Fever - Stage One: We're Open 26 สิงหาคม - 23 กันยายน 2555 OCAC Bangkok. หน้าหลัก [Facebook page], เฟสบุ๊ก. เข้าถึงเมื่อ 10 พฤษภาคม 2562. เข้าถึงได้จาก https://www.facebook.com/opencontemporary/photos/a.286990082982/10151051342212983/?type=3&locale2=it_IT
- Ratchadamnoen Contemporary Art Center. มานพ มีจำรัส รางวัลศิลปาธร : สาขา ศิลปะการแสดง. เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.rcac84.com/artist/มานพ-มีจำรัส/>
- Ratchadamnoen Contemporary Art Center. วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ รางวัลศิลปาธร : สาขาออกแบบ. เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2562. เข้าถึงได้จาก https://www.rcac84.com/portfolio_page/วศินบุรี-สุพานิชวรภาชน์/
- Ratchadamnoen Contemporary Art Center. สาครินทร์ เครืออ่อน รางวัลศิลปาธร : สาขาทัศนศิลป์. เข้าถึงเมื่อ 22 ธันวาคม 2562. เข้าถึงได้จาก https://www.rcac84.com/portfolio_page/นายชาติ-กอบจิตติ-2-2-2/
- Tao Hong Tai : d Kunst. (2554, 14 กุมภาพันธ์). หอศิลป์ร่วมสมัย ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๔ จากสมาคมสถาปนิกสยาม, รูปภาพ [Facebook page], เฟสบุ๊ก. เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/THT.dKunst/photos/152756101446090>
- กิริพัฒน์ เขียนทองกุล. “ชุมชนนิยม: แนวคิดและข้อสังเกตพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองท้องถิ่น.” ใน รายงานการประชุมวิชาการนานาชาติรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ครั้งที่ 1, 173 – 184. ขอนแก่น: สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2557.

เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. **Autonomia** ทุนนิยมความรู้แรงงานอวดฤกษ์เมืองของการปฏิวัติ.

กรุงเทพฯ : Illuminations, 2560.

คลองสานเฟส, รายละเอียดโครงการคลองสานเฟส : “เดิน ดูหนัง - นั่ง ดูน้้า” (ม.ป.ท., 2562).

ไม่ปรากฏเลขหน้า.

โครงการ “เมืองอาร์ตชบุรี” จังหวัดราชบุรี. **คนอาร์ต คนทำงานศิลปะในราชบุรี**. เข้าถึงเมื่อ 6 สิงหาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <http://artchaburi.com/>

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2553.

ดาริน วรคุณทรัพย์. “รูปแบบการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชบุรี, 2561.

ติดศิลปะในราชบุรี (ม.ป.ท., 2554), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ถนอม ช่างกัศิ, บรรณาธิการ. **ศิลปะชุมชน : คนผาแต่้ม Community art : Patam community**. กรุงเทพฯ : โครงการศูนย์ศิลปกรรมแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551),

ชนวรรณ นิธิปภานันท์. **กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีเพลินวาน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: 2558.

ชนาวี โชติประดิษฐ์. **คิดคิดมีวาทะกัศลให้หม่นกัศิหมอง**. เข้าถึงเมื่อ 9 มกราคม 2563. เข้าถึงได้จาก <https://the101.todsorb.page/art-and-welfare-state/>

ชนาวี โชติประดิษฐ์. **ปรากฏการณ์นิทรรศการ: รวมบทความว่าด้วยทัศนียภาพของศิลปะร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : สมมติ, 2553.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา. **การรวมศูนย์ศิลปะของการกระจายตัวของศิลปะและการเมือง: จากสภาวะสมัยหลังใหม่สู่สภาวะสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. เข้าถึงเมื่อ 25 มิถุนายน 2563. เข้าถึงได้จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น>

นันทญา ทวีพงษ์ และศุภชัย อารีรุ่งเรือง. “การศึกษาพื้นที่ศิลปะในชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2563.

นิชกานต์ เตมียศิณ. “**ศิลปะชุมชนสามแพร้ง**.” ศิลปินศิลป์บัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.

- บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม. “โครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมชุมชนหนองโพ.” เอกสาร
โครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมชุมชนหนองโพ โครงการย่อยที่ 1: การจัดฝึกอบรมศิลปะร่วม
สมัยด้านสื่อภาพยนตร์สั้นแก่เยาวชนชุมชนหนองโพและเยาวชนทั่วไป, 2554.
- บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม. Baan Noorg Collaborative Arts & Culture.
เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.baannoorg.org/>
- บ้านนอก ความร่วมมือทางศิลปวัฒนธรรม. day Off Laboratory. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2562.
เข้าถึงได้จาก <https://www.baannoorg.org/dayofflab/>
- ประชาไท. เก่งกิจ กิติเรียงลาภ: "ชนบท (เพ็ง) เปลี่ยนไป?: ว่าด้วยปัญหา “ชนบทศึกษาไทย”
หลังปี 2540". เข้าถึงเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2563. เข้าถึงได้จาก
<https://prachatai.com/journal/2015/01/57459>
- พัชรภรณ์ ตาละลักขมณ, อรณัดดา ชินศรี และธีราพร ทองปัญญา. “ทุนทางสังคมกับการสืบสานภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นสกุลช่างเมืองเพชร ของเยาวชนกลุ่มลูกหว้าจังหวัดเพชรบุรี.” วารสารพัฒนา
สังคม 21, 2 (ตุลาคม 2562): 28-44.
- พิทยา สุวคันธ์. มุมมอง : สหวิทยาการ. ลำปาง : วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศูนย์ลำปาง, 2553.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร และกรุงเทพมหานคร. มหกรรมศิลปกรรมแห่งเอเชีย เอเชียเกมส์ ครั้งที่ 13
กรุงเทพมหานคร 2541 : ศิลปกรรมกลางแจ้ง จิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปะจัดวาง
ในพื้นที่ โดย 78 ศิลปินร่วมสมัยไทย และ 8 ศิลปินจากเอเชีย-ยุโรป 8 ธันวาคม 2541 -
31 ธันวาคม 2542 ณ บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นนอก. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541.
- รัศมี ชูทรงเดช. มาจาก(คนละ)ปากฟ้าของเพิงผา: สู่การทลายเส้นแบ่งของวิถีวิทยาทางโบราณคดี
วลิในมานุษยวิทยา และมาয়াในศิลปกรรม 13 - 30 มิถุนายน 2551. เข้าถึงเมื่อ 6
สิงหาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <http://www.rasmishoocongdej.com/article-research/>
- วรเทพ อรรถบุตร. และแล้วความรู้สึก ‘ร่วมสมัย’ ก็ปรากฏ: ศิลปะร่วมสมัย 101. กรุงเทพฯ : คอม
มอนบุ๊กส์, 2561.
- วรเทพ อรรถบุตร. “การหันเหสู่ชุมชนในศิลปะร่วมสมัย: การสำรวจทางทฤษฎีและแนวปฏิบัติ
เบื้องต้น.” เอกสารสืบเนื่องจากการประชุม Proceeding การประชุมวิชาการระดับชาติด้าน
มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ครั้งที่ 2 ณ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 20 - 21 พฤศจิกายน
2563.
- วรเทพ อรรถบุตร. การศึกษาบทบาทเชิงรุกของภัณฑารักษ์ต่อพลวัต และการสร้างสมทุนทาง
วัฒนธรรมแก่ศิลปะร่วมสมัยไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, 2558.

วิริยะ สว่างโชติ. **อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ผู้นำธุรกิจเพื่อสังคมแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2561.

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, บรรณาธิการ. **โพ้นพรมแดนความรู้**. เชียงใหม่ : ภาควิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2560.

ศุภมณฑา สุภานันท์. “พื้นที่ เวลา อัตลักษณ์ และการสร้างความหมายทางสังคม.” **วารสารนิเทศศาสตร์** 29, 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2554): 186-204

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559**. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2562. เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=5748&filename=develop_issue

สิทธิธรรม โรหิตะสุข. **โครงการประชุมวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ศูนย์กลาง-ชายขอบ ตัวตน-คนอื่น ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์ศิลปะ**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561.

สิทธิธรรม โรหิตะสุข. “จากการประมวลศิลปกรรม ประส. สูพื้นที่ศิลปะทางเลือกใหม่และนักสะสมงานศิลปะ ผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540.” ใน **เอกสารโครงการประชุมวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ศูนย์กลาง-ชายขอบ ตัวตน-คนอื่น ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์ศิลปะ**, 246 – 263. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561.

สุริวัสสา หิรัญรัตน์ศักดิ์. “การจัดนิทรรศการศิลปะในชุมชนของจังหวัดราชบุรี.” ศิลปินพอร์ทัลฉบับชาติ สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557.

อโณทัย อุปคำ. “บทบาทและอิทธิพลของพื้นที่ศิลปะทางเลือกโปรเจกต์ 304 ที่มีต่อศิลปะร่วมสมัยไทย.” **วารสารวิชาการ Veridian E – Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ** 8, 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2558): 2906-2921.

98B COLLABoratory. Accessed June 4, 2018. Available from <http://www.98b.org/#welcome>

Bamboo Curtain Studio. **About**. accessed June 4, 2018. Available from <http://bambooculture.com/en/about>

David Teh and others. **Artist-to-artist : independent art festivals in Chiang Mai 1992-98**. London : Afterall Books, 2018.

Maryo Gard Ewell. "Community Arts: A Little Historical Context." **GIA Reader** 22, 2 (Summer 2011). Accessed June 4, 2019. Available from <https://www.giarts.org/article/community-arts-little-historical-context>.

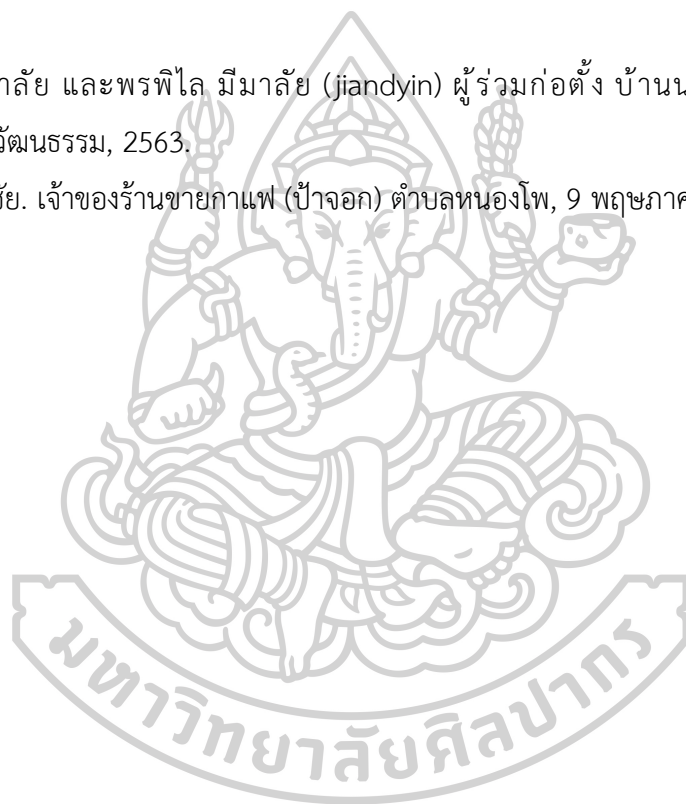
Paul De Bruyne, Pascal Gielen. **Community Art: The Politics of Trespassing**. Amsterdam: Valiz, 2011.

Tate. **Community Art**. Accessed May 31, 2019. Available from <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/community-art>

สัมภาษณ์

จิระเดช มีมัลย์ และพรพิไล มีมัลย์ (jiandyin) ผู้ร่วมก่อตั้ง บ้านนอก ความร่วมมือทาง ศิลปวัฒนธรรม, 2563.

วิภา ฉัตรพุดธิชัย. เจ้าของร้านขายกาแฟ (ป่าจอก) ตำบลหนองโพ, 9 พฤษภาคม 2557.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวสุพิชญา ชุนขำนิ
วัน เดือน ปี เกิด	28 มกราคม 2536
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2558 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2559 ศึกษาต่อระดับปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	25/3 ม.4 ต.สร้อยฟ้า อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

